

Pécsi Tudományegyetem

„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

Fehér Ágota

**Tehetséggondozás a Debreceni Református Kollégium
Gimnáziumának történetében**

1873–1944 között

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők:

Dr. habil. Bálint Ágnes – Dr. Ács Marianna
egyetemi docens adjunktus

Pécs

2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. A disszertáció témájának bemutatása.....	6
2.1. A téma relevanciája	6
2.2. A téma aktualitása	8
2.3. A disszertáció munkacímének/alcímének értelmezése.....	13
2.4. Kutatási kérdések.....	15
2.5. Módszertani megfontolások: diakrón és szinkronisztikus feldolgozásmódok	16
2.6. A kutatás módszertani apparátusának és forrásainak bemutatása	18
3. A tehetség fogalomköre.....	22
3.1. Pedagógiai és teológiai lexikonok megközelítései	22
3.2. A tehetségről való gondolkodás bibliai gyökerei	28
3.3. Tehetségről való gondolkodás a magyar neveléstörténet gyökereiben	32
4. A kollégium típusú iskola	40
4.1. A kollégium típusú iskola szellemiségének gyökerei.....	40
4.2. A kollégium típusú iskola szerveződése: tagozatai és tananyaga.....	43
4.3. A református kollégiumok sajátosságai.....	46
4.4. A református kollégiumok szellemisége és a tehetséggondozás	49
5. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története	55
5.1. A modern nyolcosztályos Gimnázium megalakulásának előzményei (1850–1873).....	55
5.2. A nyolcosztályos Gimnázium „kiépülése és megerősödése” (1873–1914)	66
5.3. A Kollégium nyolcosztályos Gimnáziumának „fénykora” (1914–1944).....	74
6. A Debreceni Református Kollégium oktató-nevelő szellemisége	87
6.1. A tehetség fogalomköre a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma iskolai értesítőiben.....	88
6.2. A fegyelmezettség értéke, a fegyelem szabályozásának rendje a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemiségében.....	107
6.3. Önképzőkörök szerepe az intézmény tehetséggondozó tevékenységeiben.....	122
6.3.1. Az önképzőkörök szerepe a tehetséggondozás folyamatában	123
6.3.2. Önképzőkörök a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában	124
6.3.3. Önképzőkörök szervezeti-működési sajátosságai.....	127
6.3.4. Az önképzőkörök fejlődéstörténete 1873–1944 között a tehetséggondozás tükrében	132
6.3.5. Az önképzőköri közösség szerepe a tehetséggondozásban.....	140

6.4. A tanítva tanulás és a lelki támasz szerepe a tehetséggondozásban	151
6.4.1. A tanítva tanulás gyökerei a Debreceni Református Kollégiumban.....	151
6.4.2. A tanítva tanulás szerepe a tehetséggondozásban: az Ifjúsági Gyülekezet lelki közössége	153
6.4.3. Az Ifjúsági Gyülekezet szervezeti-működési sajátosságai	155
6.4.4. Az Ifjúsági Gyülekezet mint szellemi műhely	157
6.5. A tanító személye	169
6.6. A tanulási környezet	176
6.6.1. Könyvtárak.....	176
6.6.2. Szertárak	182
7. A kutatás eredményeinek összegzése.....	189
8. Irodalomjegyzék.....	195
Elsődleges források	211
9. A disszertáció eredményeinek közzélése.....	216
10. Mellékletek.....	222
10.1. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának igazgatói és felügyelő-bizottságának vezetői 1873–1944 között.....	223
10.2. A tehetség és a talentum fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között	224
10.3. A bölcsesség fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között	234
10.4. A képesség fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között	236
10.5. Tantárgyak rendje a kutatott korszak középiskolai törvényei alapján.....	240
10.6. Önképzőköri létszámadatok a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között	242
10.7. Önképzőköri tevékenységek rendje a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között.....	251
10.7.1. Főgymnasiumi / Arany János Önképzőkör.....	251
10.7.2. Ifjúsági Gyülekezet tevékenységei 1902–1944 között	274
10.8. A tanulási környezet sajátosságai a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között.....	287
10.8.1. Könyvtárak állománya	287
10.8.2. Szertárak állománya.....	293
Köszönetnyilvánítás	301
Rezümé.....	302

1. Bevezetés

A Debreceni Református Kollégium mint „az ország iskolája”¹ iskolarendszerünk kivételes példája: diákjai több száz éves hagyományra építkező szellemisége nyomán kaphatnak támaszt legjobb képességeik kibontakoztatásához. Az intézményben mindvégig „a tehetséget és a szorgalmat szem előtt tartó biblikus pedagógiai értékrend”² bontakozott ki, amelyre építve a tudomány, a kultúra és más szakterületek nagyjai érhettek el életükben jelentősebb eredményeket.

A nagymúltú intézmény biztos alapját, a tudás, a kitartás és a lelki támasz értékét tükrözi a diákok felvételi esküje is 1568-ból: „A felvételt kérő tanuló Isten és az angyalok előtt tett erős hittel megfogadja, hogy az igaz tudománytól soha el nem tér ... méltóságát, kegyességét és szorgalmát mindenkben előmozdítja, ... tanulmányaival szemben otthon és a távolban, szóval és tettel mindenkor tisztelettel viseltetik Ígéri, hogy senki dicsérete el nem hajlítja, senki érdeke meg nem gátolja, hogy teljes lelkéből hivatásának éljen, és úgy erkölcsi életével, mint az igaz tudományról tett bizonyágtételével mintegy fényt derítsen a testületre.”³

A Kollégium diákjai tanulmányi eredményességük által is megerősítették és tovább gyarapították az iskola hírnevét, kitartó elköteleződésük pedig meggazdagíthatta a közösség lelki erőforrásait is. A több száz év történelmi viszontagságai úgy az egyén, mint az intézmény számára egyúttal további megerősítést is magukban hordoztak: hitük támasza, a Gondviselés áldása nélkül nem válhatott volna lehetségessé a megmaradás, főként a kiváló eredményesség. A tanító is teljesebben szolgálhatja hivatását, ha egyúttal a Biblia üzeneteire építő tanítvány is marad mindvégig.

A Debreceni Református Kollégium „nemes szépségű homlokzatán külsőleg is, belső hivatásának megfelelőleg is, oly szerencsésen megfér egymás mellett a rejtőző szerénység s a tiszteletébresztő, komoly nagyvonalúság”.⁴ S e homlokzat híven nyújt értékes útmutatást a legjobb képességek kibontakoztatásához: „Orando et laborando!”

¹ Bölcskei 2006: 7.

² Bölcskei 2006: 7.

³ Nagy 1933a: 50.

⁴ Zsigmond 1937: 3.

Disszertációmban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemiségét és tevékenységeit kutatom. Neveléstörténeti szakirodalmak mellett elsődleges forrásokra építve céloom a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer intézményben történő bevezetésétől annak 1944-ig tartó „fénykoráig”⁵ terjedő időszak intézménytörténeti meghatározói nyomán vizsgálni a tehetség fogalmköréhez való viszonyulás, valamint a Gimnázium tehetséggondozó tevékenységeinek sajátosságait. Az intézmény szellemiségét tekintve mindez megmutatkozik a fegyelmezettség elvárásában, az egyéni elköteleződés által feladatok minél magasabb szintű, minőségi megvalósításának támogatásában. Ezen túl a diákok személyes érdeklődési köréhez kapcsolódóan is lehetőség nyílik a kibontakozásra különböző önképzőkörök közösségeiben, ahol a hasonló érdeklődésűek egymást is lelkesítik, inspirálják. Mindezek nyomán kutatásomban kiemelten tekintek a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának önképzőköri tevékenységeire, működésük sajátosságaira és eredményességük háttérében megragadható eszköztárakra. A gimnáziumi ifjúsági egyesületek köréből az Ifjúsági Gyülekezet példája célzottan is kifejezi a tanulmányi eredményesség és a hitbeli érintődés összefonódását, egymást gyarapító szerepét.

Szabó Lőrinc az intézmény diákjaként közvetlenül megtapasztalhatta a Debreceni Református Kollégium oktató-nevelő tevékenységeinek megtartó, s egyúttal alkotói kibontakozást megsegítő szellemiségét, *Egérfogó* című versében így ír minderről: „egy okos egérfogó szabadságában éltünk, tudva csak, de alig érezve a rácsokat”.⁶ Kutatásom során ennek a kereteket és szabadságot egyaránt biztosító szellemiségnek sajátosságait és tehetségek megmutatkozásában betöltött szerepét vizsgálom intézménytörténeti vonatkozásban.

A disszertáció fejezeteit tekintve mindezért a következő tagolási rendet követem: a tehetség különböző diskurzusainak áttekintését követően az iskolatörténet főbb csomópontjait foglalom össze a vonatkozó történelmi időszakban, majd mindezek tükrében a tehetséghez való viszonyulást a Gimnáziumi Értesítők forrásanyagán keresztül elemzem. Az intézményben zajló tehetséggondozó tevékenységek keretének meghatározójaként iskolai törvényeket és szabályozó dokumentumokat tekintek át, majd ezt követően a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó gyakorlatához kapcsolódóan az önképzőköri tevékenységeket tárom fel, illetve a pedagógusok és a tanulási környezet szerepét elemzem. Kutatásom során a Gimnáziumi Értesítők anyagain túl levéltári forrásokra is építek.

⁵ Győri L. 2013a: 75.

⁶ Szabó 1945–1957.

2. A disszertáció témájának bemutatása

2.1. A téma relevanciája

A tehetségek segítése a nemzet egészének kiemelt érdeke, feladata, fejlődésének záloga. Oktatási-nevelési intézményeinknek alapvető célja a gyermekek képességeinek kibontakoztatása, ám ennek közvetlen gyakorlati megvalósítása, s háttérében a tehetségről való gondolkodás több szempontból különböző lehet. Disszertációmban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumánk tehetséggondozó tevékenységeit kutatom annak nyolcosztályos rendszerében. Az 1850-es években az Entwurf nyomán megkezdődő változások azon túl, hogy „külső-belső viszontagságokat”⁷ jelentettek az intézmény számára, végül megsegítették az oktató-nevelő munka eredményességét: „nagyarányú fellendüléshez”⁸ vezettek. Ezen időszakot követő iskolatörténeti változásokon keresztül kutatom a fogalom jelentéstartalmait, valamint a tehetséggondozás gyakorlatát és annak formálódását. Célom mindez által a tehetséggondozás keresztyén szellemiségének történeti kontextusba helyezése is.

A református egyházak XVI. századi egyik legfontosabb irata, a Heidelbergi Káté is megerősíti: az iskolák fenntartása az istentisztelet része, hitvallási kötelezettség: „tartsuk fenn az igehirdetést és az iskolákat”,⁹ hiszen „sem a tanítás, sem a nevelés törekvése nem érik el céljukat, ha nem tudnak az igehirdetés szolgálatába állítani”.¹⁰ A tanítás részeként a keresztyén intézmények közvetlen küldetéseként tekinthetünk tehát a bibliai értékek átadására.

A Második Helvét Hitvallás IX. fejezete *Az ember szabad akarata és képességei* 5. pontjában *A tudományokra való képességhez* kapcsolódóan kimondja: „Isten megparancsolja, hogy elménket kiműveljük, s egyúttal képességet és előmenetelt is ad hozzá. Nyilvánvaló az is, hogy Isten áldása nélkül egyetlen tudományban sem jutunk előre.”¹¹ A Szentírás alapján álló református keresztyén hit kifejezéseként is megerősítést kapunk tehát: az ember feladata képességeinek minél magasabb szintű fejlesztése, egyúttal felelőssége is tehetségének kibontakoztatása. Mindezekben pedig támasz és áldás kíséri a lépéseket, hiszen isteni

⁷ S. Szabó 1928: 25.

⁸ S. Szabó 1928: 27.

⁹ Ursinus – Olevianus 2013: 53.

¹⁰ Fekete 2013: 437.

¹¹ *Második Helvét Hitvallás*. IX: 5. pont

„Gondviselés igazgat mindent”¹². Az embert „meghatározott célra”¹³ választotta ki, ebben pedig kegyelem kíséri. Legyünk jó reménységgel, és az elrendelés próbatételében törekedjünk a helyes úton járni.¹⁴

A református kollégiumok „a vallásosság és a tudományosság összefűzésével”¹⁵ a legkülönbözőbb társadalmi rétegek művelődéséhez járultak hozzá.¹⁶ Kiemelt szerepük volt a szegény, ám tehetséges diákok tanulásának támogatásában így segítve a társadalmi mobilitás megvalósulását. Szellemisségüknek a műveltség átadásánál összetettebb szerepe volt: országrészeket formáltak, ablakot nyitottak a nyugat-európai szellemisség irányában, a bentlakásos életforma pedig az adott intézmény szellemi műhelyé válását is biztosította. Mindennek is köszönhető, hogy a református kollégiumok lényeges meghatározói a magyar kollégiumi iskolakultúrának, egyúttal a tehetségek nevelése szempontjából kiemelten tekinthetünk az intézményi autonómia, belső önkormányzat szerepére: „védelmet nyújt a kollégium és tagjai számára azokkal a külső törekvésekkel szemben, amelyek uniformizálni akarják az oktató-nevelő tevékenységet.”¹⁷ Az életet tehát rend szervezte, egyúttal fontos szerepe volt annak is, hogy a diákok aktívan alakíthassák saját művelődésük folyamatát: a közösség erejére építve önképző társulatok, majd önképzőkörök alakultak, értékes tudományos és művészeti gyarapodás vált valóra mindezek nyomán.¹⁸

A Debreceni Református Kollégium intézménye évszázadokon át magas szintű, minőségi oktató-nevelő tevékenységei által járult hozzá diákjainak tanulmányi eredményességéhez, az egyéni tehetségek kibontakoztatását pedig mindvégig hitben való elmélyülés kísérte. A tehetséggondozás intézményi szellemisségét tekintve már az 1796. évi iskolai törvény által is megerősítést kapott: „A professzornak megkülönböztetett gondja legyen a tehetséges növendékekre, akiktől a jövőre nézve sokat lehet várni”,¹⁹ s ez az iránymutató az elkövetkező évszázadokban is meghatározó szereppel bírt az intézményben. Mindezek alapján a Debreceni Református Kollégium történeti hagyományaira építve arra keresem a választ, hogy hogyan változott a tehetség fogalomkörének jelentéstartalma és a tehetséggondozás módja, szellemissége a Gimnáziumban.

¹² *Második Helvét Hitvallás* VI. Isten gondviseléséről 1. pont.

¹³ *Második Helvét Hitvallás* X. Isten eleve elrendeléséről és a szentek kiválasztásáról 3. pont.

¹⁴ *Második Helvét Hitvallás* X. Isten eleve elrendeléséről és a szentek kiválasztásáról 4., 5. 9. pont.

¹⁵ G. Szabó 1996: 14.

¹⁶ Mészáros 1981.

¹⁷ Martinkó 2006; Tóth 2013: 108.

¹⁸ Tóth 2014.

¹⁹ XV. szakasz, In: Tóth 1988: 130.

2.2. A téma aktualitása

Kutatási eredmények, tapasztalatok

A tehetséggondozás szakterületét országunkban kiemelt figyelem kíséri és elkötelezett, törvényi szabályozás²⁰, valamint országgyűlési határozat²¹ által keretbe foglalt támogatása valósul meg: „a tehetségek folyamatos segítése a nemzet egészének kiemelten fontos érdeke és feladata”.²² Az alapelveken és a stratégiai célok meghatározásán túl többek között a Tehetségpontok rendszere is meghatározásra kerül, melyek egyedi magyar gyakorlatként a hálózatban való működés keretét biztosítják, támogatva a szakterülethez kapcsolódó fejlesztő programok szervezését. A Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége fogja össze a Tehetségpontok tevékenységeit, s biztosít olyan további szakmai gyarapodási lehetőségeket²³ is számukra, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a régióban felnövekvő generációk legjobb képességeinek kibontakoztatásához.

Református tehetségpontok szakmai programját áttekintve²⁴ komparatív vizsgálatom eredményeként a következő közös értékek erősíthetők meg az intézmények szellemiségében: a közösség, az összetartozás szerepe, a hit, a bibliai értékrend lélekben meggazdagító támasza, valamint az érzelmi elköteleződés fontossága. Megerősíthető tehát, hogy református tehetségpontok saját tehetséggondozó programjaik összeállítása során mindezen közös jegyekre építve diákjaik számára olyan támaszt tudnak nyújtani, amelyben az egyéni elmélyülés és a közösségi összetartozás egyaránt értéket jelent, mindeközben pedig egymást is megerősíti és gyarapítja.

Az intézmények tehetséggazdagító programjai között kiemelt a tanórán kívüli programok szerepe, főként szakkörök szervezése, ám rendszeresen közvetlenül az „önképzőköri tevékenységek” kifejezést is alkalmazzák az intézmények tevékenységeik bemutatása során. Az egyes programok szakterületeit megvizsgálva a gardner-i intelligenciának²⁵ minden területe kifejeződik azokban, így a matematikai-logika és nyelvi területektől a zenei, testi-kinesztetikus, térí-vizuális területeken át a komplexitás jegyében az intra- és interperszonális területeken

²⁰ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.

²¹ 126/2008. (XII.4.) OGY határozat.

²² 126/2008. (XII.4.) OGY határozat bevezető meghatározása.

²³ A Tehetségpontok szakmai tevékenységeinek minősítési folyamata akkreditációs elismerést is jelent az intézmény számára, amelynek során tehetséggondozó programjainak működése, hatékonysága is megerősítést kap, egyúttal szakmai programok, továbbképzések által lehetőség nyílik további fejlődésükre is. Forrás: *Két pont között legrövidebb út a tehetség.* <https://tehetseg.hu/aktualis/ket-pont-kozott-legrovidebb-ut-tehetseg>

²⁴ Fehér 2021.

²⁵ Nicholson – Nelson 2007.

ugyancsak sokszínű fejlődési, kibontakozási lehetőséget nyújtanak. Eredményességük megmutatkozik kiváló versenyeredményekben, egyúttal a diákok tanulmányi előmenetelét tekintve többek között érettségi vizsgaeredményekben is tükröződik. Szakmai programjaik támogatják az érdeklődés felkeltését, elmélyülési lehetőséget nyújtanak, a tananyagon túli ismeretek beépítését, szakmai feldolgozási készségek fejlesztését segítik, továbbá a lelki erőforrásokat támogatják.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona jelenleg is Akkreditált Kiváló Tehetségpontként működik.²⁶ Szakmai programja kiváló példát nyújt a tehetséggondozás komplex megvalósítására lelki támogatással, gazdagító tevékenységeiket évfolyamokra hangolt szakértő figyelemmel szervezik.

További kutatásom során kiemelten tehetséges fiatalok²⁷ számára szakmai fejlődési lehetőségeket nyújtó Magyar Templeton Programban (2015–2017) részt vevők kedvelt tanórán kívüli elfoglaltságainak motivációs hátterét vizsgáltuk félig strukturált írásbeli interjú keretében, a *Miért szereted?* kérdéséhez kapcsolódóan. Az elfoglaltságok tartalmi besorolásának főbb területei: intellektuális területek (ezen belül: akadémikus/tantárgyi jellegű és egyéb intellektuális akadémikus tárgyak), művészetek, sport. A kedvelt területtel való foglalkozás motivációs meghatározói többek között megjelenik: az érdeklődés szerepe, kompetencia, siker megélése, illetve társas élmények (pl. együttműködés, törődés) szerepe, tekintélyszeméllyel való identifikáció, további extrinzik, instrumentális motívumok (pl. hatalom, státusz megélése).

Kutatásom során a foglalkozások köréből a hittant kedveltként megnevező diákok válaszait célzottabban is áttekintettem,²⁸ s a következő motivációs meghatározók emelhetők ki hangsúlyosabban: a közösség szerepe, a kötődés, társas és gondolati összetartozás megéléseinek fontossága; a kapcsolat elmélyülése önmagukkal és Istennel; ismeretek gyarapodása a Biblia üzeneteinek mélyebb megismerése által; a hit mint értékközvetítés szerepe; érzelmi támasz

²⁶ Az intézmény Tehetségpontjának bemutatkozó felülete: <https://tehetseg.hu/tehetsegpont/tp-150-001-986>
Részlet az intézmény programjából: „A specifikus tehetségformák közül elsősorban tanórán kívüli gazdagítással kívánunk foglalkozni. Fontosnak tartjuk a szakkörök munkáit, a tehetséges diákok felmérését. Volt diákjaink tevékenységét nyomon követjük. Sikeres tanítványaink eddig is rendszeresen tartottak szakmai előadásokat jelenlegi diákjainknak. Szakkörök, háziversenyek, konferenciák megrendezésével kívánjuk a tehetségfejlesztést minden szakterületen biztosítani. ... a következő években szeretnénk egy olyan játékgyűjteményt kialakítani, ami lehetővé teszi, hogy egy gondolkodásfejlesztő, szociális készségeket megerősítő társasjáték klub működjön.”

²⁷ A Magyar Templeton Program keretében a beválogatás több szakaszban, intelligenciavizsgálat végzésével is zajlott, a hivatkozott kutatási szakaszban már a kiemelkedő képességű fiatalok válaszaival dolgoztam. A program keretében történt tehetségazonosítás részletes folyamatát, mérőeszközeit és eredményeit a következő forrás foglalja össze: https://tehetseg.hu/sites/default/files/geniusz_muhely/wp19.pdf

²⁸ Fehér 2021.

élménye mint a bevonódás és az elköteleződés forrása, valamint a fejlődés lehetősége. Megerősíthető, hogy a kutatásban részt vevő fiatalok képességeinek kibontakoztatása is teljesebbé válhat, ha megtapasztalhatják az érzelmi támasz élményét, az elfogadás és a befogadás biztonsága kíséri szeretetkapcsolataikat, ezáltal egyéni, kreatív megmutatkozásaikhoz is a kötődés, a valahová, valakihez tartozás élménye nyújt lelki támogatást. Megerősíthető továbbá, hogy a tanórán kívüli gazdagító programok köréből a hitéleti elmélyülésnek jelentős szerepe van a tehetségek életében mind a gondolatrendszer, mind különböző készségterületek, mind a lelki erőforrások vonatkozásában értékes fejlesztő erővel bír.

A képességek kibontakoztatását segítő környezeti tényezők azonosításához kapcsolódóan a „*Tehetségek hite*” kutatásunk²⁹ nyújtott további lehetőséget: a hit, valamint érzelmi és társas készségek szerepét vizsgáltuk kérdőíves formában református hittanoktató hallgatóink körében. Kiemelten tekintettünk az intézményi légkörrre – főként annak egyéni alkotást segítő, kreatív, inspiráló mozzanataira –, valamint a keresztyén pedagógusi kommunikációra abban az érzékeny időszakban, amikor a képzés befejezéséhez kapcsolódóan a szakmai előmenetel részeként egyéni produktumok készítenendők, ezek tehát egyfajta tükréivé válnak a legjobb képességeknek.

Megerősítendő mindez által az egyéni érdeklődés alapján történő témakibontások tehetségfejlesztő lehetősége, amelyhez jelentős segítséget nyújthat az intézményben megtapasztalható segítő, egymásra mélyebben is figyelni tudó szellemiség. Ugyancsak kiemelt támaszt nyújtanak érzelemmenteli társas kapcsolatok és az empátia készsége, valamint a hit segítő szerepe, amelyet a megkérdezettek leginkább a remény és a bizalom forrásaként éltek át. Keresztyén pedagógusként mindemellett a képességekre mint kegyelmi ajándékokra tekintés ugyancsak hangsúlyt kapott a válaszokban, amelyre a pedagógushivatás teljesebb megélésében is értéknek tekinthetünk. A pedagógus mindezzel válhat a bizalom forrásává, útmutatóvá, egyúttal a fejlődés támogatójaként a jelen disszertáció kutatásának irányában is értékes további üzenetként szolgál.

²⁹ Pap – Kovács – Lehoczky – Tóth – Fehér 2021.

A tehetség fogalomkörének további aktualitásai

A tehetség sokrétű kifejeződése a korábbi kutatási eredményeimre építve is megerősítik annak összetettségét, egyúttal a tehetséges személyiség komplexitásával való összhangját. Ennek nyomán a tehetség meghatározásainak köréből a jelen disszertáció vonatkozásában is kiemelendő: a tehetségre úgy is tekinthetünk, mint „intellektuális, emocionális és környezeti tényezők érzékeny, véletlen kombinációja.”³⁰ A tehetséges gyermekek életében e területek összhangja nagyban megsegítheti a képességek kibontakoztatását, ám gyakran ezek fejlődése közötti eltérés jellemző, ami nevelőik, pedagógusaik számára is jelzi az egyensúly megsegítésének fontosságát, a személyre hangolt figyelem, ezáltal az érzelmi biztonság támogatásának szükségességét a tehetséggondozásban.

A megfelelő érzelmi alapokra építkezve a tehetség további lényeges sajátosságát jelenti az új összefüggések meglátásának képessége, hiszen nem állnak meg kapott, kész információknál, hanem azok között és azokon túl is új felfedezésekre, önálló értelmezéseik, következtetéseik megtalálására törekedhetnek. Tehetség-diskurzusoknak lényeges részét képezi ennek az egyedi, kreatív látásmódnak kiemelése, amely alapvetően nemcsak az egyén, hanem környezete szempontjából is fontossággal bír.

a. Az egyén irányából tekintve többek között Erika Landau a kreativitás bevonásával látja teljesebbnek a tehetség kibontakozását, mert ennek nyomán nyílik lehetőség a korábban elszigetelt tapasztalatok, egyes élmények között új kapcsolatrendszer megtalálására, amelyek végül új gondolkodási sémák formájában, új tapasztalatokként, új elképzelésekként vagy produktumként is megmutatkozhatnak.³¹ Tehetség-diskurzusok kiemelik továbbá, hogy ez a sajátos gondolkodási mechanizmus azonban jellegzetes viselkedéssel is társulhat: a tehetséges személy ellenáll a megszokottnak, elviseli, sőt keresi a kétértelműt, a bizonytalanságot, a rendezetlenséget, amelyből végül új rendet alakíthat ki.³² A magasabb rendű, minőségi szellemi eredményesség, a szellemi erő azáltal mutatkozik meg, hogy az objektív tendenciához tartva magát, mégis tud szubjektív gondolati alkotásokat létrehozni, tehát két ellentétes feszültségből szintézisre jut.³³

b. A környezet irányából is tekintve a kérdéskörre, szükség van tehát ezt a kettősséget egyaránt hordozni tudó támogatásra: a szabad kreatív kibontakozás lehetőségét, egyúttal

³⁰ Feldmann gondolatát idézi Herskovits – Ritoók 2013: 66., 87.

³¹ Herskovits – Ritoók 2013: 84.; Landau 1974: 19.

³² Gyarmathy 2007: 73.; Csíkszentmihályi 2008: 38.

³³ Baranyai 1938: 92.

szabályokat, kereteket is nyújtó segítő környezetre. Szellemi produktum leginkább „szabad és biztonságos légkörben jöhet létre. A biztonság itt azt a légkört jelenti, amelyből a gyermek elég bátorságot meríthet ahhoz, hogy a már ismert világ védettségéből kilépve újat, ismeretlent fedezzen fel. ... A szabadság alatt pedig azt értjük, hogy a gyermek szabadon élhet lehetőségeivel, adottságait a neki legmegfelelőbb módon használhatja fel, és egyéni képességeinek megfelelően reagálhat a környezet stimuláló hatásaira. Ezek a feltételek teszik nyitottá a tanulásra, új megoldások keresésére, és arra, hogy ez a beállítódás egész életén keresztül megmaradjon.”³⁴ A környezet jellegzetességeit leginkább azok a személyek közvetítik az egyén számára, akik megfelelő érzelmi és társas támaszt nyújtva katalizátorává is válnak fejlődésének.³⁵ Mindezekre is építve, egyúttal a tehetség-diskurzusok gazdagításaként Gyarmathy Éva a környezeti sajátosságok lényegi pontjait a következőkben ragadja meg:³⁶

- feltétlen elfogadást az önbizalom megerősödéséhez;
- tiszta szabályokat az akarat megerősödéséhez;
- szabad választást a célok megerősödéséhez;
- egyénre szabott feladatokat a képességek megerősödéséhez.

A tehetségek kibontakozását segítő környezet tehát alapjaiban az egyénre kell hangolódjon: a bizalomra, elfogadásra építve teret engedni sokfélesége, alkotóképessége kifejezéséhez, feladatokon keresztül egyúttal fejlődési lehetőséget nyújtani számára. A biztonság és a szabadság élményének fontossága, mint a tehetséget facilitáló környezet meghatározói, a humanisztikus szemléletnek is középpontjában állnak.³⁷

Rogers megnevezésében „a szabadság paradoxona”³⁸ az egyén életének mindig része, hiszen alapvetően szabadsága van választásaiban, választása ugyanakkor felelősséggel is jár, s egyfajta kötelék is számára. Az így formálódó bevonódás, elkötelezettség mégis fontos összetevője a „teljesen működő létezésnek”: az ember „az egyre teljesebb lét felé törekszik, ami nem más, mint amit legtöbbször jó értékeknek, derűs nyugalomnak, kedvességnek, bátorságnak, becsületességnek, szeretetnek, önzetlenségnek és jóságnak neveznének”.³⁹ Ehhez a teljességhez

³⁴ Landau 1997: 35.

³⁵ A környezet segítő hatásának forrásait a különböző tehetségmodellek különbözőképpen ragadják meg, többek között pl. Mönks (2011): család, iskola, társadalom által, Czeizel (1997): család, iskola, kortársak, társadalom + sors által, Gagné (2008): családi, fizikai, kulturális, társadalmi tényezők, Heller (2008): családi klíma, családi tanulási környezet, az osztály klímája, Ziegler (2017): visszajelzések értékes szerepe a tanár, a mentor irányából, Piirto (2012): otthon, iskola, közösség, kultúra, nem véletlen szerepét emeli ki, Csíkszentmihályi (1999): a kultúra (szakterület), a társadalom (csoport) és a személyes háttér (egyén) rendszerében. Forrás: Balogh – Révész 2019.

³⁶ Gyarmathy 2021: 264.

³⁷ Rogers – Freiberg 2007: 359.

³⁸ Rogers – Freiberg 2007: 359.

³⁹ Maslow 2003: 235–256.

pedig akkor érkezhethet el az egyén, ha személyes önmegvalósítási törekvéseit meg is haladja, amelyben Maslow a vallás, a hit segítségét is kiemeli.⁴⁰

Nagy múltú református kollégiumi intézményrendszerünkben is a nevelés kiemelt feladata annak segítése, hogy a személyiség teljességéhez leginkább illeszkedő módon a felnövekvő gyermekek, fiatalok megtalálják azt az irányt, ami igazán számukra rendelt, s annak mentén belső elhívásukat érezve mind önmaguk, mind közösségeik számára értékek létrehozói, képességeik kibontakoztatói lehessenek.⁴¹

„A valóban működő szellemiséghez »látható« lelkületre van szükség. ... A református iskolának *bentje* is van, ahová jó bemenni, és ahol jó bent lenni. A *bent* az, ami a *kinthez* képest többletet hordoz: biztonságot, világosságot, bizalmat, bőséget, cselekvő szeretetet.”⁴² Kutatásom során arra törekszem, hogy ennek a sajátos lelkületnek a tehetséggondozásban való közvetlen megmutatkozását megvizsgáljam egy nagy hagyományokkal bíró intézmény, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer „kiépülésétől és megerősödésétől” 1944-ig, „fénykora”⁴³ kiteljesítéséig.

2.3. A disszertáció munkacímének/alcímének értelmezése

Disszertációmban a tehetséghez való viszonyulást és a tehetséggondozás pedagógiai eszköztárát a keresztyén-református hagyományok tükrében, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történeti hagyományaira szűkítve kutatom.

A disszertáció tehetségkutatási meghatározói: „Tehetséggondozás”

A tehetség fogalomköréről zajló diskurzusok a pedagógiai érzékenység mélyülésével egyre több vonatkozásból törekedtek annak pontosítására. 3. fejezetemben összegzem azon pedagógiai és keresztyén teológiai lexikonok, valamint elméletalkotók meghatározásait, amelyek a tehetséghez való viszonyulás formálódását, minőségi gyarapodását is kifejezik. Mindezek az értékesség és a képességek szerepét magukban hordozzák, ugyanakkor nem térnek ki a hit ugyancsak meghatározó szerepére, amely által pedig az embernek teremtett lényként elrendelt feladata a legjobb képességei szerinti előrehaladás személyes küldetésének irányában.

⁴⁰ Maslow 2003: 246.

⁴¹ Szűcs 1993: 168–169.

⁴² Szenczi 2000: 38.

⁴³ A meghatározások Győri L. János intézménytörténeti besorolásának megjelölései. Forrás: Győri L. 2013a: 54, 75.

Disszertációmban ezért a tehetség fogalma alatt a következőt értem: a képességek szorgalmas, minél magasabb szintű kibontakoztatása a hit megélésével, Istennel való kapcsolaton keresztül.

Minderre építve a tehetséggondozás a képességek minőségi gyarapításának eszköztára, amely egyaránt magában hordoz pedagógiai és hitéleti vonatkozásokat. Célja az egyén feladatok iránti elköteleződésének, elmélyülésének segítése a küldetése mentén, a Teremtő mint a képességek eredendő forrása szándékának megfelelően, támogatása annak minél magasabb szintű megvalósításában. Aktorai mindazok, akik e folyamatban tevékenyen részt vesznek: maga a tehetséges egyén és az ő szűkebb-tágabb társas környezete: szülők, testvérek, jelen disszertáció szempontjából kiemelten az iskolatársak, barátok, tanárok, akik mindannyian egy intézményi szellemiséghez tartoznak, abban nevelkednek.

A kutatás intézményválasztási meghatározói: „A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében”

A Debreceni Református Kollégium intézménye évszázadokon át megszakítatlanul segítette diákjainak kibontakozását kiemelkedő eredményességgel. A tanulmányi eredmények országos viszonylatban is kiválóak voltak, s emögött az intézmény szellemiségét tekintve a hitre nevelés közvetlen részét jelentette a diákok életének. Elkötelezett református pedagógusok segítették a legjobb képességek megmutatkozását, kiváló mintát is nyújtva a kitartó munka és a lelki támasz összhangjának, s diákjaik közösségét is támogatták mindezek irányában.

Az iskolakollégium intézményrendszerének összetettségét tekintve kutatásom során a gimnáziumi intézményrész tevékenységeit elemzem, amely nyolcosztályossá válásával életkorban szélesebb spektrumon foglalkozott a diákok oktatásával-nevelésével. A középiskola feladata „a szellemi tehetségek összhangzatú fejlesztése s a tudományos ismeretek tanítása által egyfelől a növendékekben az általános emberi műveltséget kifejtteni s másfelől a főtanodai (egyetemi, academiái és polytechnikumi) tanulmányokra az ifjakat előkészíteni.”⁴⁴ Kutatásom során arra keresem a választ, hogy a Gimnázium milyen tehetséggondozási lehetőségeket nyújtott diákjai számára a legjobb képességeik kibontakoztatásához.

⁴⁴ A középiskola feladatköre Eötvös 1870. április 7-i törvényjavaslata alapján. Forrás: Zibolen 1990: 18.

Kutatásom során a Debreceni Református Kollégium tehetséggondozói szellemiségét és eszköztárát kiemelten 1873–1944 között vizsgálom, amikor a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer „kiépülése és megerősödése” (1873–1914) történt, valamint „fénykora” (1914–1944) bontakozott.⁴⁵ Ezen korszak kezdetét alapjaiban határozta meg az osztrák önkényuralmi politika által előírt tanügyi reform, az Organisationsentwurf, mely jelentős változtatásokat rendelt el mind az oktatás szerkezetére, mind a tanítók személyére vonatkozóan. „A kezdeti elbizonytalanodás után a Debreceni Kollégium gyorsan magára talált, s intézményei eredményeik alapján a század utolsó harmadában már újra a hazai oktatás élvonalába tartoztak.”⁴⁶ Disszertációmban ezen nyolcosztályos gimnáziumi rendszerben tekintem át az intézmény tehetséggondozó munkálatait. A szervezeti-működési kereteket meghatározó iskolai törvényeken és rendtartási szabályzatokon túl a kutatott időszakban jelentősebb fellendülés mutatkozott célzottan a tehetséggondozás kiemelt közössége, az önképzőkörök vonatkozásában, ezért ezek tevékenységeit mélyebben is feltárom. Az önképzőkörök céljai, szakterületei, szellemisége a diákok közösségét mind tanulmányi, mind hitéleti vonatkozásban gazdagították. Olyan keretet biztosítottak előmenetelükhöz, amely sokszínű szakmai tartalommal, egyúttal bibliai üzenetekre, értékekre is támaszkodva nyújtott lehetőséget elmélyülésre, fegyelmezett munkára, feladatok elkötelezett megvalósítására, mindeközben alkotásra, szabad egyéni kibontakozásra érdeklődési területek mentén. Disszertációmban áttekintem különböző gimnáziumi önképzőkörök működésének rendjét, szakmai területeit és tevékenységeit, amely által a tehetséggondozás és a hitbeli elköteleződés összefonódása, egymást segítő hatása is megerősíthető.

2.4. Kutatási kérdések

A Debreceni Református Kollégium tehetséggondozó szellemiségét és eszköztárát a következő kutatási kérdések mentén vizsgálom:

1. Iskolatörténeti aspektusból hogyan nyilvánul meg és hogyan változik a tehetséghez való viszonyulás a vizsgált időszakban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának

⁴⁵ Az intézménytörténeti szakaszok meghatározásának forrása: Györi L. 2013a.

⁴⁶ Györi L. 2006: 58.

történetében? Ehhez kapcsolódóan milyen formában és kontextusokban jelenik meg a tehetség fogalma az intézmény iskolai értesítőiben?

2. Hogyan érvényesül a fegyelem, a fegyelmezettség értéke a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának törvényeiben és rendtartási szabályzataiban, valamint az értesítőikben? A kirajzolódó szellemiség hogyan függ össze az intézmény szellemiségével, különös tekintettel a tehetséggondozásra?
3. Hogyan történik a tehetségek támogatása a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgált időszakban?
 - a) Milyen módon fejeződik ki a közösségi szemlélet a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgált időszakban a képességek kibontakozását segítő szellemiségében, különös tekintettel az önképzőköri tevékenységekre?
 - b) Mi a szerepe a tanítva tanulás rendszerének és a lelki támasznak a képességek kibontakoztatásának támogatásában?
 - c) Mi a szerepe a tanító személyének a képességek kibontakoztatásának támogatásában?
 - d) Hogyan segíti a tanulási környezet a tehetséggondozás folyamatát az intézményben?

2.5. Módszertani megfontolások: diakrón és szinkronisztikus feldolgozásmódok

Kutatási módszereim során a neveléstörténeti kutatások diakrón és szinkronisztikus⁴⁷ feldolgozásmódját is alkalmazom: diakrón feldolgozással a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának 1873–1944 közötti történetét kronológiai rendben követem, s ehhez illeszttem szinkronisztikus módon az intézmény tehetséggondozó szemléletét és tehetséggondozási gyakorlatának sajátosságait iskolatörténeti vonatkozásban. Feldolgozásom során problémátörténeti és komparatív szemlélettel is dolgozok, amelynek során tehetségpontokként működő református iskolák tehetséggondozó gyakorlatát vetem össze a múltbeli önképzőkörök tehetséggondozási gyakorlatával.

⁴⁷ Kéri 2001.

A téma tudomány-rendszeri helyét tekintve disszertációm témája az MTA 2016. évben bevezetett nomenklatúrája alapján a II. osztály 02 Filozófia és Történettudományok tudományterület 06 Neveléstudomány tudomány-részterület 03 Pedagógiatörténet és összehasonlító pedagógia tudományágába tartozik.⁴⁸

Kutatásom tervezését a kutatási kérdéseim, az elsődleges források, valamint a kapcsolódó kutatásmódszertan összegzésével a következő táblázatban foglalom össze:

	Kapcsolódó kutatási kérdés témája	Kutatási kérdés száma	Elsődleges forrás⁴⁹	Kutatási módszer
Az intézmény szellemiségének tehetség-gondozási sajátosságai	a tehetség fogalomkörének megjelenése	1.	Gimnáziumi Értesítők	kvalitatív tartalom-elemzés
	fegyelem szabályozásának rendje	2.	iskolai törvények és rendtartási szabályzatok /TtREL I. 8. h) 13 d/	kvalitatív tartalom-elemzés
Az intézmény tehetség-gondozási gyakorlata	önképzőköri tevékenységek, közösség értéke	3. a)	Gimnáziumi Értesítők, önképzőkörök iratai: jegyzőkönyvek, pályamunkák és további tanulói dolgozatok, folyóirat /TtREL II. 24. o/	kvalitatív tartalom-elemzés, dokumentum-elemzés, adatgyűjtés kvantitatív feldolgozása
	tanítva tanulás és lelki támasz szerepe	3. b)	Gimnáziumi Értesítők	kvalitatív tartalom-elemzés, adatgyűjtés kvantitatív feldolgozása
	tanító szerepe	3. c.)	Gimnáziumi Értesítők	kvalitatív tartalom-elemzés
	tanulási környezet sajátosságai	3. d)	Gimnáziumi Értesítők; Szertárak iratai /TtREL II. 7. p/	kvalitatív tartalom-elemzés, adatgyűjtés kvantitatív feldolgozása

Kutatási kérdések és kapcsolódó kutatási módszerek (saját szerkesztés)

⁴⁸ <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809>

⁴⁹ Az iratanyagok jelzésmódja a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának fondjegyzékét követi: <https://leveltar.drk.hu/fondjegyzek/szerkezete>

Összességében a szakirodalom és az elsődleges források alapján kvalitatív tartalomelemzés és forráskritika alkalmazásával dolgoztam. Egyes forrásanyagokat komparatív módon elemeztem azok további rendszerezésének céljával.⁵⁰

2.6. A kutatás módszertani apparátusának és forrásainak bemutatása

Szakirodalom-elemzés

Kutatásom alapjaként a vonatkozó szakirodalmi bázis minél teljesebb feltárására, s ezek nyomán a témához kapcsolódó szintézis megteremtésére törekedtem. Releváns szakirodalmak⁵¹ között kiemeltnek tekintettem:

- a Debreceni Református Kollégium történetét feldolgozó korabeli⁵² és a kutatott időszakon túl megjelent⁵³ diakrón neveléstörténeti munkákat;
- a tehetség fogalmának meghatározását szolgáló pedagógiai⁵⁴ és teológiai lexikonok⁵⁵, valamint a kapcsolódó további elemző munkák⁵⁶ körét.

A releváns szakirodalmak feldolgozása során az összegzett információk elemzése, értelmezése, rendszerezése és szintetizálása⁵⁷ nyomán meghatározott csomópontok kutatásom során iránymutatóul szolgáltak a Debreceni Református Kollégium tehetséggondozó szellemiségének megragadásához.

Kvalitatív tartalomelemzés

Pedagógiai fogalmaink és a róluk való gondolkodás teljesebbé tételéhez, a fogalmak összetett, akár rejtettebb jelentéstartalmának megvizsgálásához nyújt segítséget disszertációmban a kvalitatív tartalomelemzés.

„A kvalitatív megközelítés a rejtett tartalmak és mintázatok kibontását jelenti a szavak és kifejezések szövegkörnyezetének minőségi és mennyiségi vizsgálata alapján.”⁵⁸ A ki nem

⁵⁰ Gyáni 2006.; Tomka 2005.

⁵¹ Falus (2000:37–38.) nyomán „egy témával kapcsolatban azt a szakirodalmat tekintjük relevánsnak, amely az alábbi feltételek közül bármelyiknek eleget tesz: ugyanazokat a kérdéseket, változókat vizsgálja; azonos elméleten alapul; ugyanazon elmélet empirikus igazolására támaszkodik; hasonló gyakorlatot elemez.”

⁵² S. Szabó 1928.; Nagy 1933a.; Zsigmond 1937.; Nagy 1940.; Nagy – Török – Erdős – Bessenyei 1943.

⁵³ Kocsis – Barcza 1988.; Győri L. 1993.; 2006.; 2013.

⁵⁴ Kemény 1933–1934.; Nagy 1979.; Báthory – Falus 1997.

⁵⁵ Bartha 1993.; Zoványi 1977.

⁵⁶ Kádár 2020.; Fodorné Nagy 2015.

⁵⁷ Falus 2000: 62.

⁵⁸ Szokolszky 2004: 294–295.

fejezett, ám feltárható tendencia így olyan részletek megragadását is segítheti, amelyek pontosítják az értelmezést és a megértést akár összetettebb fogalomkörök, jelenségek esetében is. A manifeszt tartalom leírása megvalósulhat a megformált szöveg szintjén, valamint a látens tartalom értelmezéséhez kapcsolódóan is.⁵⁹

A kvalitatív tartalomelemzés jelenthet szószintű, kontextusra, illetve témákra irányuló elemzést. A szavak szintjének sokrétűsége nyomán kiemelendő, hogy a szimbolikus jelentéstartalmak is lényeges részei az elemzés teljességének. A szövegből kirajzolódó tendenciák lehetővé teszik, hogy feltárhassunk szubjektív információkat, elsősorban attitűdöket, értékeket, motivációkat, valamint a kontextusra vonatkozóan is levonhatunk megismételhető és érvényes következtetéseket.⁶⁰ A szövegben „tárgyasul a tudás, itt testesül meg a tartalom vagy más kifejezéssel az üzenet.”⁶¹ A tudás, a tapasztalás gyarapodásával az adottfogalomkör is fejlődik, gazdagabbá válik. Ennek megértésre törekszik a kutató is, aki az értelmezése során a jelenségeket, mint jelentésteli elemeket szemléli.⁶² Mindez akkor valósulhat meg teljesebben, ha a forrás elemzésébe bevonódik, „távolságtartó tárgyilagosság helyett beleélő alanyiság”⁶³ jellemző; a kvalitatív szemléletű kutatások így sajátos kommunikációként is értelmezhetőek.

A szavaknak soha sincs egyetlen, meghatározott, rögzíthető „saját” jelentése, a jelentés állandó változáson megy keresztül, melynek alapja a mindenkori kontextus. Minden dolog valamilyen megértésben, értelmezettségben jut el hozzánk, amely egyúttal az egyén és a környezet közötti kapcsolatrendszer nyomán is formálódik.⁶⁴ A szavakra irányuló kutatás összességében az adott fogalomkör sokrétűségének megértésében nyújt segítséget, amelyhez kapcsolódóan kutatásom során a tehetség fogalomkörének megmutatkozásait vizsgáltam a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben abból a célból, hogy általuk az intézmény tehetséggondozó szemléletét gazdagabban megismerhessem.

Dokumenumelemzés

Dokumentumnak tekintünk minden olyan anyagot, amely „nem a pedagógiai kutatás számára készült, de amelynek elemzése a pedagógiai kutatás számára tanulságos”.⁶⁵ Ezen

⁵⁹ Szabolcs 2001: 14.; Frank – Valentné Albert 2022: 37.; Antal 1976: 15.

⁶⁰ Szabolcs 2001.; Krippendorff, 1995: 22.; Szokolcsy 2004: 293.

⁶¹ Varga 2005: 17.

⁶² Baska 2007: 66.

⁶³ Poszler György gondolatát idézi: Baska 2007: 11.

⁶⁴ Richards retorikaelmélete alapján Baska 2007: 73–75.

⁶⁵ Nádasi 2000: 317.

dokumentumok körében levéltári forrásaim között szerepeltek többek között önképzőkori jegyzőkönyvek és önképzőkori tagok pályamunkái, dolgozatai, folyóiratuk lapszámái is, amelyek igen értékes lehetőséget nyújtottak az egyes önképzőkori közösségek tevékenységeinek mélyebb megismerésében.

Kollégiumtörténet-kutatások további sajátosságai

„Az ezeréves magyar iskolakultúrának igen jelentős tényezője a protestáns iskola- és nevelésügy története ... [ami] tág lehetőséget szolgáltat a neveléstörténet-írás számára, hogy művelődéstörténeti, tudománytörténeti, vallástörténeti meghatározókkal tegyük mérlegre egy-egy korszak fejlődésvonalait.”⁶⁶ E komplexitás különleges értékkel bír a történelmi Magyarország protestáns kollégiumainak iskolatörténetében, Mészáros István iránymutató gondolatai⁶⁷ pedig felhívják a figyelmet főbb tendenciákra, ezáltal értékei tudatosításának, gyarapításának lehetőségeire.

Kiemeli többek között a külső eseménytörténet feldolgozásán túl az iskolakultúrát leginkább kifejező pedagógiai szellemiség, az oktatás-nevelés módszerei, és mindezekhez kapcsolódó intézménytörténeti dokumentumok feltárásának, elemzésének fontosságát. A kollégiumok életét „a legaprólékosabban megszabta a kollégiumi törvény, rendelkezések sokasága, s az írott szabályoknál is sokkal keményebben és meghatározóbban: a hagyomány”.⁶⁸ A református kollégiumok története és az intézmények fejlődése közvetlenül és elsődlegesen a pedagógiai tartalom formálódásán keresztül mutatkozik meg, „ennek kell a központi anyagnak lennie ... folyamatként ábrázolva”.⁶⁹ Egy-egy új módszer alkalmazása, pl. a gyermek személyiségére hangolt nevelés térhódítása a pedagógiai szemléletet is formálta, mindennek pedig további meghatározó szerepe volt többek között a képességek kibontakoztatásának rendjében is.

Iskolakollégiumok szerveződése, egyes tagozatainak rendje szintén formálódott a századok során. A diákok előmeneteléhez kapcsolódóan egyes tagozatok „viszonylag zárt, bizonyos szempontból befejezett művelődési anyagot nyújtottak”,⁷⁰ egyes diákok így nem járták végig a szakaszok teljességét. Mindezzel a különböző társadalmi csoportok számára is

⁶⁶ Bajkó 1996: 73.

⁶⁷ Mészáros 1984: 213.

⁶⁸ Mészáros 1984: 215.

⁶⁹ Mészáros 1984: 214.

⁷⁰ Mészáros 1984: 217.

megfelelő tanulmányi előmenetel vált biztosíthatóvá, mindeközben pedig a szorgalom, a tudás értékességének tükröződése különböző származás mellett is.

Református kollégiumaink alapvetően „évszázados középkori hagyományokat vittek tovább, bennük a korábban is meglevő iskolák élete folytatódott, protestáns szellemű vezetés alatt.”⁷¹ Kutatásom során a Debreceni Református Kollégium iskolai értesítőinek és kapcsolódó levéltári forrásoknak tartalomelemzése által céloim az intézmény tehetséggondozó szemléletének feltárása intézménytörténeti háttérre is építve, mindeközben vonatkozó oktatáspolitikai sajátosságokat és a kutatás területéhez illeszkedő teológiai kapcsolódásokat figyelembe véve. A Debreceni Református Kollégium története értékes példát nyújt abban, hogy a tanulmányokban való előrehaladás akkor válhat teljesebbé, ha a minőségi szellemi gyarapodás mind az egyén, mind a közösség számára további kibontakozás forrásává válhat. Nem hiányozhat belőle a rend, a fegyelem, a szigorú elvárások kerete, ám egyúttal olyan társas megerősítést, érzelmi kapaszkodót is nyújt, mely a lelki biztonság megélésén túl egy magasabb szintű támasz megtapasztalását is hordozza.

A református kollégiumok oktató-nevelő munkáját mindvégig közvetlenül kísérte a minőségi tudásátadás és a hitre nevelés, a Debreceni Református Kollégium pedig egyedülálló a töretlen megmaradás, a kitartás erejének kifejezésében, történelmi hagyományaihoz való erős ragaszkodásban, mindamelllett befogadója volt újításoknak, a tudomány fejlődésének, s eredményeinek egyaránt. A tehetséggondozás tekintetében is olyan szellemi környezetet biztosított, amely kifejezte elvárásrendszerét a fegyelmezett, kitartó minőségi munka irányában, egyúttal a közösség megtartó erejével és az egyén kibontakozását is engedő, segítő légkörben, a hit támaszával kísérte a diákok felnövekedését. Disszertációmban mindezen szemléleti pillérekre építve céloim a tehetség jelentéskörének nyomon kísérése az intézmény történetének 1873–1944 közötti időszakában, az oktatás-nevelés elvi meghatározóinak és közvetlen gyakorlati megmutatkozásának összegzése a tehetséggondozás tükrében.

⁷¹ Mészáros 1984: 216.

3. A tehetség fogalomköre

A tehetség fogalmáról való gondolkozás a pedagógiai-pszichológiai ismeretrendszer fejlődésével, a személyiség összetevőinek, dinamikájának megismerésével az évszázadok során különböző árnyalatokkal bővült, meghatározó pillérekkel gyarapodott. Kutatásom során a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának intézménytörténeti sajátosságaihoz kapcsolódó tehetségsegítő szellemiség feltárását megelőzően, egyúttal annak gyökereiben is a fogalom főbb pedagógiai és teológiai megközelítéseit tekintem át.

3.1. Pedagógiai és teológiai lexikonok megközelítései

Az elemzés forrásai: a kötetválasztások indoklása

A tehetség-diskurzus áttekintéséhez kapcsolódóan a lexikonok köréből kiemelten tekintetem a disszertációm által feltárni kívánt, 1873–1944 közötti időszakban megjelent tehetség-meghatározásra, amely a korabeli Magyar Pedagógiai Lexikon (1933–1934)⁷² hasábjain kapott helyet. Kutatásom során a Magyar Pedagógiai Lexikon papíralapú változatát használtam,⁷³ amely Fináczy Ernő és Kornis Gyula közreműködésével, Kemény Ferenc szerkesztésében, a Magyar Pedagógiai Társaság megbízásából született. A kötet magyar és nemzetközi szakértők közreműködésével került összeállításra, szócikkeinek kategóriái: személyek nevei, fogalmak, intézmények, irányzatok, tanok, elméletek, tudományágak, iskolatípusok, (tan)eszközök, mozgalmak, közoktatásügyi tendenciák. A kötet terjedelme: 964 oldal.

Tekintettel arra, hogy a kötet tehetség-szócikkében a táltum-fogalom is megjelenik, valamint disszertációmban a református kollégiumi neveléshez kapcsolódóan kutatom a tehetséggondozás megvalósulását, ezért keresztyén lexikonokban való megjelenését is

⁷² Kemény 1933–1934.

⁷³ A Magyar Pedagógiai Lexikon elektronikusan elérhető változata 1936. évszámmal jelent meg, Fináczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc neveit egyaránt szerkesztőként tünteti fel. (https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_PedagogiaiLexikon_1/?pg=0&layout=s)

megvizsgáltam. Ezekhez kapcsolódóan jelen disszertációban kutatott időszakon túli kiadások álltak rendelkezésre:

- a Keresztyén Bibliai Lexikon (1993)⁷⁴ a Bibliával közvetlenül összefüggésben lévő személyneveket, kifejezéseket és tágabb érdeklődői kör számára is figyelemfelhívó kultúrtörténeti érdekességeket tartalmaz, újabb tudományos eredményeket is feldolgozva. A kötet terjedelme: 785+723 oldal.⁷⁵

Jelen kutatás szempontjából a táltum-fogalom bibliai illeszkedésének közelebbi azonosítását segíti továbbá:

- a Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon (1977)⁷⁶ a címéhez illeszkedően egyháztörténeti mű, amelynek egyediségét nyújtja azonban, hogy a szerző feldolgozásmódjában a történelmi eseményeket egyének és közösségek életére vonatkozóan is megvizsgálta. A kötet terjedelme: 712 oldal.⁷⁷ Jelen kutatás során a kötetben megmutatkozó, személyre is hangolt elemzés nyújthat további értelmezési lehetőséget.

A feltárt lexikonok szócikkei: tehetség és táltum

A Magyar Pedagógiai Lexikon 1933–1934. évi meghatározása alapján a tehetség: „szorosán összefügg az (általános) intelligencia fogalmával ... a reá irányuló vizsgálódások a figyelem, emlékezés, kombináció, ítélőképesség mérésére vonatkoznak. A tehetség (táltum, magasabb fokon lángelme, zseni) a magas fokú intelligenciának egy meghatározott téren (pl. zene, matematika, nyelvek) érvényesülő alakja. ... A gyermekek tehetségei értékes állami és nemzeti tőkét jelentenek, amelyeknek lehetőség szerint legnagyobb teljesítményét legkisebb fáradsággal s legrövidebb idő alatt lehetővé kell tenni. ... a kiválasztottság és tehetségesség tudata károsan hatott a növendékek erkölcsi fejlődésére.”⁷⁸

Ez a meghatározás már a XX. század kezdetén rámutat tehát a kognitív képességek szerepére a tehetségesség részeként, ennek kapcsán olyan készségterületeket emel ki, amelyek a minőségi ismeretfeldolgozás magasabb szintjéhez is hozzájárulhatnak. A meghatározás továbbá felhívja a figyelmet mindennek személyes hatására, az egyéni megélés módjára a saját tehetségességéhez kapcsolódóan, s ezáltal az erkölcsi fejlődéssel való összefüggése is

⁷⁴ Bartha 1993.

⁷⁵ Forrás: a kötet kiadójának, a Kálvin Kiadónak ismertetője (<https://www.kalvinkiado.hu/konyv/bibliai-segedkonyv/keresztyen-bibliai-lexikon-i-detail>).

⁷⁶ Zoványi 1977.

⁷⁷ Forrás: D. Dr. Bartha Tibor, a Zsinat lelkeszi elnökének ajánlása a kiadó előszavaként (<http://real.mtak.hu/127833/1/zovanyijenoprotestansegyhaztortenetilexikon.pdf>).

⁷⁸ Kemény 1933–1934: 784–785.

megmutatkozik. Nem elegendő tehát csak a tudás gyarapítása a tehetséggondozáshoz kapcsolódóan, hanem olyan értéket kifejező, támogató szellemiséggel kell társuljon mindez, amely az erkölcsiség érintődésével egyúttal komplexebbé is teszi a tehetségek kibontakoztatásának folyamatát.

A Magyar Pedagógiai Lexikon tehetség-meghatározását tekintve a táalentum szó is megjelölésre került már a XX. század első felében, amelynek bibliai-hitéleti vonatkozásaihoz a Keresztyén Bibliai Lexikon (1993) további információkat nyújt. A tehetség szó ebben nem jelenik meg, a táalentum pedig a „mértékek, pénzek” tematikához kapcsolódik, azon belül a súlymértékek körébe tartozik, elő-ázsiai gyökerekhez vezet vissza.⁷⁹ Mindezzel a tehetségben is benne rejlő érték-értékesség-értékkifejezés jelentéstartalom a személyes képességek mint értékek világával is összefűződik gyökereiben, amely így az egyén számára is gyarapítható, egyúttal gyarapítandó eszköztárat fejez ki.

A Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon (1977) a Keresztyén Bibliai Lexikkal összhangban ugyancsak nem tartalmazza a tehetség szót közvetlenül, azonban a táalentum megjelenik prédikációgyűjtemények és lelkipásztorok más írásainak címeiként utalva: ifj. Soós Ferenc (1705 vagy 1706–1776): *Az evangéliumi talentumokkal...* (Gyászbeszéd, 1748),⁸⁰ valamint Kováts János István (1880–1965): *Az elásott talentum* (Prédikáció, 1918).⁸¹ A táalentum mint értékesség gondolatköre mindezek alapján az élet végéhez, a búcsúzás témájához, egyúttal az élet során gyűjtött értékes tapasztalatokhoz is kapcsolódik – ahogyan mindez a gyászbeszéd érintettsége által is tükröződik.

Az elásott talentum cím pedig a bibliai gondolatkör (Mt 25,14–30)⁸² által elvezet a táalentumok mint értékek megbecsülése, s egyúttal gyarapítása gondolatköréhez is. Az evangéliumi üzenet rámutat arra, hogy az óvatos vigyázás és a megóvás törekvése önmagában nem megfelelő a tehetséggel kapcsolódásban sem, hiszen sokkal lényegesebb feladatunk az értékek tovább sokszorozása, ehhez pedig nélkülözhetetlen a személyre hangolt, egyúttal őt további szárnyalásra biztató törődés. Az a gondoskodás, ami belső megszólítódást enged és szabadságot is biztosít, lelkesít a személyes út tovább járására, az a lélekben való gyarapodást, a fejlődés teljesebbé válását is megsegíti. A tehetséggondozás vonatkozásában ez a gondos

⁷⁹ A súlymértéket egész Elő-Ázsiában talentumra, minára és sekelre osztották fel, ezek egyes alkalmazási részleteit tekintve, pl. a váltóértékekhez kapcsolódóan különbözőség is mutatkozik. A súlyok anyaga az ásatások szerint bazalt, porfir, barna vaskő, mészkő, bronz, ólom, aszfalt és üveg volt. Néha állat alakúra öntötték (oroszlán, sas, réce), s olykor a súlyukat is ráírták számokkal vagy betűkkel. Forrás: Bartha 1993.

⁸⁰ Zoványi 1977: 551.

⁸¹ Zoványi 1977: 342.

⁸² *Biblia* (ford. Károli Gáspár, Revideált új fordítás 2014) alapján.

figyelem az egyén személyes útjára való rátalálásban, küldetéseinek legjobb megvalósításában is szerepet kap, s az evangéliumi üzenet alapján további egyre magasabb szintű helytálláshoz, ezáltal újabb értékek gyarapításához is hozzásegít: „a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután”. (Mt 25,21)⁸³

További pedagógiai lexikonok hozzájárulása a tehetség-diskurzushoz

A pedagógiai szemlélet gazdagodásával, sokrétűbbé válásával a tehetség-fogalomkör is tovább fejlődött, a hozzá kapcsolódó újabb gondolati szálak megvizsgálásához ezért modernebb pedagógiai lexikonokat is bevontam kutatásomba:

- az 1979. évi Pedagógiai Lexikont,⁸⁴ amely már négy kötetben, az ismeretrendszer gyarapodását követve és a pedagógia egyes ágainak figyelembe vételével készült, pl. gyógypedagógia, pedagógiai pszichológia szócikkekkel együtt, folyóiratokat és a nevelési intézményrendszer fejlődését is figyelembe véve. A kötetek terjedelme 2005 oldal, kb. 8000 szócikkkel.

- az 1997. évi Pedagógiai Lexikon⁸⁵ az ezeréves magyar iskoláztatás jubileumához kapcsolódóan jelent meg. Három kötetének terjedelme 2025 oldal, amelyek keretében a pedagógiai ismeretrendszer további tudományterületi kutatási eredményekkel, kapcsolódó szempontokkal gazdagodott.

E két újabb kori pedagógiai lexikon jelen kutatás vonatkozásában a tehetség-fogalomkör minőségi fejlődését tükrözheti, ezzel további szempontokat támogathat meg az intézménytörténeti kutatási szakasz elemzéseire is kapcsolódóan. Mindhárom pedagógiai lexikon tehetség-szócikkét egymáshoz illesztve a következő sajátosságok mutatkoznak a meghatározások jellegzetes pontjaiként:

	1933-1934. évi Magyar Pedagógiai Lexikon	1976-1979. évi Pedagógiai Lexikon	1997. évi Pedagógiai Lexikon
a fogalom lényegi meghatározója	magas fokú általános IQ szerepe (tálfentum, magasabb fokon lángelme, zseni)	átlagosnál magasabb teljesítőképesség	átlagosnál magasabb szintű teljesítmény magas szintű IQ nem elegendő, szükséges kreativitás is

⁸³ Biblia (ford. Károli Gáspár, Revideált új fordítás 2014) alapján.

⁸⁴ Nagy 1979.

⁸⁵ Báthory – Falus 1997.

a tehetség ismertetőjele, kapcsolódó képesség-területei	értékes és eredeti produktivitás figyelem, emlékezés, kombináció, ítélőképesség	a tevékenység megfelelő gyakorlása képességeket alakít, a tehetség lényege az átlagosnál nagyobb képesség	elsősorban kognitív képesség lényege: információfeldolgozás minősége
a tehetség fokai	felfogás gyorsasága, könnyűsége, mélysége, önállósága, képzelet szerepe		megkülönböztet lehetőséget és megvalósult tehetséget
tehetség-területek	pl. zene, matematika, nyelvek		öröklés határozza meg, de megfelelő környezetben tud kibontakozni
fejlődési sajátosságok	gyermekkor szerepe különösen a zene területén	gyermekkori megnyilvánulás	az alkotóképesség együtt jár fokozott érzékenységgel, átlagtól eltérő viselkedéssel
	erkölcsi fejlődéssel való összefüggés	környezettel való összeütközés előfordul	sajátos életszemlélettel is társulhat
tehetség-gondozás elve	cél: legnagyobb teljesítmény a legkisebb fáradtsággal, a legrövidebb idő alatt	képességek fejleszthetősége lehetőséget nyújt a fejlődésre, közoktatás szerepe a külön fejlesztésben	kibontakoztatásának optimális feltétele még kutatói viták tárgya
a társadalom szerepe	tehetség-gondozás, mint nemzeti érdek támogatása	társadalmi elismerése akadályokba ütközhet	relatív stabil tulajdonság, kevésbé függ kulturális-társadalmi feltételektől de felfedezése leginkább akkor történik, ha van rá társadalmi igény
szócikk magyarázatába bevont további fogalom	tálfentum	képesség (teljesítőképesség)	képesség (alkotóképesség) teljesítmény

A tehetség fogalmának meghatározásai Kemény 1933–1934: 37–38., 784–785., Nagy 1979: 315. és Báthory – Falus 1997: 196., 518–519. alapján (saját szerkesztés)

A pedagógiai lexikonok tehetség-szócikkeinek összegzése nyomán megmutatkozik a pedagógiai ismeretrendszer gazdagodásával a fogalomkör egyes elemeinek megtartása, mások további részleteinek megragadása is: a kognitív képességek mindegyik meghatározásban szerepet kapnak, magukban hordozzák a világ megértésének, értelmezésének minőségi feldolgozásmódját a tehetségek gondolatrendszerében, egyúttal az intellektuális

teljesítőképesen túl – a magas szintű eredményesség megtartásával – megjelenik a személyes, kreatív látásmód fontossága is a kibontakozáshoz. Az 1933–1934. évi Magyar Pedagógiai Lexikon szócikkében a képzelet a zene világával együtt már kiemelkedett, egyúttal a gyermekkor szerepe is a tehetséggondozás kapcsán, majd a későbbi kiadású pedagógiai lexikonokban pedig többek között bevonásra került az öröklés meghatározó jellege, illetve a megfelelő környezet és a fejleszthetőség fontossága.

Mindemellett mindegyik lexikonban helyet kapnak a tehetségek világához társuló nehézségek is: 1933–1934-ben még az erkölcsi fejlődés problémaköre került meghatározásra a kiválasztottság tudatának megélésével. Az újabb, 1976–1979. évi lexikon a környezettel való összeütközés lehetőségét kiemeli, az 1997. évi meghatározás pedig közvetlenebb területek irányában azonosítja: az érzelmi és a viselkedési sajátosságok, nehézségek kerülnek hivatkozásra a fogalomkör részeként.

A tehetség fogalmához kapcsolódóan kiemelendő továbbá, hogy az 1933–1934. évi Magyar Pedagógiai Lexikon az egyéni képességek fogalmát is bevonja a magyarázatába, ennek nyomán jelezve: a képességek maguk „a lélek tehetségei”⁸⁶. Az összefonódás szellemi gyökereit egészen a skolasztikus filozófia (Aquinoi Szent Tamás) megközelítéseihez is visszavezeti: a képességeket a lélek egymástól eltérő tevékenységeihez fűzi, mindeközben pedig az egységet, vagyis a képességterületek egymással való összhangját is megtámogatja. A Magyar Pedagógiai Lexikon meghatározása utal továbbá többek között Janet gondolataira, aki a cselekvéssel, a tevékenységekkel való összefüggést ragadja meg, s ez a megközelítés kifejeződik az 1997. évi Pedagógiai Lexikon oldalain is, amely a képességek és képességfejlesztés vonatkozásában tükrözi az egyén tevékenységeinek, cselekvésének fontosságát.⁸⁷ Mindezzel is összefüggésben lényeges, hogy tehetségsegítő programok szintén hozzásegítsenek az egyéni aktivitás szabadságához, lehetőséget adjanak a szabad felfedezésekre, amelyek nyomán a személyes élmények gazdag megtapasztalása, megértése, és általa pedig egyéni feldolgozása is sokrétűbben valósulhat meg.

Összegezve tehát a tehetség fogalmához kapcsolódóan, annak sokrétűbb pedagógiai meghatározásai részeként a feltárt pedagógiai lexikonok magyarázatai a következő fogalmak bevonásával dolgoztak: megjelent a táltum, a képesség, ez utóbbi kapcsán pedig a teljesítő- és az alkotóképesség illeszkedése is. Mindezek is kifejezik jelen kutatás háttérében a tehetségről szóló diskurzus komplexitását, s leginkább a tudás, az intellektus szerepét, a közvetlen ismeretrendszeren túl az egyéni látásmód, az új összefüggések, az egyedi felismerések értékét,

⁸⁶ Kemény 1933–1934: 37.

⁸⁷ Báthory – Falus 1997: 196.

amely együtt járhat érzékenységgel, sérülékenységgel és akár viselkedési gondokkal, a környezettel való kapcsolat nehézségeivel, azonban a nevelők számára a tehetségek kibontakoztatásának megsegítéséhez tehát a szabad felfedezések, egyúttal a minőségi, minél magasabb szintű információfeldolgozás támogatásának fontosságát jelzik.

3.2. A tehetségről való gondolkodás bibliai gyökerei

A tehetség fogalmköréhez kapcsolódóan további igen sokrétű és gazdag jelentésrétegek, -árnyalatok jelentek meg az ókeresztény irodalomban. Kiemelendők többek között a következő kifejezések:⁸⁸

Szó	A kifejezés főbb jelentéstartalmai
<i>ingenium</i> kapcsolódása: <i>ingigno</i>	- veleszületett tehetség, amely természeti tulajdonság és sajátosság, minőség, kedély, értelem, talentum, lángész, éles elme - valamiben előhoz, beplántál, beültet, beleteremt
<i>indoles</i> kapcsolódása: <i>indolesco</i>	- fejlődésre képes tehetség, amely születéssel kapott természeti tulajdonság, emberi természet, hajlandóság és jellem, felnövekvő ifjúság, ivadék - fáj, fájdalmasan érez, szomorkodik, (szellemileg) fájdalmat és valamiért keserűséget érez gyökere: <i>alo</i> : táplál, tart (emberre és állatra egyaránt vonatkoztatva)
<i>virtus</i>	különleges készségű tehetség derekasság, jelesség, bátorság, vitézség, ügyesség, életrevalóság, jó természet, tökéletesség és erény
<i>χάρις</i>	tehetségen kívüli jelentései: kegyelem, kegyesség, kedvezés, szívesség, jóindulat, jótett, öröm, köszönet, hála, elismerés, jutalom, tekintély és tisztelet
<i>τάλαντον</i>	mérleg, serpenyő, súlymérték kifejezésére is használták Szolón korában egy egység a mai 26,2 kg-ot, a császárkortól kezdődően 20,4 kg-ot jelentett.
<i>αρετή</i>	- testi kiválóság, a test ereje, ügyessége és szépsége. a testnek a kiváló minőségével volt felruházva - szellemi, lelki szintű kiválóság, tehetség és bátorság - nemes cselekedet, erény, tekintély és tisztelet Mindhárom jelentésréteg érvényesülése esetén: olyan ember, aki testestől-lelkestől erkölcsi kiválóság, az erkölcsi tökéletesség és a nemeslelkűség példája
<i>τελειότης</i>	teljesség, tökéletesség és hibátlanság
<i>προφήτεια</i>	jövendölés, jóslat, prófétai tevékenység és prófétai képesség

⁸⁸ Az összegzés forrása: Mészáros 2010: 63–65.

<i>καταρτίζω</i>	- ellát valamivel, egyesít, irányít, vezet - az újszövetségi szentírásban új jelentésrétegei: készít és alkot
<i>ευπορέω</i>	- bővében van valaminek, jól van ellátva valamivel, megszerez valamit, sikert ér el, nincs kétsége valamiben, tisztában van valamivel szorosán kapcsolódik hozzá az <i>ευποιῖα</i> főnév, ami jótékonytságot jelent
<i>πληροφορία</i>	meggyőződés, bizonyosság
<i>έχω</i>	tart, fog, bír, birtokol

A tehetség fogalmköréhez kapcsolódó kifejezések és jelentéseik Mészáros 2010: 63–65. alapján (saját szerkesztés)

Az ókori görög-latin műveltség gyökereit tekintve látható, milyen sokféle jelentésréteg kapcsolódott a tehetség fogalmköréhez, kifejezve ezzel is az emberről alkotott gondolatok összetettségét, magában hordozva a képességek különlegességére utaláson túl érzelmi vonatkozásokat mind pozitív (jóindulat, öröm), mind negatív (fájdalom, szomorúság) megérintődést, továbbá olyan belső megtapasztalásokat, amelyek az isteni forráshoz is visszavezethetők (hála, kegyelem), valamint emberi kapcsolatrendszerben is megmutatkoznak (jóindulat). Megjelenik a fejlődés (plántálás, előhozás), s a minőségi gyarapodás által is a „többé” válás, a lélekben való gyarapodás (nemesebbé válásra, erkölcsi tökéletességre utalás).

A tehetség kifejezés Bibliában megjelenő gyökerei a tudás, az értelem, a bölcsesség, a rátermettség, az alkalmasság kifejezésekhez is vezetnek⁸⁹, egyúttal a táltumok bibliai példázata igazolja számunkra, hogy „amit Istentől kapnak az emberek ... azt forgatniuk kell, azzal teendőjük van, és azzal el is kell számolniuk az ajándékozó előtt.”⁹⁰ A hasznosítás, a gyarapítás kifejezi, hogy a szorgalommal kísért munkának megmaradó értéke van, és mindez fokozottabban kibontakoztatandó a társaikhoz képest valamely területen magasabb képességekkel rendelkezők számára. Hiszen „akinek sokat adtak, attól sokat kívánnak, és akire sokat bíztak, attól többet kérnek számon.” (Lk 12,48)

A táltumok Isten ajándékai: sokrétű képességek, amelyek kiejeződhetnek többek között a feladatok végzésének minőségi eredményességében, gyorsabb, mélyebb, összetettebb megoldások megtalálásában. A keresztyén ember feladata ezek fejlesztése is, s a példázat is alátámasztja, hogy „minden ember olyan mértékű adottságot, készséget kapott, amelyek

⁸⁹ Fodorné Nagy 2015: 37.

⁹⁰ Kádár 2020: 7.

segítségével képes teljesíteni az Isten által neki szánt életfeladatát.”⁹¹ A talentum birtoklása egyben felelősséget is jelent az ember számára, amellyel elszámolnia szükséges.

Az újszövetségi Biblia egésze a Jézus Krisztus-i tanítás és az általa parancsba adott missziós küldetés lelkületével íródott. Az újszövetségi igeszakaszok több vonatkozásban kapcsolódnak a tehetség fogalmköréhez is, a következő táblázatban összegezzük ezeket Mészáros László szövegértelmezésére építve, valamint a Károli Gáspár által fordított Biblia ugyanazon igeszakaszainak bevonásával⁹²:

		Mészáros 2010: 65–66. alapján	RÚF 2014 alapján
tehet-ség	ApCsel 18, 27–28	Mikor aztán elindult Akhájába (Apolló), a testvérek buzdították, s írtak a tanítványoknak, hogy fogadják be őt. Amikor odaérkezett, <i>tehetségével</i> nagy szolgálatot tett a hívőknek, mert ellenállhatatlanul megcáfolta a zsidókat a nyilvánosság előtt, s kimutatta az Írások alapján, hogy Jézus a Krisztus.	Amikor pedig át akart menni Akhájába, a testvérek biztatták, és írtak a tanítványoknak, hogy fogadják be őt. Amikor megérkezett, nagy segítségükre volt azoknak, akik a kegyelem által hívőkké lettek. Mert erélyesen cáfolta a zsidókat, és a nyilvánosság előtt bizonyította az Írások alapján, hogy Jézus a Krisztus.
	ApCsel 21,9	Négy hajadon leánya volt (Fülöpnek), prófétáló <i>tehetséggel</i> megáldva.	Neki volt négy hajadon leánya, akik prófétáltak.
	ApCsel 11,29	A tanítványok erre elhatározták, hogy mindegyikük küldeni fog valamit a Júdeában lakó testvérek megsegítésére, mindenki a <i>tehetsége</i> szerint.	A tanítványok pedig valamennyien elhatározták, hogy aszerint, amint kinek-kinek módjában áll, valami segítséget küldenek a Júdeában lakó testvéreknek.
	1Kor 13,2	Legyen bár prófétáló <i>tehetségem</i> , ismerjem akár az összes titkot és minden tudományt, és legyen bár olyan teljes a hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretet nincs bennem, olyan vagyok, mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.	És ha prófétálni is tudok, ha minden titkot ismerek is, és minden bölcsességnek birtokában vagyok, és ha teljes hitem van is, úgyhogy hegyeket mozdíthatok el, szeretet pedig nincs bennem: semmi vagyok.
	2Kor 8,11	Most tehát a cselekvést is hajtsátok végre, hogy a készséges akarat <i>tehetségetekhez</i> mértén tetté váljon.	Most pedig a cselekvést is vigyétek véghez, hogy amilyen készséges volt a szándékotok, olyan legyen a véghezvitele is, erőtökhöz mértén!
talentum	Mt 18,24	Amikor elkezdte az elszámolást, odavitték hozzá az egyiket, aki tízezer <i>talentummal</i> tartozott.	Amikor hozzákezdett, egy olyan embert vittek elé, aki tízezer talentummal volt adósa.

⁹¹ Bognárné Kocsis 2018: 116–117.

⁹² Az összegzés forrása: Mészáros 2010: 65–66.; továbbá: *Biblia* (ford. Károli Gáspár, Revideált új fordítás 2014).

	Mt 25,28	Vegyétek el hát tőle a <i>talentumot</i> és adjátok annak, akinek tíz <i>talentuma</i> van.	Vegyétek el tőle a talentumot, és adjátok annak, akinek tíz talentuma van!
erény	2Pt 1,5	Fordítsátok tehát ti is minden gondotokat arra, hogy hitetekkel szolgáljátok az <i>erényt</i> ...	Éppen ezért teljes igyekezettel törekedjetez arra, hogy hitetekben mutassátok meg az igaz emberséget, az igaz emberségben ismeretet,
kegyelem	Róm 5,2	Őáltala megnyílt számunkra az út a hit által a <i>kegyelemhez</i> , amelyben kitarunk, és dicsekszünk Isten dicsőségének reménysége alapján.	Őáltala járulhatunk hitben ahhoz a kegyelemhez, amelyben vagyunk, és dicsekszünk azzal a reménységgel is, hogy részesülünk Isten dicsőségében.

A tehetség fogalomköréhez kapcsolódó bibliai igeszakaszok Mészáros 2010: 65–66., valamint a *Biblia* (ford. Károli Gáspár, Revideált új fordítás 2014) alapján. (saját szerkesztés)

Mészáros László (2010) szövegértelmezése alapján követve a hivatkozott igeszakaszokat, a tehetség fogalomköréhez közvetlenül kapcsolódó gondolatok által a tehetség-diskurzus sokrétűségét is gazdagíthatjuk. Megjelenik többek között közvetlen szöveggörnyezetben, s ezzel a tehetség fogalmával illeszkedésben a *szolgálat*, a *segítés* és a *szereket*, amelyek a tehetség világát is érzékeny lelkiütellet gazdagítják, s mindez megerősíti a társai, a közössége irányában kifejeződő értékeit, küldetését. Megmutatkozik továbbá a gondolatok, üzenetek átadása, közvetítése is a *prófétálás* érintődésével, amely egyúttal megteremtheti a belső elmélyülés és a társak irányában hangolt figyelem összehangolódását is. Az érzelmi és a kapcsolati illeszkedéseken túl pedig az igeszakaszok által a tehetség fogalomköre egyfajta lelki erőforrás érintődését is magában hordozza: a *tett*, az *akarát* biztonságot hordozó megtapasztalásával. Mindezek háttérben is kitarással, elmélyült figyelemmel haladva egyúttal a tehetség teljesebbé válásához, értékességéhez és kegyelmi ajándékának megéléséhez is közelebb érkezhünk.

Az Újszövetségben a logosz „isteni szellemet hordozva teremti meg a világot, és viszi előre benne a dolgokat Isten terve szerint. Fontos jellemzője tehát a teremtő, alkotó munka”,⁹³ ami kihat arra, hogy a tehetségek világát közvetlenül kíséri értelemadás, összefüggések felismerése, alkotás, kreativitás. Az Újszövetségben a Szentlélek Isten adományai lelki, kegyelmi ajándékok, ezek „ruházzák föl az embert különös adottságokkal”.⁹⁴ A Lélek adományai egyúttal sajátos feladatra is köteleznek: a megajándékozottak tevékenységét áldás kíséri, ami a közösség számára is értékkel bír, és kiemelten lényeges ezen ajándékok mások javára fordítása.⁹⁵ A pedagógusok tehetséggondozó munkáját mindez értékes iránymutatóként

⁹³ Kádár 2020: 7.

⁹⁴ Kádár 2020: 7.

⁹⁵ Fodorné Nagy 2015: 40.

gazdagíthatja és további erőforrások elérését segítheti: kreatív felfedezéseket, mélyebb átgondolást, kitartást, az együttérzés, a hála, a szeretet általi kapcsolatba lépés új tapasztalásait.

A keresztyén pedagógus legfőbb iránymutatója a hit, a bibliai értékrend. „A gyermekekre úgy tekint, mint akit az Úrtól kapott felelősséggel tisztel, szeret, és akire odafigyel”,⁹⁶ egy közös küldetés részese. Eszköztárának értékes elemei a segítségnyújtás, a facilitálás, a kölcsönös, érdemi kommunikáció.⁹⁷ Mindezeknek kiemelt szerepe van a tehetséggondozás folyamatában is, általuk a keresztyén pedagógus azon kell fáradozzék, hogy a gyermekek Istentől kapott értékeiket, képességeiket kibontakoztassák. Mindezen rezdüléseket önmaguk személyén keresztül is közvetítik, forrásuk pedig „kegyelmi ajándék, lehetőség, Isten gondviselésének eszköze... aki Lélek.”⁹⁸ Az elkötelezett keresztyén pedagógusok maguk is Isten áldása által⁹⁹ tudnak teljesebben hozzájárulni a gyermekek fejlődéséhez, a nekik adatott tehetség általi szolgálatukhoz. Mentori szerepükben¹⁰⁰ mindeközben a tudás, a jellem és a készségek terén is támaszt és fejlesztő erőforrást nyújtanak a gyermekek számára, s egyúttal maguk is növekedhetnek lélekben.

3.3. Tehetségről való gondolkodás a magyar neveléstörténet gyökereiben

A tehetség fogalomkörét és kibontakoztatásának eszköztárát tekintve neveléstörténeti vonatkozásban megerősíthető, hogy „a magyar történetírásban az első feljegyzések tehetséges ifjakról, és az őket felkaroló tanárokról, mecénásokról szólnak, és nem elsősorban intézményszerű, tudatos tehetségnevelésről”.¹⁰¹ A hazai intézményesített tehetséggondozó mozgalom a XIX. században, a reformpedagógia, a pszichológia fellendüléséhez kapcsolódóan bontakozott ki: a tehetségmozgalom első időszaka a századfordulótól 1931-ig, az állami intézményesített tehetségvédelem korszakáig tartott. Ezt követő szakasz még ugyancsak érinti a jelen disszertáció által kutatott időszakot: 1935–1947 között „a tehetséggondozás – államilag támogatott – aranykora”¹⁰² zajlott, kiemelten a sárospataki szellemiség¹⁰³ hangsúlyával, többek között a népi tehetséggondozó nevelési kísérlet nyomán. Látható tehát, hogy kutatott

⁹⁶ Szenczi 2017: 196.

⁹⁷ Szontagh 2018.

⁹⁸ Pap 2011: 85.

⁹⁹ Kalkman – De Kool – Roeleveld 2012: 14.

¹⁰⁰ Lehoczky 2019.

¹⁰¹ Martinkó 2006.; Tóth 2013: 105.

¹⁰² Forrás: Martinkó 2006; Tóth 2013: 109. Jelen disszertáció kutatási keretét tekintve már nem érintett, ám ezen Harsányi István-féle beosztás alapján további időszakok a tehetséggondozás történetében: 1948–1979 „búvópatak időszaka”, majd 1979–1989 között „a tehetségvédelem újjáéledésének korszaka”.

¹⁰³ Dienes – Ugrai 2013.

időszakunkban e szakterület szerepe egyre több vonatkozásban megmutatkozott, szellemisége gyarapodott, s az oktatás-nevelés folyamatát is meghatározta.

A XIX–XX. század folyamán jelentős pedagógiai-nevelésfilozófiai elgondolások is megfogalmazódtak a tehetség-fogalomkör további gazdagításához is hozzájárulva. A következőkben a jelen disszertáció kutatási fókuszában álló, református szellemiségű főbb pedagógusok meghatározó nézeteit foglalom össze.

Zákány József a tehetségről

Zákány József (1785–1857) munkássága a jelen disszertáció témájához közvetlenül kapcsolódik: a Debreceni Református Kollégium diákjából vált tanáráként a „neveléstan első nagy tanáregyénisége”.¹⁰⁴ Kivételes személyiségevel, pedagógiai rendszerével kiemelt szerepet töltött be a pedagógiai tudományok katedráján. 1825-ben Debrecenben megnyitott a nevelés első „tanító széke”, s nyomtatásban is megjelent a neveléstudomány alapkérdéseit taglaló székfoglaló beszéde, melyet a debreceni kollégiumban tanári beiktatása alkalmával mondott.¹⁰⁵

A nevelés kiemelt kérdése: „a nevéndékben lévő képességeket mi módon kell elébb segíteni, öregbítni, gyarapítani ... a nevelésnek czéllya az, hogy az Emberből az legyen, ami a Természet Urától rendeltetett”.¹⁰⁶ Megerősíti tehát mindezzel, hogy a személyes tehetség forrása az isteni elrendelésben gyökerezik, a nevelők, a pedagógusok pedig tehetséggondozó tevékenységeik során a személyben meglévő potenciálok kibontakoztatására kell irányuljanak. Így segíthetik annak az emberi teljességnek a megvalósítását, ami eredendően Istentől ered, az Ő terve volt azzal az egyénnel, s ezt az isteni tervet szükséges beteljesíteni az emberi erőfeszítés által.

Zákány József ezen gondolatai az ember életfeladatának megtalálására és ebben a nevelők szerepére irányítják a figyelmet. Elkötelezett református pedagógusként mindebben megmutatkoznak Luther eszméi is, aki kiemeli életfeladataink megtalálásának szükségességét, ebben az Isten felé fordulás szerepét, háttérben pedig a családi nevelés fontosságát. Az egyház közvetítő szerepe helyett azok közösségére van szükség szerinte, akik isteni kegyelemben léteznek, ők a „láthatatlan egyház”.¹⁰⁷ A nevelés „istenes cselekedet. A gyermek olyan zálog,

¹⁰⁴ Bajkó 1976: 105.

¹⁰⁵ Pukánszky 2003: 60.

¹⁰⁶ Fehér 1993: 380.

¹⁰⁷ Németh – Pukánszky 2004: 42.

melyről Istennek kell beszámolnunk. A családi kör és az iskola¹⁰⁸ a legnemesebb hivatást tölti be.”¹⁰⁹ A legmegfelelőbb keresztényi cselekedet, amely az üdvözüléshez is hozzásegít: a gyermekek helyes nevelése, amelyhez hozzátartozik az engedelmesség elvárása és a következetes, szigorú erkölcsi elvek követése is.¹¹⁰ A korlátok egyúttal a „tisztas evilági élet”¹¹¹ forrásai, amelyhez az isteni törvények és az elrendelés, a személyes elhívás követése vezethet. Az engedelmesség is akkor válhat teljessé igazán, ha az elhívás a mindennapi cselekedetekben szintén megmutatkozik, megerősítve ezáltal a hűséget és a felelősséget is¹¹² az elrendelt út követése irányában.

Zákány József ugyancsak a nevelés kiemelt feladatának tekinti „az emberi természet nemesítését”¹¹³, ami az Istentől eredeztethető potenciálok támogatása által érhető el. Mindez pedig a műveltség és egyúttal az őszintén átélt bensőséges vallásosság együttes megtapasztalásával bontakozhat ki. Nézeteiben hordozza tehát a Debreceni Református Kollégium szellemiségének gyökereiben is tükröződő melanchtoni gondolatot: „a hitvallás mélységeiben gyökerező classicitas és a klasszikus művelődési elemeket magába záró pietas”¹¹⁴ egységét.

Zákány József iránymutató gondolatainak nagy szerepe van a pedagógia lélektani alapjainak megerősítésében. Úgy véli, hogy az oktatás feladata az ismeretek gyarapítása, a nevelésnek pedig elengedhetetlen része a lelki tehetségek kifejlesztése, amely alatt mai terminológiával a kognitív, az érzelmi, az esztétikai, az erkölcsi és a spirituális képességek összességét érti. Az ember bizonyos képességekkel születik, melyek kibontakoztatásában meghatározó mind a közvetlen tapasztalatok szerepe, mind a nevelő személye, humánus emberi kapcsolaton nyugvó, gyermekeket szerető, egyéni képességeit figyelembe vevő tanító támogatása.¹¹⁵

„Hány félék a gyermekben rejlő tehetségek? A nevelésben rejlő tehetségeket két fő részre lehet osztani, testi és lelki tehetségekre, melyeket a nevelés által lehet tökéletesíteni.”¹¹⁶

¹⁰⁸ Luther kiemelten is megerősíti az iskolák, az iskoláztatás szerepét, egyházi előjárókat és a tehetősebb híveket is kéri, hogy minden eszközzel szorgalmazzák a rátermett, tehetséges fiúk iskoláztatását, szegény szülők gyermekeinek taníttatását. A műveltség támogatása, a képzettség szintjének minőségi növelése teljesebbé teszi a család és az iskola nemes hivatását is. Forrás: Németh – Pukánszky 2004: 420.

¹⁰⁹ Nagy 1933a: 157.

¹¹⁰ Kapi 1940.; Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 81.

¹¹¹ Németh – Pukánszky 2004: 43.

¹¹² McGrath 2007: 271.

¹¹³ Fehér 2006: 435.

¹¹⁴ Pukánszky 1984: 1099.

¹¹⁵ Fehér 2006: 436.

¹¹⁶ Fehér 1993: 380.

A test erősítése mindig lényeges alapot jelent, a lelki tehetség területei pedig Zákány József pedagógiai lélektana alapján a következők:¹¹⁷

- értelem, ami az esméreket felfogja;
- ítélőerő, általa helyes ítéleteket hoz;
- okoskodó tehetség, amivel a dolgokról következtetéseket húz;
- az emlékezőtehetség, ami a dolgok sorainak tárháza;
- a képzelőerő által magának mintegy új dolgokat teremthet;
- a szívbeli érzés szerepét, amellyel embertársait szeretet által átöleli;
- a szépségérzés, az elrejtett szépség iránti fogékonyság;
- az erkölcsi érzés, erény és bűn között örökös határt húz;
- és a vallásos érzést a tehetség megnyilvánulásaként – amely mindent áthat, s a transzcendencia iránti fogékonyságnak felel meg.

Pedagógiai rendszerének alapjai Kant és Niemayer munkásságán túl a Wolff-féle képességlélektanhoz¹¹⁸ kapcsolódnak, területeit tekintve lényeges, hogy „egyik is a másikat el ne nyomja”.¹¹⁹ Az összhangot pedig mind a részterületek között, mind a pedagógus és a gyermek szüleinek együttműködésében is lényegesnek tekinti, „az iskola és a szülői ház csak együtt képes megfelelni a jó nevelés követelményeinek”.¹²⁰

A fegyelmezés kapcsán is „bízok tanítványainak fejlődésében, a nevelés belső eszközeivel történő javítás híve”.¹²¹ A fokozatosság és a rendszeresség feltétlenül a gyermek életkorához is kell igazodjon, hiszen enélkül a nevelés nem válhat teljessé. A jó nevelőnek fel kell ébreszteni a gyermekekben a „lelki munkásságot”,¹²² vagyis a személyes bevonódás, a belső elköteleződés és megérintődés mindenképpen szükséges a nevelő által közvetíteni kívánt értékek belsővé válásához.

Összességében Zákány József neveléstudományi rendszere¹²³ tehát a gyermeki személyiség komplexitását is tartja szem előtt, s a tehetség különböző területeinek egymásra kifejett hatásán keresztül az összhang megtalálását, s a lehető legjobb formálást támogatja. A

¹¹⁷ Tóth 2013: 112; Fehér 2006: 435.; Pukánszky 1984: 1103.

¹¹⁸ Christian Wolff mintaszerű filozófiai rendszerében egységes keretbe foglalja a teológia és a tudományok korszerű eredményeit. Forrás: Julow – Tóth 1981: 395. Nézete szerint „az erkölcsös élet alapja nem az isteni kinyilatkoztatás, a Biblia, a vallási parancsok, mert az erkölcs az emberi értelemben gyökerezik”. Forrás: Mészáros 1981: 630.

¹¹⁹ József 1879: 9.

¹²⁰ Fehér 2006: 437.

¹²¹ Bajkó 1976: 105.; Bajkó 1981: 468.

¹²² Fehér 2006: 436.

¹²³ Fehér 1993: 379.

pedagógusoknak kiemelt feladata az ún. „lelki tehetségek” kibontakoztatása, egyúttal Zákány József elméletének a hitbeli megérintődés, a vallásos élmény megélése is ennek közvetlen részét képezi.

Karácsony Sándor tehetségről alkotott nézetei

Karácsony Sándor (1891–1952) nevelésről alkotott elgondolásai meghatározó szerepet töltenek be napjaink neveléstudományi diskurzusaiban. A Debreceni Református Kollégium diákjaként annak szellemiségét közvetlenül is megélhette, egyúttal diáktársainak köréből kiemelkedve, ifjúsági gyülekezetek vezetőjeként¹²⁴ formálhatta is.

Karácsony Sándor nevelésfilozófiája is kapcsolat- és gyermekközpontú, egyúttal közvetlenül magában hordozza a hitbeli elköteleződés értékét. „Kötelességének érezte Kálvin követőjeként a folyamatos Igeolvasást, feladatainak magas színvonalú teljesítését, a rábízott talentumokkal való okos gazdálkodást, a szorgalmas munkát, melyhez a lelki erőt, a fáradhatatlan lelkesedést a vallásából merítette.”¹²⁵ A nevelésről alkotott nézeteinek forrása is a hitből merít, közvetlenül áthatja a keresztyén szemlélet, a tehetség fogalomkörére és a tehetséggondozásra ennek nyomán a hitfejlődéssel, a hitben való elmélyüléssel összhangban tekint. E két folyamat szorosan összefügg egymással, sem a fejlődés, sem a fejlesztés nem lehetséges Isten kegyelme nélkül.¹²⁶

Az erkölcsi, hitbeli fejlődés maga után vonhatja azokat az átlagon felüli képességeket, személyiségjegyeket, amelyek a tehetség kibontakoztatásához hosszú távon szükségesek, mint pl. a feladat iránti elkötelezettség, kitartás, szorgalom, szakmai alázat, a megújulni tudás képessége, alkalmazkodás, örömteli munkavégzés, konfliktustűrő képesség, magasabb szintű gondolkodásra való képesség (analízis, szintézis, metaszintű gondolkodás). A képességfejlődés, vagyis a talentumok, a tehetség kibontakozása és a hitbeli megerősödés, a hitmélyülés a következő módokon hat egymásra:¹²⁷

- az értelmi fejlődéssel egyidejűleg vagy azt követően figyelhető meg a hitbeli megerősödés;

¹²⁴ S. Szabó 1926: 90.

Karácsony Sándor széles körben kifejtett, értékes vezetői és alkotói tevékenységein túl az Ifjúsági Gyülekezetben megélt egyéni lelki fejlődési útját később fejlődéslelektani esettanulmányként is megírta, s későbbi további írásai által is az ifjúsághoz szól: élményeiket, akár lelki vívódásaikat irodalmi műveken keresztül teszi feldolgozhatóvá, s nyújt segítséget számukra azok által. Forrás: Györi L. 2019.

¹²⁵ Bognárné Kocsis 2018: 10.

¹²⁶ Bognárné Kocsis 2018.; Bognárné Kocsis é.n.

¹²⁷ Bognárné Kocsis 2018.; Bognárné Kocsis é.n.

- a hitmélyülést, valamint a jellem kiforrottságát kíséri az egyén kompetenciáinak fejlődése, amelyekkel képes lesz akár átlagon felüli kognitív teljesítményre;

- mindezekon túl természetesen az is előfordulhat, hogy nincs kapcsolat e két folyamat között, azaz az értelmi fejlődést nem követi hitbizonyosság, illetve a vallásosság nem eredményez jelentősebb képességfejlődést.

A személyiség fejlődésének és egyúttal a tehetségek fejlesztésének szempontjából mindezek alapján lényeges, hogy az egyén elköteleződjön saját gondolatainak, elmélkedésének mentén azok mélyítésében, hiszen a fejlődését ez segíti. Önmagában az ismeretek nem tesznek bölcsébbé, a minőségi tehetségfejlődéshez szükséges az összefüggésekre is figyelő, egyúttal cselekvő, kutató-, gyűjtő- és alkotómunka, a közösségben való együttműködés, mindemellett a hit megélése, a Biblia szövegének tanulmányozása. A képességfejlesztési, tehetségkibontakoztatási folyamat eredményeként megvalósuló személyiség- és gondolkodásfejlődés az, ami segítheti a hitfejlődést. De természetesen ez fordítva is működhet. A pályaválasztás időszakának kiemelt kérdése a felnövekvő fiatal számára elrendelt út megtalálása, amely hivatásává is válhat. Az egyéni életfeladat megtalálásához is az segíthet leginkább, ha Isten által szánt útjára találhat a személy, majd szorgalommal és kitartással, egyúttal szolgálattal, alázattal és szeretettel kibontakoztatni törekszik azt.¹²⁸

A XIX–XX. század tehetség-diskurzusa a fogalom meghatározójaként az ember lelki természetének fontosságát további értékek megragadásával gazdagította.

Felméri Lajos (1840-1894)¹²⁹ kiemeli: „az ember nem rendelkezik kész ’tehetségekkel’, ’készségekkel’, mint amilyenek az állat ösztönei, hanem csak ’tehetségcsírákkal’, ’diszpozíciókkal’ születik, amelyeket a nevelése során még ki kell fejleszteni.”¹³⁰ Az emberi természet fejlődésének folyamatában az ember társas voltát, társaséleti szabályokhoz való igazodását is kiemeltnek tekinti csakúgy, mint az erkölcsi elvekkkel, értékekkel való összhang elérését, amelyhez pedig a tanulás és a tapasztalás vezet. Az ember művelt személyiséggé formálása a nevelésnek központi feladata, egyúttal egyéni világán túl a nemzeti érzés támogatása, a nemzeti hagyományok további nevelő szerepének megerősítése ugyancsak

¹²⁸ Bognárné Kocsis 2018.; Deme 2022.

¹²⁹ Felméri Lajos sárospataki református kollégium bölcsészeti tárgyainak tanára, kolozsvári egyetem neveléstan tanára, kolozsvári pedagógiai tevékenységét is kíséri a protestáns kollégiumok hagyományainak folytatása. Forrás: Németh 2002: 244.

¹³⁰ Németh 2002: 248.; Németh – Pukánszky 2004: 215.

teljesebbé teszi ezt a folyamatot.¹³¹ A tehetség kibontakoztatása tehát túl is mutat a személyiségformálás fontosságán, a szűkebb és tágabb közösségnek gyarapításául is szolgál.

Schneller István (1847-1939)¹³² a gyermekekben lévő képességek kibontakoztatását az ő természetes hajlamának következeként, egyúttal a társas közösséghez kapcsolódásának segítésekként írja le. A nevelés csak a képességek szerinti differenciálás által érheti el célját, amelyet a következőképpen határoz meg „az erkölcsi jó eszméjével megegyező adottságok kibontakoztatása”¹³³ kell legyen, „a személyiség kifejlesztése azzá a vallásos, erkölcsös személyiséggé, amely az emberiség történetében, Krisztus alakjában és tanításában jelenik meg előttünk.”¹³⁴

Az egyes ember és az emberiség fejlődésében három, egymásra épülő értékfokozat jelenik meg: érzéki éntől (egoizmus), a történeti én fokozatain át (altruizmus, család, otthon, nemzet, egyház), eljusson a tiszta énhez, és felemelkedjen a nemzetek köztársaságához, Isten országához. „Az egyes ember egyéniségét az egyes fejlődési fokok átélése alakítja személyiséggé. A személyiséggé válási folyamatot elősegítő nevelő a szeretet hatalma által közelítheti meg növendékét, ennek segítségével találhatja meg annak lényegét. Ez a keresztényi szeretet a legmagasabb szintű etikai érzelem, amelynek fontos jellemzője a másik ember egyéniségének megismerése, elfogadása a nevelés legfőbb eszköze. ... a szeretet eszközei által megismert, nevelője iránt bizalommal viselkedő gyermek nevelése vezethet csak igazi eredményre.”¹³⁵

A gyermeki lélek, egyéniségből személyiséggé válásának fontos tényezője tehát az a nevelői hatás, amely a gyermeket körülvevő társas közösségen keresztül nyújt személyes kapcsolódási lehetőséget, „érzelmi színezetű beleélés, kölcsönhatás”¹³⁶ által pedig lélekben is támaszt számára a kibontakozásának, vagyis a lehető legjobb válásának folyamatában.

Szitnyai Elek (1854–1923):¹³⁷ *A szellemi tehetség eredete* (1905) című művében tér ki a talentumokhoz kapcsolódó elgondolásaira. Megerősíti, hogy „...ami szép és nagy van a világon,

¹³¹ Németh 2002: 248.

¹³² Schneller István evangélikus teológus, eperjesi majd pozsonyi evangélikus teológiai intézet tanára, kolozsvári majd szegedi egyetem pedagógia tanára.

¹³³ Németh 2002: 306.; Németh – Pukánszky 2004: 217.

¹³⁴ Dér 1937: 36.

¹³⁵ Németh 2002: 307.; Németh – Pukánszky 2004: 217.

¹³⁶ Pukánszky 2023: 88–90.

¹³⁷ Sitnyai Elek selmecbányai és nagybányai középiskolai tanár, filozófus, író. Nézetei alapján „a talentum olyan elmeműködés, amely bizonyos körben: 1. Kedvvel és élesen tud megfigyelni. 2. Tiszta és gyors ítéletű, s így éles felfogású. 3. Gyorsan feltalálja a hasonlóságot, s ezen réven jól következtet. 4. Termékeny a fantáziája. 5. Jó a

s ami dicsőséget az emberi elme alkotott, az mind a tehetségnek köszönhető. ... A táalentum vagy tehetség annyit jelent, hogy valaki emberi tevékenység egy bizonyos körében éles felfogása, ítélete, szellemi alkotásai, szóval mintegy fokozott lelki ereje által válik ki társai közül.”¹³⁸ Összességében tehát kifejeződik a tehetség egyediségének és azon belső, lelki erőforrásainak fontossága, amelyekre támaszkodva a képességek valóban megmutatkozhatnak, eredményes kibontakozáshoz segíthetik az egyént.

Áttekintve a tehetségről való gondolkodás főbb neveléstörténeti alappilléreit, megerősíthető az érték, az értékesség megmutatkozása: azoknak a képességeknek és egyúttal lelki erőforrásoknak a szerepe, amelyek megsegítik az egyén kibontakozását, s eszköztárának gyarapítóivá is válnak. Az egyénben rejlő lehetőségek önmaga és mások, a közösség javára fordítását a személyiség teljességének támogatásával lényeges kísérni, így többek között kiemelkedik az erkölcsi fejlődés szerepe is e folyamatban: hiszen a legjobb képességek egyúttal nemesebb erkölcsök formálódásához is segítséget nyújthatnak. Mindeközben pedig csak akkor valósulhat meg a fejlődés, a gyarapodás teljes értékűen, ha a hit, a Gondviselővel való kapcsolat támasza is megtapasztalható. Az egyén küldetésének tudata, s a hála megélése megsegíti az elköteleződés és a lelki erőforrások megtapasztalását, mindezzel pedig további kitartásnak, s a mélyebb belső elköteleződésnek forrásává válhat, amely újabb kibontakozásokhoz segíthet a minél magasabb fokú teljesítés és az alkotó produktivitás irányában.

memóriája. Mindez azonban csak a saját körében, abban az irányban, amelyekben diszpozíciókkal rendelkeznek.”
Forrás: Martinkó 2006.; Tóth 2013: 113.

¹³⁸ Martinkó 2006.; Tóth 2013: 113.

4. A kollégium típusú iskola

4.1. A kollégium típusú iskola szellemiségének gyökerei

Országunk kiváló tudósai és kutatói értékes eredményeik háttérében magukban hordozzák azt a szellemiséget, amelyet történelmi gyökereinkben már István király is szeméi előtt láthatott. Az államszervezet megteremtése és működtetése kezdettől jelentős számú és megfelelő tanultságú magyar szakembert kívánt, s ezt az igényt alapjaiban az egyházi szervezet keretében létrejött iskolák tudták kielégíteni.¹³⁹

A tudás értéke és egyúttal a hit lelki megerősítést nyújtó támasza mind a nemzet, mind egy egyén számára a fejlődés, a legjobb képességekre építő kibontakozás forrása. A Biblia iránymutatásai meghatározó segítséget nyújtanak, az evangéliumi üzenet megértését pedig a közvetlen, személyes értelmezés¹⁴⁰ teheti leginkább teljessé. Isten igéje nemcsak a műveltség és az ismeretrendszer gazdagításában, hanem az erkölcsi nevelés terén is az élet formálója, értékek közvetítője, a jobbra válás megsegítője, szeretetet, alázatosságot, békére törekvést magában hordozó „lelkierő” forrása.¹⁴¹

A kereszténység oktatási-nevelési elveinek forrása is a hit és a szeretet szellemében való nevelkedés és művelődés. Engedelmes, tekintélytisztelő, szorgalmas, munkára kész¹⁴² tanulók nevelése a nevelők kötelessége, egyúttal mindannyiuk számára az elmélyült ismeretszerzés, tudásgyarapítás iránti elköteleződés, a minél magasabb szintű, kitartó teljesítmény értéke

¹³⁹ Mészáros 1981: 18.

¹⁴⁰ A személyes, elkötelezett, mélyen megélt bevonódás és részvétel minden lelki munkát teljesebbé tesz, egyúttal a keresztyén vallás a tiszta, egyszerű forráshoz való visszavezetés megsegítője is. Forrás: Mészáros 1981: 211.; Németh – Pukánszky 2004: 420.; Bucsay 1949b: 51.

¹⁴¹ Mészáros 1981: 20.; Németh – Pukánszky 2004: 410.; Bucsay 1949a: 22.

„Az ember lényege nem csupán értelmi képességeiben rejlik, hanem jelentős szerepe van az akaratnak, a szabadságnak és a szeretet képességének is.” Forrás: Bolberitz 1984: 189–190.

¹⁴² István király intelme Imre herceghez ugyancsak megerősítést nyújt mindebben: „Imádkozz azért is, hogy a tétlenséget, tunyaságot [Isten] elkeresse tőled, megajándékozzon az erények összességének segédelmével.” Forrás: Mészáros 1981: 28.

kiemelt.¹⁴³ „Az ember értelmi és erkölcsi képességeibe vetett hit”¹⁴⁴ segítséget nyújt abban, hogy ezekre építve Isten akarata is megismerhetőbb és megérthetőbb lehessen, majd ennek nyomán a saját erőforrások, értékek a legjobban, s minél teljesebben¹⁴⁵ hasznosulhassanak.

A történelmi helyzetek sokféleségében a fejlődés útját időről időre megterhelődés, veszteségek kísérték, s a református hagyományok bölcsője ezek megélésében is támaszt, egyúttal további lelki fejlődést tudott nyújtani, mindeközben alázatra, fegyelemre intett, reménységet pedig az Istennel való elmélyült, személyes kapcsolatba lépés hordozott ezekben.¹⁴⁶

A fegyelem, a kitartó munka, az elkötelezett helytállás szerepe Kálvin János (1509–1564) elveiben is megmutatkozik, melyek egyúttal a kollégium típusú iskolák oktató-nevelő szellemiségének is közvetlen kísérői. A fáradhatatlan munka értékét Kálvin Isten dicsőségének gyarapításához fűzi, „mutatója lesz az Istennel való belső kapcsolatunknak.... a hívő élet”¹⁴⁷ megszentelődése fegyelmezett és folytonos munkálkodásban megy végbe”.¹⁴⁸

¹⁴³ A szellemi gyarapodás, művelődési igényesség az egyén és a közösség számára is értéket jelent, s a lelkipásztorok mint a bibliai értékek közvetítői, a nép tanítói, ugyancsak nélkülözhetetlen, hogy „szorgalmasan műveljék magukat más jó tudományokban is.” Forrás: Mészáros 1981: 78.

Az átadandó ismeretek és készségek gyarapodásával tanítói szerepbe kerülhettek már a XIII. századtól iskolarektorokon kívül segédtanítók (praeceptorok) is, vagyis nagyobb diákok, akik már ebben az időszakban segédkeztek a kezdők gyakorlatításában. Minden iskolában megszervezték a segédtanítók rendszeres oktatását is a kiváló nagydiákok feladatainak segítéséhez, akik kikérdezték a leckét, nyelvgyakorlatokat végeztek, fegyelmezésben közreműködtek. Forrás: Mészáros 1981: 136.; Németh – Pukánszky 2004: 415.

A XIV–XV. század humanizmusa a személyre hangolt figyelem és az egyéni képességek szerepét kiemeli többek között azáltal, hogy „a tudományok kifejtését és megtárgyalását az egyes tanulókhöz tehetségük és befogadóképességük szerint kell szabni”. Forrás: Mészáros 1981: 61. Mindennek a magasabb tudományok elsajátítására alkalmassá válás megsegítésében is fontos szerepe van. A tehetséghez, tehetéggondozáshoz való viszonyulást ebben az időszakban hűen példázza Mátyás király gondolata: „Ha az ember természettől adott tehetséggel rendelkezik (vagyis birtokában van az odafönről való ösztönzésnek), akkor elsősorban saját maga saját erőfeszítéseivel teheti magát műveltté.” Forrás: Mészáros 1981: 101–102. A nevelésnek tehát lehetnek korlátai, ám feladata az egyén megsegítése útjának megtételében, a belső erőforrások és a kitartó fáradozás szolgálatával.

¹⁴⁴ Bucsay 1949b: 76.

¹⁴⁵ A minél teljesebb kibontakozás támogatása ugyancsak a pedagógusok alapvető feladata, a humán tudományok pedig további személyiséggazdagító hatással járulnak hozzá mindehhez. Forrás: Mészáros 1981: 97.; Németh – Pukánszky 2004: 416.

¹⁴⁶ Bucsay 1985: 16., 20.; Bucsay 1949b: 25–26.; Németh – Pukánszky 2004: 420.

Az oktatás-nevelés célja az első protestáns iskolákban a pietas, „az őszintén átélt, belülről fakadó vallásosság, ennek eszköze pedig a humanisztikus műveltség”. Forrás: Mészáros 1981: 212.; Németh – Pukánszky 2004: 420.

¹⁴⁷ Kálvin felfogásában a hitnek igazolnia kell magát objektív működésében, a hit legyen „fides efficax” („hathatós hit”). A „fides efficax” mindig aktív tevékenységben, munkában megmutatkozó élő hit: az aktivitás, a szorgalom egyben Isten dicsőítése. Az ember munkára van teremtve, ki kell tartanunk őrhelyünkön, amíg Ő vissza nem hív. A munka egyben kötelesség is mindenki számára, s a hívő ember saját kegyelmi állapotát leginkább általa, valamint aszketikus cselekedetei által élheti meg. A kálvini aszkézis egyfelől fáradhatatlan munkálkodásra, másfelől a fogyasztás visszafogására ösztönöz. Forrás: Bodai 2003.; Békési 1964: 356–363.; Kálvin 1995.; Kálvin 1991.

¹⁴⁸ Békési 1964: 360.

Az ember hálás lehet Gondviselőjének mindazokért a képességekért, amelyek benne hordozódnak, s egyúttal küldetésévé is válik azok kibontakoztatása. A képességek és javak megsegítik, hogy elhivatásunkhoz méltóképpen járjunk, egyúttal a közösség javára való odaszánás által gyarapodáshoz is elvezetnek.

Kálvin nézetei alapján a hivatásunk által is Istent dicsőítjük, a napi munka becsületes és lelkiismeretes végzése „igazi istentisztelet”.¹⁴⁹ A fáradhatatlan hivatásvégzés adhat csak arra választ, hogy ki lehet kiválasztott a kegyelemre: az Ige fegyelme alatt rend kísér, a szorgalom gyümölcsei pedig Isten áldásának jelei.¹⁵⁰ Kiegyensúlyozottság, rend megéléséhez a puritán élet segíthet hozzá.¹⁵¹ A fegyelmezett munkavégzés, az ember evilági feladatainak teljesítése lemondással is együtt jár, mindeközben a szorgalmas munkával elért anyagi gyarapodás a javak megbecsüléséhez, fáradhatatlan további hivatás- és elhivatottság-érzéshez, s annak irányában elmélyült bevonódáshoz, becsületességhez segít.¹⁵²

„A tanítás végcélja a pietas”¹⁵³, amelynek eléréséhez a humanizmus elvei is segítséget nyújtanak. Ha ez megvalósul, akkor a munka hangsúlya ugyan kedvezhet a kapitalizmus szellemének¹⁵⁴, ám a kitartással gyűjtött anyagi javak által az egyén a közjó, az embertársak javát¹⁵⁵ keresi, a mások iránti szeretet és emberség kifejeződése által.

Kálvin iránymutató gondolatainak nagy szerepe volt az iskolarendszer fejlődésében is: a lelki bevonódással a kollégium fogalma már nem különült el az iskolától, hanem „iskolakollégiumként” egy funkciójú intézmény jött létre.¹⁵⁶ Szervezeti felépítésében egymásra épültek elemi tanulmányok, közép- és felsőfokú oktatási szintek, s a diákok közössége önkormányzati jellegű rendben szerveződött. Az együtt tanulás és együtt élés nagyfokú

¹⁴⁹ Békési 1964: 358–360.

¹⁵⁰ Békési 1964: 360.; Németh – Pukánszky 2004: 44.

¹⁵¹ Németh – Pukánszky 2004: 44.

¹⁵² Németh – Pukánszky 2004: 45.

¹⁵³ Nagy 1933a: 159.

¹⁵⁴ Weber 1982: 174.

¹⁵⁵ Kálvin gondolatai nyomán „nem is szellemi értékei vagy egyéni tulajdonságai miatt vagyunk a másik ember iránt elkötelezve, hanem annak az áldozatkészségnek a révén, amely az Istenhez való tartozásunkból származik és hajt a másik ember felé. ... A hitben járó ember nem önmagáért, hanem Istenért szereti a másik embert.” Forrás: Békési 1964: 358.

¹⁵⁶ Bajkó 1986: 1106.

nevelőerőt¹⁵⁷ jelentett, s a magyar iskolarendszerben kollégiumaink meghatározó szerepet töltöttek be, „a legjelentősebb hazai iskolatípusnak”¹⁵⁸ tekinthetők.

4.2. A kollégium típusú iskola szerveződése: tagozatai és tananyaga

A kollégium szó a XVIII. században jelent meg „a protestánsok kiemelkedő, gimnáziumi és akadémiai részleget egyaránt magában foglaló intézményeire vonatkoztatva”.¹⁵⁹ A kifejezést átfogó értelemben a kollégium típusú iskola intézményére alkalmazzuk, ezzel a névvel jelölve „a XVI. század végével kezdődő időszak¹⁶⁰ összes ilyen szerkezetű-felépítésű¹⁶¹ oktatási-nevelési intézményét”.¹⁶²

A kollégium típusú iskola legfőbb sajátossága tehát a szerveződés komplexitása, s ehhez is kapcsolódóan a diákok tanulmányi előmenetelének hosszabb távon történő kísérése: az elemi, a gimnáziumi és az akadémiai tagozat szervesen épült egymásra. Disszertáciomban a gimnáziumi szintre fókuszálok, ennek szerveződése a következő:¹⁶³

- kezdő tagozata: alapismeretek, latin szavak és mondatok, elemi latin nyelvtan;
- második tagozat: latin grammatika – latin nyelvtan (latin szerzők művei is csak mint a nyelvtan példái kapcsolódtak);
- harmadik tagozat: poétika – retorika (humanista eredetű neve: humanitástudományok vagy studia humaniora): klasszikus prózáírók és költők műveinek irodalmi szempontú tanulmányozása – léleknevelő, emberformáló, humanizáló hatással a korabeli felfogás szerint, emellett részletes elméleti poétika- és retorikaoktatás folyt.

¹⁵⁷ Bajkó 1986: 1109.

A kollégium típusú iskolák első szervezőinek példái értékes mintául szolgáltak későbbi kollégium típusú iskolák számára is. Trotzenndorf (1490–1556) kollégiumában a humanista műveltség teológiai ismeretekkel ötvöződött, a tanulók közötti egyenlőséggel és bevonásukkal az intézmény kormányzásába, szervezett önkormányzati keretek között. Melancthon (1497–1560) iskolarendszerében tanulócsoporthoz jelennek meg osztályok helyett, s nézeteiben kiemelt többek között a források eredeti nyelven való tanulmányozásának szerepe. Sturm (1507–1589) tanulócsoporthoz további például szolgálnak a tanítás módszertanának életkorhoz igazításában: alsó tagozatban játékosan, középszinten a beszélgetés, vita eszközeivel, felsőbb évfolyamokon pedig előadói és „öntevékeny eljárásokkal”. Forrás: Nagy 1933a: 158; Németh – Pukánszky 2004: 421.; Bajkó 1986: 1104–1105.

¹⁵⁸ Mészáros 1981: 238.

¹⁵⁹ Mészáros 1981: 241.

¹⁶⁰ A református kollégiumok szerepét a XVI. században különösen is megerősíthetjük: „talán sohasem tettek Magyarországon a művelődésért és a közoktatásért annyit, mint ebben, a tatárjárás óta leginségesebb időben, török hódítás és belháborúk nyomorainak közepette”. Forrás: Bíró 1949c: 423.

¹⁶¹ A kollégium típusú iskolák szerveződése a wittenbergi normát követi. Forrás: Nagy 1933a: 308.

¹⁶² Mészáros 1981: 241.

¹⁶³ Mészáros 1981: 239–240.; Györi L. 2013a: 15.

Mindezekre épült akadémiai szinten filozófia tagozaton a logika, fizika, etika, metafizika tanulmányozása redukált tananyaggal; illetve teológia tagozaton újskolasztikus teológusok műveinek és kommentárjainak tanulmányozása.

A tagozatok mindegyikén helyet kapott az énektanulás, továbbá a gimnáziumokban a későbbiekben a görög nyelvtan és görög klasszikus szerzők művei. A latin nyelvtudáshoz hitéleti meghatározottságú klasszikus-humanisztikus műveltség kapcsolódott, emellett szerepet kapott a tananyagban az aritmetika is, mint gondolkodási-szellemi tevékenységet fejlesztő tárgy és praktikus ismeretanyag.¹⁶⁴

Összességében az átadandó ismeretek körét meghatározta, hogy a világi és az egyházi pályára igyekvő fiatalok száma egyaránt megnőtt, egyetemek pedig kevesek számára voltak elérhetők.¹⁶⁵ A diákok származását tekintve is mind a nemesség, mind a polgárság művelődési igényeit kielégítette a kollégium típusú iskola tanrendje a praktikus műveltség átadásától a magasabb szintű képzettség támogatásáig. A tehetséggondozás vonatkozásában további értékkel bír mindannyiuk számára, hogy személyesebb figyelemmel kísért, tudásban és képességekben egyaránt kifejeződő oktatás-nevelés valósulhatott meg az intézményben.¹⁶⁶

A kollégium típusú iskolák szerveződését tekintve kiemelendő az egyes osztályfokok egymásra épülésén túli elkülönültségük is: a polgárság gyermekeinek többsége az elemi képzést jelentő grammatikai osztályokkal befejezte tanulmányait, majd ugyanilyen cezúra volt a humanitás-osztályok végén, amely szintén többek számára a tanulmányok végét jelentette. A polgárság felsőbb rétegeihez tartozók – ha magasabb állásokra pályáztak – elvégezheték a középiskolai fokozat grammatikai, esetleg poétikai-retorikai osztályát. A jobbágyok tehetséges gyermekei előtt általában csak akkor nyílt meg a kollégium, ha egyházi pályára készültek.¹⁶⁷ Összességében a kollégium típusú iskoláinkban a nemesség és a városi polgárság különböző rétegei egyaránt megtalálták az életben számukra szükséges művelődési anyag megszerzésének lehetőségét.¹⁶⁸

„A kollégium típusú iskola virágkorában sajátos funkciót töltött be: lecsendesítette a társadalmi mozgásokat, csökkentette a szociális feszültségeket”,¹⁶⁹ mindemellett egyfajta „zárt

¹⁶⁴ Mészáros 1981: 252.

¹⁶⁵ Mészáros 1981: 238.

¹⁶⁶ Mészáros 1981: 241.

¹⁶⁷ Németh – Pukánszky 2004: 423–424.

¹⁶⁸ Mészáros 1981: 242.

¹⁶⁹ Németh – Pukánszky 2004: 424.

kertet”¹⁷⁰ (hortus conclusus) jelentett: tananyagai által az ókori világ alapos megismertetésén túl a jelen, a diákok saját korának hétköznapi élethelyzetei, problémái, társadalmi kérdései már rejtettebben maradtak előttük. Mindez megmutatkozott abban is, ahogyan ragaszkodva saját intézményi gyökereikhez, hosszabban elzárkóztak a legújabb természettudományos felfedezések iskolai oktatásától is. Mégis, összességében a kollégium típusú iskola „fontos szerepet játszott a különböző társadalmi rétegek művelődésében”.¹⁷¹

A kollégium típusú iskolák szerveződését tekintve kiemelendő továbbá, hogy az elemi iskolai szervezeti egység tekintetében a Debreceni Református Kollégium szintén egyedülálló volt: szervezetében működött egy sajátos intézménytípus is az elemi iskolai képzési szinthez kapcsolódóan: az ún. szoktató iskola.¹⁷² Ez az oktatásba bekerülő gyermekek első lépéseit kísérte az iskolarendszerben, amely úgy jött létre, hogy a hatosztályos gimnáziumhoz hetediként az elemi ismereteket oktató, ún. ábécédárius osztály kapcsolódott.¹⁷³ A XIX. században vált nagyobb jelentőségű oktatási formává.

Az ún. szoktató iskola elnevezése Zákány József munkásságának idejéhez (1785–1857) kapcsolódik: az iskolába járás előtt fél évvel jártak ide a gyermekek, s külön tanítójuk volt. A szoktató iskolában megmutatkozott a gyermekek életkorához igazodó fegyelmezés, valamint az itt zajló szakmai tevékenységek tekintetében tantárgyi munka és tantárgyanként osztályzatokkal történő értékelés is zajlott.¹⁷⁴

A kollégium típusú iskolák további sajátos típusaként a történelem folyamán speciális ún. nem teljes kollégiumok¹⁷⁵ is létrejöttek, melyek kétféle módja fordult elő:

- középszinten közvetlenül a gimnáziumi részleghez kapcsolták a teológiai képzést, pl. Besztercebánya, Lőcse iskolái: e típuson belüli iskolák oktatási színvonala eltérő lett, s a nagydiákok tanították elemi ismeretekre és latin nyelvtanra, poétikára, retorikára a kisebbeket;

¹⁷⁰ Németh – Pukánszky 2004: 424.

¹⁷¹ Németh – Pukánszky 2004: 424.

¹⁷² Mervó 1993: 36.

¹⁷³ Mervó 1993.

¹⁷⁴ A szoktató iskola rendszeréről neveléstörténeti forráselemzésében Kelemen Gabriella kifejti: elsősorban a magatartás, a figyelem fejlesztése történt ún. gyakorlati kérdezősködő beszélgetés által, az iskolakezdés, vagyis a rendszeres oktatásban való részvétel eredményesebbé tétele érdekében. Különös figyelem irányult a tanulásbeli és erkölcsi igyekezet fejlesztésére, s a tanulmányi tartalmak között a vallásos nevelésre is már ebben a korban. Az ún. szoktató iskola rendszere a XVI. századig is visszavezet gyökereiben. Forrás: Kelemen 2020: 6–15.

¹⁷⁵ Mészáros 1981: 250–251.

- még egyszerűbb változatban pl. Csepreg evangélikus iskolája: a gimnáziumi részleg tananyagából kihagyták a poétikai-retorikai részt, így elemi ismeretek után következett a latin grammatika, majd teológiai képzés, amellyel zárul az iskolai oktatás.

4.3. A református kollégiumok sajátosságai

A református kollégiumok intézményi autonómiája

A magyar kollégiumi iskolakultúrának egyedi sajátosságát jelenti, egyúttal a tehetségek nevelése szempontjából is kiemelt az intézményi autonómia megmutatkozása, amely minden egyházkerületi régióban kibontakozott bizonyos mértékben. A református kollégium bentlakásos iskolát és a kollégiumi autonómiát magába ötvöző jellegzetes intézményrendszernek tekinthető, szervezeti felépítésével, az oktató és nevelő tevékenység egész struktúrájával az iskolaközösségnek egy sajátosan magyar, de ugyanakkor az európai pedagógiai kultúrához is sok szállal kapcsolódó típusát hozta létre.¹⁷⁶

„Olyan belső önkormányzat ez, amely védelmet is nyújt a kollégium és tagjai számára azokkal a külső törekvésekkel szemben, amelyek uniformizálni akarják az oktató-nevelő tevékenységet.”¹⁷⁷ Kifejezi, hogy tanárok és diákok együttese, s különösen is a diákok közösségéből formálódó önszerveződések által közös erőfeszítéseket tehetnek az intézmény értékeinek gyarapításáért: tudományos tevékenységek és nevelési eljárások egymást szolgálják, korszerűsíthetik műveltségüket és alkotó munkájukkal hozzájárulhatnak további új értékek létrehozásához.¹⁷⁸ Kiemelt szerepet kap a hitélet, a vallásos szellemiség ezen intézményekben, általa válhat teljesebbé a lelki érintődés, ami további minőségi többlettel gyarapítja az átadandó szakmai tartalmat.

Az átadandó szakmai tartalom és oktatási-nevelési sajátosságok

A református iskolákban a nemzeti elköteleződés, a magyarság megélése, a magyar nyelv és a magyar nemzeti gondolkodás szerepe kiemelt fontosságú, így különösen értéket jelent, hogy a református kollégiumokban nevelkedett generációk tevékenysége a magyar irodalom és

¹⁷⁶ Bajkó 1976: 11.

¹⁷⁷ Bajkó 1982: 94–95.; Martinkó 2006.; Tóth 2013: 108.

¹⁷⁸ Horváth – Köte 1988: 323.

tudományos élet fejlődésében egyaránt meghatározó.¹⁷⁹ Mindebben szerepet kap az anyanyelvű írásbeliség és írástudás terjesztése, magyar nyelvű, főképp vallásos tárgyú olvasnivaló közvetítése az intézményben. Az átadandó szakmai tartalom kiemelten a klasszikus humanisztikus műveltséget jelenti, melyet „erős vallásos szellem járt át”.¹⁸⁰

A nevelés módszereit tekintve a tanulók feladata alapvetően a tanulás során a figyelés, jegyzetelés, befogadás, az iskolai oktatásban főként passzív szerep jutott csak számukra. A tanár előadásában elsődleges a szabály, a meghatározás előadása, csak ezután következett példa bemutatása, majd klasszikus szövegekkel való illusztrálás.¹⁸¹ A tananyag átadásához kapcsolódóan az egymásra épülés, koncentrikusan bővülő ismeretkörök összekapcsolása is gyakorlattá vált.¹⁸² Összességében intellektuális képességeket fejlesztett, műveltséget adott, „az itt szerzett művelődési anyag minden tekintetben hasznos, jól felhasználható volt”.¹⁸³

Mai értelemben vett módszeres tanításról valamennyi hazai református iskolában a XVIII. század végéig nem beszélhetünk sem az alsóbb, sem a felsőbb tagozatokon. Mindez annak is köszönhető, hogy a református felfogás még a tanítás munkájában sem szívesen engedte egyéni szabadságát megkötni. Ennek hatására kifejeződött rendszertelenség az anyag megválasztásában, átadásában, számonkérésében, viszont így nagyobb lehetőség is az egyéni képességek minél teljesebb kifejlesztésének.¹⁸⁴

Az iskolakollégium „mint intézménytípus mind az oktatás tartalmában és módszerében, mind a tanítás nyelvében és szervezeti kereteiben belső átalakulásra volt képes,¹⁸⁵ a fejlődés lehetőségével pedig szerepe volt abban, hogy a nemzeti szellemű művelődés mellett a társadalmi haladás eszméi is kibontakozhattak. Többek között a XVIII. században, „a pedagógia századában”¹⁸⁶ olyan szellemi irányzatok is részei lettek a kollégiumi nevelésnek, mint pl. neohumanizmus.¹⁸⁷

¹⁷⁹ Bíró 1949c: 426.; Bajkó 1982: 95.

¹⁸⁰ Mészáros 1981: 407.

¹⁸¹ Mészáros 1981: 254.

¹⁸² Az elvek megjelöléséhez kapcsolódóan Comenius hatása érvényesül. Bajkó 1976: 31.

¹⁸³ Mészáros 1981: 256.

¹⁸⁴ Nagy 1933a: 179.

¹⁸⁵ Bajkó 1976: 10.

¹⁸⁶ Bajkó 1976: 16.

¹⁸⁷ Az egyes szemléleti sajátosságokhoz kapcsolódóan a neohumanizmus a klasszikus tanulmányok gyarapításának, elmélyítésének szempontjaival gazdagította a nevelés elveit. Klasszikus művek élményszerű átélése gyarapíthatja a növendék erkölcsiséget, jellemét. Az emberhez legméltóbb feladat: összes emberi adottságának, képességének harmonikus kiművelésével igyekezzen megvalósítani az önmagában legnemesebb embereszményt, önzetlenül, érdek nélkül. Éppen ez a nevelés tulajdonképpeni célja és értelme, ezért hasznos az ilyen alapokon és ilyen célt lebonyolított nevelés.” Forrás: Mészáros 1981: 619. Mindezek nyomán a tananyag

A pedagógus-diák kapcsolatot tekintve a közös munka közvetlensége, bensőségessége¹⁸⁸ kifejezett, emellett pedig református kollégiumok működésének értékes sajátossága a tanítva tanulás rendszere: alsóbb osztályokban a diáktársak köréből kikerült segédtanítók, a publicus praeceptorok oktattak.¹⁸⁹ Felsőbb osztályok, akadémiai tagozatok legjobb tanítványai közül választották ki és bízták meg őket. Szerepük több szempontból is értékes volt: mivel nem volt elegendő professzor, így besegítettek az alsóbb osztályok tanításának folyamatába, illetve a diákok egyéniségének szabadabb, sokoldalúbb kibontakoztatása is megvalósulhatott általuk.¹⁹⁰ A tehetséggondozás vonatkozásában is lényeges értékkel bír, jelen disszertációban a Debreceni Református Kollégium tevékenységeként részletesebben is feldolgozásra kerül.

A „szegények iskolái”

A kollégiumok kapui pedig nyitva álltak a szegény jobbágyfiúk számára is, ezért nevezték a református kollégiumokat a „szegények iskoláinak”,¹⁹¹ ezzel megerősítve az egyéni képességek elsődlegességét, a tudás értékét a származás szerepe helyett, továbbá az egyszerűség, a kevés mellett is a lehető legnagyobb eredmények kreatív megvalósításának értékét.¹⁹² A szegény néposztály gyermekei számára mindez a szakmai értékekre építő előmenetel, egyúttal a felemelkedés, önmaguk és a nemzet számára is szolgáló lelki gyarapodás forrása.¹⁹³

A Debreceni Református Kollégium kezdettől a szegények iskolája volt, Debrecen városa „áldozatos szeretettel gondoskodott a maga diákjairól”.¹⁹⁴ A kollégium típusú iskolák gazdálkodását és a szegény diákok ellátásának támogatását tekintve nagy szerepe volt az adományozásnak, gyűjtéseknek, alapítványok közvetítésével történő támogatásnak. Tandíjat 1853-ig nem fizettek a diákok – ún. beiratási díj is csak az akadémiai tagozatra járók költségét jelentette –, majd 1853 után is többféle módon támogatták a szegényebb, ám szorgalmas

átadásához kapcsolódóan megerősítést nyer: az a tananyag az igazán hasznos, ami az ember belső értékeit kibontakoztatni segíti. Aminek pedig hasznát látja, az észszerű is. Mészáros 1981: 620.; Bajkó 1976: 10.

¹⁸⁸ Mészáros 1981: 525.

¹⁸⁹ Egyes intézményekben collaboratoroknak nevezték őket. Forrás: Bajkó 1976: 31.

¹⁹⁰ Bajkó 1976: 31.

¹⁹¹ Tóth 1949a: 160.

¹⁹² S bár jelentősebben a diákok származása és életkörülménye miatt hordozza magán a kollégiumi iskolarendszer a „szegények iskolája” megjelölést, azért nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tanítóik, pedagógusaik megélhetési jellegzetességeit. „A tanító kötelessége tanítványokat szeretni és azokat a tudományban, jámborságban és jó erkölcsben kiképezni”, ugyanakkor a tanítás szűkös megélhetést biztosított, ezért további munkákat volt szükséges vállalni a tanítói feladat mellett.” Forrás: Fraknoi Frank 1873: 51.

¹⁹³ Nagy 1933a: 34–35.

¹⁹⁴ Nagy 1933a: 36.

növendékek további tanulmányi előmenetelét. Minőségi teljesítmény hiányában, esetleges fegyelmi probléma esetén ugyanakkor a jótétményt el is lehetett veszíteni.¹⁹⁵

4.4. A református kollégiumok szellemisége és a tehetséggondozás

Áttekintve a tehetség fogalomkörét, hitéleti vonatkozásait, valamint a református kollégiumok működésének sajátosságait, a következő főbb tendenciák erősíthetők meg ezen intézménytípus tehetséggondozási folyamataihoz kapcsolódóan.

Közvetlen, személyes elmélyülés az Igei üzenetekben

A reformáció kiemelt törekvéseként alátámasztást nyert a személyes, közvetítő nélküli kapcsolat a Biblia üzeneteivel.¹⁹⁶ „A keresztyén életnek tulajdonképpeni lényege: a hívő léleknek Jézus Krisztussal való bensőséges személyes kapcsolata”,¹⁹⁷ s „a vallásos és erkölcsi élet egyedüli alapja a Szentírás”.¹⁹⁸ Az igei gondolatokban való elmélyülésre és átgondolásra hívó helyzet közvetlenebb módon átélhetővé teszi a lelki támasz élményét, s nagyban megsegíti az olvasott tartalom egyéni-személyes feldolgozását, akár új összefüggésekre találás lehetőségét is. Mindezzel a tehetséggondozás forrásaként is tekinthetünk e mozzanatra: a tananyag önálló feldolgozása közben belül, saját magunkban megfogalmazódó gondolatok, kérdések követése, azokra építés, a folyamatos monitorozása a belső megszólítódásnak mind közvetlen része a tehetségek kibontakozásának is.

Az elköteleződés értéke

„Csak az a hit bizonyult elég erősnek, amely szilárdan gyökerezett a hitvallásokban.”¹⁹⁹ A református kollégiumokban is meghatározó kitartás és a mély elköteleződés értékes segítséget nyújthat mind a belső lelki erőforrások támogatásában, mind az ismeretrendszer további gyarapításában. A meglévő ismeretrendszerre való építkezés biztosabb szellemi alapot nyújt, miközben az elmélyülés egyúttal közelebb segíthet alapigazságok pilléreire

¹⁹⁵ Bajkó 1981: 468.; Nagy 1948.; Nagy 1933a: 290.

¹⁹⁶ Németh – Pukánszky 2004.; Mészáros 1981.

¹⁹⁷ Varga 1949: 317.

¹⁹⁸ Bíró 1949c: 420.

¹⁹⁹ Bucsay 1985: 159.

támaszkodáshoz, a közös szellemi gyökerek megerősítéséhez, általa pedig a megértés mélyítéséhez is.

A református szellemiség kiemeli továbbá: a Teremtővel való személyes viszony megvalósulásával egyúttal „az üdvözülés személyes mozzanata”²⁰⁰ is megélhető. Mindez szükségessé teszi, hogy a hívő megértse Isten szavát, ami pedig a Biblia tartalmában ölt testet. Az üdvözüléshez tehát szükséges továbbá a „sola scriptura” elve is, azaz csakis a Szentírás eredeti szövegeinek egyéni ismerete vezeti el az egyént a kiválasztottak közösségébe.

Az anyanyelv értéke – nemzeti gyökerek értéke

Az anyanyelv szerepe, a nép nyelvén szólás értékessége további lelki kapcsolódások forrásává válik, s az anyanyelv olyan mély gondolatokkal is összefüggésben áll, amelyek további felismerésekhez, értelmezésekhez is segíthetnek. A református szellemiség a biztos, tiszta forrásra, a bibliai Igére irányítja a figyelmet, amelyet a könyvek személyes olvasása és értelmezése által fedezhetünk fel.²⁰¹

„Az egyház és a magyar nyelv, valamint a magyar nemzeti szellem egyre szorosabb életközösségbe került egymással.”²⁰² A magyar nyelv a közművelődés nyelve is, olvasása által egyre többen megtapasztalhatják a tudás értékét.²⁰³ Az iskola is az igehirdetés szolgálatában állt: „éppen azért alapították, hogy azokban a gyermekeket a hit alapigazságaira a Szentírás szellemében megtanítsák”.²⁰⁴ A könyvek a magyar tudományos és irodalmi élet ismeretrendszerét is megoszthatóvá teszik, amely gondolatköröket „személyesen és közösen értelmezett isteni Ige útján és kötelékében”,²⁰⁵ arra építve fontos megtapasztalni. A hit és a tudás egymás meggazdagításául is szolgál, a hitben fogant tudomány minőségi többletet hordoz, amely további lelki támaszul is szolgálva segítheti az egyén kibontakozását. A nyelv ehhez a belső gondolatok és egyéni készségek kifejezését, megosztását segíti, s az emberiség tudásrendszerével való találkozást is hordozza, egyúttal tehát a gondolkodásnak formálójává is válik.

²⁰⁰ Németh – Pukánszky 2004: 424.

²⁰¹ A reformáció a következő bibliai ige alapján kezdte meg az istentisztelet tartását magyar nyelven: „A gyülekezetben inkább akarok öt szót szólani értelemmel, hogy egyebeket is tanítsak, hogynem mint tízezer szót idegen nyelven.” (1Kor 14,19) Forrás: Bíró 1949c: 420.

²⁰² Bíró 1949c: 427.

²⁰³ Misztótfalusi Kis Miklós erdélyi nyomdász (17. sz.) a magyar nyelvű könyvek, magyar szövegek olvasását tanító iskolák küldetéséhez kapcsolódóan kiemeli: „Ha valaki többre nem mehet, bár csak a maga születési nyelvén tudja olvasni az írásokat, csak ezzel is nagy jóra segítheti magát.” Forrás: Mészáros 1981: 382.

²⁰⁴ Bíró 1949c: 421.

²⁰⁵ Bucsay 1985: 62.

A tudás értéke – a fegyelem értéke

A református iskolák kezdettől fogva lelkes felkarolói a hét szabad művészetnek, de azt tartják, hogy „az ismeret csak a kegyesség (pietas) gyakorlása mellett lesz igazi áldássá. ... csak az a tudományos működés áldásos, mely Isten dicsőségére történik. Ő tőle függ nemcsak az eredmény, de magának az iskolának a léte is. Mindenki azon igyekezzék hát, hogy mindenkor azt keresse, kövesse és tegye, ami az Istennek tetszik és az Ő dicsőségét előmozdítja.”²⁰⁶ A Gondviselő felé figyelés egyúttal megsegíti az isteni elrendelés követését, a saját utunkra, küldetéseinkre találás lépéseit is, amely pedig szükséges annak minél magasabb szintű kibontakoztatásához. A tehetséggondozás alapjait keresve a református kollégiumok szellemiségében mindez kiemelten lényeges iránymutatóul szolgál.

Az elköteleződés a cél legjobb megvalósítását is segíti, amelyhez a református kollégiumokban követendő kálvini értékek ugyancsak hozzájárulnak kiemelten a munka, a kitartás értékeinek támogatásával. A fegyelem egyúttal megsegíti a feladat iránti elköteleződést, amely a tudás értékével együtt közvetlenül hozzájárul a lehető legmagasabb szintű eredmények megvalósításához. Mindez pedig meggazdagítja az egyén és a közösség életét is, hiszen „az egyén értékét a hivatása betöltésében való szorgalmatosság és munkájából a közösségre áramló haszon alapján ítéli meg”.²⁰⁷

A kitartás és az elköteleződés szerepe mind a református egyház, mind a református kollégiumok életében több vonatkozásban is alátámasztást nyert a történelem folyamán: ki kell tartani a református egyház jogai mellett. Akik „az egyház jogainak őrállói, e jogokért felelősek Isten és a világ előtt”,²⁰⁸ azok az államhatalom elnyomása, támadásai ellenére is lényeges, hogy kifejezzék elköteleződésüket és kitartásukat a saját hitelvek mellett. Ez a belső megtartó erő a megmaradáshoz is hozzásegít akár több évszázad folyamán, mint ahogyan református kollégiumok intézményei is fennmaradhattak, s értéket jelenthettek.

A kitartás ereje megsegíti az adott küldetés megvalósítását, s általa akár olyan lehetőségek észrevételét, amelyek a korábbiakban elkerültek a figyelmet: „Egy hajdani kisdíáknak rengeteget kellett tűrni, s mily kitartással kellett magát felvérteznie, hogy végre is célját érje.

²⁰⁶ 1657. és 1704. évi iskolai törvény Lex generalis Art. unus., In: Nagy 1933a: 58.

²⁰⁷ Varga 1949: 309.

²⁰⁸ Bíró 1949a: 335.

Ám ... azzal vigasztalta magát, hogy nyomorúságból indul ki minden emelkedés.”²⁰⁹ A tudás átadása egyúttal komplex személyiségfejlesztésként is értelmezhető, hiszen olyan értékekkel gyarapítja a személyiségfejlődés folyamatát, ami erkölcsileg is magasabb szint elérését teszi lehetővé. Református kollégiumi iskolai törvény megfogalmazásában: „Az ismeret gyarapodásával párhuzamosan kell haladni a lélek vallás erkölcsi fejlődésének.”²¹⁰ „Az igaz műveltségnek legszebb virága az ésszerű és keresztyén vallásosság.”²¹¹ A református kollégiumokban évszázadokon át megvalósuló nevelés hűen példázza mindezek szerepét, kibontakoztatását, s általuk a tehetséggondozás minőségi gazdagításának újabb alátámasztásául szolgálnak.

Komplexitás és nemzetköziség

A tudományok világában való elmélyüléshez kapcsolódóan ugyancsak értékes segítségül szolgál a komplexitás: elkötelezett református szellemiségű pedagógusok, tanár egyéniségek gyakran polihisztorként való megmutatkozása az átadandó gondolatkörök összefonódását is kifejezi, ezzel további segítséget nyújt a tanítás eredményességében, a tehetséggondozás során. Az ismeretkörök megértésére törekvés a racionalizmus megmutatkozását is alátámasztja a kollégiumi nevelésben: „a keresztyén vallás tanításainak az ész segítségével való vizsgálata”,²¹² hiszen „Isten megismerésének alapja az ész és a természet”.²¹³ A tanítandó tudományágak így mind önmagukban, mind egymással való összefüggésükben formálják az egyén világlátását, s a megértés által tudásrendszerének minőségi gyarapításához is hozzájárulnak.

Hasonló gazdagításául szolgál a kollégiumok szerepe a nemzetközi műveltség közvetítésében, hiszen a külföldi egyetemekre való eljutás megsegít olyan további személyes tapasztalatokat, amelyek újabb gyarapítói az egyén tudás- és készségrendszerének. „A nagy anya-kollégiumok (Debrecen, Sárospatak, Pápa, Kolozsvár, Nagyenyed) a hiányzó magyar egyetem szerepét is igyekeztek betölteni, emellett a legkiválóbb református diákok eljutottak a nyugat-európai protestáns egyetemekre is.”²¹⁴ A református kollégiumok által kibontakoztatott peregrináció értéke széleskörű nemzetközi tudásrendszerhez is közelebb segített, s általa még gazdagabb tapasztalások is elérhetőkké váltak a diákok számára.

²⁰⁹ Nagy 1933a: 44.

²¹⁰ 1657. és 1704. évi iskolai törvény Leg. spec. II. De stud. schol. Art. II., In: Nagy 1933a: 58.

²¹¹ 1845. évi iskolai törvény III. In: Nagy 1933a: 58.

²¹² Tóth 1949b: 224.

²¹³ Tóth 1949b: 224.

²¹⁴ Györi L. 1993: 8.

Érzelmi és társas erőforrások gyarapítása

„A reformáció és a református egyház első nagy szolgálata a magyar önállóság fenntartásában kétségkívül a lelkierő felfrissítése és a kitartás biztosítása volt.”²¹⁵ Lelki-érzelmi erőforrások nélkül a képességek kibontakoztatása sem valósulhatna meg: „a vallás is érzelmi jellegű ... a vallásosság elsősorban az érzület, a lelkület dolga”.²¹⁶ A református kollégiumok közösségében megtapasztalható lelki támasz egyéni és közösségi erőforrásokat is gazdagíthatott. A kollégium közösségéhez való kötődés lehetősége, a bensőséges kapcsolatrendszer a diákok számára további lelkesítő erőforrásokat nyújtott: megerősítette egyéni teljesítőképességüket, egyúttal formálta az egymás irányában való elköteleződés és a felelősség élményét, mindemellett az intézményi autonómia értékes gyarapításául is szolgált.

A segítség ereje

A kollégiumok közösségi életében mélyen átérzett szociális gondoskodás szerepe szintén szerves része a képességek kibontakoztatása folyamatának. „Jézus célja az emberiség azon természeti állapotának a felebaráti szeretetre épülő visszaállítása volt, amikor az élet javai mindenekkel közösek voltak.”²¹⁷ A református kollégiumi nevelés mindazon társadalmi csoportok számára elérhető volt, akik gyermekük iskoláztatását saját erejükre építve nem tudták volna megsegíteni. A kollégiumok a „szegények iskolájaként” sajátos támogatási rendszert nyújtottak, ezáltal is alátámasztva a diákok egyéni képességeinek értékét a származás helyett. Ezen támogatási keretek pedig olyan inspiráló szellemiséget jelentettek, amelyben az egyéni erőforrások legjobb hasznosulása megvalósulhatott, miközben a tanulmányi eredményesség ugyancsak magas szintűvé válhatott.

Az egyszerűség szerepe – a hagyományok értéke

Mindeközben a reformáció ugyancsak jelzi számunkra az egyszerűség erejét, amely a kreativitás lehetőségét is magában hordozza: minél többé formálni a meglévőt, akár a keveset is. Belső összefüggések felfedezése, új gondolatok észrevétele asszociációk és újabb gondolatokra találás által mindenképp meggazdagító erőt jelent.

²¹⁵ Bíró 1949c: 439.

²¹⁶ Varga 1949: 320.

²¹⁷ Varga 1949: 312.

Hasonlóképpen a csend értéke és a felesleges zajok, díszek kizárásának szerepe²¹⁸ tanulságos és felfedezésre hívó: „A világon minden rend, minden állapot egyedül Istentől van ... azok a munkák és foglalatosságok, melyeket a mindennapi látás észrevehetetlenekké tesz, vagy a magányosság eltakar, sokszor több hasznot tesznek a közönséges boldogságra, mint amelyek nagy zörgés, pompák ... között mennek véghez.”²¹⁹

Az egyszerűség mellett a népiesség, természetesség szerepe, a „vissza az alapokhoz” elve ugyancsak olyan felfedezési lehetőségeket hordoz, amelyek újabb értékek észrevételéhez járulhatnak hozzá. A hasznosság, a meglévő értékek tudatosítása segít olyan összefüggéseket, következtetéseket is észrevenni, amelyek biztos forrásként megtámaszkodási lehetőséget adnak, általa pedig újabb felfedezéseket segíthetnek. „A hagyományokra épülő haladás ... a haladás elősegítése a keresztyén vallásnak is kötelessége.”²²⁰ „Az egyház jövője minden bizonnyal attól függ, hogy mennyire tudja magát egészen odaadni az Ige szolgálatára és Annak hirdetésére, Aki volt, van és lesz mindörökké, és Aki tegnap és ma és örökké ugyanaz.”²²¹

²¹⁸ Az egyszerű, tiszta, puritán életvitel értékét kiemeli Békési Sándor is a református karakter sajátosságaihoz kapcsolódóan, amely egyúttal a külsőségektől mentes, keresztyén türelemmel kísért életben segítséget nyújthat Isten Igéjében való élés, s általa a tökéletesedés megvalósításához is. Forrás: Békési 2008.

²¹⁹ Varga 1949: 310.

²²⁰ Varga 1949: 310–315.

²²¹ Bíró 1949c: 502.

5. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története

Különleges szerepet töltött be református kollégiumaink között a debreceni intézmény, amelyet évszázadokon át megszakítás nélkül végzett tevékenysége miatt „kösziklán épült vár”-nak is neveztek. Diákjainak eredményessége a történelmi Magyarország vonatkozásában is kiemelkedett, „az ország iskolájának”²²² szellemisége egyaránt kifejezte a kitartó, elkötelezett munka, a szorgalom szerepét, egyúttal közvetítette a bibliai értékek támaszát, értékes segítséget nyújtva a tehetséggondozás vonatkozásában is.

A mély gyökerek a történelmi változásokban megtartó erőként szolgáltak, mindemellett alapot biztosítottak az intézményrendszer formálódásához is. Disszertációmban az intézmény történetét a Gimnáziumra fókuszálva követem, amely jogi értelemben önálló intézménnyé az 1850. évi osztrák tanügyi reform nyomán vált. Fejlődésének szakaszait Győri L. János tagolása alapján követem, aki közvetlenül ezen intézményegységhez kapcsolódó változásokra építkezett, kiemelten a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer vonatkozásában.²²³

5.1. A modern nyolcosztályos Gimnázium megalakulásának előzményei (1850–1873)

Debrecen városára az 1848/1849. évi szabadságharcban betöltött szerepének is köszönhetően erősebb bécsi nyomás nehezedett, s az osztrák önkényuralmi politika átalakította a Kollégium életét is: Leo Thun gróf kultuszminiszter oktatási reformok által, „az oktatási rendszer korszerűsítésével ... az egységes összbirodalom korszerű iskoláiban lojális alattvalók és nem nemzeti szellemű polgárok nevelésére törekedett”.²²⁴ A magyar nemzeti törekvések, a nemzeti szellem hagyományos értékei tiltottakká váltak.

²²² Bölskei 2006: 7.

²²³ Győri L. 2013: 36.

Az intézmény történetének szakaszaira vonatkozóan a jelen disszertációban kiemelt 1873–1944 közötti időszak más tagolási meghatározást követve „a korszakváltások évszázadán” (1849–1950) belül is elhelyezhető: 1849–1860 között az osztrák önkényuralmi rendszer és a protestáns egyházak jogállásához kapcsolódó viták határozták meg a Kollégium életét is. Az egyházi autonómia 1861–1914 közötti szakasz kezdetére állhatott helyre, a református iskolák is kikerülhettek a kormány irányítása alól. 1914–1950 között Debrecen egyetemének alapításával a Kollégium a főiskolai tagozatai nélkül, ám új iskolatípusok alakulásával működött tovább (Lelkészképző, ill. Tanítóképző Intézet). Forrás: Csohány 1988.

²²⁴ Németh – Pukánszky 2004: 445.

A szabadságharc leverését követően az osztrák önkényuralom ugyan a Debreceni Református Kollégium jogállását nem változtatta meg, az Egyházkerület fennhatósága alatt maradt az intézmény, ám felügyeletét a püspök látta el, aki egy személyben volt felelőse a Kollégiumban törtéteknek is.²²⁵ Az önkényuralom rendeletei jelentősen megváltoztatták az intézmény működését, egykori diákhonvédek visszafogadásának tilalma lépett életbe, ifjúsági egyesületeket betiltottak, zaklatások és a tanulmányi ügyekbe beavatkozások történtek.

1851-ben a Kollégium önmaga védelmére és a fegyelem helyreállítására rendkívüli törvényeket vezetett be:²²⁶ elismerte a katonai hatóság fennhatóságát komolyabb fegyelmi ügyekben, de saját hatáskörben is szigorú szabályozásokat rögzített pl. diákok öltözködéséhez, valamint csoportosulás tiltásához kapcsolódóan.

Az Entwurf tanügyi előírásai

A magyarországi protestáns egyházak törvényhozási és egyházigazgatási autonómiáját Haynau 1850. február 10-i rendelete „ideiglenesen” felfüggesztette,²²⁷ gyűléstilalom miatt pedig alapvetően akadályozódtak iskolai testületi ülések, ezáltal az ügymenetekben való előrehaladás. További rendeletek nyomán újabb sérüléseket szenvedett az autonómia: a Kollégium évszázados oktatási gyakorlatát jelentősen megváltoztatta az 1850. szeptember 7-én elrendelt osztrák tanügyi reform, az *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*²²⁸ (Organisationsentwurf), amely herbarti elvek²²⁹ szellemében kialakított német iskolareform alapján szervezte át a magyar középiskolát is.²³⁰

²²⁵ Győri L. 2013a: 37.

²²⁶ Zsigmond 1937.

²²⁷ A rendelet eltörölte a protestáns önkormányzati jogokat, betiltotta az egyetemes és kerületi felügyelők, gondnokok tevékenységét. Az egyházi vezetés joga kizárólagosan a superintendenseké lett, egyházi tanácskozást csak előzetes engedélyeztetés után, a kerületi hadbiztosság képviselője jelenlétében lehetett tartani. „A rendelet a protestáns egyházakat törvényes működésükben megbénította.” Forrás: Szathmári 1999.; Bíró 1949a: 329–332.

²²⁸ Zibolen 1984: 149.

²²⁹ Az Entwurf Franz Exner (1802–1858) és Hermann Bonitz (1814–1888) munkája, akik átfogó reformot látnak szükségesnek a jövő generációja iránti törődés részeként a népiskolától az egyetemig, pl. az egyetemi tanszabadság biztosítása szükséges. Minden iskolai szinten olyan általános műveltséget szükséges átadni, amely a felsőbb tanulmányokra is felkészít, a gimnáziumok rendszerét pedig a klasszikus nyelvi és matematikai irány mellett a természettudományok felé kiterjeszteni, amelynek célja az érdeklődés sokoldalúságának és egyúttal egyensúlyának támogatása. Forrás: Zibolen 1984: 149–159.

„A gimnáziumnak változatos ismeretek bőségét kell közvetítenie tanítványainak a tudás különféle területeiről. Az ismeretek önmagukban azonban sem az egyetlen, sem a végső célt nem jelentik. A gimnázium inkább általános, lehetőleg kiegyensúlyozott műveltség szintjére akarja tanítványait felemelni ... nem önmagában az ismeretek mennyisége, még csak nem is ezeknek az ismereteknek a biztossága tekinthető a teljesítmény mértékének, hanem a tanulók saját tevékenysége útján való olyan elsajátításuk, amelynek révén a pusztán tudás valamire való képességgé válik. A merő befogadás helyett olyan élénk és örömteli iskolai munkára van szükség, amelyben az oktatás tanulóknak – tanároknak egyformán folyamatos munkája.” Forrás: Zibolen 1984: 155–156.

²³⁰ Németh – Pukánszky 2004: 445.

A magyarországi sajtó hamar és viszonylag részletesen tájékoztatott az Entwurf bevezetéséről a *Tanrendszerterv a gymnasiumokat és reáliskolákat illetően közlve a bécsi cultus- és oktatásminisztérium által tömött kivonatban fogalmazva* című írásban, alapvetően üdvözölve az új rendszert. Ebben megerősítésre került: a reform „iskoláink elhagyatottsága folytán elkerülhetetlenül szükséges”.²³¹ A tanügyi reform célja volt leszámolni az olyan iskolatípussal, amilyen a debreceni Kollégium is volt, vagyis amelyben korábban az elemi, közép és felső tagozatok határai „csak nagyjából” voltak megvonva, s csak a felső tagozatokon működtek rendes tanárok, a többin az oktatás munkáját öregebb diákok végezték.²³² Végül a tanügyi reform ellenére a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma „múltjához méltóan, az iskola a XIX. század utolsó harmadában már újra az ország kiemelkedő oktatási intézményei közé tartozott. A két világháború közötti időszakban pedig tanulmányi mutatói alapján éveken át Magyarország legeredményesebb középiskolájának számított.”²³³

Az Entwurf bajor és württembergi modell alapján 2 tagozatos, 8 osztályos, érettségi vizsgával záruló gimnázium és reáliskola szervezeti felépítését, működési szabályait, tantervét és tantervhez fűzött instrukciókat foglal magában.²³⁴

Egyes főbb pontjait tekintve a gimnázium célja: 1. magasabb általános műveltség nyújtása a régi klasszikus nyelvek és azok irodalmának lényegi felhasználásával, és 2. ezáltal egyúttal az egyetemi tanulmányokra való előkészítés. (1. §)

A gimnázium szerkezetére vonatkozó 5. § alapján: az algimnázium az általános műveltség önmagában zárt egészét nyújtja, önmagában is szervezhető, s előkészít főgimnáziumi, főreáliskolai, illetve műszaki intézeti tanulmányokra. A főgimnázium az oktatást magasabb tudományos szinten folytatva egyetemi tanulmányokra készít fel, majd érettségi vizsgával zárul.²³⁵

Az intézmények működésük rendjéről, munkájukról évenként nyomtatott értesítőt kötelesek kiadni.²³⁶

A törvény hosszú távon is értékes tanulmányokra felkészítő képzést, ezáltal eredményességet állított középpontba, „a haladást szolgálta, egységesebbé, magasabb szintűvé

²³¹ Már a Religio 1850. március 24-i száma hírt adott megjelenéséről, a piarista Szabóky Adolf szerzősége nyomán. Forrás: Zibolen 1984: 149.

²³² Zsigmond 1937: 175.

²³³ Bölskei 2013: 7.

²³⁴ Németh – Pukánszky 2004: 445.

²³⁵ Zibolen 1990.

²³⁶ Györi L. 1993: 25.

tette a középiskolai oktatást”,²³⁷ azonban további pontjaiban nehezebben megvalósítható iránymutatásokat is meghatározott: többek között nyolcosztályos gimnáziumot írt elő önálló, meghatározott létszámú²³⁸ tantestülettel. Az oktatók számára és fizetésére vonatkozó előírásainak csak azon egyházi iskolák tudtak eleget tenni, amelyeknek megfelelő anyagi forrás állt rendelkezésére, a gazdaságilag gyengébb tanintézeteket pedig alacsonyabb iskolatípusba kellett sorolni.²³⁹

Mivel a vidéki kisiskolák is önálló tanerő alkalmazására kényszerültek, a partikuláris iskolarendszer az Entwurf nyomán felbomlott.²⁴⁰

A rendelkezés jelentős változást jelentett a debreceni kollégium működésében is, s „a hagyományos kollégiumi iskolaszervezet széthullásával fenyegetett”:²⁴¹ a bölcsészkar két évfolyama képezte a nyolcosztályos gimnázium utolsó két évfolyamát, valamint ugyancsak rendelet írta elő a jogakadémiák önálló főiskolává szervezését és a teológiától való teljes elválasztását. Az egyes tagozatok elválasztásán túl a szakképzett és állandó tantestület előírása a praeceptorai rendszer, s általa a tanítva tanulás eddigi rendjének megszűnését is jelentette.²⁴²

A rendelet előírásainak maradéktalan teljesítése alapjaiban volt szükséges ahhoz, hogy az intézmény ún. nyilvános gimnáziumként²⁴³ működhessen, addig csak ún. magángimnázium minősítést kaphatott, s nem bocsáthatott ki államilag elfogadott bizonyítványt. A diákok vizsgarendjére vonatkozóan minden tanuló csak akkor léphetett a következő évfolyamba, ha sikeresen letette félévi és évvégi vizsgáit. Az érettségi vizsgákat is kötelezővé tette az Entwurf, ám mivel a Debreceni Református Kollégium eleinte elutasította a bécsi előírások végrehajtását, így növendékei csak arra kijelölt nyilvános intézményben vizsgázhattak: a nagyváradi

²³⁷ Szathmári 1999.

²³⁸ A tanári testület: főgimnáziumban 12, algimnáziumban legalább 6 fős tanári testület megszervezését írta elő, közülük egy az igazgató, akinek heti óraszámja 8–10, algimnáziumban 10–14, míg a tanároké 18–20 óra. Forrás: Győri L. 2013a: 23.

²³⁹ Bucsay 1985: 204.

A rendelet bevezetésekor egyetlen protestáns iskola felelt meg a feltételeknek: a felsőlövői evangélikus algimnázium és alreáliskola. Forrás: Szathmári 1999.

²⁴⁰ A partikulák különböző fejlettségű iskolák voltak az Entwurf előtt is: a) a XVIII. század végére már teljes gimnáziummá, vagy még annál is magasabb fokon csonka akadémiává fejlődtek; b) XVIII. század végére sem érték el a hatosztályos gimnázium kifejlődését sem; c) XVIII. század végével is még, vagy a kedvezőtlen viszonyok miatt már csak elemi iskolák. A partikuláris iskolák tananyagát tekintve ugyancsak minőségi különbség mutatkozott: elsősorban elemi ismeretek oktatására, ábécére, hittanra és számtani ismeretekre korlátozódott, de a XIX. század első felében már egyes partikulákban a hét szabad művészet fontosabb tárgyköreit is tanították, főleg grammatikát, retorikát, aritmetikát. Forrás: Győri L. 1993: 25.; Nagy 1933a: 309.; Bajkó 1981: 469.

²⁴¹ Győri L. 1993: 24.

²⁴² Győri L. 2006: 58.

²⁴³ 2. § Egyetlen oktatási intézmény sem viselheti a gimnázium nevet, ha a berendezkedésre nem felel meg minden lényeges pontban az ebben a törvényben előírtaknak. Forrás: Zibolen 1990.

premontrei gimnáziumban kényszerültek érettségi vizsgát tenni 1851–1853 között.²⁴⁴ Az intézmény minőségi oktató-nevelő szellemiségét támasztotta alá, hogy diákjainak eredményei a külső megítélő vizsgabizottság előtt is kiválóak voltak, jelessel, illetve kitüntetéssel végeztek.²⁴⁵

A kollégiumi nevelés részeként kiemelt szerepet kaptak a debreceni kollégium szellemiségét is meghatározó valláserkölcsi irányelvek: 66. § 1. alapján „különös fontossága van annak, hogy ne csak sokrétű oktatást nyújtó intézetnek tekintse magát, hanem feladata lényeges részének tartsa tanulói vallási és erkölcsi nevelésében való közreműködését. 2. A vallásoktatás és célszerű vallásos gyakorlatok révén kell ápolni az igazi jámborságot ... amelyben a szív alázatossága gyökerezik. Az iskola minden tanárának az oktatásban és magatartásában lelkiismeretesen kell ügyelnie arra, hogy a valódi vallásosság gyökereit soha ne gyengítse, hanem amennyire rajta áll, erősítse és elmélyítse.”

A diákok erkölcsi neveléséhez kapcsolódóan hangsúlyt kap továbbá a fegyelem, az engedelmesség, az otthoni szorgalom megkövetelése, „a fiatalságnak nemes gondolatok által való erkölcsi erősítését is célul kell maga elé tűznie” (66. § 3. pont). Külön szerepet kapnak az osztályfőnökök, akik az osztály közösségében „az egységet kialakítják” (97. § 1. pont), a tantárgyak, a tanárok, valamint a diákok közötti kapcsolat formálói.²⁴⁶ „Az osztálytanító a maga osztályának valódi nevelőtanára.”²⁴⁷

Összességében az Entwurf alapvetően megváltoztatta a gimnáziumok, s közöttük a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának évszázados oktatási gyakorlatát. Még az erősebben alapozott iskoláknál is hiányzott az anyagi erő, mellyel az előírásokat tartani tudták volna, s hogy az addig elért fokozaton megmaradhassanak: „legtöbbjük aláhanyatlott”.²⁴⁸ „Csak a teológiai tanfolyam dolgába nem szólt bele az állam; erre vonatkozólag elismerte az egyház ön jogú hatáskörét. Háromszázéves fennállása alatt a debreceni főiskola sohasem volt olyan kétségbeejtő helyzetben, mint ekkor. ... az autonómia elve a lelkészképzés kicsiny területére zsugorodott össze.”²⁴⁹

²⁴⁴ Győri L. 2013a: 23.

²⁴⁵ Németh 2013a: 314.

²⁴⁶ Zibolen 1990.

²⁴⁷ Zibolen 1984: 158.

²⁴⁸ Győri L. 2006: 58.; Nagy 1933a: 309.

²⁴⁹ Zsigmond 1937: 176.

A Kollégium nyilvánossági jogának alakulása: a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer bevezetése az intézményben

Az Entwurf előírásainak Debrecen néhány évig ellenállt, sérelmezve az egyházi autonómia megsértését és a nyílt németesítő törekvéseket. A kötelező átszervezési előírások betartásához kapcsolódóan leginkább attól tartottak, hogy a Kollégium rendszerében „végzetes törés fog támadni”.²⁵⁰ Végül 1853–1861 között még csak ideiglenesen²⁵¹, majd 1873-tól bevezették az előírásoknak megfelelő gimnáziumi rendszert.²⁵² Az átalakítás kényszerű volt annak érdekében, hogy az érettségi vizsga megtartásának jogát visszakaphassa az intézmény, ehhez a korábbi hatosztályos gimnáziumot és a bölcséleti akadémia alsó két évfolyamát összevonták, a két intézmény tanári testülete is egyesült.²⁵³ A rendszer közadakozásból fenn is maradt²⁵⁴, így az 1853/1854. tanévben megkezdhette nyolcosztályos működését, s ezzel visszakaphatta nyilvánossági jogát a diákjai érettségi vizsgájának megszervezéséhez, államilag elismert bizonyítványaik kiállításához.²⁵⁵

Az 1853/1854. tanévtől „a Kollégiumon belül működő iskolatípusok az eddigieknél élesebben elkülönültek egymástól”:²⁵⁶ a nyolcosztályos gimnázium létrejöttéhez tehát a Kollégium elemi iskolája 4 osztályos maradt, de az addig 6 osztályos gimnázium 8 osztályossá vált, a 2 éves akadémiai tagozat pedig fokozatosan 3 karú főiskolává lett (teológia, jog, bölcsészet).

Az oktatás szerkezetének változtatásait ugyanakkor további újabb kényszerű előírások követték németesítő törekvések nyomán: a német nyelv tantárgyi bevezetése után 1854. évi decemberi rendelet már a felső osztályok tantárgyainak túlnyomó többségét is német nyelven szükséges előadni – a magyar nyelv és a vallás kivételével –, majd ezt követően alsó szinten is

²⁵⁰ Nagy – Török – Erdős – Bessenyei 1943: 10.

²⁵¹ Nagy Sándor és mtsai beosztása alapján: 1853–1858 ún. Entwurf-gimnázium időszaka, 1858–1861 ún. átmeneti gimnázium időszaka. Forrás: Nagy – Török – Erdős – Bessenyei 1943: 10–23.

²⁵² Györi L. 2006: 58.

²⁵³ Györi L. 2013a: 23.

²⁵⁴ A közadakozás elsősorban Szoboszlai Pap István, az akkori tiszántúli egyházkerület püspökének érdeme, aki az adakozáson túl a türelem vonatkozásában is példát nyújtott annak ellenére, hogy az Országos Helytartóság 1852-ben eltiltotta a „püspöki” cím használatától, ő mégis „tovább egyengette a hatalommal való békesség útját”. Forrás: Zsigmond 1937: 177.

²⁵⁵ A nyilvánossági joggal rendelkező iskolákban csak a felsőbb hatóságok által jóváhagyott tanárok taníthattak, engedélyezett tankönyvekből, központilag meghatározott tanrend alapján. A rendelet bevezetésével intézményektől megvont nyilvánossági jogot legkorábban a nagykőrösi református főgimnázium szerezte vissza elsőként 1853-ban. Forrás: Szathmári 1999.

²⁵⁶ Györi L. 2006: 58.

előírásra került a német nyelvű oktatás.²⁵⁷ Ennek is szerepe volt abban, hogy 1855-ben az intézményben ismét megerősödött az ellenállás az Entwurffal szemben, kiemelten a magyar nyelv megerősítését célul tűzve.²⁵⁸ 1856-ban az Egyházkerület megtartva a nyolcosztályos rendszert, de az alsó négy osztályban szaktanárok helyett visszaállította a háromjegyű osztályzást és az osztálytanítói rendszert.

Az ellenállás miatt Bécs újból beavatkozott, ismét visszavonta az intézmény nyilvánossági jogát, így 1859–1860-ban újból Nagyváradon tehettek csak érettségi vizsgát a diákok. Az Egyházkerület és a kultúr kormányzat közötti küzdelem²⁵⁹ pátensharchoz²⁶⁰, ám végül az önkényuralom megtorpanásához vezetett, s 1861-ben már saját hatáskörében tartotta meg a kollégium gimnáziuma az érettségi vizsgát.²⁶¹ „A magyarországi protestáns egyház tehát kemény ellenállás árán meg tudta védelmezni autonómiáját az Entwurffal szemben is.”²⁶²

Az Entwurf visszavonását követő kollégiumi változások

A XIX. században kiteljesedő modernizációs folyamat eredményeként az európai iskolaügy fejlődésének új szakasza indulhatott. Nyolcosztályos gimnázium 1853-tól működött, de 1861-ben megszűnt, majd 1873-ban szerveződött újjá. Mindeközben két új képzési forma

²⁵⁷ Győri L. 2013a: 24.

²⁵⁸ Szoboszlai Pap István püspök halálát követően az egyházkerület a hatalommal szemben, saját törekvései mellett kiállva 1856-ban határozatban megerősítette többek között: „a tanítói és lelkipásztori pályára készülő ifjakra nézve életbevágó szükség a magyar irodalommal való behatóbb megismerkedés”. Forrás: Zsigmond 1937: 178.

²⁵⁹ Thun vallás- és közoktatásügyi miniszter céljai között szerepelt a birodalom protestánsai számára egységes szabályozás kidolgozása. A protestáns egyházalkotmány tervezete szakított a protestáns egyházak hagyományaival: berendezkedésének zsinat-presbiteri alapelvével: a világiakat háttérbe szorította, legfelső szerv pedig a törvényhozó zsinat helyett az evangélikus, illetve református Oberkirchenrat, melynek tagjait az uralkodó nevezi ki élethosszig, állami fizetéssel. Az egyházak területi szervezetét tekintve négy-négy egyházkerület helyett az állami kerületi beosztás alapján hatot-hatott kellett alakítani. A protestáns egyház képviselői nem fogadták el a tervezetet, zsinat megtartását kezdeményezték, amely végül nem valósult meg, azonban a tervezet sem került alkalmazásra. Emellett az autonómia híveit összefogásra, az önkénnyel szembeni egységes fellépésre készítette, publikációk sorát indította, melyek legfőbb szerepe a későbbi, pátenssel szembeni ellenállás megalapozása. Forrás: Szathmári 1999.

²⁶⁰ Az 1859. évi protestáns pátens alapján egyházi szolgálatra lelkészt, tanítót csak hatóság nevezhet ki. Forrás: Barta 1997: 27. A kerületi gyűlések ellenkezését a karhatalom erőszakos fellépései sem tudták megtörni, az egyházi kereteket túllépő, országos méretű ellenállás miatt 1860. május 15-én az uralkodó visszavonta a pátent és a protestáns egyházakat visszahelyezte 1848 előtti jogaikba. Forrás: Szathmári 1999.

A kecskeméti református egyházmegye 1859. novemberi felségfolyamodványa többek között megerősíti: „egyházunk – mely békekötések, országos törvények és magának a Krisztus evangéliumának lelkére épült – egyedül olyan egyházi törvények paizsa alatt lehet boldog és nyugodt, egyedül azokat képes lelke meggyőződésében elfogadni, melyeket maga hozott.” In: Szathmári 2012: 67.

²⁶¹ Győri L. 2013a: 24.

„... megtorlásra az önkényes hatalomnak ereje már nem volt. A politikai feszültség engedett s szabadabb mozgást biztosított az iskolai életnek is.” Forrás: Nagy – Török – Erdős – Bessenyei 1943: 23.

²⁶² Zsigmond 1937: 179.

indult a Kollégium keretében:²⁶³ tanítóképző intézet (1856) és polgári iskola (1864), melyek az 1948-as államosításig működtek.

1858-tól tehát ismét ősi keretek között folyt a tanítás a Kollégiumban: hatosztályos gimnázium, teológiai és jogi fakultásszerű szervezés (1892), valamint később a bölcsészeti kar (1907).²⁶⁴ Visszatérés történt a négy alsó osztályban is a szakrendszer helyett az osztályrendszerhez, amelynek értékes szerepe volt „az egységes képzés (koncentráció) és a fegyelmezés”²⁶⁵ szempontjából, emellett a diákok számára mélyebb kötődést is lehetővé tett a pedagógusuk, egymás és tanulmányaik irányában egyaránt.

1860–1861-ben több református iskola visszaállította a régi kollégiumi rendszert, a Debreceni Református Kollégium tanári testülete pedig megbízást kapott egységes református középiskolai tanterv előkészítésére. A Sárospataki Református Kollégiummal közös javaslataik kitértek többek között a szaktanári rendszer támogatására, valamint a párhuzamos osztályok rendjére a minőségi oktatás támogatásához kapcsolódóan.²⁶⁶ A javaslatok végül nem kerültek elfogadásra, s ezzel bő évtizedre visszaesett a gimnáziumi oktatás színvonala, hiszen azok, akik a gimnázium befejezése után nem tanultak tovább, a legtöbb tárgyból ténylegesen nem fejezték be tanulmányaikat. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma újra elvesztette az érettségi vizsgáztatáshoz való jogát, 1873-ig pedig „felemás helyzet”²⁶⁷ állt fenn: Balogh Péter püspök elrendelte a másodéves bölcsészek érettségi vizsgáztatását, az akadémiai professzorok kérdésével.

A Gimnázium tantervi módosításait tekintve ugyancsak sajátos változtatások történtek az Entwurf nyomán. 1861-ben új tanterv készült, amelyben az Entwurf modernizációs elemei mellett reformkori középiskolai hagyományok is megmutatkoztak.²⁶⁸ a nyolcosztályos gimnáziumot három részre osztották: a) algimnázium négy évében osztálytanítói gyakorlat szerint egyetlen tanár oktatja az összes tantárgyat, b) V–VI. osztály jelenti a gimnáziumot, ahol részben már működik a szaktanári rendszer, c) a két utolsó osztály pedig a főgimnázium teljes

²⁶³ Győri L. 2006: 58.

²⁶⁴ Zsigmond 1937: 182.

²⁶⁵ Nagy – Török – Erdős – Bessenyei 1943: 21.

²⁶⁶ A debreceni és sárospataki kollégium küldötteinek javaslatai minden tekintetben előremutatóak voltak: elutasították a hatosztályos gimnázium és a praeceptorai rendszer felállítását, a felsőbb osztályokban a szaktanári rendszer mellett foglaltak állást, s a túlzásfolttság megszüntetésére az osztályok párhuzamosítását javasolták. Végül az egyházkerületi közgyűlés az akadémiai tanárok véleménye alapján elvetette a tervezetet. Forrás: Győri L. 2013a: 24.

²⁶⁷ Győri L. 2013a: 25.

²⁶⁸ Győri L. 2013a: 24.

szaktanári rendszerrel. Az új tanterv életbe lépésével párhuzamosan megalakult Pesten az első hazai tanárképesítő bizottság is (1862).

1853–1873 között az oktatás tartalmát óraszámok és struktúra tekintetében alapjaiban az Entwurf határozta meg, de gyakoriak pl. óraszám-beli változások, s a tankönyvek színvonala gyenge.²⁶⁹ „A Debreceni Kollégium szellemi-lelki önmagára találásának jelei nem a tantervekben és a szerkezeti reformokban, hanem tanárai szakmai tevékenységében mutatkoztak először.”²⁷⁰

Az oktatás tárgyi feltételei összességében „méltatlanok voltak”:²⁷¹ elmaradott körülmények, könyvtári könyvgyűjtemény szellemisége a hatalomhoz igazodó, a modern értelemben vett természettudományos ismeretek oktatásához a szertáruk kevésbé tudtak gyarapodni eszközökkel.²⁷²

A diákok létszámához kapcsolódóan pontos névjegyzékkel 1816-tól rendelkezünk, ekkor bölcsészeti osztályokkal 8 évfolyamon 600 fő tanult. Az újabbkori nyolcosztályos gimnázium kezdetétől a diákok létszáma minden évben meghaladta a további társintézetek létszámait: 1873–1893 között csekély hullámváltozásban évente 600 fő, 1931/1932-ben már 887 fő.²⁷³

A létszámok változásához hozzájárulhatott a kollégiumi bentlakás lehetőségének változása is: míg korábban a lelkészi pályára készülő felső (akadémiai) tanulók kötelezően bent laktak a Kollégiumban, addig a világi pályára készülő arányának növekedésével ez az elv lassan elhomályosult, az Entwurf bevezetése után pedig a bent lakás kiváltság lett. A bentlakó gimnazistákat szolgatanulónak is nevezték, mert a jótéteményt fizikai munkával (takarítás, fűtés) szolgálták meg (az elnevezés 1879-ben szegénytanulóra változott).²⁷⁴

A fegyelmelés vonatkozásában már a kiegyezés évében, 1867-ben lazulni kezdett a korábbi templombajárási rend, 1850–1862 között pedig ún. igazgatói székek ítékeztek a

²⁶⁹ Saját tankönyv nem készülhetett, 1861-től válhattak csak színvonalasabbá a tanárok tankönyvíró munkássága nyomán. Forrás: Nagy 1940: 30–31.

²⁷⁰ Győri L. 2013a: 45.

²⁷¹ Győri L. 2013a: 41.

²⁷² Debrecen korábban is elutasította a tanügyigazgatásra, az állami ellenőrzésre, az iskolastruktúrára vonatkozó előírásokat (Ratiót), de az oktatás tartalmi reformjára, a tananyag korszerűsítésére, a világi tudományok arányaira vonatkozóan, bizonyos tekintetben alkalmazkodott ahhoz. A Kollégiumban a természettudományos képzés tartalmának viszonylagos bővülését mutatja az egyes reál tárgyak fokozatos önállósodása. Forrás: Bajkó 1981: 456.

²⁷³ Nagy 1948: 23.

²⁷⁴ Az Entwurfot követően csak azok lakhattak bent, akiknek erre a tanári kar lehetőséget adott, s mivel a bentlakást támogató alapítványok többnyire a lelkész-képzés támogatására létesültek, ezért a teológushallgatók élveztek továbbra is elsőbbséget, őket követték kedvezményekben a tanítójelöltek. A szobaelső (1878-tól: szobafő) mindig felsőbb tanuló, aki fegyelmi és szakmai értelemben is felügyel. Forrás: Győri L. 2013a: 51.

korábbi ifjúsági fegyelmi szék (sedes scholastica) helyett.²⁷⁵ Később, az 1873. évi iskolai törvény mintegy szentesítette az igazgatói szék intézményét, s eltörölte az esküdt diákokból álló ún. altörvényszéket. „Ezután a diákvétségek és panaszok ügyében az igazgató ítélkezett úgy, hogy maga mellé vette a szeniort és a contrascribát, s a szeniorral íratta a tárgyalás jegyzőkönyvét; az ítélet ellen a tanári karhoz lehetett folyamodni.”²⁷⁶

Újraszerveződtek diákegyesületei, „a Kollégium korábbi demokratikus diákhagyományai ezekben éltek tovább”,²⁷⁷ s nagyban hozzájárultak az intézményben zajló tehetséggondozó munkához. Disszertációmban kiemelten tekintek a Gimnázium önképzőköreire, amelyeket 1889-ben egységes gimnáziumi önképzőkör váltott, majd további sokrétű egyesületi tevékenységek bontakoztak ki.²⁷⁸ Jelentősebb szerepet töltött be a teológiai, jogi és bölcsészeti kar hallgatóinak Magyar Irodalmi Önképző Társulata is, amely 1857–1914 között szolgálta felsőbb tanulók irodalmi önművelését, s amelynek munkájába az átmeneti időszakban az új nyolcosztályos gimnázium két utolsó évfolyamának diákjai is részt vehettek. 1896-tól diáklapjuk: *Debreceni Főiskolai Lapok*.²⁷⁹ Mindezen lehetőségek kiváló példái a diákok legjobb képességei megmutatkozásának és fejlődésének, különböző készségterületek fejlesztése által pedig értékes alkotások születése is alátámasztja az inspiráló intézményi légkör segítő szerepét, egyúttal a lelkesítő közösségi erőforrások tehetséggondozás területén lényeges meggazdagító erejét.

Összességében az Entwurf okozta változások nyomán létrejött nyolcosztályos középiskola a szakképzett tanári karával alapvetően igazodott a korabeli európai követelményekhez, mindez pedig azt is jelentette, hogy a Debreceni Református Kollégium szellemi hagyományaiban benne lévő, az intézményt és az egyént is meggazdagító, hosszú távon egymásra épülő, ám mégis egységes működés, a nagy hagyományú református

²⁷⁵ Botrányos mértéket kezdett öltetni a debreceni Kollégium növendékei között a templomi mulasztás vétsége, s évről-évre még fokozódott; volt olyan eset, hogy e vétség miatt egyszerre 121 diákot kellett megidézni az iskola fegyelmi széke elé. A tanári kar a három akadémiai tagozat egy-egy tanárából bizottságot alakított, s a templombajárás kötelességének korszerű szabályozása ügyében javaslatot dolgoztatott ki véle; ez a javaslat azt ajánlotta az 1871-i egyházkerületi közgyűlésnek, mint főhatóságnak, hogy a jótéteményt élvező tanulók fegyelmi büntetés terhe alatt kötelesek legyenek eljárni a templomba, a többiekre a büntetés nem terjed ki, de elvárja tőlük az egyházi előjáróság, hogy kényszer nélkül is kötelességüknek érezzék a templombajárást. Az egyházkerületi közgyűlés többsége ekkor még elfogadta ezt a javaslatot, de két év múlva már az akadémiai három tagozat egész ifjúságát mentesítette a templomi mulasztásért járó büntetés alól. Forrás: Zsigmond 1937: 191.

²⁷⁶ Zsigmond 1937: 192.

²⁷⁷ Györi L. 2006: 58.

²⁷⁸ Györi L. 1993: 26.

²⁷⁹ Györi L. 2006: 58.

iskolarendszer tagozatainak széthullása végül bekövetkezett. A tanítva tanulás gyakorlatának tehetséges diákok általi kibontakoztatását követően pedig a tanítóvá válásnak más minőségű képzési rendje formálódott, ezáltal a képességek kibontakoztatását tekintve is minőségi változást feltételezhetünk.²⁸⁰

A Kollégium ősi iskolai rendszere gyakorlati módszeres eljárásában a belső összefüggés és a céltudatosság vezérelte. „Ez volt csak az igazi hatalmas koncentráció, mely a szellem egységét a szervezeti és a tanítási egységen keresztül századokon át biztosítani tudta. Nem csoda, hogy ez egység megbontását félve nyúl hozzá az egyházkerület még akkor is, mikor az átszervezést már új idők szelleme követeli. ... Felesleges volt az aggodalom. A szervezet megbontásával a közös szellem semmit sem szenvedett. Az idők változhattak, a nevelés célja a kor kívánalmaihoz képest alakulhatott – a Kollégium minden egyes tagozatát továbbra is a régi közös eszmény éllette: tiszta istenfélelem és józan tudományosság.”²⁸¹

A kezdeti elbizonytalanodás után a Debreceni Kollégium gyorsan magára talált, s intézményei eredményeik alapján a század utolsó harmadában már újra a hazai oktatás élvonalába tartoztak.²⁸²

A kiegyezés és hatása a Kollégium életében

Az iskolaügy helyzetének fontosságát kifejezi, hogy 1867–1918 között 25, majd 1918–1948 között 20 oktatási vonatkozású törvény született a hazai oktatási rendszer, a tanügyigazgatás fejlesztésével kapcsolatban. Kiemelendő szerepük a tanszabadság biztosításában: „bárki létesíthetett és fenntarthatott bármely típusú iskolát, ha megteremtette annak tanügyi törvényekben és rendeletekben megkívánt személyi, anyagi és tárgyi feltételeit.”²⁸³ A kiegyezés alapvetően nem hozott jelentős változást a középiskolák szerkezetében.²⁸⁴

Az egyházak szabályozási rendjéhez kapcsolódóan Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1868. évi LIII. törvényben vallásszabadság biztosítását engedélyezte: „törvényben meghatározott feltételek között mindenkinek szabad más vallásra áttérni”.²⁸⁵ Mindennek meghatározó szerepe volt az ugyancsak 1868. évi népoktatási törvény

²⁸⁰ Győri L. 1993: 25.

²⁸¹ Nagy 1933a: 212.

²⁸² Győri L. 2006: 58.

²⁸³ Németh – Pukánszky 2004: 452.

²⁸⁴ Németh – Pukánszky 2004: 445

²⁸⁵ Bíró 1949a: 346.

vonatkozásában is, amely a felekezeti iskolákat érintetlenül hagyva építette fel a népiskolák rendszerét.²⁸⁶ Nem korlátozta tehát az egyházak iskolaalapító és -fenntartó jogát, de valamennyi iskolát szigorú állami ellenőrzés alá vetett, oktatási intézményekben megszabta a tanítandó tárgyakat, tárgyi és személyi feltételeket, tanítók képesítési követelményeit. E szabályozások jogos voltát az egyházak elismerték, ám a református egyház számára szerény anyagi lehetőségei miatt továbbra is fokozott nehézséget jelentett, hogy nem feltétlenül tudta beszerezni az előírás szerint kötelező berendezéseket, eszközöket.²⁸⁷

Az állam ösztönző szerepe mindemellett megmutatkozott színvonalas népiskolai tankönyvek írásának anyagi támogatásában, állami tanítóképzők felállításában, a népoktatás alapintézményeinek egységes rendszere megteremtésében: elemi és felsőbb népiskola, polgári iskola, valamint népiskolai tanítóképezde. Minél szélesebb rétegek irányában támogatandó a műveltségközvetítés, a továbbtanulás biztosítása alapvető célt jelentett.²⁸⁸

Mindez hozzájárulhatott az 1860-as években a kollégiumi férőhelyek számának bővítéséhez is: a Debreceni Református Kollégium is megkereste régi pártfogóit, tehetősebb egyháztalabok és gyülekezetek önkéntes adóiból az épület bővülése megvalósulhatott.²⁸⁹ Összességében a kiegyezést követően dinamikus fejlődés bontakozhatott ki: a tehetséggondozás szempontjából is kiemelt elitképzés, valamint népoktatási és alsóbb szakoktatási rendszerben lévő pedagógusok számának és szakmai felkészültségének növekedésével.²⁹⁰

5.2. A nyolcosztályos Gimnázium „kiépülése és megerősödése”²⁹¹ (1873–1914)

A nyolcosztályos gimnáziumi rendszer 1873. évi újabb bevezetését a Debreceni Református Kollégiumban az ezt megelőző sajátos átmeneti időszakban tapasztalt színvonalcsökkenés a diákok teljesítményében jelentősen meghatározta. 1860 után a politikai nyomás enyhülésének köszönhetően a hagyományos hatosztályos képzéshez tért vissza az intézmény, ám nem minden tekintetben jelentett ez fejlődést. Szellemissége mindvégig értékes, minőségi oktató-nevelő tevékenységgel segítette diákjainak felnövekedését, ám a hatosztályos

²⁸⁶ A törvény „csak ott rendelte el a községi iskolák létesítését, ahol nem működtek egyházi népiskolák ... az állam befolyását közvetett eszközökkel, mindenekelőtt az ellenőrző szerep, a felügyeleti jog fokozásával kívánta elérni.”
Forrás: Németh – Pukánszky 2004: 446.

²⁸⁷ Bíró 1949a: 347.

²⁸⁸ Németh – Pukánszky 2004: 446.

²⁸⁹ Nagy 1948: 9.

²⁹⁰ Németh – Pukánszky 2004: 447.

²⁹¹ Györi L. 2013a: 54.

struktúra összességében visszaesést jelentett az eredményességet tekintve, „komoly színvonalcsökkenést eredményezett, s a Tiszántúli Református Egyházkerület egyhangúlag fogadta el a nyolcosztályos gimnázium visszaállításának tervét”.²⁹² 1873-tól az intézmény hosszabb távon is nyolcosztályos gimnáziumi rendben működött, alapvetően humán jellegű intézményként, s azon diákoknak, akik reál irányban kívántak továbbtanulni, a két utolsó évben a görög nyelv terhére külön tanfolyam indult.²⁹³

Törvényi – oktatáspolitikai meghatározók

Az 1883. évi, Trefort Ágoston minisztersége idején elfogadott első magyar középiskolai törvény²⁹⁴ jelentős szerepet töltött be a jelen intézménytörténeti időszak tanulmányi szervezését tekintve. A keretek megszilárdításához hozzájárultak a következő, további történelmi események is: 1881. évi debreceni zsinat rendelkezései a felügyelet szigorításáról,²⁹⁵ 1884. évi Református Egyház Egyetemes Konventjének rendelkezései a tanterv és rendtartás a református középiskolai oktatás egységesítésére,²⁹⁶ valamint az 1891–1893. évi zsinat által létrehozott rendszeres felügyelői hivatal szerepe.²⁹⁷

Az 1883. évi első magyar középiskolai törvény (XXX. tc). középiskola-típusok között a nyolcosztályos, klasszikus gimnáziumot és a vele egyenértékű, nyolcosztályossá fejlesztett, szintén érettségi vizsgával záródó reáliskolát tartja számon. Céljuk az általános műveltség közvetítése és a további tanulmányokra való előkészítés. A gimnáziumok a humanisztikus, görög-latin tanulmányokra²⁹⁸ épülő műveltség támogatói, míg a reáliskolák feladata elsődlegesen a mennyiségtan, a természettudományok és a modern nyelvek oktatása volt.²⁹⁹ A törvény megerősítette továbbá a gimnáziumi tanulmányokat záró érettségi vizsga alapvetően mindenféle felsőfokú tanulmányokra jogosító szerepe. A törvénynek szerepe volt abban is,

²⁹² Győri L. 2013a: 54.

²⁹³ Csohány 1988: 219–220.; Győri L. 2013a: 25.

²⁹⁴ Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 360.

²⁹⁵ A debreceni zsinat célja „az egyház alkotmányának és szervezetének megállapítása, és az egyházi közoktatás rendezései”. A református egyház szervezetét alapvetően ma is ezek a törvények irányítják. Forrás: Bíró 1949a: 381.

²⁹⁶ Csohány 1988: 216–218.; Győri L. 2013a: 54.

²⁹⁷ Győri L. 2013a: 25–26.

²⁹⁸ Kiemelendő, hogy a görög nyelvhez kapcsolódó tanulmányok előírásait tekintve 1890-ben változást történt: ún. görögpótló tantárgyakat lehetett választania a diákoknak, amelyet a Debreceni Református Kollégiumban is formálta az alapvetően humanisztikus tanulmányi rendszert. Forrás: Mészáros – Németh – Pukánszky 2002.

²⁹⁹ Németh – Pukánszky 2004: 445.

A törvény 1924-ig szabályozta a magyar középfokú iskolák életét, fenntartótól függetlenül. Forrás: Győri L. 2013a: 25.

hogy több középiskola alakult, amelyekben a minőségi oktatást többek között a tanárok képesítővizsgájának bevezetése is segítette.

Az 1896. évi millennium az elemi és középiskolák fenntartásához állami segínyt tett szükségessé, ám a segély elfogadása egyúttal az állami befolyás elfogadását is jelentette.³⁰⁰ A tanárokat a miniszter nevezte ki, ezért az egyházi hatóságok jelöltjei gyakran háttérbe szorultak, mindezzel pedig a vallástanítás sem kaphatott teret, a vallásos nevelés kimerült a vallástörténeti anyag tanításában: „nagyon ritka volt az olyan iskola, ahol a vallástanítás keretében a gyermekeket bibliai szellemű református gondolkodásra nevelték.”³⁰¹ Nem mutatkozott meg a református értéktöbblet, a szülők sem támogatták feltétlenül anyagilag is a református iskolákat, a hatalom pedig az államosítás lehetőségét látta a helyzetben. Ebben a szellemiségben különösen értéket jelent, hogy a Debreceni Református Kollégium továbbra is működhetett, oktató-nevelő tevékenységének áldásai sokak számára képességeik kibontakoztatását segíthették.

A Debreceni Református Kollégium fejlődése a tagozatok önállósodása során

A Debreceni Református Kollégiumban az Entwurf nyomán következő időszak kiemelt sajátosságát jelentette tagozatainak önállósodása: az 1861-ben újraegyesített akadémiát 1892-ben az Egyházkerület önálló teológiai és jogi akadémiára bontotta, s az 1870-es évektől a Kollégium teológiai, bölcsészeti és jogi tagozatai a gimnáziumtól egyre élesebben elkülönültek. Az 1873-ban bevezetett nyolcosztályos gimnázium létrejöttével megszűnt bölcsészeti szakirány újraalapítása 1909-ben történt meg.³⁰²

A praeceptorai gyakorlat megszűnését követően a Kollégium keretében Tanítóképző Intézet alakult 1856-ban, a teológiai kar függelékeként: 1869-ben önálló kétéves, majd 1871-ben hároméves intézetté szerveződött, későbbi négyéves formája 1881-ben jött létre. Kiemelendő továbbá, hogy ezen időszakban a Kollégium 1864–1873 között az elemi iskola mellett polgári iskolát is működtetett.³⁰³ Továbbra is minőségi eredményességre törekedve a Debreceni Református Kollégium hamar újra a hazai oktatás élvonalába tartozott.³⁰⁴

³⁰⁰ Bíró 1949a: 376.

³⁰¹ Bíró 1949a: 376.

³⁰² Györi L. 2013a: 55.

³⁰³ Györi L. 1993: 26.

³⁰⁴ Györi L. 2006: 58.

A Kollégium diákegyesületei mindezen változásokban is széles körben biztosították a diákok önművelődésének, legjobb képességei kibontakoztatásának lehetőségeit. Jelen intézménytörténeti időszakban szerveződött az Ifjúsági Gyülekezet, amely 1902-től a gimnáziumban mind tudásban, mind a hitbéli elköteleződés mélyítése terén jelentős értéket képviselt a diákok és tanáraik körében egyaránt. A gimnáziumi tanulók Ifjúsági Gyülekezetének működése jelen disszertáció témájához kapcsolódóan is kiemelt szereppel bír, ezért külön fejezetben kerül feldolgozásra. „Az egyesületi élet megbecsülése jelzi annak a folyamatnak első állomását, amelynek révén a hazai középiskolák az iskola hagyományos oktató-fegyelmező funkcióját megtartva ugyan, a XX. század első harmadában egyre inkább a testi-szellemi-lelki nevelés tágabb kereteit is felvállalták.”³⁰⁵

Mindezen debreceni kollégiumi történésekkel közvetlen összefüggésben kiemelkedik 1892-ben a Budapesti Református Ifjúsági Egyesület megalakulása. Ifjúsági keresztyén egyesületként bibliai alapértékekre irányítja a figyelmet, a fiatalok számára olyan hitbéli támaszt törekedett nyújtani, amellyel a református szellemiség megerősítésével minőségileg kívánta gyarapítani a közösségeket. Felterjesztett alapszabályait a kormány is jóváhagyta.

Szilassy Aladár, az Egyesület elnöke szavaival: „a haza legnagyobb gazdagsága az egyének érdekében van. Ennek legfőbb tartalma a hit. ... Hitre kell nevelni az ifjúságot, föl kell vezetni őket a hit magaslatára olyanképpen, mint a hegymászók teszik, akiket a vezetővel egy kötél köt össze. Ez a vezető Krisztus, a kötélek pedig a szeretet. ... Célja a valláserkölcsei élet ápolása. A cél elérésére szolgál ... különösen az Újszövetség olvasása, önképzés vallásos szellemben, hitük erősítése és mások hitének felébresztése, a hitből származó szeretetmunka gyakorlása.”³⁰⁶

Az egyesület vezetői bibliamagyarázatokat és előadásokat tartottak, tagjai vasárnapi iskolai tanítást vállaltak. Tevékenységük szélesebb körben is követőkre talált, sorra alakultak a budapestihez hasonló ifjúsági keresztyén egyesületek. Közép-, főiskolás és akadémiai³⁰⁷ diákok munkája által újból gyökerezést kaphatott a hitbéli elköteleződés ereje, széles körben formálta közösségek életét, szellemiségét, mindezek által pedig szakmai helytállását is.

³⁰⁵ Győri L. 2013a: 72.

³⁰⁶ Bíró 1949a: 394–395.

³⁰⁷ A belmissziós tevékenység közvetlen hatással volt a teológiai képzés rendjére is: 1910-ben az Egyetemes Konvent a lelki gondozás és belmisszió tárgyait kötelezővé tette minden évfolyamon. Ifjúsági egyesületek 25 országban működtek, melyek 1910-ben szövetségbe tömörültek. Mindez a magyar református egyház megújulását is segítette, egyúttal nemzetközi szervezetekbe való bekapcsolódás által a külföldi protestantizmus megítélését is kedvezően befolyásolta. Forrás: Bíró 1949a: 402.

A tanulási környezet – tantárgyi sajátosságok

A Kollégiumban jelen intézménytörténeti időszakban az első négy osztályban osztályrendszer, az V. osztálytól szakrendszer működött, ezzel a fiatalabb korosztály pedagógusai mélyebb kötődéssel, gazdagabb nevelői kapcsolatrendszert tudtak kialakítani diákjaikkal, s mindennek meghatározó szerepe lehet az átadandó ismeretrendszer és készségek vonatkozásában, azok eredményesebbé tételében is.

Az oktatás tartalmát tekintve az 1873. évi tanrendnek megfelelő humán irányultság megmaradt, ám azok számára, akik gyakorlatibb pályára készültek, VII–VIII. osztályban külön természettudományi tanfolyamot biztosítottak a görög nyelv elhagyásával. „Az érettségi vizsga nem ismerethalmazt követelt a diákoktól, hanem általános műveltséget. Ennek megfelelően az iskolai dolgozatok a magyar nyelvre, latinra, görögre és mennyiségtanra korlátozódtak.”³⁰⁸ Egyes tantárgyak osztályfokokhoz illesztése változott: történelem, magyar irodalomtörténet, természettudományok az akadémiai szintről átkerültek a gimnáziumi VII–VIII. osztályba. A melléktárgyak sorában kötelezővé vált a rajz, az ének, a szépírás és a francia nyelv, a testgyakorlás az alsó tagozaton túl V. osztályban is kötelező.³⁰⁹

Összességében sok volt a tantárgyak száma, magasak a heti óraszámok, s a magas színvonal miatt az intézménybe való bekerüléshez a vidéki gimnáziumokból érkezőknek különbözeti vizsgákat kellett tenni. A magas elvárások mellett meghatározó volt a Gimnázium tanrendjéhez kapcsolódóan az 1883. évi XXX. törvény, majd az 1884. évi konventi református tanterv szabályozása, amelyek alapján végül az 1884/1885. tanévtől életbe lépő tanrendet disszertációm 10.5. sz. melléklete tartalmazza. Ekkortól a „Gimnázium sajátos erényeit már nem tantervi különállásban, hanem az intézmény egyéb helyi jellegzetességeiben és személyi adottságaiban kell keresnünk.”³¹⁰

A tankönyvekhez kapcsolódóan kiemelendő, hogy az előző időszakhoz képest többnyire modernebb szemléletű, szakmailag igényes, az ideológiai tárgyak esetében nemzeti szellemű tankönyvek kerültek alkalmazásra.³¹¹ A református iskolák mindemellett nem voltak egységesek tankönyvhasználatukban, a debreceni tankönyvek többnyire a kollégium korábbi

³⁰⁸ Nagy 1940: 34–35.

³⁰⁹ Nagy 1940: 34–35.

³¹⁰ Györi L. 2013a: 59.

³¹¹ Györi L. 2013a: 59.

partikuláiban és az erdélyi iskolákban voltak népszerűek: Debrecen egykori országos szellemi kisugárzása tehát a tankönyvek révén még korszakokon át is kifejeződött.³¹²

A tanulási környezet tekintetében meghatározó volt az időszakban a Kollégium épületeinek gyarapodása is: 1870–1875 között felépült a Kollégium másik három szárnya, két épületrész harmonikus kapcsolódásával pedig kialakult a mai szabálytalan négyszög alak.³¹³

Az oktatás eredményességéhez járult hozzá a tárgyi feltételek további gyarapodása, hiszen az intézmény fejlődését nem akadályozta különösebb megpróbáltatás vagy megtorpanás: önálló gyűjtemények pl. könyvtár, szertárak gyarapodása töretlen. A Nagykönyvtár a főiskola anyakönyvtáraként a tanárok könyvigényét elégítette ki, a Gimnázium ezért ekkor még csak ifjúsági könyvtárat működtetett. Külön tankönyvgyűjteményt is kezelt, 1892/1893-tól szegény tanulók könyvtára is működött (ekkorra 1460 kötete volt az ifjúsági könyvtárnak, pl. olvasókönyvek, tartalmaz gondosan megválasztott regények, költemények, színművek, szónoklati művek, úti leírások, történeti és földrajzi műveket, meséket, regék) és 890 tankönyv állt a diákok rendelkezésére.³¹⁴ Az ifjúsági könyvtár „az osztálytanár felügyelete és kezelése alatt van. Időnként az ifjúság közt szabad választások szerint kiosztatnak, hogy mint hasznos olvasmányok, egyrészt a tanulót, a haszontalan, vagy épen veszedelmes időtöltéstől megóvják, másrészt annak szellemi épülését előmozdítsák.... olvasmányokkal kíván hatni az ifjúság szép és nemes iránti érzékére.”³¹⁵

A tanulási környezet – személyi sajátosságok

A diákok létszáma jelentősen nem változott ebben az időszakban:³¹⁶ míg az 1860-as években 600 körül mozgott, csak a VII–VIII. osztályos bölcsészhallgatókkal érte el a 700–800-at. Ezt követően tízévenkénti változást tekintve az 1898/1899. tanévben emelkedik 782 főig a létszám, majd 1908/1909-ben 620 fő.

A létszámokhoz kapcsolódóan a tanulmányi munka elmélyültségének segítéséhez is hozzájárulhatott, hogy 1876-tól megjelentek osztott évfolyamok, 1886-tól az alsó tagozat minden évfolyamán. Bár a felső négy osztályban még 50–60 fős osztályok működtek,³¹⁷ a kisebb évfolyamok személyre hangolt tanítása megvalósulhatott a kisebb létszám mellett.

³¹² Györi L. 2013a: 59.

³¹³ Györi L. 1993: 26.

³¹⁴ Györi L. 2013a: 56.

³¹⁵ Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 77.

³¹⁶ 1878/1879. tanévben 728 fő, 1888/1889. tanévben 611 fő. Forrás: Györi L. 2013a: 69.

³¹⁷ Györi L. 2013a: 69.

Mindez közvetlenül hozzájárulhatott az egyéni megsegítéshez és egyúttal az intézményi tehetséggondozásnak lényeges meghatározóját képezi.

A XX. század második felében a diákság szociális körülményei is javultak: amíg 1850-ben a kollégiumi diákok száma nem érte el a 400-at, s csak elsősorban a lelkészi pályára készülő hallgatók laktak bent az épületben, addig a század végére már eléri számuk az ezret (1870-es években kb. 1000 fő). A legszegényebb diákok tandíjmentességet élveztek, a tehetősek viszont a teljes tandíjat fizették. „A tandíj megléte tehát leginkább a diákok szociális helyzete közötti különbségek kiegyenlítését szolgálta.”³¹⁸ Felvehető szegénytanuló 1878/1879-ben 90 fő, valamint a további rászorulóknak közül 22 tanulóknak még fizették a városi szállását: lakást béreltek számukra.³¹⁹

A diákok ellátása terén változást jelentett, hogy míg a korábbi időszakban önellátó módon éltek, illetve a Kollégiumtól kaptak természetbeni vagy pénzbeli támogatást, addig 1853-ban köztápi intézet jött létre alapítványok és diákoktól beszedett pótdíjak segítségével, 1888-ban pedig a Kollégium hátsó udvarán egy tanári lakás átalakításával 300 fő ellátására alkalmas új étkező és konyha is működtethetővé vált.³²⁰

Újabb fejlődést jelentett a Kollégium bölcsészeti akadémiájának 1909-ben történő megnyitása, s a létszámnövekedés szükségessé tette önálló főiskolai internátus építését. 1912-ben adták át a Konviktust, ettől kezdve már több mint 100 gimnazista kaphatott szállást az épületben. Ez a létszám még mindig csak a rászorulóknak 20 %-a, ezért a többiek a városban béreltek szállást, illetve alapítványi szálláshelyet kaptak további 10 fő.³²¹

A diákság vallási összetételét tekintve kiemelendő, hogy ebben a korban a diákok kb. 80–90 %-a református, a további 10–20 % nagyjából izraelita vallású.³²² A Debreceni Református Kollégium „1948-ig a hazai reformátusság számarányát jóval túlhaladó mértékben játszott szerepet a magyar oktatásügyben ... [ahol] a nevelésnek nemcsak a lelkészi szolgálatra való felkészítés a célja, hanem a polgári tisztségviselők képzése is.”³²³

„A társadalmi mobilitás erősödése, amely elsősorban az erősödő városiasodás és a tömegközlekedés (vasút) megjelenésének volt következménye, a századfordulón az iskolák számára az oktatás és a nevelés új eszközeit kínálta.”³²⁴ Többek között pl. 1894-ben országos tanszerkiállítást tartottak Debrecenben a folyamatosan gyarapodó muzeális értékeket is őrző

³¹⁸ Nagy 1948: 21–25.

³¹⁹ Győri L. 2013a: 70.

³²⁰ Győri L. 1993: 27.

³²¹ Győri L. 2013a: 70.

³²² Győri L. 2013a: 70.

³²³ Győri L. 1993: 7.

³²⁴ Győri L. 2013a: 72.

szertárak szélesebb körben történő megismertetésére, s a milleniumi kiállításon Budapesten is bemutatták a Kollégium értékes, eredeti muzeális tárgyait, iskolai kirándulások szerveződtek, város templomainak látogatása megvalósulhatott, éneklési szolgálattal a debreceni egyházi életben. Mindezen lehetőségek az intézményi tehetséggondozás eszköztárát is közvetlenül gyarapították, szélesebb körben hozzájárulva a diákok minőségi oktatásához-neveléséhez.

Összességében a XX. század elejére a Debreceni Református Kollégium „európai mércével mérve is emberséges tanulási és életkörülményeket biztosított diákjainak”.³²⁵ A kollégiumi oktatás szerkezetében 1912-ben újabb változások történtek elsősorban az akadémiai szinten, amikor a magyar országgyűlés határozata debreceni állami egyetem felállításáról rendelkezett.³²⁶

A Debreceni Református Kollégium és az egyetem megszületése

Az időszak nagy jelentőségű történéseként tekinthetünk az 1912. évi XXXVI. törvényre, amely kimondja a debreceni és pozsonyi egyetem felállításának szükségességét. „Az egyházkerület melegen üdvözölte a határozatot, s följánlotta az állami egyetemnek a Kollégium három akadémiai tagozatát (teológia, bölcsészet, jog). A debreceni Kollégium hagyományos szerkezete ezzel fölbomlott.”³²⁷ Az Egyházkerület e jelentős változáshoz kapcsolódóan szintén „lépést tett a végre, hogy a Kollégium akadémiai jellege meg ne szűnjék”.³²⁸ megalakult a Lelkészképző Intézet (1914–1952) az egyetem hittudományi karának kollégiumi szemináriumaként a gyakorlati teológiai képzés biztosítására, majd Tanítóképző Intézet (1925–1952) is megkezdheti működését a Kollégium „középfokú tagozataként.”³²⁹

A debreceni állami egyetem megalapításával „szervezeti és szellemi értelemben az intézmény elveszítette évszázadokon át szervesen kifejlődő felsőoktatási egységeit, ettől kezdve még inkább a Gimnázium lett a Debreceni Kollégium szellemiségének meghatározó intézményévé.”³³⁰

³²⁵ Győri L. 1993: 27.

³²⁶ Győri L. 2006: 60.

³²⁷ Győri L. 1993: 26.

³²⁸ Zsigmond 1937: 218–219.

A Lelkészképző és a Tanárképző Intézet „az egyetem teológiai és bölcsészeti karának szerves függelékeképp [jött létre] ... hogy a tudományos szakképzettség mellett a leendő lelkipásztoroknak és református középiskolai tanároknak világnézeti gyökérszestől táplálkozó, öntudatos erkölcsi jelleme is egészséges kifejlődésre juthasson.”
Forrás: Zsigmond 1937: 5–6.

³²⁹ Zsigmond 1937: 220.

³³⁰ Győri L. 2013a: 29.

A nagymúltú intézmény ezen jelentős szervezeti változása arra is felhívta a figyelmet, hogy a tagozatok kapcsolata továbbra is értéket jelent. Fenntartása az elkövetkezőkben is lényeges, s ebben az evangéliumi üzenet „jó talaja” és „a tiszta tudomány csatornái” nyújtanak segítséget, mindez „új hajtásokban való győzelmes terebélyesedést fog jelenteni”.³³¹ A Gimnáziumnak a Kollégium intézetei közül a Tanárképző Intézettel volt szorosabb kapcsolata,³³² mivel szakvezető tanárainak egy részét adta és gyakorlóiskolája volt.

Az önállóvá vált akadémiai karok az állami egyetemmé válást követően még az épületben működtek 1932-ig, így a gimnázium számára önálló épületre volt szükség: 1911–1913 között épült fel a Péterfia utcán „Magyarország egyik legmodernebb iskolaépülete”.³³³

A tudományos értékek minél gazdagabb létrehozása, valamint a keresztyén szellemiség közös pillérei egymásnak is meggazdagítóivá váltak az intézmény történetében, s „a Főgimnázium pedig eredményei alapján az 1930-as évek közepére az ország egyik legjobb középiskolája lett.”³³⁴

5.3. A Kollégium nyolcosztályos Gimnáziumának „fénykora”³³⁵ (1914–1944)

A Gimnázium új épületébe, a Péterfia utcára 1914-ben költözhet át.³³⁶ Fenntartója a Tiszántúli Református Egyházkerület, kormányzó hatósága az egyházkerületi közgyűlés, tényleges felügyeletét pedig a püspök, az egyházkerületi főgondnok és a kollégiumi igazgatótanács gyakorolta.³³⁷ A XX. század eleje az addigi eredményekre való további építkezés időszakának tekinthető az intézmény számára, annak ellenére is, hogy ezen időszakon belül jelentős történelmi események is megzavarták az életet: 1. világháború és a 1919. évi tanácsköztársaság.

³³¹ Zsigmond 1937: 5.

³³² Győri L. 2013a: 30.

³³³ Győri L. 1993: 27.

Jelentős támogatást nyújtott Debrecen városa, hiszen „az Egyházkerület és a város törvényhatósága közötti egyezmény kimondta, hogy az Egyházkerület a gimnáziumot nem adhatja állami kezelésbe”. Forrás: Győri L. 1993: 27. Az intézmény létét, további eredményeinek elérését közvetlenül meghatározta hittestvérek áldozatkészsége is: magyar református egyetemes egyházközösség (ide értendő Erdély is), valamint gróf Tisza István támogatása ugyancsak meghatározó. Forrás: Zsigmond 1937: 217.

³³⁴ Győri L. 2006: 60.

³³⁵ Győri L. 2013a: 75.

³³⁶ Önálló gimnáziumi internátus létrehozása is tervben volt. Forrás: Győri L. 2013a: 76.

³³⁷ Az igazgatótanács elnökségét a püspök és a főgondnok alkotta, tagjait arányosan az egyházkerület, a debreceni egyháztanács, Debrecen városa és a Kollégium delegálta. A kollégium gazdasági ügyeit az egyházkerületi közgyűlés és az igazgatótanács által felügyelt kollégiumi gazdasági tanács intézte. Forrás: Győri L. 2013a: 75.

Az 1. világháború a Kollégium fejlődését néhány évre megtorpantotta: a katonaköteles korba kerülő diákokat gyakran idő előtt kellett vizsgáztatni, így eredményeiket is befolyásolta mindez, továbbá 1914-ben kolerajárvány tört ki. A főépület jelentős részét a katonaság foglalta le, miközben az épületet a gimnázium megosztotta az egyetemmel is.³³⁸

A Kollégiumban az új egyensúlyra találást megsegíthette a tanulásban való kiteljesedés, a minőségi oktató-nevelő munka szellemi bázisa és szervezeti kerete, összhangban a lelki támasz szerepével is az intézményben. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter modernizációs programjának célja a középosztály megerősítésére szolgáló kulturális reform: az iskoláztatás mint a társadalom fokozatos átalakításának, fejlesztésének eszköze, a társadalmi modernizáció „tudásberuházás”³³⁹ útján megvalósítása. Mindez még jelentősebb értékkel bírt a trianoni események nyomán, amikor a reformátusoknak majdnem a fele idegen államokba került, s még szükségesebbé vált „az egyház belső építése érdekében az összefogás”.³⁴⁰ Az evangéliumi tanítás lelki megerősítésként érvényesülhetett, s általa a református hívek egyházi öntudata és evangéliumi hite is erősödött.³⁴¹

Összességében tehát mind a minőségi tudásbeli gyarapodás, mind pedig az evangéliumi tanítás lélekben meggazdagító hatása érvényesülhetett a Kollégium közösségében is, megsegítve ezzel további eredményeinek elérését, szellemi értékeinek kifejezését egy olyan időszakban, amikor a forradalmak, a proletárdiktatúra és a román megszállás hónapjait még „komolyabb fizikai veszteségek nélkül vészelte át”³⁴² a Kollégium, azonban az 1920-as években a hadikölcsönbe adott vagyont az infláció elvitte, ezzel a „pénzügyi csőd szélére került”.³⁴³ Baltazár Dezső püspök amerikai körútra indul 1922-ben, majd 1924–1925 között „hogy a tengerentúlra szakadt magyarság körében adományokat gyűjtsön a Kollégium felsegítésére”.³⁴⁴ A gyűjtés által biztosítani tudta az intézmény további működését, s ennek nyomán az 1920–1930-as években jól felszerelt épületben, már a korábbiakhoz hasonló juttatásokat kaphatták a gimnazisták, amely pedig az eredményeiken is tükröződött.³⁴⁵

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma a két világháború közötti időszakban „nemcsak az ország talán legszebb és legmodernebb iskolaépületével rendelkezett, hanem

³³⁸ Győri L. 1993: 29.

³³⁹ Németh – Pukánszky 2004: 448.

³⁴⁰ Bíró 1949b: 409–412.

³⁴¹ Bíró 1949b: 409–412. A két világháború között a keresztény nemzeti állam is segítette az egyházak működését, pl. felsőházi tagok lehettek püspökök és főgondnokok, valamint protestáns tábori püspökség is szervezhető. Forrás: Bucsay 1985: 241

³⁴² Győri L. 2013a: 80.

³⁴³ Győri L. 2013a: 80.

³⁴⁴ Győri L. 2013a: 80.

³⁴⁵ Győri L. 2013a: 80.

szertárai is a legelsőök közé tartoztak, gyűjteményei pedig bizonyára a legjelentősebbek voltak”.³⁴⁶ A könyvtár, szertárak (természettani, természetrajzi, filológiai, történelem-földrajz, ének, művészirajz-szertár) gyarapodása a két világháború éveiben megtorpant, de ezen túl folyamatos volt a fejlődésük.

Tudás – fegyelem – nemzeti gyökerek – a hitbeli elköteleződés értéke

A trianoni történések követően a kultúra eszközei, művelődési intézmények szerepe erősödött, hiszen „elképzeléseik megvalósulását a neveléstől, a megfelelő embertípus kialakításától várták”.³⁴⁷ Kornis Gyula gondolatai nyomán: „a demokratizmus igazi szelleme nem a magasabb fokú értelmi ismeretek minél nagyobb tömegének minél szélesebb rétegekkel való elsajátításában, hanem az akarat és a jellem minél hatékonyabb fejlesztésében áll. Ezért az iskolák célja is a hazafias, vallásos, pozitív emberek nevelése, akik dolgoznak, alkotnak, „munkájukba fojtják energiájuk tüzét”.³⁴⁸ A hitélet támogatása megmutatkozott a kötelező vallásoktatás visszaállításában (1919. szeptember 15.), valamint a *Magyar hiszekegy* elmondásának elrendelésével a tanítás kezdetén és végén (1920. október 27.).³⁴⁹

A gimnáziumok szerepéhez kapcsolódóan 1921-ben megerősítést kap „a középosztály iskolájaként”³⁵⁰ betöltött funkciójuk, az egyetem pedig az uralkodó érdekeit szolgáló szellemi elit nevelőjeként tekinthető. Mindemellett az oktatás erősen centralizált: a fegyelem betartásának ellenőrzésére fegyelmi vizsgálatok zajlanak, fehérterror érvényesül.³⁵¹ Az oktató-nevelő munkához kapcsolódóan is kifejezi a minisztérium 1925-ben, hogy a tanárok komolyabb munkát és tényleges tudást követeljenek az érettségizőktől. Az iskolák nagy részében egyfajta megfélemlítés zajlott az osztályozások által is, „ez a fegyelmezés eszköze”³⁵², valamint a beszámoltatás rideg pedagógiai módszerekkel történt, pl. magoltatás, hosszú feleltetés³⁵³ érvényesültek többségében. Az óratarásokhoz kapcsolódóan részben előfordult pl. az osztályközösség aktivizálása, az előadást kiegészítő szemléltetés³⁵⁴, a tantárgyi koncentráció

³⁴⁶ Győri L. 2013a: 82.

³⁴⁷ Tar 1986: 291.

³⁴⁸ Tar 1986: 291.

³⁴⁹ Tar 1986: 292.

³⁵⁰ Tar 1986: 292.

³⁵¹ Tar 1986: 294.

³⁵² Tar 1986: 305.

³⁵³ Tar 1986: 305.

³⁵⁴ Az átadandó tananyaghoz kapcsolódó tankönyvek terén is az 1920-as évek végére inkább modernebb szemléltető kiadványok kerültek előtérbe.

elve, s megmutatkozott továbbra is a szegény sorsú diákok segítésének törekvése, azonban „nem fordítottak annyi figyelmet rá, mint a katonai nevelést szolgáló elvek érvényesítésére”.³⁵⁵

Mindezek mellett a korszakban kiemelten tekintettek a nemzeti szellemiség és a hitre nevelés megerősítésére: „az iskolák feladata a magyarság nemzeti érzésének lángolóvá tétele. Nemcsak szóval, hanem a nevelés minden módjával. A történelemmel, a földrajzzal, az irodalmunkkal, a művészetünkkel... Az iskola töltsen meg a gyermek lelkét Istennel. Az isteni hit legyen a nemzeti élet alfája és ómegája.”³⁵⁶

Törvényi – oktatáspolitikai meghatározók: a gimnázium szerepe a középiskolai törvények tükrében

A Tanácsköztársaság bukása és a trianoni békediktátum nagy veszteséget jelentett a középiskoláink rendszerében: országunk területéről elcsatolásra került a középiskoláknak több mint a fele és a menekülők között pedagógusok is jelentős számban érintettek voltak.³⁵⁷ A háború veszteségeiben megélt pénzügyi válság mellett a Tanácsköztársaság felelősségre vonással társuló szellemisége fokozta a társadalom lelki terheit, az internacionalizmus veszélye fokozódott. Ebben a sajátos időszakban értékévé vált a hazafias, nemzeti, keresztény szellemiség, „az irredentizmus leghatékonyabb pedagógiája”.³⁵⁸

Különös figyelem fordult a középfokú oktatás irányába, hiszen meghatározó szereppel bír a középszintű képzése szempontjából is, amely „a történelmi folytonosságon alapuló haladás elvét képviselte”.³⁵⁹ A középiskola nyitotta meg a lehetőséget arra is, hogy ez a réteg a szüleiéhez hasonló életmódot teremthesse meg maga számára.

Az iskolák szerepe a hazafias nevelésben is hangsúlyossá vált, s a kultúra, az iskoláztatás támogatása Klebelsberg Kunó politikájában meghatározó irányt jelentett. Minden társadalmi réteg iskolázottságának, szakmai műveltségének növelése célt jelentett a modernizáció folyamataiban. Az erkölcsi-szellemi nevelésnek pedig eszköze a klebelsbergi neonacionalizmus³⁶⁰: a nemzeti érzés erősítése, a magyar nép múltjára értékévé tekintés.

³⁵⁵ Tar 1986: 306.

³⁵⁶ Részlet Kiss József tankerületi főigazgató székfoglaló beszédéből. Forrás: Tar 1986: 292.

³⁵⁷ Forrás: Kornis 1927 és Somogyi 1942 alapján Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 368.

³⁵⁸ Forrás: Kornis 1921, In: Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 368.

³⁵⁹ Tar 1986: 300.

³⁶⁰ Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 369.

Mindez a középiskolák életét is meghatározta, s az 1924. évi XI. tc. új iskolatípust s meghatározott: a humán gimnázium és a reáliskola között létrehozta a reálgimnáziumot, s rugalmasabbá tette a közöttük való átjárást. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma humán gimnázium maradt, óraszámainak némi módosításán túl az intézmény profilja nem változott.³⁶¹ A reálgimnáziumban latint, németet és modern nyelvet (angol, francia, olasz) oktattak, valamint minden középiskola-típusban azonos súllyal szerepeltek ún. nemzeti tárgyak (magyar nyelv, irodalom, történelem).³⁶² Az 1924. évtől érvényes tanrendet disszertációm 10.5. sz. melléklete tartalmazza. A törvény életbe lépésével megszűnt a humán gimnázium minősítési monopóliuma, hiszen az egységes jogosítás elve alapján „mindhárom középiskola-típus érettségi vizsgája egyformán jogosít a bármely felsőoktatási intézményben való továbbtanulásra”.³⁶³

A törvény szemlélete a differenciálás, általa az egyéni képességekre való figyelem, ezzel pedig a tehetséggondozás ügye iránt elkötelezett. A későbbiekben még további differenciálás is megvalósult a nyelvi tanulmányokhoz kapcsolódóan (humanisztikus gimnázium görög nyelv nélkül, reáliskola rendkívüli latinnal), a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma pedig az előbbinek példája, ahol a görög nyelv helyett ún. görögpótló tárgyak kerültek bevezetésre.

E törvény nyomán változást jelentett továbbá az érettségi vizsga általánossá tétele is minden középiskola-típus zárásaként, a szellemiséghez illeszkedően továbbá minden intézményben azonos súllyal szerepeltek az ún. nemzeti tárgyak (magyar nyelv és irodalom, valamint történelem). Az 1924-ben „a magyar nevelés történetében egyedülálló módon”³⁶⁴ törvény született még a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről is, amely a minőségi oktatás számára további fejlődési lehetőséget is jelentett. Megjelentek gyakorló középiskolák, amelyek körében a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma is értékes gyakorlati lehetőséget nyújtott a leendő pedagógusok képzési rendszerében.

Jelen intézménytörténeti időszakban a középiskolák rendszerét egy további jelentős törvény is meghatározta, egyúttal az egységesítés szemléletének oktatáspolitikai megerősítését jelentette: az 1934. évi középiskolai reform. Az egységes nemzeti nevelés jegyében a gimnázium új egységes magyar középiskolává vált: az 1934. évi XI. törvény eltörölte a háromféle fiú-középiskolát és egységesítette a gimnáziumot, ettől kezdve a Debreceni

³⁶¹ A főgimnázium megnevezés már nem került alkalmazásra. Forrás: Győri L. 2013a: 26.

³⁶² Németh – Pukánszky 2004: 448.

³⁶³ Németh – Pukánszky 2004: 448.

³⁶⁴ Mészáros – Németh – Pukánszky 2002: 375.

Kollégium Gimnáziuma egységes gimnáziumnak számított.³⁶⁵ Tanterve a nemzeti tárgyaknak nagyobb teret adott, amely kifejeződött többek között a magyar nyelv, irodalom, művészet és magyar történelem mellett Magyarország földrajza és néprajza hangsúlyában,³⁶⁶ illetve mindezzel párhuzamosan a természettudományos tárgyak, görög és latin nyelv csökkentésében. Az 1934. évi középiskolai törvény nyomán érvényes tanrendet disszertációm 10.5. sz. melléklete tartalmazza. Hóman Bálint oktatáspolitikája ezen változások mellett tükröződött abban is, hogy a gimnázium az értelmiség nevelésének iskolája lett. Az 1930-as évek tehetségmentő törekvései, a népi rétegek segítése, célzott támogatása tudásuk gazdagításában kiemelt egyházi elköteleződéssel is találkozott, így a Debreceni Református Kollégium gimnáziumi tanulóinak tanulmányait is jelentősen segítette.

A vizsgált korszak oktatáspolitikai irányelveinek szemléletét áttekintve tehát a Klebelsberg-i törekvés a differenciálás jegyében zajlott, támogatva a szakember-képzést, az egyéni képességek kibontásának több irányú lehetőségét, míg a Hóman-i inkább az egységesítés nevében és az irredentizmust erősítette. E szemléletek a gimnáziumi tanulmányok rendjét és az abban résztvevő diákok előmenetelét is meghatározták, a Debreceni Református Kollégium pedig mindvégig elkötelezett volt az átadandó ismeretek és értékek humanisztikus, s egyúttal nemzeti gyökereinek megerősítésében.

A tanulási környezet – további tantervi sajátosságok

A tanulmányi rend tekintetében 1931-től a görög nyelv helyett valamely élő idegen nyelv tanulása is megengedett, mindez az angol lassú térnyerését hozta magával. Ezt követően 1935. évi tanügyi módosítás csökkentette a latin és a matematika óraszámát, kedvezett az anyanyelvnek, fizikának, rajznak, s kötelezővé tett néhány korábbi melléktárgyat: ének, szépírás, gyorsírás, valamint új tantárgyként jelent meg a vegytan (kémia), egészségtan és önálló osztályfőnöki óra. Összességében az új tanrend „a nevelés egészen új területeit nyitotta meg, teljesebb emberképet tükrözött, mint a korábbiak, s egyúttal tükrözte az európai világkép változásait”.³⁶⁷ Mindezekre építve, valamint elkötelezett pedagógusainak minőségi munkája

³⁶⁵ A Debreceni Egyesített Fiú Gimnázium a II. világháború idején összevont intézményként működött a Kollégium termeiben, a Református Gimnázium pedig felekezeti iskolaként található megoldást szellemiségének megőrzésére. Működésének jogfolytonosságát a Református Kollégium Gimnáziuma azzal tudta mégis fenntartani, hogy az 1944/1945. tanév vége előtt felekezeti iskolaként kivált az egységesített intézményből, s ezzel továbbra is saját bizonyítványt állíthatott ki. Forrás: Györi L. 2013a: 76.

³⁶⁶ A nemzeti szellemű tantárgyak hangsúlyának növekedésén túl a testgyakorlás is nagyobb teret kapott.

³⁶⁷ Györi L. 2013a: 84.

alapján „az egyházi iskolák többsége igen jó szakmai képzést nyújtott”.³⁶⁸ A vallásos nevelés a hittan oktatásán keresztül állami gimnáziumokban is kifejeződött, ám egyházi iskolákban sokrétűbben határozhatta meg a diákok oktatásának-nevelésének folyamatait, egyúttal képességei sokrétűbb fejlődésére, tanulmányi előmenetelére nézve is közvetlenebb segítő szerepe mutatkozott meg.

A középiskolákban tevékenységeinek másik fő iránya a hazafias nevelés volt. Gróf Klebelsberg Kunó „minden magyar iskolát a trianoni Magyarország egy-egy várának nevezett, amelyben az elnyomott magyarság békés fegyverekkel vívja a maga harcát. Ezt a törekvést erősítették a középiskolai reformok is, amelyek állandóan növelték a nemzetnevelést segítő tárgyak szerepét és csökkentették a reáltárgyak funkcióját”.³⁶⁹ Mindezzel is összhangban az 1930-as években a katonai nevelés is egyre nagyobb szerepet kapott az iskolákban.³⁷⁰

További lényeges célt jelentett a jövő megalapozásaként hasonlóan elkötelezett, minőségi munkára és az értékek gyarapítására törekvő pedagógusok pályára érkezésének támogatása. Az 1924. évi XXVII. törvény is alátámasztotta „a Református Kollégium keretében ... a református középiskolai tanárutánpótlás biztosításának”³⁷¹ fontosságát. Ennek szellemében megerősítést kapott a Református Kollégium és a Tanárképző Intézet kapcsolata a következők által:³⁷² a) közös épület: a Tanárképző Intézet a Kollégium hátsó udvarán épült internátus (Konviktus) épületében működött, így személyes találkozások is történhettek a gimnazistákkal, többen a Kollégiumban érettségiztek; b) közös képzés: a Tanárképző Intézet egyetemi hallgatók számára kiegészítő képzést nyújt pl. pedagógiából, filozófiából, teológiából, irodalomból, történelemből; c) közös személyi egymásra épülés: az Intézet tanárainak egy része a Gimnáziumból került ki; d) a Tanárképző Intézet végzős hallgatói számára a Kollégium Gimnáziuma és a Dóczy Leánynevelő Intézet gyakorlóiskolaként is szolgált: a Gimnázium tanárai vezetőtanárként irányítják a tanárjelöltek gyakorlati képzését; e) a Gimnázium tanárai az egyetem munkájába is bekapcsolódhattak. Az egymás szellemi munkájára való építkezés és az előrelátó szemlélet megsegítette tehát mindkét intézményrész gyarapodását, a diákok hosszabb távú elköteleződése pedig a szellemiség továbbélésének gazdagodását, a fiatalabb korosztályok képességeinek további kibontakozását is jelentette.

³⁶⁸ Tar 1986: 304.

³⁶⁹ Tar 1986: 304.

³⁷⁰ Tar 1986: 304.

³⁷¹ Győri L. 2013a: 85.

³⁷² Győri L. 2013a: 85–86.

A Kollégium életét az összetartás, a közösség értékének kifejeződése mindig is kísérte, szellemiségében meghatározó mind tanulmányi, mind hitéleti vonatkozásban.³⁷³ Az összetartozás és az egység támogatása fejeződött ki továbbá Hóman Bálint kultuszminister által meghirdetett „nemzeti egység”³⁷⁴ által, amely megmutatkozott az 1934. évi középiskolai reform, vagyis az egységes magyar középiskola alapjainak megteremtéséhez kapcsolódóan is.

Ezt követően az 1938. évi gimnáziumi tanterv további teret szentel ún. nemzeti tárgyaknak³⁷⁵ (magyar nyelv, magyar irodalom, művészet, magyar történelem) és kevesebb óraszámot ad természettudományos tárgyakra, valamint a görög és latin nyelvre, a világtörténelem kevesebb súllyal szerepel.

A folyamatos fejlődésnek is köszönhetően a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma „a két világháború közötti időszakban a tanulók tanulmányi mutatói alapján, éveken át Magyarország legeredményesebb középiskolájának számított”.³⁷⁶ A 400 éves évforduló (1938) kapcsán Csikesz Sándor teológia professzor, kollégiumi levéltáros, az ünnepi előkészületek főszervezője 1935. évi beadványában méltatta a jubiláló intézmény érdemeit, s általa az egyéni és a közösségi gyarapodás értékességét: „... több mint 40 000 főiskolás diák került ki innen, s ezzel mérhetetlen szolgálatot tett a magyar kultúrának, különösen, ha meggondoljuk, hogy a debreceni Kollégium volt az a lépcső, amelyiken a törzsökös magyarság legősibb, de legszegényebb rétegének tehetséges fiai is felemelkedhettek, hogy a nemzet vezető rétegeibe juthassanak.”³⁷⁷

Tanulmányi keretek változásai

A Gimnázium szervezeti-működési rendjét jelen intézménytörténeti időszakban további előírások, történelmi körülmények is kísérték: 1940. évi XX. törvény tankötelezettséget írt elő

³⁷³ A hitre neveléshez kapcsolódóan az egység a szellemi gyökerezés megerősítése által is kifejeződött: 1929. évi zsinati szabályozás új törvényei által a reformátori hagyományokhoz és református hitvalláshoz való visszatérés szerepét hangsúlyozta, valamint ezekre is építve új istentiszteleti rendtartást vezetett be. Forrás: Bíró 1949b: 412.

³⁷⁴ Németh – Pukánszky 2004: 449.

³⁷⁵ „A nemzetismereti tárgyak hordozta nevelés céljai fölébe kerekednek formálisan is fölébe kerekednek a hagyományos valláserkölcsös nevelés szempontjainak.” Forrás: Kelemen 2002: 118.

³⁷⁶ Bölcskei 2013: 7.

³⁷⁷ Győri L. 1993: 29.

A 400 éves évforduló kapcsán szervezett ünnepségsorozat nagyszabású terveiből a közelgő világháború miatt csak egy rész valósulhatott meg, azonban az intézmény szellemiségét és tehetséggondozó tevékenységeit is közvetlenül meghatározó jelmondata 1938-ban ezen megemlékezés részeként kerül az udvari homlokzat timpanonjára: *Orando et laborando* (Imádkozva és dolgozva).

6 éves kortól 9 éven át,³⁷⁸ mindez pedig a diákok gimnáziumba érkezését is meghatározta.

Ezen túl a II. világháború ugyancsak alapjaiban formálta át az életet, még ha a tanulmányi rend a Debreceni Református Kollégiumban nem is változott jelentősebben. Debrecenben nem volt általános mozgósítás, így a gimnazisták sem kerültek a harctérre; mindez megsegíthette az intézmény eddigi eredményeinek további gyarapítását is.³⁷⁹ A Kollégium épülete 1942–1946 között hadikórházként működött, ezért az intézmény kénytelen volt visszatérni a főépületbe, valamint a Kereskedelmi Társulat iskolájában működött. A tanulási környezet téri kereteit tekintve szükségessé vált a napi tantárgyi beosztás kisebb módosítása: mivel a tantermekben más iskolákkal kellett osztozni, a tanítás 4 hetes váltásokban délelőtt és délután folyt rövidített szünetekkel és részben rövidített órákkal.³⁸⁰ E kényszerű változtatás mellett az intézmény szellemisége talán csak még jobban megerősítette az összefogás erejét, a nehézségekben is a közösség értékét és az egymás irányában támaszt nyújtó, ezzel további kitartást és elköteleződést segítő üzenetét. Mindezek nyomán a minőségi szellemi munka nem szakadt meg, s a diákok képességeinek kibontakoztatása is további lendülettel folytatódhatott.

A tanulási környezet – személyi sajátosságok

Jelen intézménytörténeti időszakban a diákok létszáma a XIX. század végén meghaladta 700 főt, majd a XX. század elején sem változott jelentősebben a világháborúig.³⁸¹ Mindez azért történhetett így, mert az intézmény is szorgalmazta a magántanulóvá válást: a diákok ellátásának, jótétemények biztosításának kétségei miatt többségüknek csupán vizsgázási kötelezettsége volt. Ezért az 1914/1915. tanévben 541 fő tanult az intézményben (egy évvel ezelőtt 652 fő), ezután az 1916/1917. tanévben pedig már 708 fő, s az 1918/1919. tanévben is 741 fő. A legmagasabb létszám az 1931/1932. tanévben 901 fő, majd 1940-től ismét 700 fő alatt.

A II. világháborúhoz kapcsolódóan 1941/1942-ben a diákok részben visszatértek származásuk szerinti, már elcsatolt területeken lévő iskolákba, így ekkor kissé csökkent kollégiumi létszámuk (645 fő³⁸²), ám ezután biztonságosabbnak tűnt a Kollégium más iskoláknál, így 1942/1943. tanévben 676 fő, 1943/1944. tanévben 703 fő a nyilvános tanulók

³⁷⁸ Németh – Pukánszky 2004: 449.

³⁷⁹ Győri L. 2013a: 80.

³⁸⁰ Győri L. 2013a: 80.

³⁸¹ Győri L. 2013a: 102.

³⁸² Gimnáziumi Értesítő 1941/1942.

száma.³⁸³ 1944 őszén elérte a front Debrecent, ekkor a Kollégium épületében középiskolák összevontan működtek.³⁸⁴ A létszám megállapítása a háborús időkben eredendően nehezített, hiszen miniszteri rendelet engedte az óralátogatás elmaradását is.

A gimnázium új épülete értékes segítséget jelentett ahhoz is, hogy minden évfolyamon két osztály végezhetett tanulmányait, s ezáltal a személyesebb figyelem a diákok irányában ugyancsak jobban megvalósulhatott. Az épület a felsőbb évfolyamok megosztásával kezdett ismét szűk lenni.

A tanulmányok a diákok számára továbbra is tandíj kötelesek, ám a nehezebb helyzetű, rászoruló diákok számára igénybe vehetők voltak kedvezmények. Alapítványok, ösztöndíjak ugyancsak támogatást nyújtottak a háború nehéz időszakában is, pl. tandíjkezdvevény, bentlakási és tápintézeti kedvezmény, könyvjutalom, önképzőköri jutalom, készpénzben kifizetett ösztöndíj formájában.³⁸⁵

Felekezeti megoszlás tekintetében a reformátusok aránya „az összes korabeli református gimnázium közül Debrecenben volt a legkedvezőbb”³⁸⁶: minden évben meghaladta a 90 %-ot. Az 1920-as években még mindig magas az izraelita vallásúak aránya 6–8%.

A szellemi élet gyarapodása és a kötődés sokrétűsége a Kollégiumban

Az intézményben kibontakozó minőségi szakmai tevékenységeket segítették és mélyítették nemcsak a diákok számára szervezett további szakmai alkalmak. Többek között az Országos Református Tanáregyesülettel való kapcsolat kiemelendő, hiszen a református közép- és főiskolai tanártársadalom érdekképviselői szervezetként is tevékenykedett. Ugyancsak megerősítést is jelentett a Debreceni Református Kollégium tankönyvkiadói joga, amely által az Egyetemes Konvent is az intézményben zajló magas szintű szakmai munka elismerését fejezte ki.

A kollégiumi közösség lélekben való gyarapításául szolgáltak hazai és vallásos ünnepek, iskolai kirándulások, valamint a diákok szüleivel való kapcsolattartás szülői értekezletek formájában, amely az 1920-as évek elejétől kezdett gyakorlattá válni. Értékes egyeztetési lehetőségként is kínálkoztak mindezek pl. konfirmált diákok szüleinek találkozója,

³⁸³ Győri L. 2013a: 134.

³⁸⁴ Győri L. 2013a: 119–121.

³⁸⁵ Győri L. 2013a: 103.

³⁸⁶ Győri L. 2013a: 103.

nyári cserkész tábor előkészületei kapcsán³⁸⁷ vagy pályaválasztási lehetőségekről, az ifjúság nemzeti és szociális neveléséről.³⁸⁸ A diákok családjával való közvetlen kapcsolat természetes segítségül szolgálhatott a diákok tanulmányi eredményessége színvonalának megtartásában, valamint további meggazdagító erőforrást is jelent, hiszen ahogyan a család is bevonódik a gyermek tanulmányi előmenetelének kísérésébe, úgy érzelmi többletet, újabb lelki támaszt nyújt számára, s ezzel a kibontakozásnak új lehetőségeit is szolgálja. A tanulmányokhoz kapcsolódó élmények és tudásgyarapodás közvetlenebb módon megoszthatókká válnak, s ezzel akár újfajta összefüggésekre találás is megvalósulhat, egyúttal esetleges nehézségek esetén a megküzdés folyamata is könnyebbé válhat, amely pedig a további elköteleződésnek, kitartásnak lelki támaszául is szolgál.

A Debreceni Református Kollégium különös érzékenységgel fordult egykori diákjai felé is, amely által további kötődés formálódhatott és erősödhetett az intézménnyel. A Kollégiumi Diákszövetség célja a debreceni ősi református kollégium iskoláinak volt diákjait úgy az alma materhez, mint egymáshoz fűződő kapcsolataik fenntartása és fejlesztése végett egyesületbe – eszményi kollégiumba – tömöríteni. Ennek részeként kiemelt cél a szellemi és tárgyi emlékek összegyűjtése és közrebocsátása, egymással való kapcsolatok ápolása. A kollégium és volt tanáraik iránti ragaszkodásukat, szeretetüket és hálájukat kegyelettel ápolják és tettekkel is kimutassák; a kollégium hagyományos szellemében a vallásosságot, Krisztusi erkölcsöket, hazafiságot, felebaráti szeretetet és nemzeti kultúrát eszményükül vallják és tettekkel szolgálják. Különösen is értékes a tanítványok kísérése saját életükben, valamint az üzenet számukra: az életben szerzett tapasztalataikkal a szövetség útján a Kollégium tanító-nevelő feladatának minél sikeresebb megvalósítását elősegítsék; a közöttük megszületett barátságot, összetartást ápolják és iskolai emlékeiket megőrizték, egymásnak az életben lehetőleg segítségére legyenek.³⁸⁹

Az intézmény 400 éves jubileuma ugyancsak kiváló lehetőséget nyújtott szellemi erőforrásainak megerősítésére. Az évszázados folyamatos működés ténye, a Kollégium életét övező országos figyelem tudatosította a debreceni diákokban az újabb nagy háború előestéjén³⁹⁰ történelmi felelősségüket. Talán nem véletlen, hogy országos versenyeredményeiket tekintve a

³⁸⁷ Gimnáziumi Értesítő 1930/1931, 41.

³⁸⁸ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939, 59.

³⁸⁹ Részletek a „Debreceni Református Kollégium Volt Diákjainak Szövetsége” alapszabályából (1929). Az alapszabályok elfogadásának időpontja: 1928. május 6. Forrás: TtREL I.8. h) 13.d.

³⁹⁰ A jubileumi ünnepséget 1938 májusra tervezték, de a világpolitikai helyzet miatt 1939 júniusában valósulhatott meg.

debreceni gimnazisták 1936–1938 között, tehát a jubileumi év környékén érték el a legkiválóbb sikereket. A tanulmányi versenyek összesített pontszáma alapján a gimnázium 1936-ban országosan az 1., a következő évben a 4., 1938-ban ismételten az 1. helyen végzett.³⁹¹ „Példájuk lelkesítse és ösztönözze az utánuk következő növendékeket, hogy kitartó munkával és kemény küzdelemmel ők is öregbítsék a debreceni református gimnázium hírnevét.”³⁹²

Átmenet a négyosztályos Gimnázium felé

A Debreceni Református Kollégium életében a II. világháború újabb károkat okozott: súlyosan megsérült a 400 éves évfordulóra részben felújított épület, bútorok, szertárak jelentős része megsemmisült, az ország egyik legjobban felszerelt közoktatási intézménye szinte nincstelenné vált.³⁹³ A gimnázium gyűjteményeit nagy erővel és elszánással, folyamatos fejlesztő munkálatok mellett lehetett helyreállítani, mindez jól példázza az intézmény elköteleződését az oktató-nevelő tevékenységek minél sokrétűbb kibontakoztatása irányában.

1944–1945 folyamán Debrecen ismét az ország fővárosa lett, újra helyet adott az országgyűlésnek: 1944. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés a Kollégium Oratóriumában ülésezett.³⁹⁴ Az 1944/1945. tanévben Debrecen középiskoláiban akadozott vagy szünetelt az oktatás, a Kollégiumban hónapokon át összevont városi fiú- és leánygimnázium működött. Az élelmezési gondok enyhítésére az Egyházkerület 1945–1951 között újra engedélyezte a szupplikálást, így a Kollégium diákjai és tanárai gyűjtési alkalmakat szerveztek, azokat evangelizációs gyülekezeti műsorral kötötték össze. Mindez ugyancsak kifejezi helytállásukat, egyben a hitbéli elköteleződés közösséget és intézményt egyaránt megerősítő szerepét.³⁹⁵

A II. világháború után a magyar iskolaügy reformja, ezek között a nyolcosztályos általános iskola³⁹⁶ bevezetése és a magyarországi egyházi iskolák többségének államosítása³⁹⁷ a Kollégium életében is új fejezetet nyitott: 1945. augusztus 18-i miniszterelnöki rendelet alapján az 1945/1946. tanévben a Debreceni Református Kollégium nyolcosztályos gimnáziumának első évfolyama már nem indult el, helyette megnyílt a nyolcosztályos általános

³⁹¹ Győri L. 2013a: 118.

³⁹² Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 31.

³⁹³ Győri L. 1993: 31.; Csohány 1988: 262.

³⁹⁴ Győri L. 1993: 31.

³⁹⁵ Győri L. 1993: 31.

³⁹⁶ A nyolcosztályos általános iskola rendszerének létrehozásával cél az egységes alapműveltség közvetítése minden 6–14 éves gyermek számára. Az új iskolatípus a polgári iskola és a gimnázium alsó négy osztályát olvasztja magába. Forrás: Győri L. 2013a: 119.; Németh – Pukánszky 2004: 44.

³⁹⁷ Győri L. 2006: 60.

iskola V. osztálya.³⁹⁸ A Kollégium élete több vonatkozásban megnehezült, szellemiségének mély forrásokban gyökerezése segítségével is szolgálhatott az elkövetkezőkben is.³⁹⁹

1948-ban állami kezelésbe került a korábbi egyházi iskolák túlnyomó többsége, azonban a Debreceni Kollégium Gimnáziuma az állam és a református egyház között megkötött egyezmény értelmében három további gimnáziummal (Sárospatak, Pápa, Budapest) együtt továbbra is egyházi fenntartásban maradhatott.⁴⁰⁰ 1952-ben már a megmaradt néhány református középiskolát is államosították a debreceni református gimnázium kivételével. „A II. világháború után bekövetkező változások nyomán 1952 nyarára alakult ki tehát a Debreceni Kollégiumnak az a csonka – a Teológiai Akadémiából, a Gimnáziumból és a tudományos gyűjteményekből álló változata –, amely a szocializmus évtizedeiben is a hazai református oktatás folytonosságát biztosította.”⁴⁰¹

³⁹⁸ Felmenő rendszerben ezen osztály előmenetelével, s közben a korábbi rendszerben tanult osztályok végzésének rendje szerint, 1948-ban került sor a Gimnázium alsó négy évfolyamának államosítására, s ezzel a Gimnázium négy tanéves középiskolává vált, egyúttal a kötelezően előírt állami tankönyvek bevezetésére kényszerült. Forrás: Győri L. 1993: 31.

³⁹⁹ A református zenei hagyományok értékeinek továbbadásában például segítséget jelentett az 1949-től indítható zenei osztály, ami a református tanítóképzés megszüntetésével kieső kántorképzést is pótolni hivatott. Forrás: Győri L. 2013a: 119.

⁴⁰⁰ Győri L. 2013a: 119.

⁴⁰¹ Győri L. 2013a: 120.

6. A Debreceni Református Kollégium oktató-nevelő szellemisége

A Debreceni Református Kollégium történetét áttekintve megerősítést nyert az intézményben kibontakozó oktató-nevelő szellemiség értéke, amely évszázadokon át, a történelem viharai között is segítséget nyújtott diákok szellemi gyarapodásában, képességeik fejlődésében, tehetségük kibontakoztatásában. Disszertációmban arra keresem a választ, hogy e nagymúltú intézmény nyolcosztályos gimnáziumi rendszere és pedagógiai szellemisége milyen tehetségsegítő viszonyulással és eszköztárral kísérte diákjai legjobb képességeinek fejlesztését, tehetségének megmutatkozását és további fejlődését. Kutatásom során 1873–1944 közötti intézménytörténeti időszak ezen sajátosságait elemzem.

Az intézmény működésének meghatározó keretét jelentik a törvények, szabályozások, ebben a fegyelem értéke, a szellemiségnek pedig legfőbb megerősítői a diákközösségek, illetve azok az elkötelezett pedagógusok, akiknek szemlélete, pedagógiai eszköztára az átadandó szakmai tartalom mellett támaszt is nyújt a diákok képességeinek megerősítésében, fejlesztésében. Ezért a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának szellemiségét kifejező főbb pedagógiai iránymutatásokat, valamint a diákközösség önképzőkörökben és elkötelezett pedagógusokkal való kapcsolatában kifejeződő főbb meghatározókat összegzem különös tekintettel mindazokra, amelyek az intézmény oktató-nevelő szellemiségének történeti alapjaiban is gyökereznek, egyúttal disszertációm tárgyát tekintve a tehetséggondozás vonatkozásában iránymutatóul szolgálnak.

Összességében arra keresem a választ, hogy intézmény történetének több évszázados értékei hogyan nyújtottak segítséget diákok legjobb képességeinek kibontakoztatásában, egyúttal az intézmény református szellemiségére is építve, ehhez kapcsolódóan: „a nevelésben lévő képességeket mi módon kell elébb segíteni, öregbíteni, gyarapítani ... a nevelésnek célja az, hogy az Emberből az legyen, ami a Természet Urától rendeltetett.”⁴⁰² Jelen kutatás számára is meghatározó Zákány József (1785–1857) gondolata, aki a Debreceni Református Kollégium diákjából vált tanáráként, a nevelés első, debreceni „tanító székének” pedagógusaként iránymutató gondolatával a nevelés célkitűzését a tehetséggondozás vonatkozásában is értelmezhető üzenatként emeli ki.

⁴⁰² Fehér 1993: 380

6.1. A tehetség fogalomköre a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma iskolai értesítőiben

Jelen disszertáció a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozáshoz kapcsolódó elköteleződését és annak módját kiemelten az intézmény szellemiségének, azon belül elsőként a tehetség gondolköréhez való viszonyulásának tükrében vizsgálja. Kapcsolódó kutatási kérdésem:

Iskolatörténeti aspektusból hogyan nyilvánul meg és hogyan változik a tehetséghez való viszonyulás a vizsgált időszakban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében? Ehhez kapcsolódóan milyen formában és kontextusokban jelenik meg a tehetség fogalma az intézmény iskolai értesítőiben? Mindez által célom a fogalom alkalmazásának, szövegkörnyezetének áttekintése, ezzel az intézmény pedagógiai szellemiségében való megmutatkozásának kutatása.

Jelen összegzésben a tehetség fogalomköréhez kapcsolódóan a következő fogalmak megjelenését vizsgálom: tehetség, talentum, bölcsesség, képesség. E fogalmak érintettségét a bibliai pillérekre támaszkodás (talentum), valamint a Gimnáziumi Értesítők szóhasználatában eredendően is gyakori együttjárásuk, jelentésbeli illeszkedésük indokolja, amely együttjárásokat összegzésem során is jelzem. A fogalmakhoz kapcsolódó minden megjelenést a források pontos feltüntetésével disszertációm 10.2.–10.4. sz. melléklete tartalmazza, jelen összegzés pedig a gondolati csomópontok mentén jellegzetes példákat tükrözi, a további ugyanazon gondolkörbe tartozó szövegrészek előfordulásainak jelzéseivel.

Az egyes fogalmak Értesítőbeli megjelenéseikhez kapcsolódó szempontrend kialakítása

Elemzésem tartalmi egységeinek kialakítása során a tehetség fogalmához kapcsolódó, disszertációm 3. sz. fejezetében áttekintett pedagógiai és hitéleti szakirodalmi források meghatározásai szolgáltak alapul. Mindezekre építve a kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőiben megjelenő fogalomhasználati sajátosságokat a következő csomópontok mentén foglalom össze:

Pedagógiai és hitéleti lexikonok, valamint további elméleti meghatározók a fogalomkör neveléstörténeti alapjaiban	Gimnáziumi Értesítők elemzési szempontja
érték – értékesség – gyarapítás – kibontakozás	képességek kibontakoztatása, tehetségfejlődés
hit szerepe – küldetés megélése	minőségi lelki többlet – áldás, küldetés és gyarapítás
egyén és a közösség javára	személyes és közösségi értékek támasza
személyiség teljessége, komplexitás	komplexitás szerepe
kitartás, elköteleződés – magas fokú teljesítőképesség	alkotóképesség kifejeződése – tehetségterületek

A fogalomkör elméleti meghatározói és a Gimnáziumi Értesítők elemzési szempontrendje (saját szerkesztés)

A kirajzolódott szempontok mentén a Gimnáziumi Értesítő illeszkedő szövegrészeit a következő táblázatokban jellegzetes példák kiemelésével mutatom be. Ezekhez kapcsolódóan a forrásmegjelölésen túl (érintett tanév és oldalszám) rögzítettem a vonatkozó szöveg jellegét, amelyből látható, milyen típusú gondolatkörhöz kapcsolódóan került alkalmazásra az adott szó. Ugyancsak megtudhatjuk, hogy ki milyen alkalom részeként utalta a gondolatot.

Ehhez kapcsolódóan kiemelendő, hogy a legtöbb említés az intézmény szellemiségének kifejeződése, mindemellett előfordulnak közvetlenül diákok tehetségességére vonatkozó említések is. Ez utóbbiak esetében a táblázatban feltüntettem, hogy diákok tehetségének kiemeléséről van szó. Ezen túl feltüntetésre került az egy gondolatkörbe tartozó szövegrészek előfordulási darabszáma, ezáltal az adott témaszál gyakorisága, hangsúlya az intézményben.

Az előbbi összegző témarendhez még egy olyan gondolatkör adódik hozzá a következő bemutatás során, ami nem közvetlenül pedagógiai gyökerezésű, ám a Debreceni Református Kollégium mint a szegények iskolája diákjainak tehetséggondozása szempontjából meghatározó: a tehetség mint tehetőség, tehát az anyagi háttérrel, a származási család társadalmi státuszával függ össze: hiszen a tehetséggondozás vonatkozásában kiemelten lényeges, hogy az anyagi körülmények ne akadályozzák a meglévő képességek kibontakozását, főként a szorgalom, a kitartás támogatása valósulhasson meg.

a. A tehetség szó előfordulásai

Jelentéskör	Szövegkörnyezet ⁴⁰³	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés (össz: 19)			
képességek kibontakoztatása	1803-ban odahagyja böszörményi híveit, kik nagy szeretettel csügögtek szépszavú, tudós pásztorukon, hogy magasabbra lépve, oly helyen <i>érvényesítse szép tehetségeit</i> , oly szószekből hirdesse az ígét, mely dicső múltjával <i>szárnyat ad a tehetségnek ...</i>	1906/ 1907: 11.	Dr. Csürös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika” tudós szerzőinek 100. évf alkalmából
elmélyülés, kitartás, önművelés szerepe versenyeredmény háttérben – <i>diák tehetsége</i>	Különösen ki kell emelnünk és teljes dicsérettel jutalmaznunk azt a ritka tevékenységet, melyet a kör elnöke Szabó Zoltán sok oldalú sikeres munkásságával kifejtett az önképzés terén. Ez a <i>tehetséggel párosult, odaadó önképzés</i> azt a dicsőséget is meghozta neki és vele együtt intézetünknek, hogy Budapesten az országos középiskolai tanulmányi versenyben részt vevén, a fizikából 5 egységgel második helyen győzelmet aratott	1925/ 1926: 28.	Arany János Ifjúsági Önképzőkör tevékenységi beszámoló, versenyeredmény elismerése
kitartás szerepe a kibontakoztatásban	17. § „Minden rendes és rendkívüli tag köteles a kör céljait <i>szorgalmas munkálkodással</i> s a gyűléseken való pontos megjelenéssel <i>tehetsége szerint előmozdítani</i>	1936/ 1937: 87.	Arany János Önképzőkör alapszabályai
a tehetségfejlődés reménye	Ezt a kollégiumi kántus kezdte meg és zárta be, sikerült énekszámokkal. Szerepelt rajta Galánlly Lajos zongoraművész több zongoraszámmal, köztük a maga szerzeményeivel is. A közönség lelkesen tapsolt e <i>fiatal tehetségnek</i> , mely a legszebb reményekkel biztathat a jövőre bennünket	1929/ 1930: 35.	a kollégiumi diákszövetség közgyűlése és érettségi találkozó
megemlékezés képességekről – <i>diák tehetsége</i>	Halál eset 3 fordult elő, az elhunytak közt egy igen jó tehetségű , szorgalmas 8-ik osztálybeli ifjú régibb mellbetegsége áldozata lett	1885/ 1886: 5.	diák halála
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás (össz: 10)			
kitartó feladatvégzés a megbízatás és legjobb képességek alapján	e szoros értelemben vehető pedagógiai ténykedésén kívül meg kell említeni azt is, hogy a református egyház is erős mértékben, gazdag gyümölcsötetésben igénybe veszi az ő tehetségét és bámulatos munkabírását. Dóczi Imrénének ritkaságszámba menő életkort, erős testi egészséget, de mindenekfelett ideállá magasztosult jellemet, bámulatosan <i>gazdag lelki kiválóságokat ajándékozott</i> esik szerfelett rosszul elszakadnunk az ő <i>kivételes, gondviselésadta és küldte egyéniségétől</i> .	1929/ 1930: 4. 3.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató írása Dóczi Imre középiskolai felügyelő nyugalmazása kapcsán
tehetség kibontakozása, mint áldás és szárnyalás tehetséggondozás mint	Az értelmi nevelés terén csupán egy tekintetben jogosult az individuum korlátlan kinevelése és ez a <i>kiváló, istenáldotta tehetségeknél szabad szárnyalása</i> . Nevezhetnök ezt egyszerűen a <i>lángelmék oktatásának</i> is. ... a beléjük oltott szikra erejével maguktól törnek a leggyakrabban előre és felfelé, keresztül minden akadályon és nehézségen... ha megesis az, hogy egy-egy <i>zsenit</i> már korán, kicsi korában felismerhetünk, ... <i>tehetségének minél erősebb kifejlődését [kell] előmozdítani</i> . Egyébként nem is valószínű, hogy egy igazi tehetséget véka alá lehetne rejtteni és dugni, mert az <i>kitör és a maga számára eget kér</i> <i>előbb-utóbb érvényesül</i> is. ...	1931/ 1932: 14.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató úr székfoglalója a Magyar Paedagógiai Társaságban: Az egyéniség kinevelésének határai

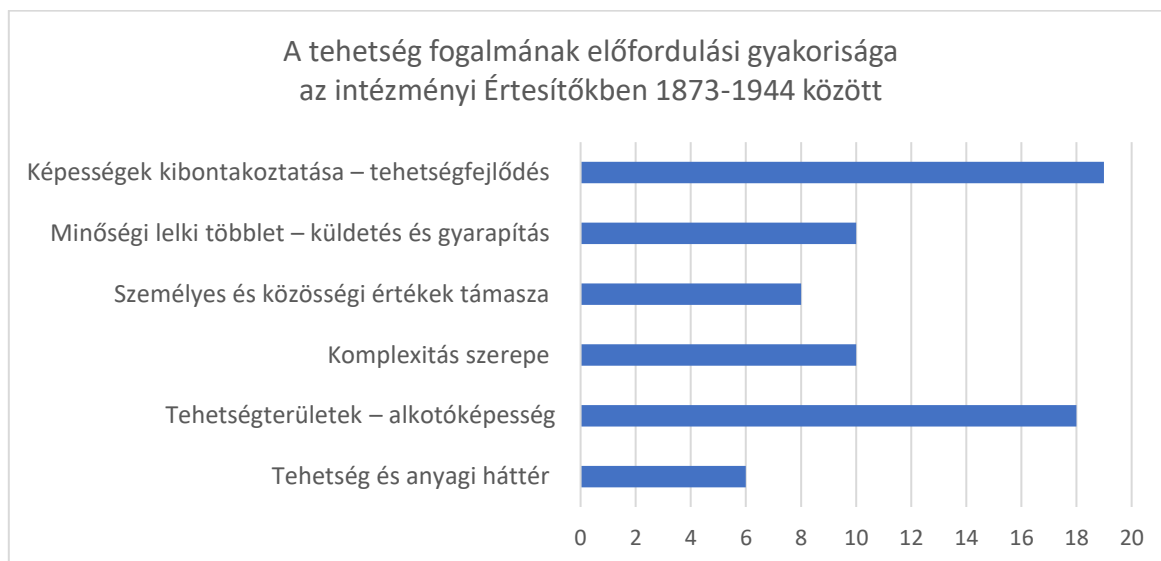
⁴⁰³ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

fejlesztő támogatás	<i>kiválóbb képességeinek fokozottabb kiművelését megengedjük és eszközöljük ... kívánatos</i>		
tehetség kibontakozása mint áldás	Ugyanilyen eszméltető és elámító hatással voltak ránk az esztergomi királyi palotának most feltárt és helyreállított részletei ... keltik fel a szemlélőben a csodálatot az árpádházi királyok istenáldotta tehetséggel megajándékozott tagjai iránt	1937/ 1938: 35.	tanulmányi kirándulási beszámoló
Személyes és közösségi értékek támasza (össz: 8)			
tehetségek gyökere az alacsonyabb társadalmi rétegekben, a földet megmunkálók között	A református iskola ... gyökereit a magyar nép — a legerősebb államfentartó elem — rétegeibe bocsátván le (mert hisz e gimnázium növendékei legnagyobb számmal ma is a kisbirtokos földművelő nép fiaiból kerülnek ki), e <i>televényföldben termő tehetségeket</i> , a nemzeti vérkeringés felfrissítő anyagát fölszívja, <i>főlemeli a nemzet vezető intelligenciájába</i> s általa nemzeti közműveltségünket termékenyíti meg	1913/ 1914: 6–7.	A főgimnázium új épületének felavatása – Dóczi Imre gimnáziumi felügyelő beszéde
tehetség mint a közösség értéke	Ám Széchenyi, midőn az <i>egyén tökéletesedését, lelki és testi adottságainak, anyagi lehetőségeinek mennél teljesebb kiaknázását</i> sürgette ... Hivatásunkra mennél <i>tökéletesebb felkészülésünk</i> s munkánk mennél <i>lelkiismeretesebb elvégzése</i> , Széchenyi tanítása szerint – nemzeti érdek. ... <i>Mindenkinek tehetségében</i> áll tehát, akármily szerény helyet töltsön is be – nemzete erejét növelni. De ezt mindenki csak a maga munkaköre, <i>hivatása tökéletes betöltése</i> által teljesítheti. ... sürgette mindenkinek <i>idő, ész s pénzbeli tehetsége szerinti</i> forró, állhatatos és áldozatos hozzájárulását a közjóhoz. <i>A közösségért munkálkodás</i>	1941/ 1942: 8–9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó ünnepélyén elhangzott beszéd
egyéni képesség-kibontakoztatás – <i>diák tehetsége</i>	Fejlődését egy oboának és a helikonnak (bassus-tuba helyett) a beállításával vittük tovább ... Külön kell megemlíteni Zenekarunk hangversenyét, amelyet a Kántus, a Tanítói Vegyeskar és iskolánk vegyeskarával ... rendezett ... utolsó számunk volt Újfalussv József IV. a) o. tanulóknak, ennek a nagytehetségű, remek fuvolistáknak immár nem első szerzeménye, a bájos kis Menuettoja	1933/ 1934: 47.	Zenekar beszámolója
tehetség kifejeződésének szerepe – <i>diák tehetsége</i>	Az egyes műsorokat a múltban már bevált „Kronika”-val kezdtük. ... Zeneszám alig került előadásra, hiányzanak a <i>határozott tehetségek</i> . E hiányt művészlemezekkel igyekeztünk pótolni.	1938/ 1939: 68.	Arany János Önképzőkör beszámoló
Komplexitás szerepe (össz: 10)			
képességek sokrétűségének értéke	Jeles előmenetelénél fogva a báró Eötvös József-kollégium tagja lett, mely <i>sokoldalú tehetségének kifejlesztésére</i> nagy hatással	1939/ 1940: 3.	Dr. Kun Sándor megemlékezése Jakucs István tanár úr nyugdíjba vonulása alkalmából
képességek sokrétűségének értéke	Idehaza is állandó és komoly autodidaxis útján <i>fejleszti tovább tehetségét és képzettségét. Sokoldalú érdeklődése és képessége</i> a tanításon felül az iskolában és tanárkarban szélesebb munkakörbe állítja őt és növeli hatását, sőt a társadalomban is, egyesületekben és testületekben tevékeny munkásságot fejt ki	1926/ 1927: 8.	S. Szabó József igazgató úr megemlékezése Dr. Bessenyei Lajos tanár úrról 25. jubileum alkalmából
sokrétű megmutatkozás és önművelés szerepe – <i>diák tehetsége</i>	Az önképzőköri munkálkodás főleg szavaltatok, felolvasások, írásbeli és szóbeli bírálatok, hegedű és zongoraszámokban nyilvánult meg. Ezekben igyekeztek a kör tagjai résztvenni, tehetségüket kimutatni és továbbfejleszteni.	1928/ 1929: 57.	Arany János Ifjúsági Önképzőköri beszámoló

Tehetségterületek – alkotóképesség kifejeződése (össz: 18)			
költői tehetség (össz: 5)	„a költői levél alakjában bő alkalma nyílt egy-egy női lélek gondos elemzésére, apró lélektani vonások kifestésére, másrészt pedig színes, leíró részletek aprólékos, bőbeszédű rajzára. ... költői tanulmányok ezek, melyek igen alkalmasak a költő megfigyelő, de különösen <i>verselő tehetségének</i> ragyogtatására	1901/ 1902: 18.	Dr. Csürös Ferenc tanár úr székfoglaló beszéde
drámaírói tehetség (össz: 2)	várat magára az a kimerítő munkálat, mely Schiller drámáinak helyes ismeretén alapulva, tökéletes képet rajzolna elénk az ő <i>drámaírói tehetségének</i> fejlődéséről, megizmosodásáról s teljes erőre jutásáról ... a darabban félreismerhetetlenül hatalmas, habár még éretlen <i>drámai tehetség</i> jelentkezik	1890/ 1891: VIII. XVI.	Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló értékezése
alkotó-képesség – <i>diák tehetsége</i>	A közönségnek kedves meglepetésül bemutatott Széchenyinek azt az agyagból sikerülten megformált kis alakú szobrát is, melyet két <i>tehetséges</i> növendékünk ... mintázott	1925/ 1926: 18.	Szoboravatási ünnepély beszámoló
alkotó-képesség (össz: 2)	Az <i>alkotási képességet</i> tekinti az ember egyetlen tulajdonának, melynek örülhet, mert ez Istenhez köti őt: éppen ezért azon egy isteni tulajdon fejlődését magunkban, mieinkben, honosinkban és embertársainkban gátolni, vagy <i>minden tehetségeink szerint előmozdítani</i> — azon tett, mely által halálunkat vagy halhatatlanságunkat leginkább határozzuk el.	1941/ 1942: 8–9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó ünnepélyén elhangzott beszéd
pedagógusi tehetség mint elköteleződés (össz: 6)	nem hozok ide <i>fényes tehetségeket</i> , sem gazdag tapasztalatot, de hozok hivatásom iránt való szeretetet és lelkesedést, hozok munkakedvet és törekvést, hogy a bizalomra, melylyel a főtiszt. Egyházkerület megtisztelt s e szíves tanári testülethez, mely most kebelébe fogad, majdan méltatlan ne legyek	1884/ 1885: 41– 42.	Karai Sándor, mathesis és mértani rajz tanára székfoglaló beszéde
problémamegoldó képesség	Nehéz és súlyos feladatok várnak rá ez új tisztségébe! de mi bizalommal reméljük <i>tehetségétől</i> , erélyétől, hithűségétől mindezen <i>feladatoknak a sikeres megoldását</i>	1929/ 1930: 16.	Iskolai beszámoló főgondnok váltásáról
Tehetség és anyagi háttér (össz: 6)			
diákok tudása, képességeinek szerepe az anyagi háttér helyett	A földhözragadt, <i>szegény, de tehetséges</i> gyermek, akit szülei jóformán egy fillér nélkül bocsátottak el hazulról, bejött a kollégiumba, amely valódi alma materként, tápláló anyjaként fogadta ... Az ifjak általános ösztönzésére szolgáló alapítványok mellett keletkeztek speciális családi alapítványok, egyes iskolai köröket és tantárgyakat favorizálók, pályaműveket jutalmazók, üdvös megoszlásban a növendékek <i>különleges tehetségére és hajlamaira is kiterjedők</i> . Mindez nagy mértékben vonzotta kollégiumunkba a tanulni vágyó, szegénysorsú ifjakat.	1928/ 1929: 6. 7.	S. Szabó József: A debreceni református kollégium tanulóinak segítése. Felolvasás a Baltazár amerikai-alapítvány ünnepélyén
anyagi ellátás	Árvák alatt olyan fi- és leány-gyermekek értendők, kiknek sem apjuk, sem anyjuk nincsen, vagy ha valamelyik még életben vagyon is, olyan, a ki <i>tehetséggel</i> elégtelen, hogy tarthassa.	1895/ 1896: 114.	alapítványi támogatás
anyagi vállalás – volt diákok <i>tehet(ős)sége</i>	Az 1901-ben érettségizettek arra kötelezték magukat, hogy 5 éven át, <i>tehetségükhöz</i> képest, egy nagyobb alapítványi összeget hoznak össze később meghatározandó célra. Iskolánk ezúttal is büszke örömmel fogadta és örökítette meg a tanítványi hálának és szeretetnek eme szép megnyilvánulásait	1925/ 1926: 22.	volt tanítványok érettségi találkozója beszámoló

A tehetség szó előfordulásai a Gimnáziumi Értésítőben a disszertáció szempontrendje alapján (saját szerkesztés)

A „tehetség” szó megjelenése a kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőiben az egyes szempontokhoz kapcsolódóan a következő gyakoriságot mutatja:

A „tehetség” szó alkalmazása leggyakrabban tehát a „Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés” jelentéskörhöz fűződik, valamint közvetlen tehetségterületek mentén kerül utalásra a Gimnáziumi Értesítőikben, kiemelten a nyelvi-irodalmi tehetségterület alkotásai tükrözik szerepét az intézményben. Ezáltal is kifejeződik a Kollégium tehetséggondozó szellemiségében tehát annak a lendületnek, szárnyalásnak támogatása, ami a diákokban lévő képességeket is segítheti minél magasabb szintre fejleszteni, s magában hordozza a szabad kibontakozás, az egyéni elgondolások, alkotások mentén való kifejeződés lehetőségét.

Ez a szemlélet az intézmény református szellemiségében a minőségi lelki többlet megélése által még teljesebbé válhat, ami a következő gyakoriságú tartalmi szál az elemzés szempontrendjét tekintve. Mindez a hit megélésén, a Biblia értékei irányában való belső elköteleződésén keresztül az egyén számára megsegíti a személyes küldetésére való ráhangolódását, amelyben pedig egyúttal annak megvalósítása is benne hordozódik. Ugyanilyen előfordulási hangsúly tükröződik a komplexitás szempontjában, amely a tehetségsegítés vonatkozásában szintén jelentős értéket hordoz, mivel az egyéni gondolkodásmód, a gondolatok összefüggésrendszere is fejlődik általa, s ezzel újabb egyéni kutatási elmélyülések irányában is kifejeződik szerepe. Az intézmény sokrétű tanórán kívüli programjaiban e komplexitás lehetőséget nyújt a diákok érdeklődési területeihez illeszkedő ismeretek és készségek további gazdagítására.

A tehetség-szó említésének gyakorisági rendjét tekintve elemzési szempontjaink mentén harmadik csoportba sorolhatóak a személyes és közösségi értékek támaszára épülő, valamint a fogalommal ugyancsak társuló, anyagi háttérrel összefüggésbe állítható utalások. Ezek hangsúlya az előző dimenziók mögött jelződik ugyan, ám megjelenésük ugyancsak kifejezi szerepüket az intézmény szellemiségében, s a közösség felé irányuló figyelem egyúttal mintegy meg is emeli az egyéni képesség-kibontakoztatás értékét.

Áttekintve a „tehetség” fogalom megjelenését a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának értesítőiben, a kapcsolódó szövegek témáját tekintve a következő típusok jelennek meg:

- ünnepi megemlékezések, kiemelten pl. Széchenyi-, Kölcsey-, Jókai-ünnepélyek beszédei, beszámolói, amelyek hűen tükrözik történelmünk és kulturális életünk nagyjainak kifejeződő tehetségét, amely mintául is szolgál az intézmény életében;
- épületavató, szoboravató ünnepek, amelyek a kitartó munka eredményességét tükrözik, s a tehetséggondozás során is jelentős értékkel bíró elkötelezett figyelem, bevonódás szerepét támasztják alá a legjobb képességek hasznosításában;
- pedagógusi életpályákhoz kapcsolódó beszédek, megemlékezések, amelyek a pedagógushivatásban való szintén mély elköteleződés értékét támasztják alá, mindez pedig a képességek magas szintre emelése során is meghatározó szereppel bír: 25, 35 éves pedagógusi pályatörténetek, valamint nyugdíjazás alkalmából mondott beszédek szépen kifejezik a tehetség fogalomkörének illeszkedését ezen témakörben;
- a pedagógushivatás intézménybeli megkezdéséhez kapcsolódó szakaszában elmondott beszédek: a tehetség szó igen gyakran megjelenik székfoglaló beszédekben, illetve azokat megelőző és záró köszöntések során;
- további megmutatkozása a tehetségről való gondolkodásnak életutak végéhez kapcsolódó megemlékezésekhez kötődik, amelyek ugyancsak nem hiányoznak egy kollégium életéből, egyúttal kiemelik az érintett életének eredményességéhez köthető képességeit.
- Diákok tehetségének kibontakoztatásához és ennek minél sokrétűbb támogatásához kapcsolódóan rendszeres a tehetség-fogalom megjelenése önképzőköri beszámolóiban, tanulmányi helyzetekben, illetve a diákok segítségét célzó alapítványokhoz kapcsolódó szövegek környezetben. Megjelenik az intézmény pedagógiai szellemiségét kifejezően többek között érettségi és további dolgozatfeladatban, osztályozási szigorúság

kifejeződéséhez kapcsolódóan, a pedagógus-diák kapcsolatot megerősítő kisebb osztálylétszám, osztálybontás szerepének kiemelésében, továbbá szegénység mellett is kitartó eredményesség támogatásában.

A tehetség fogalmkörének megmutatkozása a Debreceni Református Kollégium értesítőiben kifejezi, hogy mennyire sokrétű az a gondolkodásmód, ahogyan a disszertáció által vizsgált időszakban a tehetséghez, tehetséggondozáshoz viszonyultak. A szóhasználat alapvetően a személyiség értékeit emeli ki, amelyek kibontakoztatása a közösség, az intézmény sajátos „erőforrásává” is válhat. A fogalmkörhöz szorosan kapcsolódik a magas szintű teljesítőképesség és ennek megvalósulásához a kitartás, az elmélyülés, az elköteleződés szerepe. Mindezek minőségi árnyalatai a kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőiben a tehetség szót kísérő további szóhasználat megvizsgálását is fontossá teszik a jelen kutatás során. A szöveggörnyezetben a tehetség szóhoz közvetlenül kapcsolódó további szóhasználatot tekintve egyes tendenciák közelebbről is megmutatkoznak:

Minőségi meghatározások	Mennyiségi meghatározások, teljesség	Gyökerek és fejlődés – a kibontakozás útja	Tehetségterületek
szép fényes ragyogó fényes csillogó	feszíti minden tehetségét egész tehetség minden tehetség szerint előmozdítani tehetsége hatalmával	istenáldotta a Lélek tehetségei velünk született hasznosítani használni odaadó	észretevő képzelő tanulói közlő és tanító költői verselő adomázó drámaíró világirodalmi
termő fiatal			
jó igen jó jeles kiváló	kiváló világirodalmi színvonalú	kibontakoztatni továbbfejleszteni haladni kész és képes	
sokoldalú nagy		tehetség kifejlődése	
lelki szép lelki		tehetsége hatalmával határozott	
kivételes különleges			
gyöngye véges			

A tehetség szóhoz kapcsolódó szöveggörnyezet kifejezései a Gimnáziumi Értesítőben (saját szerkesztés)

A tehetség gondolköréhez társuló érzékeny megfogalmazások és közvetlenül kapcsolódó megjelölések érezhetően teljesebbé teszik a tehetségről, a képességek kibontakoztatásáról való gondolkozást az intézményben, ezáltal a tehetséggondozás eredményes pilléreit is megalapozzák. Megerősítést kap a tehetségesség forrásaként az isteni áldás, amelyre támaszkodva a kitartó elköteleződés segítheti a legjobb képességek kibontakoztatását és fejlesztését. A lelki gyarapodás támogatása szerepet kap az intézményben sokrétűségében: tehetségterületek (főként nyelvi-irodalmi alkotásokban is kifejeződve, de a részképességek terén is) és a személyiség összetettségét tekintve (tudás, kitartás és érzelmek, képzelet világa), amely a „tanítói tehetség” segítségével egyre teljesebben megmutatkozhat, „terméssel” gyümölcsözhet.

A szóhasználatot megvizsgálva is alátámasztható, hogy az intézmény érezhetően elkötelezett a tehetségek kibontakoztatása, fejlesztése területén, amellyel egyúttal a teljesség felé egyfajta „egészlegességre” is törekedve, „minden tehetség” megvilágításához segítenek pedagógusai. Ez a sokrétű tehetséggondozás ugyanakkor legteljesebbé azzal az isteni áldással gondolhatja a Lélek tehetségeit, amely az intézmény református szellemiségében hűen tükröződik, egyúttal kifejezi, hogy a bibliai talentum-megjelölés nyomán a folyamatos gyarapítás törekvése is mélyíti az elköteleződést. A következőkben ennek a fogalomnak megjelenéseit összegzem az intézmény Értesítőiben a kutatott időszakban.

b. A talentum szó előfordulásai

A Gimnáziumi Értesítőben 1873–1944 között előforduló talentum szó az előzőekben jegyzett szempontok mentén három gondolkörben jelent meg, mindezekben pedig alkalmazásához kapcsolódóan diákokra vonatkozó utalása nem történt, az intézmény szellemisége fejeződik ki a megfogalmazásokban. Az egyes szövegrészeket pontos megjelölésekkel disszertációm 10.2. sz. melléklete tartalmazza, jelenleg továbbra is egy-egy érintett példa kerül kiemelésre, esetenként rövidebb szövegekörnyezeti megjelöléssel.

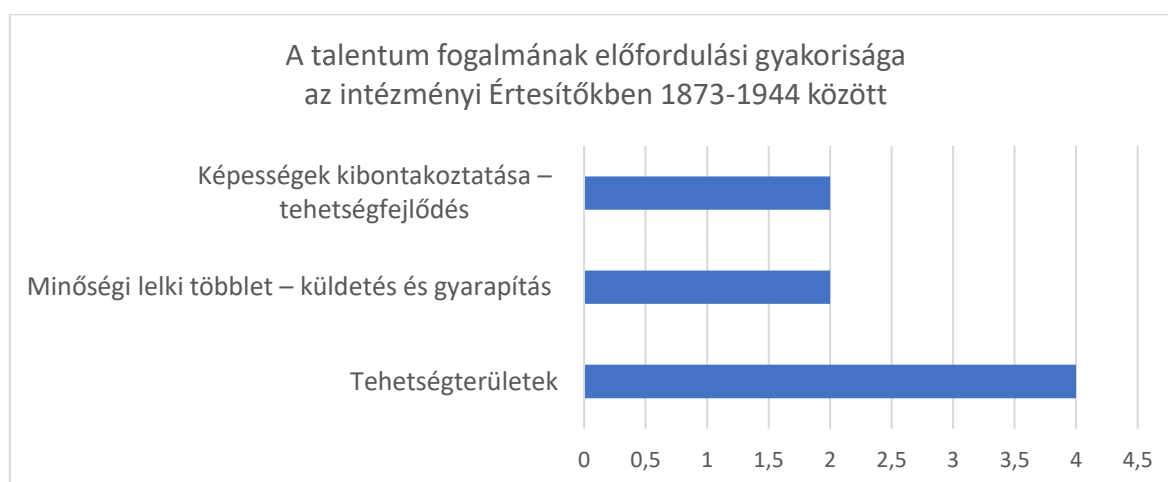
Jelentéskör	Szövegekörnyezet ⁴⁰⁴	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés (össz: 2)			
gyümölcs öztetés gyarapítás	Megszakítás nélküli tanári működésében akkor kezdette meg igazán <i>talentumának</i> gyümölcsöztetését, amikor 1901-	1936/ 1937: 7.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Dr. Szeremley Béla tanár

⁴⁰⁴ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítő megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

	ben hat pályázó közül egyhangúlag gimnáziumunk latin-görög tanszékére választották meg rendes tanárnak		úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás (össz: 2)			
tehetség mint áldás	Gyümölcsöztessük az <i>Istentől nyert talentumokat</i>	1900/ 1901: 46.	Nagy Zsigmond „egyházi beszéde” gyermek-istentiszteleten
értékesség, nemesség	<i>Értékes talentumok, szép és nemes erények</i> birtokában híven és fáradhatatlanul szolgálta egyházát és hazáját.	1928/ 1929: 31.	megemlékezés Nagy József tanár úr haláláról
Tehetségterületek (össz: 4)			
drámai tehetség	Egyébként a darabban félreismerhetetlenül hatalmas, habár még éretlen <i>drámai tehetség</i> jelentkezik, aki a tárgy kezelésében Shakespeare után indulva ... Ezt köti azért szívére: légy igazi sáfára itt az én közvetlen közelemben a <i>talentumoknak</i> , melyeket szerzettél	1890/ 1891: XVI., XXVI.	Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló beszéde
pedagógiai tehetség	Az iskola kezdetleges állapotában voltaképpen maga a gyermeknevelő, a paedagogus, vagy a magister, a tanítómester volt. Egy <i>kiváló nevelőtalentumhoz</i> , egy kimagasló nagy szellemhez volt kötve ...	1928/ 1929: 20.	Nyáry Béla kartársunk 25 éves tanári jubileuma

A talentum szó előfordulásai a Gimnáziumi Értesítőben a disszertáció szempontrendje alapján (saját szerkesztés)

A „talentum” szó megjelenése a kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőiben az egyes szempontokhoz kapcsolódóan a következő gyakoriságot mutatja:

A talentum szó megmutatkozásai is kifejezik, hogy a talentumok mint személyes értékek gyarapításának szolgálata bibliai értékek alapjaira építve válhat csak teljessé az intézményben. Elemzési szempontrendünket követve legtöbb megjelenése a „Tehetségterületek” kapcsán történt, amelyben szintén a nyelvi-irodalmi terület került megfogalmazásra, valamint a

pedagógiai, illetve vezetői tehetség tükröződik. A megjelenés gyakoriságában ezt követi a szó eredeti jelentéséhez is illeszkedő „Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés” és „Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás” gondolatköréhez való kapcsolódása, a bibliai jelentéstartalomnak is megfelelően.

A Gimnáziumi Értesítők érintett szövegeinek tematikáját vizsgálva a talentum szó előfordulásaként különböző ünnepi megemlékezések azonosíthatók: történelmi eseményekhez kapcsolódó ünnepek, valamint pedagógusok hivatásának megbecsülése a pályán tartózkodásuk hosszú évtizedeit követően, illetve nyugdíjba vonulásuk alkalma. Ezen ünnepek lehetőséget nyújtanak a közösség tagjai számára a megállásra, a múlt értékeinek és eredményeinek, egyúttal a háttérükben meghatározó személyes fáradozásoknak, a kitartó elköteleződésnek megbecsülésére. Mindezekén túl a talentumok jelentéskörében megmutatkozó értékesség és gyarapítás, a „gyümölcsözés” megsegítésének üzenete is közvetlen részét képezte.

A szóhasználat rendjét tekintve látható a talentum szó közvetlen kapcsolódásaként is az „értékes” jelző, utalva az isteni áldásban rejlő gyökerezésére, valamint a gyümölcsözésre, mint további termékek, eredmények meghatározójára. Megjelenik továbbá kétszer is a talentumnak a vezetővé válás folyamán meghatározott szerepe is, illetve egy különleges „vezetőnek”, a pedagógusnak hivatásában kifejeződő szerepére „nevelőtalentum”-ként.

Ezen értékek elismerése és támogatása az életút végén ugyancsak kiemelt szerepet kap a kutató időszak értesítői között, s egyúttal a szó közvetlen társulásaként kifejezi: a „szép és nemes erények” felé vezető úthoz kapcsolódóan szintén szerepe van talentumoknak. Mindennek tükrében is a következőkben a bölcsesség fogalmának megjelenését tekintem át.

c. A bölcsesség szó előfordulásai

A bölcsesség mint a tehetségesség egyfajta megmutatkozása, alapjaiban az egyéni élettapasztalatok gyarapodásával formálódhat, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemiségét kutatva is olyan értéket képvisel, amely az oktató-nevelőmunka minőségi gazdagításához is hozzájárul. Tekinthető egyrészt nyereségnek, ajándéknak Istentől, másrészt az ember tapasztalatainak, figyelmes, elkötelezett odaszánása, megküzdése eredményének, egyúttal a „meggyökerezéshez” is hozzájárul azáltal, hogy az elmélyülés által személyesebb kapcsolathoz segít a tapasztalatokkal.⁴⁰⁵ A fogalomkör jellegéből is eredeztethető, hogy az Értesítőkben a pedagógushivatáshoz illeszkedő

⁴⁰⁵ Lehoczky 2016.; Kalkman – De Kool – Roeleveld 2012.

megjelenései fordulnak elő, diákokra vonatkozó utalása nem történt, így az intézmény szellemisége fejeződik ki a megfogalmazások által. Az egyes szövegrészeket disszertációm 10.3. sz. melléklete tartalmazza, jelenleg továbbra is egy-egy érintett példa kerül kiemelésre, esetenként a legszűkebb, rövid szövegekörnyezeti megjelöléssel:

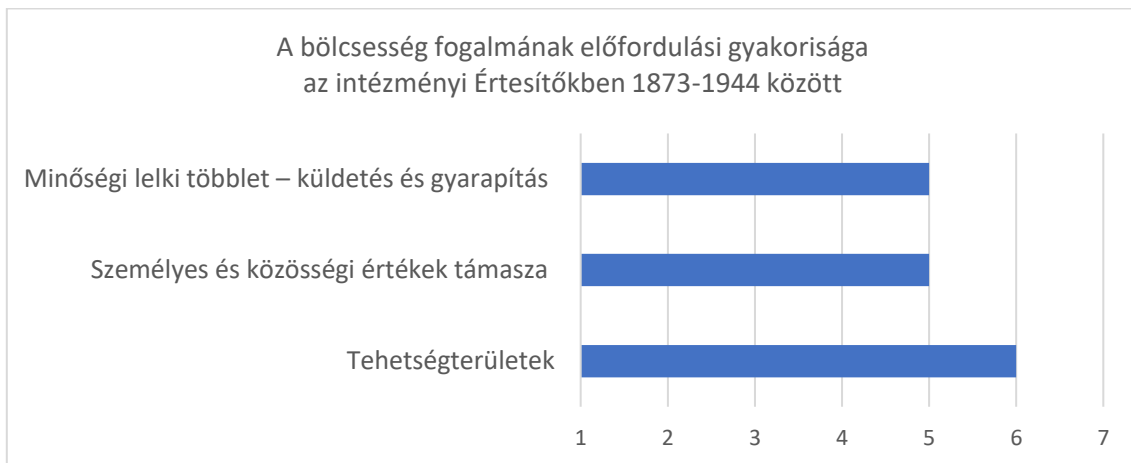
Jelentéskör	Szövegekörnyezet ⁴⁰⁶	Forrás	Téma
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás (össz: 5)			
a Lélek mint a bölcsesség forrása	Minél magasabbra emelhetné koronáját, annál mélyebb alázatossággal hajtja meg magát széked előtt, mert érzi, hogy bölcsességének kezdete is, folyása is, vége is a Te félelmed. Ezt a bölcsességet a Lélek gondolata adja, ami élet és békeesség (Róm. VIII. 6.), a tudomány csak vezet reá, mert a tudomány csak világosság és életnek útja. (Péld. VI. 23.)	1913/ 1914: 3.	Dr. Baltazár Dezső püspök imádsága – A főgimnázium új épületének felavatásán mondott imádság
isteni rend	Mindketten szinte rajongó szeretettel csüggöttek a természet szépségein. Diószegi a felettünk való <i>isteni erő megnyilatkozását</i> bámulta a természet csodás bölcseséggel megalkotott rendszerében , Fazekas a poéta átérzésével élvezte szépségeit s rousseau gondolatokkal telített lelkét delejes vonzással vonta magához a nagy természet békés, nyugalmas csendje.	1906/ 1907: 22.	Dr. Csürös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika tudós” szerzőinek 100. évf. alkalmából
jobbá válás	... mondákat bölcs emberek azért találták fel, hogy <i>embertársaikat javítsák</i> ... a mythosok alkotói a természeti dolgok ismeretét avagy saját természetbölcséleti nézeteiket akarták a néppel közleni	1877/ 1878: 5.	Gergely Károly, a classica literatura és a vallástan tanára székfoglaló beszéde
Személyes és közösségi értékek támasza (össz: 5)			
bölcsesség a nemzet értéke	A tudományos emberfő a nemzet igazi hatalma. A közértelmesség „azon jel, melynél fogvást a bölcs a nemzeteket mázsálja”. ... Hitel, Világ és Stádium, ti három, Nem kézzel írott könyv, mely bölcsel, tanít	1941/ 1942: 9–10.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – tanévnyitó beszéd
a nemzet szolgálata	Ősi iskolánk volt növendékének, dicsőségesen országló bölcs Kormányzó Urunknak legendáshírű daliás fia a becsület mezején való életfeláldozásával magasztos példát mutatott a magyar ifjúságnak az eszményi hazaszeretetre és nemzetszolgálatra.	1942/ 1943: 3.	Dr. Kun Sándor igazgató tanévnyitó beszéde
elkötelezett ragaszkodás megbecsülés e	Az ő erős kezének, mély bölcsességének , Alma Materünk iránt való áldozatos hűségének és határtalan szeretetének köszönhetjük, hogy ... iskolánk ... a négyszázados ősi szellemet híven ápolva és a modern tudományos pedagógiai kutatás minden értékes eredményét felhasználva hatalmas iramban új virágzás felé halad	1935/ 1936: 2.	báró Vay László főgondnok üdvözlő beszéde Dr. Baltazár Dezső püspöki szolgálatának 25 éves évfordulóján
Tehetségterületek (össz: 6)			
pedagógiai tehetség	Kérem jövőben is, hogy gazdag tanulmányaikkal elhalmozni, bölcs tapasztalataikkal oktatni , pályám rögös utain támogatni szíveskedjenek.	1875/ 1876: 16.	Nagy Pál tanár úr székfoglaló beszéde

⁴⁰⁶ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

pedagógiai tehetség	Kartársai iránt tanúsított őszinte szeretetéért, tántoríthatatlan igazságérzetéért, lebilincselően előzékeny, szíves modoráért, bölcselkedő lelkének varázsos derűjéért, páratlan önzetlenségéért, fényes emberi erényeiért mindnyájan igaz tisztelettel, őszinte nagybecsüléssel és baráti ragaszkodással viseltettünk iránta.	1936/ 1937: 9.	Dr. Kun Sándor ig. megemlékezése Dr. Vekerdi Béla tanár úr intézményből való távozásához kapcsolódóan
vezetői tehetség	Mélységes hálával és köszönettel adózunk mindenekelőtt az egyházkerület akkori elnökségének, dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok uraknak, akik bölcsességükkel és erélyükkel a felvetett eszmét felkarolták és a megvalósulás állapotába eljuttatták.	1933/ 1934: 4-5.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató szavai Karai Sándorhoz jubileum alkalmából

A bölcsesség szó előfordulásai a Gimnáziumi Értesítőben a disszertáció szempontrendje alapján (saját szerkesztés)

Az intézmény Értesítőit áttekintve a „bölcsesség” fogalmának előfordulásai az egyes szempontokhoz kapcsolódóan a következő gyakoriságot mutatják:

Kutatási szempontjaink mentén látható tehát, hogy a bölcsesség szó három területhez kapcsolódóan jelenik meg: kifejeződik a fogalom mélyén is hordozott „minőségi lelki többlet”, valamint a közösségi értéke által, továbbá a tehetségterületek vonatkozásában kiemelten pedagógiai és vezetői területhez illeszkedő szövegkörnyezetben. Mindezzel a bölcsesség formálódásához is szükséges elmélyülés („mély bölcsesség”), valamint az egyén személyes világán túl is mutató figyelem, minőségi átgondolás és feldolgozásmód szerepe is kifejeződik a fogalom kapcsán.

Az érintett szövegek tematikáját tekintve megjelennek: ünnepélyek beszédei, székfoglaló beszédek, pedagóguspályáról való megemlékezések, továbbá a hitre nevelés témája, amely a valláserkölcsi nevelés pedagógiai értékeit taglaló beszéden túl (D. Dr. Nagy Sándor tanár úr beszéde *A tanítás összpontosítása a vallásos nevelés terén* címmel az 1940/1941. tanévben) az intézmény új épületének átadásához is kötődött. Az 1913/1914. tanévben az új épületbe

költözés az intézmény oktatási-nevelési tevékenységeit is minőségi gyarapodáshoz segítette, így mindennek alapjaként az épületavató püspöki áldás egyúttal lelki többlettel is megtölthette azt. Ezen beszédben a bölcsesség forrása bibliai igeszakaszokra is építve a Lélek, s általa a békeesség, mindemellett a bemutatott szövegrészekben az „isteni erő” megnyilatkozásaként, az „embertársak” jobbá válásának segítőjeként és a teremtett világban kifejeződő rend bölcsessége által is tükröződik. A Debreceni Református Kollégiumban tanuló gimnazistákat mindez a lelki többlet segítette szellemi gyarapodásukban, tehetségük, legjobb képességeik kibontakoztatásában.

d. A képesség szó előfordulásai

A tehetség fogalmához kapcsolódóan a lehető legnagyobb teljesítmény elérésére való képesség gondolatköre, s ezáltal a magas fokú teljesítőképesség a különböző szakirodalmakban szorosán illeszkedik. Megvizsgálva mindezt a képesség szónak a Gimnáziumi Értesítőkbeli megjelenését, szempontrendünk mentén a következő jellegzetes előfordulások mutatkoznak (a disszertáció 10.4. sz. mellékletében az összes megjelenés megtalálható):

Jelentéskör	Szövegkörnyezet ⁴⁰⁷	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés (össz: 7)			
képesség kibontakozása – fejlődés – <i>diákok tehetsége</i>	A hangversenyt a kollégiumi Kántussal közösen rendezte meg az intézet énekkarának közreműködésével. ... Zenekarunk nagy fejlődése és <i>teljesítő képessége</i> a komoly zenészeket is meglepte és a közönség lelkesen tapsolt a zenekarnak.	1931/ 1932: 60.	Zenekar beszámolója
képesség kibontakoztatása – <i>diákok tehetsége</i>	A haladók <i>képességüknek</i> megfelelő nagyteljesítményű vitorlázó modelleket készítettek.	1943/ 1944: 28.	Repülő-kör beszámolója
tehetség kibontakozása, tehetséges személyiség sérülékenysége	nem az a baj, ha az <i>egyesek kiválóbb képességeinek fokozottabb kiművelését</i> megengedjük és eszközöljük, sőt ez kívánatos is; hanem ott a hiba, amikor kényeztető elnézésből, becézgető majomszeretetből vagy túlzott pszichológiai következetességből egyik elmének egyik, másik elmének másik ismeretkörben megállapított nehézkességét, bajlódóbb előhaladását elég oknak tekintjük arra, hogy az illetőtől abban a disciplinában jóformán semmit se kívánjunk ...	1931/ 1932: 14.	Dr vitéz Bessenyei Lajos igazgató úr székfoglalója a Magyar Paedagógiai Társaságban: Az egyéniség kinevelésének határai c.
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás (össz: 3)			

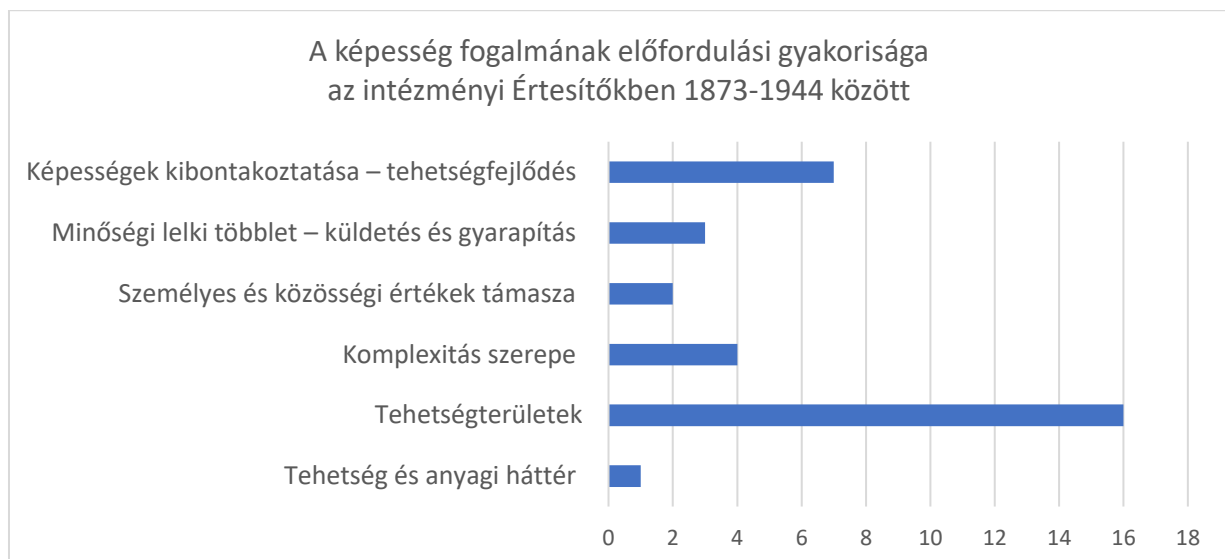
⁴⁰⁷ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítő megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

képességek isteni forrása	<i>Istentől nyert kivételes egyéni képességeit</i> már gregárius tanár korától kezdve igénybe vették és méltányolták a különböző pedagógiai közületek és hatóságok ...	1935/ 1936: 9.	Dr. Kun Sándor ig. megemlékezése vitéz Dr. Bessenyei Lajosról tankerületi főigazgatóvá válásához kapcs
teremtés	Mennyit beszélne e falak, ha a <i>teremtés pillanatában megadatott volna nekik e képesség</i> ; mennyit tudnának regélni...	1936/ 1937: 64.	Varga János VII. oszt. tanuló írása: Trieszt – tanulmányi kirándulás
a jó követése	A palaestrában összegyűlve elemezték, magyarázták és szavalták azokat, melyek főlébresztették a <i>gyermek egyéni képességeit</i> , akaratát a <i>jónak és szépnek követésére</i> , egyúttal kölcsönösen hatottak értelmére és kedélyére. Innen bámulatosan fegyelmezett észjárásuk és kedélvüknek színarany csillogása. Innen Isten-, törvény- és hazaszeretetük és ízlésüknek, művészi érzéküknek, az a fejlettsége, melyet eléggé bámulni nem tudunk	1895/ 1896: 11–12.	S. Szabó József tanár úr székfoglaló beszéde
Személyes és közösségi értékek támasza (össz: 2)			
nemzeti összetartás	Ezt a drága örökséget emlékében megünnepelni, gazdag kincses-házából hazafiúi lelkesedést meríteni jöttünk ma erre a helyre, hogy <i>nemzetünk öntudatát, nemzetünk szívének dobbanását</i> ... még erősebbé, még hatalmasabbá tegyük, hadd hallják meg künn minden nemzetek, hogy mi élni akarunk, hogy erre van <i>képességünk</i> , van erőnk és hivatásunk.	1907/ 1908: 28.	Dr. Petzkó Ernő beszéde március 15-i ünnepélyen az oratóriumban
tehetség hasznosulása közösség érdekében	Az apai szív jóságos megértése és meleg érzései vezették őt mindig a növendékeivel való érintkezésben, s így a hálás és hozzá meghatóan ragaszkodó tanítványai között kifejtett nevelői működése gazdag eredményeket hozott. <i>Kivételes képességeit</i> az iskolán kívül is igénybevették.	1936/ 1937: 8.	Dr. Kun Sándor ig. megemlékezése Dr. Vekerdi Béla tanár úr intézményből való távozásához kapcsolódóan
Komplexitás szerepe (össz: 4)			
tehetség sokoldalúsága	Idehaza is állandó és komoly autodidaxis útján <i>fejleszti tovább tehetségét és képzettségét. Sokoldalú érdeklődése és képessége</i> a tanításon felül az iskolában és tanárkarban szélesebb munkakörbe állítja őt és növeli hatását, sőt a társadalomban is, egyesületekben és testületekben tevékeny munkásságot fejt ki	1926/ 1927: 8.	S. Szabó József megemlékezése Dr. vitéz Bessenyei Lajos tanár úrról 25. jubileum alkalmából
Tehetségterületek (össz: 16)			
pedagógusi érzékenység	<i>Kitűnő képessége</i> volt ahhoz, hogy a különböző fejlődési fokon levő gyermekek és ifjak értelmi színvonalához alkalmazkodva, hol játékos módszerrel, hol komoly tudományos alapon, de állandóan világos magyarázattal és szaktárgyai iránt lelkes érdeklődést keltve értesse meg tanítványaival a nehéz matematikai és fizikai fogalmakat.	1939/ 1940: 6.	Dr. Kun Sándor megemlékezése Jakucs István nyugdíjba vonulása alkalmából (35. éves középiskolai tanári szolgálat után)
irodalmi tehetség	Kettőnél a <i>classica irodalomban való képességet</i> kell kiválóan tekintetbe venni.	1875/ 1876: 51.	Józsa alapítvány támogatási keretének meghatározása
gondolkodási képesség, fegyelem	Az általános műveltség tehát nemcsak az értelem magas fokra való fejlesztéséből áll, a mi fogalmaink tisztaságában s <i>gondolkodási képességünk fegyelmeztségében</i> nyilvánlik, hanem az erkölcsi és akarati erők öszhangzatos kiművelését is feltételezi, a mi azt teszi más szóval, hogy a valódi művelt ember tiszta, nemes erkölcsi jellemmel bíró ember	1884/ 1885: 7.	Dr. Öreg János tanár úr, a classica litteratura tanszék tanárának székfoglaló beszéde
önismereti képesség,	Kölcsey <i>önismereti képességének</i> öröklött adottságai vannak, s az öröklött tulajdonságok e nagy szellem lelki kohójában	1938/	Kónya József: Kölcsey kiáltó szava

elmélyülés értéke	áttüzesedve alakultak a magyar sorstudat érzékeny mutatóivá. ... A református, általában a protestáns lélek önvizsgáló kialakítására a biblia, a mindennapos bibliaolvasás és az ezáltal könyörtelenül feltámadó <i>elmélyedés különös képességet fejlesztett ki</i> általában a református, de különösen a magyar református lélekben.	1939: 10.	a Kölcsey- emlékünnepeken
megfigyelés, rendszerezés szerepe	... <i>éles látása, megfigyelő képessége</i> kellett ahoz, hogy az elért eredményeket <i>összegezze és rendszerbe öntse</i>	1901/ 1902: 29.	Zalányi János tanár úr székfoglaló beszéde
alkotási képesség	Az <i>alkotási képességet</i> tekinti az ember egyetlen tulajdonának, melynek örülhet, mert ez <i>Istenhez köti őt</i>	1941/ 1942: 8.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – tanévnyitó beszéd
épület felújítása – könyvtári fejlesztés	A tanári kézi könyvtárban a falak mentén, egészen a mennyezetig érő, Schlick-Vajda-féle szabadalmazott rendszerű, vasból való könyvtári állványok alkalmaztattak, melyeknek igen nagy előnyük tűzmentességük mellett különösen az, hogy a lehető legnagyobb a <i>befogadó képességük</i> .	1913/ 1914: 49–50.	A főgimnázium új épületének avatása – Az épület műszaki leírása Nagy Károly műegyetemi adjunktustól
Tehetség és anyagi háttér (össz: 1)			
szegénység igazolása jótéteményhez – <i>diákok tehet(ős)sége</i>	A jótéteményért beadott folyamodványoknak oly felszerelését véli megkívánandónak, mely a szülők valódi szegénységét és a jelentkező <i>képességét</i> az eddiginél világosabban kitüntesse.	1885/ 1886: 12.	igazgatói felterjesztés tanügyi bizottsági ülésre: jótéteményért folyamodás rendje

A képesség szó előfordulásai a Gimnáziumi Értesítőkben a disszertáció szempontrendje alapján (saját szerkesztés)

A „képesség” szó megjelenése a kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőiben az egyes szempontokhoz kapcsolódóan a következő gyakoriságot mutatja:

A tehetséggondozásra úgy is tekinthetünk, mint a képességek kibontakoztatásának folyamatára, s ez leginkább különböző tehetségterületek mentén ragadható meg az Értesítők

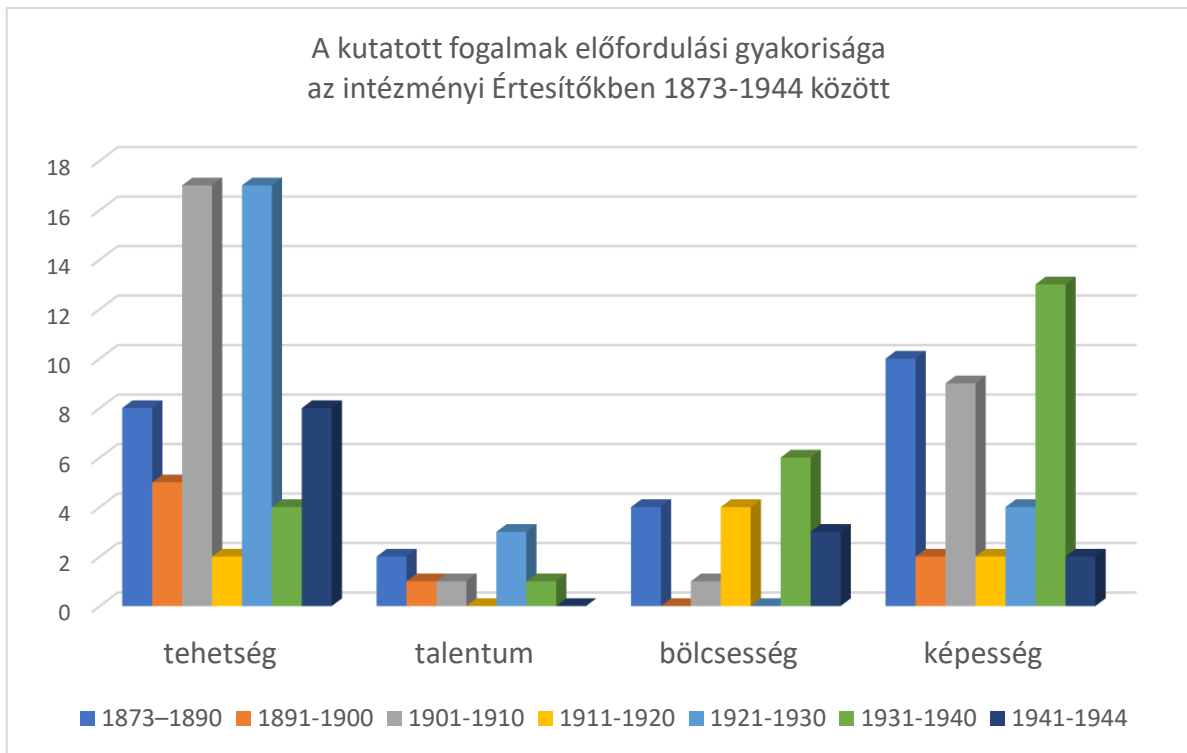
szövegeiben. Ide sorolhatjuk ismét a nyelvi-irodalmi tehetségterület említéseit (költői, irodalmi, illetve szónoki képesség), továbbá a pedagógusi érzékenység kifejeződési módjait. Mindezeket túl a „tehetségterület” gondolatkörre jelenleg annak képességterületekhez kapcsolódó gazdagsága nyomán úgy is tekinthetünk, mint a minél jobb és eredményesebb teljesítőképeség kifejeződési módjaira – így megjelenik pl. látási-megfigyelési, rendszerező, gondolkodási képesség, de a személyiség további belső világát tekintve önismereti és alkotóképesség ugyancsak. A fizikai jelenségek és a tárgyi világ köréből szintén megjelenik utalás pl. a levegő vezető képessége, a fémek elektromos vezető képessége, székfoglaló beszédekben, illetve az épület befogadó képessége az új épületbe való költözéshez kapcsolódóan.

Kiemelendő, hogy a képesség szó megjelenései kapcsán ismét megragadhatóak az intézményi szellemiségen túl közvetlenül diákok tehetségességére vonatkozó szövegrészek, s ehhez illeszkedően a „képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés” gondolatkör mentén jelenik meg következő gyakoriságban a fogalom kiemelten önképzőkori beszámolókból, ezen tanórán kívüli tevékenységek eredményességét is alátámasztva.

Szintén szerepet kap a személyiség komplexitása, valamint a „minőségi lelki többlet” pl. Istentől nyert képességekre való utalásban, illetve „a jó” megvalósításához kapcsolódóan. Ezen túl az egyéni képességeknek szűkebb és tágabb közösség érdekében való hasznosulása, továbbá az egyéni tudás értéke az anyagi háttéren túl az intézmény szellemiségének fontos részeit képezik.

A fogalmak előfordulási gyakorisága a kutatott időszakban

Áttekintve a tehetség, a talentum, a bölcsesség és a képesség fogalmak előfordulását a Gimnáziumi Értesítőkből, a történeti tendencia megragadásához e megjelenések idői rendje a következő:

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetéhez is kapcsolódóan áttekintve az egyes fogalmak előfordulási gyakoriságát az intézmény értesítőiben, sajátos tendenciákat azonosíthatunk. A tehetség szó alkalmazása messze meghaladja a többi szó megjelenését, s leginkább 1901–1910, valamint 1921–1930 közötti időszakban kiemelt. Az első időszak a gimnáziumi tehetséggondozó eszköztár tekintetében is egyre szélesebb körben, szervezett keretek között is kibontakozó lehetőségeket jelentett, ekkor látható, hogy a „képesség” fogalma is gyakoribbá vált, a második pedig a trianoni megterhelő időszakot követő, egyúttal az 1924. évi középiskolai törvény által az egyéni képességekre is irányuló differenciálás szerepével erősítette meg a tehetséggondozás ügyét. Ez utóbbi időszak egyúttal a „talentum” szó előfordulását tekintve is emelkedést mutatott, amely szintén összefüggésben áll az egyéni értékek gyarapítása segítségének törekvésével.

Kiemelkedik a fogalmak gyakorisági tendenciáját tekintve a „képesség” szó alkalmazása az 1930-as években, ami egyúttal a „bölcsesség” szó előfordulási gyakoriságát tekintve is növekedést jelez. Ebben az időszakban az intézmény életében is sajátos meghatározót jelentett a nemzeti jelleget erősítő 1934. évi középiskolai törvény szerepe, egyúttal a diákok önképzésének minőségi fejlesztése az egyéni képességeik minél magasabb szintű fejlesztésének, kibontakoztatásának lehetőségeként.

Összességében a Debreceni Református Kollégium vizsgált időszakra vonatkozó Gimnáziumi Értesítőiben a tehetség fogalomkörének széleskörű megmutatkozása is megerősíti, hogy az oktató-nevelő pedagógiai szellemiség az intézményben a diákok legjobb képességeinek kibontakoztatását biztosította, s mind a tudás, az ismeretrendszer gazdagításának, mind további készségek gyarapításának is teret engedett, valamint tudatosan tekintett megerősítésükre. Minden vizsgált fogalom megjelenése megerősíti a személyre hangolt figyelem, a személyiség komplexitásának értékét és szerepét, a diákok tehetségességének, képességei kibontakoztatásának támogatása során pedig az isteni elrendelés, a számára rendelt út követésének fontosságát. Hasonlóan több vonatkozásban kiemelkedik a tudáson, ismeretgyűjtésen túli elköteleződés, az egymás felé fordulás, a közösség értéke, ezáltal is a diákok összetartásának, amely lelki összetartozás további lehetőségeket nyújt mindannyiuk számára is a többé, jobbá válás irányában, a kitartó, minél magasabb értékű teljesítőképesség megmutatkozásában.

6.2. A fegyelmezettség értéke, a fegyelem szabályozásának rendje a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemiségében

A Debreceni Református Kollégium oktató-nevelő tevékenységének legfőbb kereteit az intézmény iskola törvényei határozzák meg, szerepük a tehetséggondozás vonatkozásában is segítséget nyújt annak szervezeti iránymutatóiként. Disszertációm következő kutatási kérdése minderre vonatkozóan: Hogyan érvényesül a fegyelem, a fegyelmezettség értéke a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának törvényeiben és rendtartási szabályzataiban, valamint az értesítőkben? A kirajzolódó szellemiség hogyan függ össze az intézmény szellemi munkájával, különös tekintettel a tehetséggondozásra?

Az intézmény szellemiségét kifejezve a törvények köréből kiemelten tekintek kutatásom időszakának előírásaira, forrásaim a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának fondjegyzéke alapján: TtREL I. 8. h) 13 d. A vonatkozó törvények: 1873. és 1878. évek iskolai előírási rendjét tükrözik, továbbá az 1873. és 1877. évekhez kapcsolódó belrendtartási és fegyelmi szabályzatokat elemzem.⁴⁰⁸

Kiemelendő továbbá egy 1889. évi „Rendtartási és fegyelmi szabályzat” című dokumentum, amely ugyanakkor jelentős részben megegyezett az 1878. évi „Iskolai törvények” című dokumentummal, ezért az intézmény életében változást jelentő 1873. évi törvényhez közelebbi forrás pontjait emeltem mélyebben elemzésembe, s a csekély szóhasználati különbséget ezen belül tüntettem fel.⁴⁰⁹

Komparatív kutatásom során azt vizsgáltam, hogy a feladatok irányában megmutatkozó elköteleződés értéke, a kálvini munkaetika szerepe hogyan tükröződik az iskolai törvények és vonatkozó szabályzatok előírásaiban. Mindezért kiemelten vizsgáltam az erkölcsi nevelés és illem, valamint a tanulás helyzetéhez és a fegyelemhez kapcsolódó törvényi szakaszokat, ezeken túl csak mindezekhez szorosan illeszkedő egyes további pontokat jelenítem meg.

⁴⁰⁸ A Tiszántúli Református Egyházkerület 1873-ban fogadta el a nyolcosztályos struktúra visszaállításának tervét a Debreceni Református Kollégiumban (Forrás: Györi L. 2013a: 54.), ezért az intézmény működését meghatározó akkori törvényi előírások kiemelték kutatásom szempontjából.

⁴⁰⁹ Mindezen forrásokon túl kutatásom időszakára vonatkozóan további törvény nem volt fellelhető a Gimnáziumra vonatkozóan.

Az 1894/1895. évi Gimnáziumi Értesítő intézménytörténeti áttekintése az 1873-tól kezdődő, nyolcosztályos gimnáziumi szervezet iskolai törvényeihez kapcsolódóan a következő értékelést nyújtja: „A főgymnasium szervezésekor alkotott fegyelmi szabályok ... az iskolai belső rend megszilárdítására voltak irányozva; szorgalomra, kötelességteljesítésre és illedelemre szoktatták az ifjúságot, szabályozták vallási és erkölcsi életét, iskolai és társadalmi magaviseletét. Szigorú, de humánus törvények voltak.”⁴¹⁰

A fegyelmezettség elvárása az iskolai törvényeknek különböző szakaszában különböző hangsúllyal mutatkozik meg, ám a diákok intézménybe kerülésétől fogva megvalósítandó értéket jelent. Ennek megfelelően az I. *Fölvételt* *illető törvények* szakaszában a szegény, ám „jó erkölcsű” és „jó igyekezetű” diákokra irányuló figyelem kapcsán is kifejeződik szerepe: addig kaphatnak tandíjfizetéshez is kapcsolódó támogatást, ameddig viselkedésük megfelel az intézmény szellemiségének. Az 1873. évi törvény 7. § kimondja: „Szegény sorsú, jó erkölcsű, s jó igyekezetű tanulóknak, ha folyamodványuk mellett szegénységüket szabályszerűen kiállított bizonyítvánnyal igazolják, a tanárkar a tandíjj-fizetést részben vagy egészen el is engedheti; de megfosztatnak ezen jótétemény élvezetétől, mihelyt magukat akár erkölcstelenség, akár a tanulásban való hanyagság által megbélyegzik.”⁴¹¹

Ugyanezen gondolkörben az 1878. évi törvény 2. §-a abban jelent változást, hogy már bevonja a szülők vagy a gyermek gyámjának szerepét is a beiratkozása során: „Minden tanuló személyesen és pedig első felvételre rendszerint atyja, anyja vagy gyámja ... kíséretében tartozik az igazgatóságnál jelentkezni.” Bizonyos, hogy diákok eredményes tanulmányi előmenetele szorosan összefügg a családi háttér támogatásával, így mindez már a beiratkozástól közvetlen támaszt nyújthat számukra, szerepük pedig 1878-tól törvényi előírásban kifejeződő megerősítéssel is társul.

II. Vallást, erkölcsöt és illemt tárgyzó törvények

1873 Vallást, erkölcsöt és illemt tárgyzó törvények	1878 a törvényi szakasz új elnevezése: Erkölcsi magaviseletet s illelmet tárgyzó törvények
--	--

⁴¹⁰ Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 311.

⁴¹¹ A levéltárban fellelhető korábbi, 1862. évi törvény még nem tesz külön említést ezen diákokra, a beiratkozás mindenki számára a tanév első 8 napján belül, a megfelelő bizonyítványainak bemutatásával történt.

<p>„Minden tanuló köteles beszédében és egész magaviseletében vallásosságot, jóerkölcsöt és illedelmet tanusítani” (8. §)</p> <p>a) vallást, erkölcsöt és illemet sértő szavak kerülése;</p> <p>b) istentisztelet előtt negyed órával megjelenés az osztályteremben, ahonnan egy tanár felügyelete alatt megy át az osztály a templomba;</p> <p>c) jótéteményes VII. és VIII. oszt. tanulók templomi szolgálatának teljesítése feltétele a jótéteményre jogsultságuknak (8. §)</p>	<p>„Minden tanuló úgy tetteiben, mint beszédében s egész magaviseletében a műveltség, illedelem és jóerkölcs követelményeihez tartozik alkalmazkodni, óvakodnia kell tehát mindentől, a mivel azokat megsérthetné.” (11. §)</p> <p>„Ünnep s vasárnapokint minden tanuló tartozik templomba menni a fennálló szabályzat szerint.” (12. §)</p> <p>13. § kiegészítése: templomi és temetési szolgálat kötelezettsége</p>
<p>tisztelet és engedelmisség minden polgári, egyházi és iskolai felsőség iránt (11. §)</p> <p>tisztelet és engedelmisség a tanároknak „mint legközelebbi előljáróknak” (12. §)</p> <p>szülők, gondviselők, kosztadó gazdák iránt (14. §)</p>	<p>ua. (15. §) kiegészítéssel: „e tiszteletének művelt egyénhez illő módon, külsőleg is kifejezést kell adnia”</p> <p>ua. (18. §)</p>
<p>őszinte tisztelet és engedelmisség a tanárok irányában (12. §)</p>	<p>ua. (16. §)</p>
<p>a tanulótársak egymáshoz kapcsolódó szeretete, „egymást testvéri figyelmeztetéssel, s jó példáikkal a jóra buzdítsák” (13. §)</p>	<p>„Egymás iránt ... testvéries szeretettel, nyájassággal s kimélettel viseltessenek” (17. §)</p>
<p>megjelenésük „műveltségükről és szerénységükről tegyen tanúbizonyyságot” (15. §)</p>	<p>nincs kimondva</p>

A Kollégium 1873. és 1878. évi törvényeinek valláserkölcsei neveléssel összefüggő pontjait tekintve látható, hogy kiemelt megerősítést kap az illedelmes, egymás irányában figyelmes, tisztelet kifejező viselkedésmód, s mindezek úgy a társak, mind a tanárok és más felnőttek irányában követendő iránymutatóul szolgálnak. Az istentiszteleteken való részvétel kötelezettsége magában hordozza az ott elhangzó igeszakaszok és további iránymutatások fontosságát, azok követésének értékét, egyúttal mintát nyújt a kitartó elköteleződésre a diákok életének további helyzeteiben is. A tanulmányi előmenetelükben való lelkiismeretes, fáradhatatlan bevonódás értéke mindezeknek további tükröződése: „Tekints az ige fegyelme alatt eltelő, rendezett életedre, szorgalmadra és annak gyümölcseire, melyek Isten áldásának jelei számodra.”⁴¹²

Az istentiszteletek látogatásának kötelezettségéhez kapcsolódóan az 1873. évi törvény az osztályok közösségének és a pedagógus kísérésének szerepét is kiemeli, amellyel az

⁴¹² Békési 1964: 360.

összetartozásuk értéke is támogatást kap. Az 1878. évi törvényben a valláserkölcsei nevelés és a műveltség szerepének összekapcsolása új gondolatként kerül beemelésre, ennek pedig az intézmény szellemiségében a hit és a tudás összefonódásán keresztül mutatkozik meg értéke.

A fegyelmezett élet az 1873. évi törvény alapján a „műveltség és szerénység” támogatásának forrásává is válik, egyúttal a „vallásosságot, jóerkölcsöt és illedelmet” összefűző szabályozás kifejezi a hitre nevelés társas kapcsolatokat meggazdagító szerepét is a szeretet, a jóra buzdítás (1873. évi 13. §), majd a testvériesség, nyájasság és a kímélet (1878. évi 17. §) említésével. Mindezeknek gyökereiben a törvényi szakaszok között alapvető elvárásként emelkedik ki a tisztelet és az engedelmesség fontossága minden emberi kapcsolatban, ezzel összefüggésben pedig a fegyelem, az alázat kifejeződésének támogatása a Kollégiumban. A diákok közösségét lelki társakká formálja, egymás megsegítésének szolgálatát, a jó értékek kibontakoztatását emeli ki értéként előttük.

III. Tanulást illető törvények

<p style="text-align: center;">1873 Tanulást illető törvények</p>	<p style="text-align: center;">1878 a törvényi szakasz új elnevezése: Tanulást s az iskolában való magaviseletet illető törvények</p>
<p>kötelező tanórákra járás (esetleges hiányzás esetén mulasztási engedélyt kérve, vagy utólagos igazolás benyújtásával) (16. §)</p>	<p>ua. (19. §), de megjelenik kivétel: rajz és torna, „melyek alól testi fogyatkozás esetében – hiteles orvosi bizonyítvány alapján – az igazgató ad ideiglenes fölmentést.” további pontosítás a 20. §-ban: a heti kötelező órák számánál több hiányzás esetén (engedélyeztetés, illetve igazolás nélkül) a diák „kiléptetnek tekintetik” 1889. évi rendtartási és fegyelmi szabályzat új pontban jelzi: „önként rendkívüli tárgyak is tanulhatók” ... mindeközben ügyelve rá, hogy a tanulók „tehetségéhez és testi erejéhez képest” ne terhelődjenek túl (23. §) + tanóráról való késések rögzítését is kimondja (24. §)</p>
<p>illedelmes várakozás a tanterem kinyitására, késés tilos (19.§) illedelmes távozás (26.§)</p>	<p>nincs kimondva</p>
<p>tanszerek rendben, tisztán tartása (20.§) szükséges tanszerek magával hordása (21.§)</p>	<p>nincs kimondva, de épületet „bemocskolni vagy rongálni” nem szabad (25. §)</p>
<p>csend, a tanár érkezésekor és távozásakor a tisztelet kifejezéseként felállás, engedelmesség (22–23.§)</p>	<p>„nem szabad veszélyeztetni a tanítás sikerét a tanórákon való figyelmetlenkedés vagy hanyagság által, vagy bárminemű módon sem” (23. §)</p>

zajongás és helytelenkedés szünetben is tilos (24. §)	ua. (24. §)
iskolai tanórák utáni pihenés idejét „az iskolai föladatok s gyakorlatokra kell fordítani”, olvasás a tanárok javaslata szerint (27. §) + ifjúsági könyvtárra való utalással	ua. (26. §) + bekerül: könyv megrongálása vagy elvesztése esetén teljes kárpótlással tartozik

A tanulás kereteinek szabályozásához kapcsolódóan az 1873. és az 1878. évi törvények alapvetően a fegyelmezett, pontos, precíz munkavégzés megvalósulását támogatják, s ezt mind a kötelező óralátogatások által, mind a tanulás terének, a tanteremnek és eszköztárának figyelmes vigyázása szempontjából kifejezik. A tisztelet tehát nemcsak a személyes-társas kapcsolatrendszerben, hanem a tanulás, s annak szellemi és tárgyi környezete vonatkozásában kiemelt érték az intézményben. A korábbi, 1862. évi törvény 15. §-ában egy további minőségi meghatározás is szerepelt: „A tanterem, mint olyan, szent”. Az 1873. évi törvény ezt már nem tartalmazza, de további gondolatokkal is megtámogatva képviseli annak szellemiségét: többek között a csend megerősítée által, mely szintén megsegíti az elmélyült munkát, továbbá a tanár személyének tisztelete, a tanóra rendjének megbecsülése által, amelyek pedig az elkötelezett munka kísérőiként segítséget nyújthatnak annak eredményességében is.

A figyelem megtartása segít az ismeretek elsajátításában, ehhez a szükséges eszközök elérése, vagyis a felesleges más elemek kerülése is iránymutatóul szolgál. Az értékes időbeosztás kiemelése, az olvasás szerepe a tanárok javaslatainak követésével mind további személyiséggazdagító hatással bírnak, a tehetséggondozás vonatkozásában pedig ugyancsak értéket tükröz mindez. Kiemelésre kerül az ún. rendkívüli tárgyak szerepe, egyúttal a túlterhelés fontossága, az egyéni képességeknek, „tehetségnek” megfelelő szellemi gyarapodás az intézményben.

Kiemelendő továbbá, hogy az 1878. évi törvénybe bekerült a szülők szerepe, amely a gyermek tanulmányi eredményeinek nyomon követésében is megmutatkozik, s ezzel annak minél jobbra formálásában, fenntartásában is további értékes segítséget jelenthet.

IV. Szállást, iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények

1873	1878
Szállást, iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények	a törvényi szakasz új elnevezése: Az iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények

szállás csak tisztességes magánháznál lehetséges, osztálytanár és igazgató engedélyével (32. §)	ua. (32. §)
vendégfogadó, kocsmá, kávéház látogatása csak szülő vagy gondviselő jelenlétében (33. §)	ua. (33. §) + kimondásra kerül sörház is
„szorosan tiltatik” kártyázás, „bármely idő- és pénzrabló játékok” (34. §)	ua. (34. §) + kimondásra kerülnek büntetési tételek is
bál, színházlátogatáshoz szülői engedély és tanárkar értesítése szükséges (35, 36. §)	ua. (37. §)
„idő- és pénzvesztegető” dohányzás „hathatósan tiltatik” (37. §) + „örizkedjék e szokástól”	ua. (35. §)
egymás között egylet alakítása tilos vagy mások által alakítottban részt venni tanári engedély nélkül (38. §)	ua. (38. §)
„általában minden előre kicsinált idő-vesztegető összejövetelek szorosan tiltatnak” (39. §)	nincs kimondva
egymás között „holmikat” elcserélni vagy eladni szülők vagy gondviselők tudta nélkül nem szabad (41. §)	ua. (40. §)
bizonyítvány kiállítása csak tartozások teljesítése esetén lehetséges (43. §)	ua. (42. §)

A Kollégium életében a kitartás, a fegyelmezettség értéke olyan értékes támaszul szolgál, amely a diákok számára tanulmányi eredményességük forrását is nyújtja. Ebben az intézményi rendben az időbeosztás akkor válhat a diákok megsegítőjévé, ha minél hasznosabb tevékenységekkel töltik meg napjaikat. A törvények alapvetően egységesek az értéktelen időszakok csökkentésében, segítséget is nyújtanak a keretek tartásában, ezzel is diákokat a kötelezettségek teljesítésére, tisztességes helytállásra vezetik.

V. Fegyelem-gyakorlat

1873	1878
fokozatosság elve érvényesítendő, kivéve „nagyobb és rendkívüli” vétségeknél (44. §)	ua. (43. §) „a szorgalom élesztésére”
legsúlyosabb büntetésekhez a tanári gyűlés jóváhagyása szükséges, pl. jótéteménytől megfosztás, börtönbe zárás, testi büntetés (46. §)	nincs kimondva

Az 1873. és az 1878. évi törvények az intézményi fegyelem megerősítése érdekében a nevelés, a nevelhetőség szerepét emelik középpontba. Az intézmény elsődlegesen az elutasítás és kitiltás, valamint más jelentősebb büntetések minél ritkább alkalmazását tűzte ki célul már 1873 előtt (1862. évi 39. §), s ahogyan az 1878. évi törvény 43. §-ban jelzi: a fokozatosság „a

szorgalom élesztésére” fontos. Mindezek jelzik tehát, hogy az intézmény közvetlenül építeni törekszik a belső lelki erőforrásokra, amely különösen azért is lényeges, mert hosszabb távon a diákok elköteleződésének fenntartásában is szerepet játszik.

Az 1878. évi törvények térnek csak ki arra, hogy az intézményben 9 éves kortól tanulhatnak a diákok: 3. § „A gymnasium első osztályába szabályszerűen csak oly tanuló léphet, ki a 9 évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb.” Ebben az életszakaszban talán még fontosabb szerepet játszik a nevelhetőség, a személyiségformálás lehetősége, amely egyúttal a képességek kibontakoztatásának forrásául is szolgál, mindezt is értéként tekinthetünk tehát az iskolai törvények ún. fegyelem-gyakorlataira.

Iskolai törvények a büntetési tételek tükrében

Az egyes törvények tételesen rögzítik a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma szellemiségének kereteit, alapértékeit, egyúttal azok nem teljesítése, megszegése eseteire is irányt mutatnak. A következőkben az egyes tematikus pillérek mentén tekintem át a vonatkozó büntetési tételeket az adott törvényi szakasz feltüntetésével.

II. Vallást, erkölcsöt és illemt tárgyzó törvények

Vétség	Büntetés jellege	Vonatkozó törvényi szakasz
templomi szolgálatot teljesítő jótéteményes diákok kötelezettségeinek elmaradása	nem teljesítés esetén kirekesztés a jótéteményesek közül	1873. évi 8. § c) 1878. évi 13. §
illetlen beszéd, káromkodás, erkölcstelen magaviselet, istentisztelet mulasztása	intés, dorgálás, tanárkarnak bejelentés, szülők értesítése, jótéteménytől megfosztás, botrány esetén elutasítás, kitiltás	1873. évi 9. §
tisztelet megsértése más felekezetiük vallása és vallásos szertartásuk irányában	„körülményekhez képest súlyosabb büntetésekkel is büntetnek” + elutasítás és kitiltás	1873. évi 10. § 1878. évi 14. § nem jelez büntetési tételt, de a tisztelet kimondását megerősíti
tisztelet és engedelmesség megsértése minden polgári és egyházi felsőség iránt	„körülményekhez képest büntetnek”	1873. évi 11. § 1878. évi 15. § nem jelez büntetési tételt, de a tisztelet

		kimondását megerősíti
őszinte tisztelet és engedelmesség megsértése a tanárok irányában	figyelmeztetés, megintés, akár az iskolából való elutasítás „iskolábóli elutasítással büntetettik az is, ki a reá szabott büntetést kiállani nem akarja”	1873. évi 12. § 1878. évi 15. § nem jelez büntetési tételt, de a tisztelet kimondását megerősíti
„Minden tanuló tartozik kiállani a reá szabott büntetést. Ha azt megtagadná vagy kijátszaná, azzal büntetésének súlyosbitását vonná magára, mely egész az elutasításig fokozódhat.”	nem tételesen kerülnek büntetésmódok meghatározásra, hanem az előző pontokat követő új pontként	1878. évi 16. §
tanulótársak egymás irányában szándékos sérelme, illetve közreműködés mások bántásában, mások „rosszra csábítása”	„azonnal elutasítatik” + tetteleges bántalmazás esetén dorgálás, bezárás, elutasítás	1873. évi 6.§ 1878. évi 17. § 1873. évi 13. §

III. Tanulást illető törvények

Vétség	Büntetés jellege	Vonatkozó törvényi szakasz
igazolatlan hiányzás tanóráról	magános megintés, osztály előtti megdorgálás, tanári gyűlés eleibe idézés, jótéteménytől megfosztás, hátrébb ültetés, szülők értesítése + jótéteménytől megfosztás	1873. évi 16. §
szünnapokon eltávozás engedély nélkül	osztályértekezlet általi megdorgálás, szülők értesítése, tanárkar általi megdorgálás, elutasítás	1873. évi 17. §
szüneteken kívül a városból távozás és szünetek engedély nélkül meghosszabbítása	„elutasításig fokozható büntetés”	1878. évi 22. §
otthoni kidolgozásra feladott munka pontos elkészítése, tiszta leírás, időben benyújtás elleni vétség	tanterembe zárás a mulasztás pótlása végett	1873. évi 18.§
órai csendzavarás	figyelmeztetés, teremből kiküldés „s később idéztetvén, rá a vétséghez mért büntetés szabatik”	1878. évi 23. § 1873. évi 23.§
órai hanyagság	„megérdemelt osztályzattal, a szülei vagy gondnokaik értesítésével „fegyelem-gyakorlat” különböző fokozatainak, főképp a	1878. évi 23. §

	fennmarasztásnak alkalmazásával fenytetnek, mely utóbbi az elhanyagolt teendők utánpótlásának kötelezettségével kapcsolatos össze”	
tanterem és abban lévő bármely tárgy bepiszkítása, abban kár tétele	véletlen károkozás: megtéríteni szükséges szándékos károkozás: dorgálás és „más büntetések”	1873. évi 25. § 1878. évi 25. § + bekerül: ha nem derül ki a kár okozójának személye, „az illető osztály növendékei együttesen térítik azt meg”
„minden iskolai félév végén szigorlat” elmulasztása	„az illető tantárgyról osztály-jegyzéket nem nyer” ha csak egy tantárgyból is nem elegendő készületű: „felebbi osztályba nem vitetik”, kellő készületét utólagos vizsgálat során bizonyítani szükséges	1873. évi 20. § 1878. évi 28-29. § alapján „iskolai év végén”, mulasztás esetén osztályismétlés
„nem elegendő osztályzatúak”	jótéteménytől való kizárás	1873. évi 30. § 1878. évi 30. §

IV. Szállást, iskolán kívüli magaviseletet s egyéb viszonyokat illető törvények

Vétség	Büntetés jellege	Vonatkozó törvényi szakasz
kocsma vagy más „erkölcsrontó hely” látogatása	szigorú megdorgálás, szülők értesítése, börtön, iskolából kitiltás + bezáratás	1873. évi 33. § 1878. évi 33. §: (sörházakra is vonatkozik)
kártyázás, „nyereszkedő játék”	megdorgálás, szülők értesítése, jótéteményből megfosztás, elutasítás	1878. évi 34. §
hivatal-szolga hivatalos eljárásában akadályozása, megbántása vagy kijátszása	„súlyos büntetés”	1873. évi 42. § 1878. évi 41. §: csak „körülményekhez képest” büntetik

Az intézmény értékeinek védelmezése és szellemiségének további közvetítése szempontjából a törvényekben megmutatkozó büntetési tételek láthatóan lehetőséget adnak többféle fegyelmezési módnak, egyúttal megerősítik a fokozatosság elvét is. Az 1873. és az 1878. évi törvények egyes pontjai átfedésben vannak egymással, s leginkább az alapértékek megtámogatása tükröződik általuk: a tisztelet, a fegyelem, a rend megbecsülésével.

Belrendtartási és fegyelmi szabályzatok

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának nemcsak iskolai törvényei szabályozzák a diákok életét, hanem ún. Belrendtartási és fegyelmi szabályzatok is születtek. Ezeknek felépítése magában foglalja az igazgató tanár és a tanárkar további tagjainak jogosultságait, a tanárkari gyűlés, az osztály tanácskozmány, az ellenőrző tanácskozások szerepét, továbbá tanulók felvételéhez, a tanév rendjéhez, vizsgarendhez kapcsolódó szabályozási pontokat. Kutatási kérdésemhez illeszkedően a fegyelem előírásai mentén vizsgáltam e két dokumentum tartalmát, ugyanakkor az 1873. évi előírásokban nem került külön taglalásra a fegyelem kérdésköre. Az 1877. évi Belrendtartási és fegyelmi szabályzat 10. §-ában a fegyelem előírásaihoz kapcsolódóan a következő szempontokat erősíti meg:

- a szülők – vagy más helyettesítők – szerepét a diákok tanulmányi előmenetelének kísérésében, „gyámolítják az iskola törekvését”, „örkődnek” a diákok erkölcsi magaviselete fölött, taneszközökkel ellátják őket, tanórai részvételüket támogatják;
- betegség „vagy egyéb fontos okból történő minden iskolai mulasztás” esetén igazolás kiállítása szükséges és a szülők értesítendőek;
- „az ifjúság erkölcsi érzésének ápolása, az iskola jószellemének megőrzése az összes tanári testület hivatása”, melyet „nemes példaadással s mivel bánásmóddal” támogatnak, hogy „a kegyelet és az engedelmség erényei gyökeret verjenek”;
- fegyelmi kihágások enyhébb módjaiban is „a szorgalom élesztése”, fokozatos büntetés szükséges.

Az iskola rendjét tekintve kirajzolódik tehát a nevelés szerepe a diákok legjobb viselkedésmódjának támogatásában, ezáltal a fejlesztés, a fejleszthetőség tükröződése az intézmény szellemiségében. A törvényi iránymutatások és a rendtartási szabályok betartása fölött az igazgató gyakorol „közvetlen felügyeletet az egész intézet fölött, tanulmány és fegyelem tekintetében ... ügyel mindarra, a mi a növendékek erkölcsi és tudománybeli előrehaladására befolyással van” (2. § 3. pont). Az ő személyén túl az osztálytanár szerepe jelentős (3. §), aki „a gondjára bízott osztályban a fegyelemnek, a tanításnak, a nevelésnek egységes szellemben való kezelését minden módon ápolni és elősegíteni” köteles.

A Gimnáziumi Értesítők forrásanyaga az intézmény fegyelmi helyzetéről

A levéltári források között fellelhető iskolai törvények anyagain túl kutatási kérdésemhez kapcsolódóan a további történeti időszakokban kifejeződő fegyelmi sajátosságok vizsgálatához

a Gimnáziumi Értesítők anyagaira építkeztem. A diákok fegyelmének leírásában a következő értékelések történtek:

	Kiemelt jellemző	Értékelés
1890 /1891	általában kielégítő, jelentékeny részben dicséretes	„A tanulóknak a tanítási órákra való eljárása, kötelességeik teljesítésében kifejtett szorgalma és az így elért előmeneteli eredmény általában kielégítő, jelentékeny részben dicséretes volt. Erkölcsi magaviselet tekintetében is általában az összes tanulók egyeteme inkább dicséretet, mint megrovást érdemel.” ⁴¹³ Mindemellett probléma jelzése is kifejeződik: kártyázás, öngyilkosság terén.
1900 /1901	általában emelkedő	„ugy a szorgalom, mint az előmenetel általában emelkedő volt” ⁴¹⁴ A bejegyzés háttereként kapcsolódóan kiemelendő: az intézmény vezetése következetesen alkalmazva az érvényben lévő iskolai törvényeket, adott esetekben az iskolából való kizárás büntetését is alkalmazta, amelynek visszatartó hatása is megmutatkozhatott az intézmény fegyelmi rendjében. Mindemellett fegyelmi ügyek továbbra is voltak: a tanári szék előtt megjelent egy bizonyítvány-hanisítási ügy is.
1910 /1911	teljesen megnyugtató	„Ifjúságunk tanulmányi előmenetele és fegyelmi állapota a nagy létszám mellett is teljesen megnyugtató ... Kevésbé szabályszerű vagy rossz magaviseleti osztályzatot egy tanuló sem érdemelt.” ⁴¹⁵
1920 /1921	igen jó	„Az intézet fegyelmi állapota igen jónak mondható.” ⁴¹⁶
1930 /1931	sokkal megnyugtatóbb	„Ez iskolai évben a növénlékek fegyelmi állapota is sokkal megnyugtatóbb képet nyújtott, mint az előző esztendőben.” ⁴¹⁷ Ugyanakkor lopás miatt kizárás történt, valamint nehéz gazdasági körülmények között tartozások behajtása szükséges.
1940 /1941	tanulmány: általában megnyugtató fegyelmezettség: kielégítő	„A nyilvános tanulók tanulmányi előmenetele ez évben is általában megnyugtató. ... Az ifjúság fegyelmi állapota nagyjában és egészében kielégítőnek mondható. A nagynépességű iskolában 30 tanuló kapott igazgatói megrovást. Az intézet ez évben is nagy gondot fordított a tanulók fegyelmezésére.” ⁴¹⁸

A fegyelem tükröződése a diákok magaviseleti eredményeiben

A Debreceni Református Kollégium 1873–1944 közötti Gimnáziumi Értesítőit áttekintve a magaviseleti értékelések⁴¹⁹ tekintetében ugyancsak kifejeződik az iskolai törvények és

⁴¹³ Gimnáziumi Értesítő 1890/1891, 2–3.

⁴¹⁴ Gimnáziumi Értesítő 1900/1901, 6.

⁴¹⁵ Gimnáziumi Értesítő 1910/1911, 118.

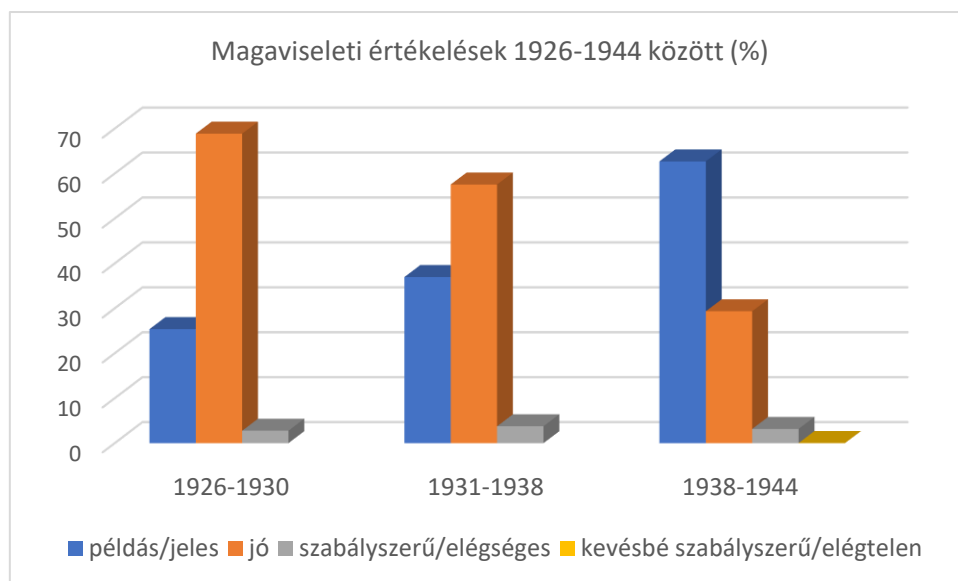
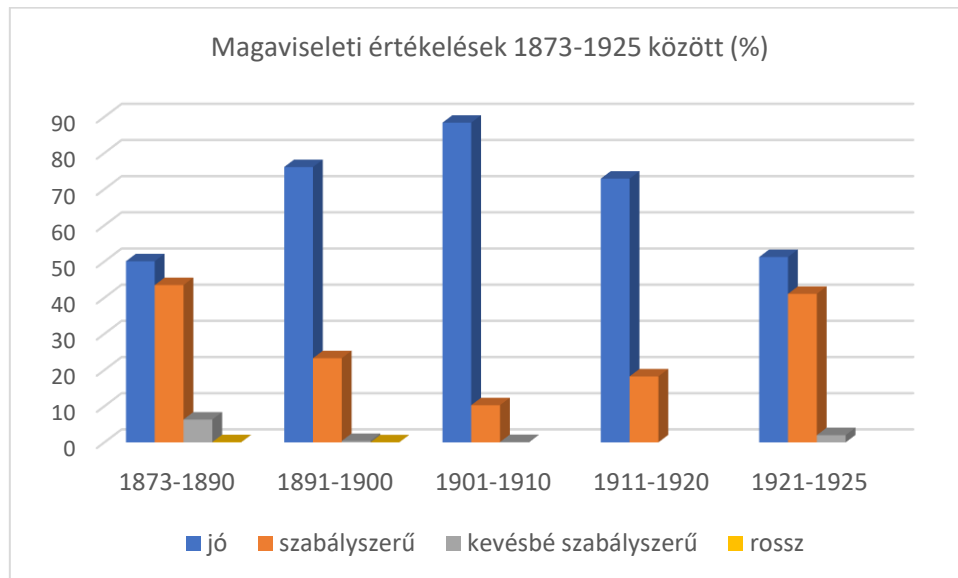
⁴¹⁶ Gimnáziumi Értesítő 1920/1921, 40.

⁴¹⁷ Gimnáziumi Értesítő 1930/1931, 35.

⁴¹⁸ Gimnáziumi Értesítő 1940/1941, 62–63.

⁴¹⁹ A kutatott időszakban a következő értékelési megnevezések ekrültek alkalmazásra a magaviselet terén: 1888–1923 között: jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű, rossz; 1923–1926 között „1-es osztályzatot kapott” (legjobb eredmény), „2-es osztályzatot kapott”, „3-as osztályzatot kapott” (legrosszabb eredmény). 1926–1938 között:

rendtartási előírások szellemisége. A magaviseleti értékelések megnevezéseiben történt változás miatt két ábra mutatja be a tendenciákat:

A Debreceni Református Kollégium diákjainak magaviseleti értékelései a kutatott időszakban az intézmény szellemiségét, fegyelmi rendjét tükrözik: a nyolcosztályos gimnáziumi rendre való áttérés kezdetén (1873–1890 között), majd a trianoni eseményeket követő időszakban, az 1920–1930-as években is jelentősebb gyakorisággal alkalmazták a

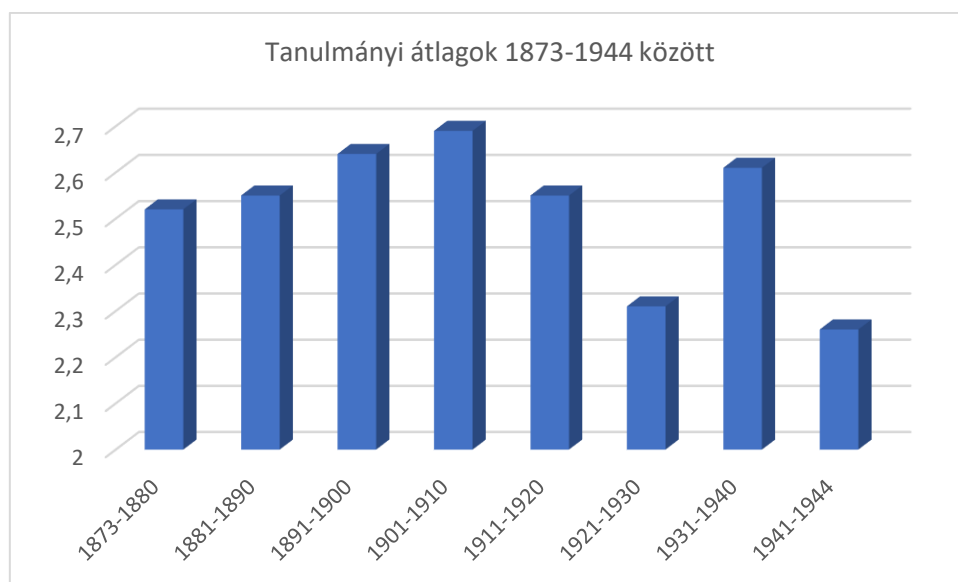
példás, jó, szabályszerű, majd 1938–1944 között: jeles, jó, elégséges, elégtelen, s ekkor „magaviselet” mellett a „rendszeret”-hez kapcsolódóan is kaptak értékelést a diákok.

kevésbé jó értékelési módokat a diákok magaviseletére vonatkozóan. Mindebből is alátámasztható az intézmény elvárása, amelyben a rend, a fegyelem alapértéknek tekinthető.

Az egyes osztályfokok sajátos értékelési rendjét tekintve kiemelendő további tendencia: rendszeresen az intézménybe érkező, alsóbb osztályfokokon tanuló diákok kaptak rosszabb magaviseleti értékeléseket, míg a VII. és VIII. osztályosok pedig elenyésző számban kaptak „rossz”, illetve „szabályszerű” „kevésbé szabályszerű” vagy „elégtelen” minősítést magaviseletükre, ezzel párhuzamosan a legtöbb „jó” és „példás” közöttük került meghatározásra. Mindebből feltételezhetjük, hogy az intézményi szokásrend elsajátítása és betartása a diákok felső tagozatra érkezéséig megvalósulhatott, amelynek pedig a tanulmányi eredményességgel is kifejeződik az összefonódása.

A feladatok iránti elköteleződés szellemiségének tükröződése a tanulmányi eredményekben

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának diákjai az intézmény szellemiségében kifejeződő rend, kitartás, a feladatok irányában megmutatkozó elköteleződés nyomán tanulmányi eredményességükben rendre jól teljesítettek. A Gimnáziumi Értesítők bejegyzései alapján a következő tendenciák mutatkoznak ehhez kapcsolódóan:⁴²⁰

⁴²⁰ Jelen eredmények a Gimnáziumi Értesítőkben fellelhető adatokra építkeznek, amelyek között előfordultak nem olvasható tanulmányi összesítő oldalak, illetve egyes értékelések csak tantárgyanként jelentek meg, továbbá az 1880/1881. évi Értesítő nem tartalmazott összegzést a tanulmányi eredményekről.

A tanulmányi értékelések megnevezései kutatott időszakunkban a következők voltak: 1875–1878 között: kitűnő, jeles, elegendő, nem elegendő; 1880–1885 között: jeles/„minden jeles”, jó/„minden legalább jó”, elegendő, nem elegendő; 1885–1944 között: jeles, jó, elégséges, elégtelen. Mindvégig négyfokozatú értékelés maradt. A tanulmányi átlagok kiszámítása során az adott tanévben „osztályvizsgálatot tettek” létszámadata került bevonásra.

A Kollégium diákjainak tanulmányi átlagát tekintve összességében legjobb eredmények 1891–1910 között mutatkoznak, majd ezt követően 1931–1940 között. Ez utóbbi időszakban a minden tantárgyban kiváló diákok létszáma is emelkedést mutat az intézményben az „osztályvizsgálatot tett” diákok összlétszám belül.⁴²¹

Látható, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján ugyancsak a nyolcosztályos gimnáziumi rendre való átállás, majd az 1930-as évek időszaka tekinthető kiemeltnek a kitűnő tanulmányi eredményű diákok megmutatkozása szempontjából, amely utóbbi szakasz pedig az érettségi vizsgák eredményességéhez kapcsolódóan is pozitív visszajelzésekkel kapcsolódott: a Gimnáziumi Értesítőben rögzített vizsgabizottsági összértékeléseket tekintve az 1930/1931. tanévi vizsgák zárásaként a következő bejegyzés került rögzítésre: „A záróértekezleten úgy a püspök, mint vizsgálati elnök, valamint a kormányképviselő a legnagyobb elismerésüknek adtak kifejezést a tanári karral szemben azért az eredményes, szép munkáért, mellyel a növendékeket a tudás akkora fokára birták felemelni, mint amilyent azok a vizsgálaton adott feleleteikkel megbizonyítottak.”⁴²² Az 1940/1941. tanév zárásaként pedig ugyancsak elismerő szavak kerültek rögzítésre: „A záróértekezleten úgy az elnökök, mint a kormányképviselők a

⁴²¹ A Gimnáziumi Értesítő ezen kitűnő diákok létszámait nem minden tanévben tüntették fel a kutatott időszakunkon belül, hanem 1875–1877. között, 1883–1885 között, majd ezt követően 1922–1944. között jelenik meg ilyen bemutatás is. A készült diagram ezért nem tartalmazza a további tanéveket, ám az intézmény megbecsülését a kitűnők kiemelésére vonatkozóan magában hordozza.

⁴²² Gimnáziumi Értesítő 1930/1931: 96.

legnagyobb elismerésüknek adtak kifejezést a tanári karral szemben a vizsgálatoknál tapasztalt magasfokú tudás miatt.»⁴²³

Természetesen egy intézmény munkája egy-egy érettségi vizsgaeredmény háttérében jelentősen összetett, azonban az a lelkiület, amelyet kifejez diákjai irányában, s amelyhez keretet biztosít többek között az iskolai törvények és a rendtartási szabályzatok által is, azok mind szerves részei a végül megszülető eredményeknek, valamint a kitartó, elkötelezett munka gyümölcsözését támogatják.

Bizonyos, hogy a fegyelem megvalósulása egy intézményben mind az adott közösség érzelmi és viselkedési sajátosságait közvetlenül meghatározza, mind gondolati vonatkozásban hordozza a rend, a feladatok iránti elköteleződés megbecsülését és támogatását. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma ezen értékek mellett a közösség bizalmi erejére is támaszkodhatott, így a feladatok kötöttebb rendű teljesítésén túl is lehetőséget nyújtott a diákok legjobb képességeinek megmutatkozására, további egyéni értékeiket is kifejezhatték, s ezáltal minőségében is többé formálhatták azt.

⁴²³ Gimnáziumi Értesítő 1940/1941: 108.

6.3. Önképzőkörök szerepe az intézmény tehetséggondozó tevékenységeiben

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozáshoz kapcsolódó elköteleződését és annak módját az intézmény pedagógiai eszköztára fejezi ki, mindezért következő kutatási kérdésem ennek megmutatkozására tekint: Hogyan történik a tehetségek támogatása a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgálat időszakban?

Mindennek részeként pedig kérdésem: Milyen módon fejeződik ki a közösségi szemlélet a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgált időszakban a képességek kibontakozását segítő szellemiségében, különös tekintettel az önképzőköri tevékenységekre?

A Debreceni Református Kollégium szerepe évszázadokon keresztül kiemelkedő volt a diákok képességeinek kibontakoztatásában, a minőségi képzés kiváló eredményességhez segítette tanulmányaikat. A tanórán kívüli, önképzőköri tevékenységek szinte egyidősek az intézménnyel: már a felvilágosodás, majd a reformkor fontos szerepet játszott az „első modern értelemben vett diáktársaságok”,⁴²⁴ más megnevezésben „első önművelő diáktársaságok”⁴²⁵ megerősítésében is: működött többek között közössége pl. diáktűzoltóknak, rézmetsző diákoknak és jelentős értéket képvisel a Kántus, mint hazánk legrégebbi ifjúsági vegyeskara.⁴²⁶ Ezen közösségek összetartó erejére építve az egyes tagok is segítséget meríthettek saját képességeik kibontakoztatásához, személyes fejlődésük pedig értéket jelentett a közvetlen pedagógiai munka során is. Mindezt a hasznos, értékes produktumban megmutatkozó alkotási lehetőséget tekinthetjük a képességek fejlesztési lehetőségeként, amelynek a közösségben megélt élménye további lendülettel, inspirációval gazdagítja a tagokat.

Az önképzőkörök tevékenységei által a diákok az érdeklődési területük szerint olyan közösségnek lehettek tagjai, amely egyszerre jelentett ismeretekben való gyarapodást, értelmező-, feldolgozó-, problémamegoldó készségben megmutatkozó fejlődést, inspiráló,

⁴²⁴ Győri L. 1993: 18.

⁴²⁵ Győri L. 2006: 54.

⁴²⁶ A debreceni kollégiumi diákság énekes hagyományai visszavezethetők a Debrecenben megjelent XVI. századi énekeskönyvekhez, a református istentiszteleti éneklés hagyományaihoz, az emberi élet történéseihez, különösen temetések alkalmain történő énekléshez. (Első említésként 1556. évi városi tanácsi jegyzőkönyv szól temetésen éneklő diákok fizetéséről.) Később más eseményeket is diákok éneke kísért, a XVIII. századtól pedig Maróthi György nyomán az énekar négyzólamúvá vált. Első rendszeres szabályzata Zákány József munkásságához kapcsolódik (1847), s már ebben kiemelt szerepet kapott a Kántus önképző jellege, hiszen előírásra került, hogy tagjai többek között a maguk sorából felügyelőt választanak, aki a hanyagokat szorgalomra inti. Forrás: Fekete 1988b.; Nagy 1933a, 279.

elmélyülésre és alkotásra lehetőséget biztosító légkört. Mindez az egyéni kibontakozásuk támogatásán túl a kollégiumi közösség összetartását is gazdagította. Összességében az önképzőkörök, mint a tehetséggondozás kiváló példái mutatkoztak meg a XIX–XX. században, s a módszertani tanulságokon túl olyan további területeken is kifejtették hatásukat, mint a könyvtári állomány és gyűjtemények eszköztárának bővítése, versenyek és más szereplések, megmutatkozások lehetőségei, valamint a közösségépítés hitéleti és további segítő vonatkozásainak mélyülése.

6.3.1. Az önképzőkörök szerepe a tehetséggondozás folyamatában

„Az iskola ott hagyja abba a tanítást, nem is tehet másként, ami a fiatalt igazán érdekelné ... De azért van az önképzőkör, hogy mindezen segítsen.” Németh László gondolata⁴²⁷ az önképzőkörök szerepéről hűen megragadja a benne rejlő legfontosabb iránymutatót: a diákokban lévő érdeklődés fontosságát és értékét. A tanórák keretei eredendően szűkek az egyre növekvő mennyiségű információk közvetlen átadásához, miközben a diákok bizonyosan megfogalmazzák saját gondolataikat, kérdéseiket, amelyek további felfedezésre hívják őket.

A pedagógusok hivatásának elengedhetetlen kísérője a diákok érdeklődésének felkeltése egy-egy szakterület irányában, a belső megszólítódásuk erősítése és az elmélyülés, az „önálló kutatás iránti igény”⁴²⁸ támogatása. Minderre építve a diákok az önképzőköri közösségekben együtt tárhatják fel megfogalmazódó kérdéseik válaszait, illetve lelkesítő inspirációt meríthetnek alkotásaikhoz. Kitartó elköteleződéssel „az önfegyelem és a tudásbővítés legmagasabb szintjeit”⁴²⁹ érhetik el, majd a megosztás élménye, a közösség tétel további új egyéni kérdésfeltevésekre és válaszok találására serkent. Az egyéni kutatómunka támogatása a pedagógussal való kapcsolat minőségi gyarapításául is szolgál, a közös érdeklődési terület pedig további lelki támaszt, erőforrást nyújt, s az összetartozás élményét erősíti a tagokban.

A diákok a szervezési feladatkörök által is megélhették elköteleződésüket és egyben felelősségük is elmélyültebbé válik, egyúttal eredményesebbé is tehet az adott feladat végrehajtásában, hiszen akár olyan készségeket tudatosít, amelyek korábban, egyedül ki sem tűntek. A felelősség megélése pedig mind a feladatok, mind egymás irányában kifejeződik: nehéz élethelyzetekben lévő, szegény diáktársak támogatása és a jótékonyság alapvetően hozzátartozott az önképzőkörök működéséhez.

⁴²⁷ Győri L. 2013b: 529.

⁴²⁸ Bognárné Kocsis 2023: 51.

⁴²⁹ Bognárné Kocsis 2023: 50.

6.3.2. Önképzőkörök a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában

A Debreceni Református Kollégium története kezdettől fogva magában hordozza a szellemi öntevékenységeket: már a reformkor előtti kéziratos diákköltészet arról tanúskodik, hogy a debreceni diákok a coetus szervezeti kereténél többre, mozgalmasabb kollégiumi életre vágytak. A wittenbergi egyetem magyar diákjainak testülete, a magyar bursa sem csak önfegyelműző és öngazdálkodó szervezetként jött létre, hanem sajátos szellemi műhely is volt. Önművelő, önképző tevékenységek között kiemelkedtek a nyilvános viták (disputatiók), klasszikusok szavalása (declamatiók), a tanulókörökben folyó eszmecserek (collatiók) – mindezek továbbélése jól megragadható a később szerveződő csoportok tevékenységeiben. A magyarországi református kollégiumok között végül Debrecenben működött a legtöbb egyesület.⁴³⁰

Tanszakok és tagozatok későbbi önképzőköri tevékenysége bölcsőjének⁴³¹ tekinthető az Olvasó Társaság. 1831-ben pedig Debrecenben is a magyar lett az oktatás nyelve, s a reformkori olvasókörök és kaszinók világának hatására hozták létre a debreceni diákok, majd néhány évvel később irodalmi egyesületüket is megszervezték. A Kollégium tanári kara által jóváhagyott alapszabályzat szerint működött, olvasási, önművelési és irodalmi munka zajlott.⁴³² Az Entwurf bevezetését követő 1850–1873 közötti átmeneti időszakban hol hat-, hol nyolcosztályos gimnázium működött az intézményben, ennek megfelelően a VII–VIII. osztályos diákok a VI. osztály utáni két bölcsészeti évfolyam diákjaival együtt már a főiskolai Magyar Irodalmi Önképző Társulatnak lehettek tagjai. Az átmeneti időszakban a VI. osztályosok önképző tevékenységeként kiemelt szerepe volt az 1854-től kiadott *Heti dolgozatok* című kéziratos lapnak, ami ugyan csak titokban működő egyesülethez kapcsolódik, majd 1855-ben *Havi dolgozatokká* vált, ám a magyar nyelv szeretetére, minőségi irodalmi alkotások közösségi megszületésének értékére vonatkozóan kifejtette hatását.⁴³³

⁴³⁰ Bajkó 1976: 250; Barcza 1988: 698.

⁴³¹ Az első debreceni szépirodalmi jellegű, önkéntes alapon működő önképzőkört Csokonai Vitéz Mihály hozta létre, ami az addig hangsúlyosabban teológiai és hitméllyítő kegyességi iratokkal foglalkozó területhez képest. más népek irodalmának és kultúrájának tanulmányozásával foglalkozott. Ez a szerveződés megszűnt, amikor Csokonai távozott a kollégiumból, azonban hatása még Kölcsey és Arany munkásságában is megmutatkozott. Csokonai szerepe a halálának 100. évfordulójára rendezett emlékünnepeleyn is kiemelkedett, mint első „önképzőkörserű irodalmi társaság” megalapítója. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1904/1905: 82.

⁴³² Barcza 1988: 707.

⁴³³ Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 326–327.

1856-ban ismét *Heti dolgozatok*, majd 1857–1861 között újból *Havi dolgozatok* formájában jelentek meg a diákok egyre színvonalasabb alkotásai. Ezt követően 1861–1866. között nem maradt nyoma önképzőköri tevékenységnek, sem újabb lapszámoknak, ugyanakkor 1866-ban két lap is kiadásra került: VI. osztályosok Remény címmel, V. osztályosok Kikelet címmel. Ezt követően 1867-ben a VI. osztály önképzőköri lapja: *Lombok*, V. osztályé: *Ébredés*. 1869-ben *Rózsabokor* című önképzőköri lap jelent meg, amikortól 18 évig együtt és külön is

Kutatásom során a 1873–1944 között tekintem át az önképzőkori tevékenységeket, mint a tehetséggondozás meghatározó formáit az intézményben. Ezen időszakban az egységes gimnáziumi önképzőkör létrejötte 1889/1890-ben⁴³⁴ jelentős fejlődési lehetőséget is jelentett: 1890–1918 közötti időszakra, mint „az önképzőkörök megerősödésének és felvirágzásának”⁴³⁵ időszakára tekinthetünk. Ezt követően a két világháború között zajló történelmi és intézménytörténelmi meghatározók nyomán egyfajta hullámzás is mutatkozik az önképzőkori tevékenységekben, kutatásom során az Értesítők és egyes levéltári források segítségével elemzem a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának önképzőreiben zajló tehetséggondozás sajátosságait.

A kutatott időszakban működő önképzőkörök a Gimnáziumban:

16. századtól	Kántus
XVII. századtól 1880-ig	Diáktűzoltó Társaság
1854–1914	Olvasó Társulat, majd 1857-től Magyar Irodalmi Önképző Társulat
1854–1890	A Gimnázium V–VI. osztályának irodalmi önképzőköre
1867–1914	Tornaegylet
1875–1885	Gimnáziumi Gyorsírókör / Gyorsíró Egylet
1890-től	Gimnáziumi Önképzőkör 1916/1917-től Arany János Önképzőkör közben 1922/1923 – 1928/1929. között „Arany János Ifjúsági Önképzőkör”
1896–1945	Gimnáziumi Tornakör 1924/1925-től Tisza István Sportkör néven
1899-től	Gimnáziumi Énekkar 1925/1926-től Ifjúsági Énekkar
1899–1944	Gimnáziumi Zenekar / Ifjúsági Zenekar
1902-től	Gimnáziumi Ifjúsági Gyülekezet
1920-tól	Gimnáziumi Segélyegylet / Ifjúsági Segítő Egyesület
1921–1948	Gimnáziumi Cserkészcsapat (1937/1938-tól Diáklevelezés)

tevékenykedtek az osztályok önképzőkörei. A tagok száma 25–35 között változott, eredményes munkájuk elismerésül pályadíjaként könyvek kerültek kiosztásra. E történelmi gyökerek nyomán a 1887/1888. tanévben a VI. osztály Dóczy Imre tanár úr felügyeletével 48 taggal alakította meg újra önképzőkörét szavalatok, felolvasások, írásművek benyújtása és pályázati témák kidolgozása tevékenységeivel. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 326–333.

⁴³⁴ „Egységes gimnáziumi önképzőkör” kezdő dátumaként 1889. jelenik meg: In: Győri L. 1993: 26., míg „Egységes főgymnasiumi önképzőkör” 1890. dátummal „A gymnasiumi önképzőkör története” c. fejezetben In: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 332.

⁴³⁵ Győri L. 2013b: 533.

1921-től	Gimnáziumi Vöröskereszt Csoport
1921–1943	Arany János Önképzőkör Természettudományi Szakosztálya
1924–1944	Ifjúsági Madárvédő Egyesület
1927–1929	Ifjúsági Takarékosági Egyesület
1929-től	Bibliakörök
1931-től	Kis-önképzőkör
1934-től	Számtani kör / Matematikai Kör
1938-tól	Sakk-kör
1938-tól	Rádió-kör
1939-től	Aero Kör / Repülő Kör
1939–1944	Arany János Önképzőkör Táj- és Népkutató Szakosztály 1940/1942-től „Csúry Bálint” Táj- és Népkutató Szakosztály
1939–1944	Arany János Önképzőkör Történelmi Szakosztálya
1940–1946	Gimnáziumi Diákkaptár 1941/1942-től 207. sz. Diákkaptár

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában működő diákegyesületek és önképzőkörök
(Barcza 1988: 698–699., valamint Gimnáziumi Értesítők alapján saját szerkesztés)

A Gimnázium ifjúsági egyesületeit áttekintve megerősíthető a szakterületi sokszínűség az intézményben: a gyökereiben mindig is meghatározó irodalmi-nyelvi tehetséggondozás mellett a természettudomány területén volt lehetőség további elmélyülésre, egyéni kutatásokra, később ennek kisebb közösségei is elkülönültek, pl. Ifjúsági Madárvédő Egyesület. Ezeken túl a művészetek több területén, továbbá a sportban is különböző keretek álltak rendelkezésre a diákok számára a tanórán kívüli testi-lelki gyarapodásra. Trianon történései következtében a Klebelsberg Kunó (1922–1931) kultuszminiszter által képviselt neonacionalizmust hirdető népies-népbarát nemzeti politika nyomán megerősödött az intézményben is a hazaszeretet, a nemzeti múlt, a kultúra értékeinek fontossága, így erre épülő önképzőköri tevékenység is szerveződött: Táj- és Népkutató Szakosztály formájában. Emellett alakult Történelmi Szakosztály főként nemzetiségi, társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozott, de hangsúlyt kaptak intézménytörténeti kutatások, feldolgozások is a tevékenységek között. A gazdasági világválság időszaka megerősítette a pénz megbecsülésének fontosságát, értékét, ez is megmutatkozik a Takarékosági Egyesület, majd a Diákkaptár szerveződésének hátterében.

6.3.3. Önképzőkörök szervezeti-működési sajátosságai

Az önképzőkörök célja

Diaktársaságok létrejötte a közös szállás összekötő erejének gyarapításától kezdve az érdekvédelmen át a tanulási és fegyelmezési célokig többféle oka volt. Önképzőkörök közössége egyaránt jelent a tagok számára fejlesztő erőforrást, az egyéni látásmód bontakoztatását, összetartást és megtartó erőt, lelki támaszt, valamint az egyén számára nyújtott visszajelzéseken keresztül a fejlődés lehetőségét, tudatosítását, megélésének támaszát. A következőkben az önképzőköri tevékenységeket ezek alapján tekintem át.

Forrásul az intézmény Értesítői szolgáltak, valamint a témához kapcsolódó levéltári iratanyagok. Az Gimnáziumi Értesítők kezdetben csak létszámadatokat közölnek a gimnáziumi önképzésre vonatkozóan, majd az is elmarad (1880/1881-től 1887/1888-ig nincs utalás önképzőköri munkára). Részletesebb tevékenységi jelzések az 1888/1889. tanévtől azonosíthatók.

Ekkor már a diákok önképzőköri munkája a gimnázium saját intézményi keretében is szervezeten bontakozhatott ki, egyúttal a Tanítóképezdei önképző körrel⁴³⁶ még kapcsolódásban maradt: „a gymnasiumi önképzőkört úgy határozta megalakítandónak, hogy az önállóan, a felsőbb tanulók önképzésétől függetlenül működjék ugyan, de vele kapcsolatban maradjon, annak mintegy kiegészítő részét képezze: ... a gymnasiumi önképzőkör rendes tagjai részt vehetnek a felsőbb tanulók körének minden irodalmi pályázatában és szavalati versenyében és minden olyan gyűlésében, mely ezekről intézkedik, valamint az ezekre vonatkozó bíráló bizottságok megválasztásában.”⁴³⁷ Mindezzel a tehetséges gimnazisták megmérettethették magukat a magasabb életkorú társaikkal együtt is, kapcsolódhattak az őket foglalkoztató témákhoz, ami értékes lehetőség számukra az életkori szintjüknél érettebb gondolataik mélyítésében, s ezáltal az inspiráló fejlődésben is.

Tagok

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának önképzőkörei alapvetően a felső tagozatos tanulók számára biztosítottak fejlődési lehetőséget, képességeik minél magasabb szintű kibontakoztatását. Az intézmény történetének 1888/1889 előtti időszakából ismert

⁴³⁶ Gimnáziumi Értesítő 1875/1876: 69–70

⁴³⁷ Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10.

önképzőkori tevékenységek az V. és VI. osztályosok körében valósultak meg irodalmi alkotótevékenység formájában, ebben a tanévben pedig a történeti gyökerek nyomán ugyancsak VI. osztályosok számára indult szervezeten, Dóczy Imre tanár úr felügyeletével.⁴³⁸ Már ekkor megfogalmazásra kerül az Értesítőben a VII. és VIII. osztályosok kéréseként a gimnáziumi önképzéshez való kapcsolódás lehetősége,⁴³⁹ amelyre végül az 1889/1890. tanévben létrejött egységes Főgymnasiumi önképzőkörben nyílt lehetőségük. Ekkortól a VII. és VIII. osztályos tagok ún. rendes tagokként, az V. és VI. osztályosok ún. rendkívüli tagokként kerülnek nyilvántartásra.

Ugyanezen időszakban működő Zenekör, Énekkar és Tornakör minden osztályfokról bevon tagokat, hiszen pl. a hangszeres tudás és zenei készségek felülírják az életkor szempontját. Mindezzel tehát ismét megvalósulhat a nagyobb életkorú társakkal való közelebbi kapcsolódás, ami akár zenekari helyzetben vagy közösen énekelve mindenkinek a saját képességei szerinti kapcsolódás és a meglévő készségekre épített további fejlődés lehetőségét nyújtja, a közösségi erőforrásokkal is megtámogatva mindezt.

Az osztályfoknak, s így a diákok életkorának még egyes későbbi önképzőkori területeken is volt szerepe:

- az 1902-től működő Ifjúsági Gyülekezethez minden V–VIII. osztályos református diák⁴⁴⁰ kapcsolódhatott;
- az 1924-ben alakult Ifjúsági Madárvédő Egyesületnek tagja lehetett „az alsó öt osztály minden növendéke”,⁴⁴¹ majd 1931/1932-től az „alsó hat osztály minden növendéke”;⁴⁴²
- továbbá az V. osztályosok az önképzésüket 1931/1932-től ún. Kis-önképzőkör keretében is kifejthették. Céljuk volt, hogy „eredményesebben szerepelhessenek a nagy Önképzőkör előtt”,⁴⁴³ így egyfajta felkészítő, ráhangolódást segítő közösségként tekinthetünk rá, egyúttal a diákok képességeinek még korábbi, célzott fejlesztése is megvalósulhatott általa.

A gimnáziumi önképzőkörök 1873–1944 közötti létszámadatait az Értesítőkből fellelhető részletezettségben disszertációm 10.6. sz. melléklete tartalmazza. Ezen részinformációk

⁴³⁸ Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 331.

⁴³⁹ Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10.

⁴⁴⁰ Gimnáziumi Értesítő 1910/1911: 67.

⁴⁴¹ Gimnáziumi Értesítő 1924/1925: 26.

⁴⁴² Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 40.

⁴⁴³ Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 58.

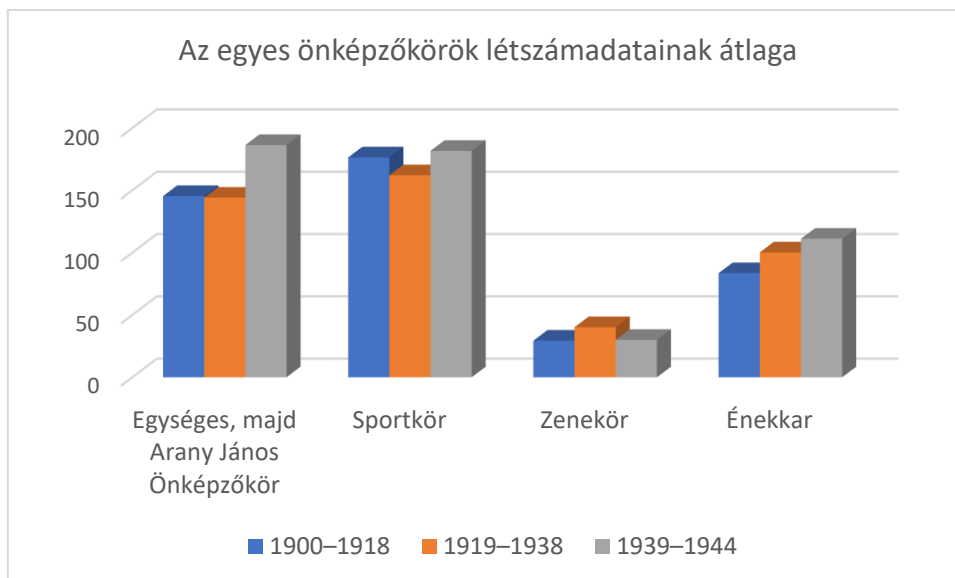
rendelkezésre álló⁴⁴⁴ adattartalmát áttekintve, valamint figyelembe véve az ifjúsági egyesületek számának és tevékenységeiknek gyarapodását, egyúttal a létszámok ingadozását, három fő szakaszt azonosíthatunk:

- 1900–1918 között: az ún. Egységes, majd Arany János Önképzőkör tevékenységi lehetőségei, valamint egyre növekvő mértékben az Ifjúsági Gyülekezet szerepével is;
- 1919–1936 között: az ifjúsági egyesületek számának növekedése, egyúttal az Arany János Önképzőkörön belül is létrejön szakosztály természettudományi területen, mindemellett az Ifjúsági Gyülekezet és az Énekkar létszámának gyarapodása jellemző;
- 1937–1944 között: az Arany János Önképzőkör tevékenységeinek fejlesztése, s azok módszereinek gazdagítása jellemző, valamint újabb szakosztályok jönnek létre humán területen az Arany János Önképzőkörön belül, az 1934. évi középiskolai törvény nyomán a nemzeti történelem és a néprajz szakosztályaival.

A világháborúk jelentős terhet, megszakadást jelentettek az intézmény életében, hadikórházként való üzemelés, új épületbe költözés, besorozások egyaránt visszaeséssel jártak az önképzőkörök eredményességét tekintve, ám mégis látható, hogy az egyre szélesebb körben kibontakozó szakosztályi működéssel mégis gazdag tehetséggondozás valósulhatott meg az intézményben.

E három időszakra vonatkozóan a négy alapterület (1. Egységes, majd Arany János Önképzőkör, 2. Sportkör, 3. Zenekör, 4. Énekkar) önképzőköri létszámadatainak átlagát tekintve a következő tendenciát láthatjuk:

⁴⁴⁴ Kiemelendő, hogy egyes létszámadatok nem jelennek meg a Gimnáziumi Értesítőben, 1888/1889 és 1900/1901 között pedig a „Főgymnásiumi Önképzőkör” adatai meghatározottak, de a további területek létszámait nem tartalmazzák az Értesítők.

A Gimnáziumi Értesítőben rögzített létszámadatok vonatkozásában kirajzolódik tehát, hogy leginkább a nyelvi-irodalmi képességek, valamint a sport területén vettek részt a diákok a tanóráikon túl is célzott foglalkozásokon. E két szerveződés különböző mértékben, ám kutatott időszakunkat tekintve összességében növekvő létszámban jelzi bevonódásukat, ami pedig tevékenységeik gyarapodását is megsegíthette. A lelkes kapcsolódás még kifejezettebb növekedése látható az Énekkar esetében is. Az énekszó és a zene alapvető értéket jelent a református intézmény életében, az egyes ünnepélyeken és önképzőköri összejövetelek során is megbecsült programpontot képviselt; a Zenekör létszámadatát tekintve az 1930-as években mutatkozik legnagyobb tagság pl. 1935/1936-ban 47 fő, 1936/1937-ben 46 fő, amelyet követően az 1939–1944 közötti időszakban nagyságrendileg 30 fő körüli létszám kapcsolódott, ám szerepük ekkor sem csökkent.

Tisztségek

Az önképzőkörök szervezeti felépítése és működése a felnőtt társadalomban működő egyesületekét követte, melynek következtében a diákok számára a diákkörök a társadalmi szerep- és felelősségvállalás, az érdekérvényesítés gyakorlási lehetőségeként is szolgáltak.

Az önképzőkörök tisztségviselői⁴⁴⁵ a következők:

- felügyelő tanár, elnök, alelnök, jegyző, pénztárnok, könyvtárnok;
- 1890/1891-től elnök, alelnök, főjegyző, aljegyző, titkár, segédtitkár, pénztáros, alpénztáros, választmányi tagok;
- 1900/1901-től pótválasztmányi tagok is.

Egyes körök sajátos szakmai tevékenységei miatt további tisztségek is megjelölésre kerültek:

- Ifjúsági Gyülekezetben: gondnok, presbiterek, diakónusok, kántor, segédkántor;
- Zenekörben: ifjúsági elnök, titkár, főjegyző, karmester, helyettes karmester, pénztáros;
- Ifjúsági Segítő Egyesületben: elnök, titkár, jegyző mellett főszámvevő is munkálkodik;
- Torna-kör és Aero-kör munkájához szertáros és alszertáros is megjelölésre kerül;
- a Cserkészcsapat pedig szintén külön tisztségi megjelöléseket alkalmaz: csapattiszt, cserkésziszt, kiscserkésziszt, próbaidős vezető, segéd tiszt munkája segítui a célok megvalósítását.

Tisztségviselők VII. és VIII. osztályos diákok lehetnek, akik rendes tagok is, szavazati joguk is csak ekkor érvényesíthető.

Az önképzőköri tevékenységeket felügyelő tanár kísérte, a minőségi munka segítéséhez az ő iránymutatásai is hozzájárultak. Már az 1888/1889. tanévben kiemelését kapott: az önképzőkör „szorosan tanári vezetés és felügyelet alatt áll”.⁴⁴⁶

Rajta kívül a minőségi teljesítmény további támogatásául szolgált, hogy „év elején egy öttagú bizottság is választott, melynek feladata volt a beérkezett munkák előleges átnézése a

⁴⁴⁵ Az egyes tisztségeket az önképzőköri közösség létszáma és tevékenységei is meghatározták, nem minden önképzőkörben lett kinevezve minden tanévben minden tisztségviselő.

⁴⁴⁶ Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10.

Az önképzőköri tevékenységek támogatására Szegedi Sándor tanár úr Petőfi-alapítvány néven indított el gyűjtést (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1886/1887: 6.), majd a Tanár úr halála után, mint a diákok önművelésének, szorgalmazója, a nevével létrehozott alapítvány jött létre: „gymnasiumi önképző körben kifejtendő munkásság jutalmazására fordítatik.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10.

Az önképzőköri tanévi pályamunkák jutalmazására kiemelő továbbá a diákok köréből érkező támogatás is: „Gyalokai Sándor első éves joghallgató egy drbkétfirto tallért ajándékozván az önképzőkör szorgalmas tagjának kitüntetésére”. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1891/1892: 92.

czélból, hogy melyek bocsáthatók nyilvános bírálat alá”.⁴⁴⁷ Gimnáziumi Értesítők bejegyzései a selejtező bizottság által meghatározott, nem benyújthatónak ítélt dolgozatokról is adnak összefoglalást, s kifejezik mindezzel, hogy az írásbeli munkák színvonala lényeges szempontot jelentett, szerepük van abban, hogy végül a lehető legjobb alkotások születhessenek. Az 1908/1909. tanévi összegzésben kitűnik, hogy plágium vétsége miatt kerültek elutasításra beadványok,⁴⁴⁸ ezzel megerősítésre kerül, hogy több szempontból is minősíthette a selejtező bizottság a pályamunkák színvonalát, és ezek között már a XX. század elején is szerepe volt a gondolatok eredetiségének.

6.3.4. Az önképzőkörök fejlődéstörténete 1873–1944 között a tehetséggondozás tükrében

Tematika bővülése

A kutatott időszakra vonatkozóan a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának önképzőköri tevékenységek egyre szélesebb körben biztosították a diákok érdeklődése szerinti elmélyülést, megérintődésüket különböző szakterületeken, s mindez kutatómunkájuk gazdagodásához is közvetlenül járult hozzá. Az Egységes, majd Arany János Önképzőkör a kezdeti irodalmi gyökerein túl mind reál, mind humán területen szervezett szakosztályokat: a természettudományi 1927/1928-tól, a történelmi, valamint a táj- és néprajz területén pedig 1938/1939-től. Ez utóbbi vonatkozásában olyan mértékű fogadókészség mutatkozott, hogy míg az indulásának tanévében 15 volt a létszáma, addig egy évvel később már 58, ezt követő 1941/1942. tanévben pedig 74 tanuló kapcsolódott. Kutatásaik olyan eredményességgel bontakoztak ki a néprajz különböző ágaiban, hogy többek között a debreceni Tisza István Tudományegyetem Magyar Néprajzkutató Intézete által meghirdetett országos néprajzi szókincsgyűjtő versenyen, ahol egyetemi oktatók és diákok is indulhattak, „a középfokú iskolák között a II. helyet értük el”.⁴⁴⁹

A gimnáziumi önképzőkörök tematikai gyarapodásában kiemelten tekinthetünk az Ifjúsági Gyülekezet közösségére, amely hitéleti-lelki töltekezés lehetőségével tette teljesebbé az önképzőköri tevékenységeket. Szerepe a diákok tanulmányi eredményességében is közvetlenül mutatkozott meg, így a tehetséggondozás területén kiemelt szerveződésként tekinthetünk rá, melyet disszertációm következő fejezetében részletesebben is bemutatok.

⁴⁴⁷ Gimnáziumi Értesítő 1892/1893: 66.

⁴⁴⁸ Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 78.

⁴⁴⁹ Gimnáziumi Értesítő 1941/1942: 54.

További tematikai bővülést jelentett olyan új Körök indulása, amelyek egy-egy részterületen biztosítottak további elmélyülést: Repülő- vagy Aero-kör célja „a repülés propagandája, a repülő ismeretek elemeinek megismertetése, modellek szerkesztése és építése, repülőterek látogatása, ifjúsági repülőkiállítások rendezése”.⁴⁵⁰ Modellező és vitorlázó szakosztályai is szerveződtek.

Számítási vagy Matematikai Kör célja a matematika területén fejlődni kívánó diákok fogadása, összetettebb feladatok megoldásában való egyeztetés: Középszintű Matematikai és Fizikai Lapokban megjelent matematikai példák megoldása, amelyhez kapcsolódóan a Kör egyik diákja országos versenyen első helyezést is elért.⁴⁵¹

Szerveződött továbbá 1938/1939-ben szintén a reál területen Sakk-kör, Rádió-kör, valamint 1939/1940-ben a hulladékgazdálkodáshoz kapcsolódóan Diákkaptár. A közösség összetartó erejének kifejeződése reményében Ifjúsági Segítő Egylet által nyújthattak közvetlen támogatást rászoruló társaiknak a diákok az 1920/1921. tanévtől, s ekkortól nagy hagyománya volt a cserkészéletnek is az intézményben. A növény- és állatvédelem területén az Ifjúsági Madárvédő Egyesülethez kapcsolódhattak mindazok, akik tevékenységeikkel a környezetükért tenni kívántak, egyúttal pedagógiai értéket jelentett a csoport működésében többek között megfigyeléseiknek írásos formában való feldolgozása, ezáltal is jobban megvalósulhatott a tudatos rátekintés a szakterületre.

A diákok tehetségének kibontakoztatása során e sokszínűség kifejezi az egyéni érdeklődési területekre hangolódás és elmélyülés lehetőségét, valamint akár a komplexitást is, hiszen egy-egy diák több területen is kipróbálhatta képességeit. Mindez a közvetlen feldolgozásmód ismeretek gyarapodását is jelentette számukra, a tudatosítás lehetősége pedig értékes forrása a képességek lehető legmagasabb szintű kibontakoztatásának.

Módszertani gyarapodás

A tematika bővülésén túl a diákok az egy-egy tapasztalat megosztásának, illetve alkotás formába öntésének módját tekintve is többféle lehetőséget kaptak a gimnáziumi önképzőkörökben. A kutatott időszakra vonatkozóan az egyes tevékenységek részletei a disszertáció 10.7. sz. mellékletében találhatóak.

A tendenciákat áttekintve látható, hogy az Egységes, majd Arany János Önképzőkör keretein belül eleinte leginkább a nyelvi tehetségek bontakozhattak ki, ennek módja

⁴⁵⁰ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 77.

⁴⁵¹ Gimnáziumi Értesítő 1934/1935: 52.

történhetett: szavaltat, felolvasás, valamint önálló művek alkotása, pl. vers, próza formájában,⁴⁵² de még szintén a századfordulót megelőzően készíthettek műfordításokat, tanulmányokat⁴⁵³ is. Később egyre többféle bővülés valósult meg az érintett műfajok tekintetében, s ezáltal jelentős fejlődés is az önképzőkörök módszertani sokrétűségében. Az intézményi tehetséggondozás pedagógiai eszköztára mindezekkel ugyancsak gazdagodott, hiszen még többféle lehetőség nyílt a diákok ismereteinek és belső feldolgozómunkájának mélyítésére, gondolataik kifejezésére és az új műfajhoz kapcsolódóan akár új felismeréseik születésére.

A következő táblázat összegzi az egyes műfajokat és az általuk érintett fejlődési irányvonalakat:

Bekerült új műfaj	Érintett tanév	Az önképzőköri tehetséggondozás iránya
rajz: 1890/1891; színmű: 1900/1901, történelmi és irodalomtörténelmi tanulmány: 1910/1911, hangulatkép: 1926/1927, melodráma, kisebb drámai jelenet: 1931/1932, karcolat: 1933/1934, melodráma paródia, humoros kritika, hadtörténelmi ismertetés: 1934/1935, dialógus: 1935/1936, zeneesztétikai előadás: 1936/1937, krónika, humoreszk: 1937/1938		nyelvi-irodalmi tehetséggondozás
„szabad előadások” 1917/1918-tól rendszeresek vetített képes előadások	1900/1901-től ⁴⁵⁴	tudományos feldolgozások új szakmai területei: humánról reál irányában, előadókészség, mint a témafeldolgozás fejlesztése
vitaülés	1907/1908-tól ⁴⁵⁵	az ifjúságot érdeklő új, világnézeti kérdések is megtárgyalásra kerülhettek

⁴⁵² Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 331.

⁴⁵³ Ezen területek meghatározása a kutatott időszakban az 1888/1889. tanévben ekképp történt: „egy-egy pályadíj adatik: 1. a classicai, vagy újkori irodalomból vett műfordításért, 2. szépirodalmi magyar dolgozatért, 3. versenyszavaltatért.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10. A „tanulmány” megnevezése helyett „értekezés” is megjelölésre kerül már 1890/1891. tanévben.

⁴⁵⁴ Első „szabad előadás” diákok párizsi gyalogútjáról szólt (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1900/1901: 72.), majd ebben is szélesedett a tematikák köre: 1905/1906-ban „leginkább közérdekű történelmi, széptani, társadalmi kérdésekről” (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 63.), 1906/1907-ben és 1907/1908-ban még ugyanez a tartalmi kör érintett, ezt követően viszont 1908/1909-ben már „egészségtani és irodalmi kérdések” (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 78.), 1909/1910-ban pedig „társadalomtudományi és irodalmi kérdések” (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1909/1910: 88.). 1910/1911-ben megkezdődött a reál tudományok felé fordulás „elektrotechnikai és történelmi kérdések” érintésével (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1909/1910: 64.), majd matematika és fizika témák feldolgozása történik szabad előadások kereteiben. Történelmi tárgyú előadások legközelebb 1934/1935. tanévben érkeztek ismét.

⁴⁵⁵ 1907/1908-ban az első vitaülés Mária Terézia és II. József uralkodásának összehasonlításáról szólt, „a vitagyűlés a tanárikar több tagjának jelenlétében, nagy érdeklődéstől kísérve folyt le.” (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1907/1908: 86.) „nagyszerűen bevált új üléstípus: a vitaülés. Vitaüléseinkkel sikerült elmünk azt, hogy időszerű világnézeti, irodalmi és művészeti kérdések megtárgyalásában nemcsak az előadók és néhány bíráló, hanem a Kör minden tagja résztvett. Munkatervünkben megőriztük az Önképzőkör irodalmi jellegét, e mellett azonban helyet adtunk az ifjúságot érdeklő világnézeti kérdéseknek is.” (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1942/1943:

		ezáltal a létszám gyarapodott
„ismertető estek”	1912/1913-tól ⁴⁵⁶	„részben a magyar, részben a külföldi modern irodalom egy-egy nevezetesebb alakjának bemutatására” ⁴⁵⁷
könyvismertetések	1931/1932-től ⁴⁵⁸	az önképzőkori felolvasások tartalmi gazdagítása
szakelőadások vendéglelőadókcal és az intézmény tanárainak előadásaival	1936/1937 ⁴⁵⁹	szakértői ismeretek és gondolatrendszer beépítése saját feldolgozásmódba
„hitvita”	1933/1934 ⁴⁶⁰	összetartás keresztyén értékeinek megerősítése, a téma szakmai feldolgozása
úti feljegyzések majd 1936/1937-től: „úti beszámolók” néven	1934/1935 ⁴⁶¹	tapasztalatok, élmények feldolgozásmódjának mélyítése
„aktualitások”	1935/1936 ⁴⁶²	legújabb irodalmi, művészeti, sportesemények és tudományos-technikai kutatások eredményeinek feldolgozása

Az Egységes, majd Arany János Önképzőkör tevékenységei műfajának gazdagodása (saját szerkesztés)

36.) Az 1943/1944. tanévben a vitaülés témája: „milyennek látják egymást és magukat a tanár és a diák.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1943/1944: 26.

⁴⁵⁶ Első alkalommal az ismertető est Babits Mihály, Maurice Maeterlinck, Ibsen munkásságáról szólt. „Ilyen irodalmi estéket ebben az évben rendezett először az Önképzőkör és már az első előadáskor is kitűnt a megnyilatkozó nagy érdeklődésből, mennyire szükségét érzik maguk a tagok is hasonló fajta irodalmi ismertetőknak.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1912/1913: 92.

⁴⁵⁷ Gimnáziumi Értesítő 1912/1913: 92.

⁴⁵⁸ A könyvismertetés bevezetéséről első alkalommal külön is megemlékezik az érintett Értesítő: „eddig még nem is szerepelt műsoron körünkben; ebben az évben honosodott meg.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 57.

⁴⁵⁹ Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 82.

„A tagok bírálókészségének fokozására és műízlésének fejlesztésére egyéni hajlamaiknak megfelelően a második félévben a tanári kar egyes tagjai előadásokat tartottak. Így Dr. Molnár Pál a dramaturgiából, Kónya József a képzőművészetből és Dr. Tóth Béla a magyar lírából.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 83.

⁴⁶⁰ Az 1933/1934. tanévben Orbán László alelnök által tartott hitvita témája: Krisztus és az egyetemes testvériség. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1933/1934: 44. Vallási kérdéskörök a későbbiekben is megjelentek az Arany János Önképzőkör üléseinek témái között: „az ülések középpontjába egy-egy felolvasást tehessünk. E felolvasások a tárgyaikat egyháztörténeti és gyakorlati egyházeleti körből vették.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 80.

⁴⁶¹ „Az elbeszélő munkák között az idén úti feljegyzések is szerepeltek.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1934/1935: 50. Az 1936/1937. tanévben tanulmányutak beszámolóit is részét képezték önképzőkori üléseknek, ekkor egy osztály Olaszországba is elutazhatott, így élményeiket trasaikkal is megoszthatták.

⁴⁶² Az 1935/1936. tanév többféle önképzőkori újítása között az Aktualitások során „egy-egy önképzőkori tag ismertette pl. a legújabb színházi, zenei, film- és sporteseményeket.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1935/1936: 54. A Természettudományi Szakosztály ülésin is bevezetésre került ez az új program: „egy előadó valamilyen aktuális természettudományi, vagy technikai kérdést ismertetett röviden. Ezeknek olyan sikere volt, hogy a Szakosztály elhatározta, hogy a jövőben, ha csak lehet, minden ülésére tűz ki ilyen műsorszámot.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1935/1936: 56.

Mindezen tartalmi és módszertani gazdagodás mellett néhány további folyamat is kiemelendő az önképzőkori tevékenységek fejlődésére vonatkozóan, ezzel az intézmény tehetséggondozó szemléletének komplexitása fejeződhetett ki általuk:

- mindemellett a zenei élet egyre többféle módon és intenzívebben bevonódott az önképzőkori ülések alkalmába 1913/1914-től: énekszóló, hangszeres zene kísérte az előadásokat, zenei versenyeken is megmutathatták képességeiket a diákok. Az 1937/1938 tanévben „szavalókórus”⁴⁶³ is előadott, valamint gramofon-lemezeket hallgattak szakértőkkel pl. a magyar népzene alaposabb megismertetése céljából;⁴⁶⁴
- a magyar népi kultúra értékeivel való mélyebb és sokrétűbb kapcsolódás is megvalósult, többféle módon beépült az önképzőkori tevékenységekbe: a Kis-önképzőkör 1937/1938., valamint 1938/1939. tanévi működésén túl népdaltanulás is történt az 1940/1941. tanévben, ugyanezek idejében pedig gazdag néprajzi gyűjtések valósulhattak meg a tárgyi és szellemi emlékekhez kapcsolódóan a Táj- és Népkutató Szakosztályban. Ezen értékes kutatások eredményeiről írásos feldolgozások is születtek, amelyek megvitatása, előadása is kapcsolódik az önképzőkörök üléseihez. Az irodalmi gyökerekre is visszatekintő tevékenységek a népi szellemiség hangsúlyával 1943/1944-ben nyelvvédő tevékenységhez⁴⁶⁵ is vezetett a Kollégiumban.

Az egyes tevékenységek nemcsak a debreceni kollégium falain belül, hanem más középiskolákkal összekapcsolódva is helyet kaptak: 1901/1902-től többféle módon nyílt lehetőség együttműködésre a Körök között, pl. közös ünnepélyek a Zenekörrel, a Gyosíró Egylettel, de más középiskolák önképzőköreivel is, pl. a Dóczy Leánynevelő növendékeivel rendszeressé váltak színielőadások, valamint a nyíregyházi „Kossuth Lajos ev. reálgymnázium Bessenyei önképzőkörével”.⁴⁶⁶ „A találkozás bizonyította a magyar önképzőkörök baráti közeledésének rendkívüli jelentőségét és a kollektív munka eredményességét.”⁴⁶⁷

⁴⁶³ Az 1937/1938. tanév március 15-i ünnepélyének „különös érdekességet adott, hogy itt mutatkozott be az Önképzőkör szavalókórusa”, ami a Kis-önképzőkör és a Dóczy Leányiskola diákjaiból szerveződött. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 55.

⁴⁶⁴ Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 56.

⁴⁶⁵ „Fontos feladatuknak látták főleg az alsóbb osztályok magyar nyelv és irodalom tanárai, hogy az anyanyelv szépségeit tudatosítsák a tanulóknban. ... A tanítási órákon végzett nyelvtisztító munka eredménye az lett, hogy a tanulók az ifjúsági önképzőkör vitaülésein többször felvetették a magyar nyelvművelődés kérdését, és maguk állapították meg azokat a legegyszerűbb és legcélszerűbb eljárásokat, amelyeket a gyakorlatban is alkalmazva, maguk is munkás tagjaivá váltak a nyelv-védelem nemzeti mozgalmának.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1943/1944: 30–31.

⁴⁶⁶ Gimnáziumi Értesítő 1932/1933.

⁴⁶⁷ Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 55.

További módszertani gyarapodás lehetőségei: a pályázati kiírások körének bővülése

A tanév során készült, egyes önképzőkori üléseken bemutatott szavlatokon, felolvasásokon, további írásműveken és más programpontokon túl az önképzőkori tevékenységek értékes mércéjeként tekinthetünk a tanév kezdetén meghirdetett, majd a végén pénzbeli pályadíjakkal, illetve dícsérő elismerésével társuló pályázati lehetőségekre. A tehetséggondozás vonatkozásában értékes elmélyülési lehetőség, egyúttal színvonalas, komplex alkotások készítése ezúton is megvalósulhatott: az önképzőkör „működése ne pusztán éretlen verselésből álljon, hanem kiváló súly legyen benne fektetve a gymnasiumi tudományszakokban való önképzésre is, tartozik a kör anyagi erejéhez képest egy menyynység- és természettudományi szakból való értekezést, irodalom- és történelmi tanulmányt, classicus és modern nyelvi műfordítást, pályakérdései közé felvenni”.⁴⁶⁸

A kezdeti, 1888/1889. tanévi meghatározást követően többféle új műfaj is helyet kapott a Kör pályakiírásai között is, az 1930–1940-es évekre a következő területekhez kapcsolódóan készülhettek pályaművek:

- magyar nyelv és irodalom: önálló vers, önálló novella, színdarab, esztétikai tanulmány,⁴⁶⁹ irodalomtörténeti értekezés;⁴⁷⁰
- műfordítás latin, német, angol, görög nyelvről;
- történelem, egyháztörténelem – történeti tanulmány;⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Gimnáziumi Értesítő 1888/1889: 10.

⁴⁶⁹ pl. „Arany János Toldi trológiájában előforduló hasonlatok esztétikai méltatása” Forrás: 1889/1890: 82; „Szondi a magyar költészetben (aesthetikai méltatás)” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1890/1891: 57.; „Szécsi Mária epikai költészetünkben” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1891/1892: 92.; „Izsó Miklós által mintázott Csokonai-szobor esztétikai méltatása” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1900/1901: 73.; „A protestáns papság a magyar irodalomban” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1914/1915: 70.

Nyelvészet: „Valamely vidék nyelvjárásának feldolgozása” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1907/1908: 88.

⁴⁷⁰ pl. „Kazinczy Ferencz összeköttetései a debreczeni körrel” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1890/1891: 57.; „A debreczeni kör jelentősége irodalmunkban” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1891/1892: 92.; „Csokonai költészete” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1892/1893: 67.; „Mennyiben helyes vagy mennyiben felette szigorú Kölcseynek Csokonairól írt bírálata?” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1893/1894: 77.; „A protestantizmus hatása a magyar irodalomra a XVI században” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 83.

⁴⁷¹ pl. „Erdélynek, mint önálló fejedelemségnek befolyása a magyar nemzet sorsára” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1891/1892: 92.; „Az aranybulla létrejöttének okai és következményei” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1892/1893: 67.; „Az 1790—91-iki országgyűlés jelentősége hazánk történetében.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1893/1894: 77.; „Magyarország viszonya a külföldhöz az Árpádok idejében” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 83.; „A Dózsa-féle pórlázadás” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 141.; „II. Rákóczy Ferencz fölkelésének okai és következményei” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1900/1901: 73.; „Erdély különválásának okai, különállásának jelentősége és az unió” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1901/1902: 109.; „A vármegyei intézmény fejlődése a török uralom korában” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1906/1907: 102.; „Mit köszönhet a magyar nemzet a protestantizmusnak” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1910/1911: 64.; „Széchenyi és Kossuth nemzetfogalma és a nemzetiségi kérdés” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1942/1943: 37.

Művészettörténet: „Munkácsy Mihály élete és helye a magyar művészetben” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1904/1905: 80.; „Markó Károly és Paál László által képviselt két művészeti irány összehasonlítása

- természettudományi értekezés,⁴⁷² fizikai értekezés,⁴⁷³ számtan – gazdaságtudomány – mennyiségtan;⁴⁷⁴
- zenemű,⁴⁷⁵ rajz.⁴⁷⁶

A feladatok érezhetően komplex átgondolást, a témaszálak mentén alapos elmélyülést, szélesebb körű rendszerező készséget is igényeltek. Kidolgozásuk, megoldásuk értékes fejlesztő hatással bír, tehetségfejlesztő programnak igen hasznos elemei.

Az Arany János Önképzőkör széleskörű szakterületi érintettségén túl 1939/1940-ben a Táj- és Népkutató Szakosztály külön is hirdetett kutatási pályázati lehetőségeket, mindezzel is megerősítve a magyar táj- és népkutatás nemzeti jelentőségét, módszertanát. Néprajzi területen: „Téli falusi összejövetel és szórakozások” címmel, gazdasági területen pedig „Apám egy évi gazdálkodása” címmel készíthettek pályaműveket a diákok. Az Ifjúsági Madárvédő Egyesület ugyancsak írt ki pályázatokat, pl. 1924/1925-ben „Tapsztalataim a madáretetőnél”. „A természetvédelem fontossága és jelentősége az Alföldön” címmel. 1932/1933-ban: „A növények virágzása és a vonuló madarak érkezése az idei tavaszon.” felső osztályok részére: A fásítás és erdősítés jelentősége az Alföldön.” A pályaművek csak saját megfigyelésekre épülhettek, így a feladat iránti elköteleződésnek fontos mintáját tapasztalhatták meg munka közben a pályaművek készítői, egyúttal kitartásuk, türelmük eredményeként, tudásuk bevonásával és ismereteik bővítésével még magasabb szintű pályamunkákat nyújthattak be.

tájképfestészetünkben” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 64.; „Szinyei Merse Pál művészetének helye és hatása a modern magyar festőművészetben” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1910/1911: 64.

⁴⁷² pl. „A szivárványról élvezetes előadásban” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1890/1891: 57.; „Mi eszközli az élő lényekben a melegséget?” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1893/1894: 77.; „A vérkeringés” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 83.; „Az elektromos és fénytűnemények rokonsága” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 141.; „Rövid tanulmány kívántatik a szemről, tekintettel a szem egészségtanára is.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 79.; „A légkör elektromos jelenségeinek vizsgálata és magyarázata” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1909/1910: 89.; „A röplés” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1912/1913: 95.; „Az atomkutatás legújabb eredményei” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1942/1943: 37.

⁴⁷³ pl. „A színekpelemzés miben léte és alkalmazása, jutalma” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1890/1891: 92.; „A fény vegytani hatása és a fényképészet” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1892/1893: 67.; „A föld sűrűségének vagy tömörségének meghatározására szolgáló módszerek” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1893/1894: 77.; „A mágnesség és elektromosság közti hasonlóság” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 83.; „Az elektromosság, mint az ember legfőbb segítő társa” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1914/1915: 71.

⁴⁷⁴ pl. „Mekkora a 16 cm. élű tetraéderbe és a tetraéder körül írható gömbfelületektől határolt gömbkorong köbtartalma?” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1906/1907: 102.; „Algebrailag bizonyítandó, hogy az ugyanazon gömbbe írható hatlapú, tízenkétlapú és húszlapú szabályos test közt fennáll ez az összefüggés: $F_{20} = es$: ezo (Eucl. XIV. 4.)” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1907/1908: 87.; „A harmadfokú egyenlet elmélete, s az egység harmadik gyöke.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1913/1914: 147.; „Végtelen mértani sorok” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1942/1943: 37.

⁴⁷⁵ pl. Hegedű- illetve zongoraverseny is s pályaművek között szerepel. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1929/1930: 46.

⁴⁷⁶ pl. „Egy téglalap alakú terület (20-40 cm.) kitöltése csendélet compositióval (korsók, gyümölcsök, könyvek stb.) Szénnel alá kell rajzolni s azután színezni” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1914/1915: 71.; „Csendélet festése” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1917/1918: 31.

Az intézményen belüli sokrétű alkotási lehetőségen túl a kollégium diákjai rendszeresen indultak és előkelő eredményeket értek el más szervezetek pályázati kiírásain is, többek között a dr. Kardos Albert-féle debreceni középiskolaközi irodalmi versenyen.⁴⁷⁷

A diákok alkotómunkájának további támaszát jelentette az Ifjúsági olvasó működtetése, ami a Kör olvasótermének tekinthető. 1904/1905-től, később pedig már a hely is szűknek bizonyult, olyan sokan érkeztek ismereteik bővítésére ide. Ugyanebben az évben a benyújtott pályamunkák is jelentősen megugrott: korábbi években 20, 23, 27 pályamunka készült, míg 1904/1905-ben 56: „oly mennyiség, mely a kör történetében páratlanul áll”.⁴⁷⁸

Az önképzőkörök reformja, fejlesztési irányai az intézményben

Az önképzőköri tevékenységeket a pedagógusok is elkötelezetten támogatták. A fejlesztéshez kapcsolódóan az 1935/1936. tanévben megkezdődtek változtatások, majd 1936/1937-ben kiemelten Dr. Péter Zoltán tanár úr határozott meg irányelveket. Kiemelkedett a diákok személyiségére hangolt, őket foglalkoztató témák szerepe, közvetlen bevonódásukat segítő változások bevezetése, olyan formálások a tevékenységekben, amelyek lelkes kapcsolódást, hosszabban kitartó, elmélyült munkálatokat eredményezhetnek, hiszen ezek vezethetnek leginkább eredményekhez, minőségi fejlődéshez. A következő változások valósultak meg: rövidebb, tematikus ülések, a témák a magyarság értékeihez kapcsolódnak,⁴⁷⁹ „Aktualitások” bevezetése, vendégelőadók meghívása. Fejlesztésre került a bíráló rendszer is: minden eredeti írásművet, ami a Kör programjában szerepelt, egy önképzőköri tag előzőleg áttanulmányozott., valamint a bírálatok minőségének fejlesztése céljából bíráló verseny is bevezetésre került. Összességében is cél az önképzőköri szellemiség minőség fejlesztése, „az Önképzőkör életét változatosabbá és elevenebbé tegye”.⁴⁸⁰ Mindezen fejlesztések is

⁴⁷⁷ További eredményes pályázatok voltak a Kollégium diákjai számára: az Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya által kiírt versenypályázata, az Országos Állatvédő Egyesület pályázata, a Debreceni Főiskolai Gyorsíró Egylet vitairási és további pályázata, az Országos Ifjúsági Vöröskereszt-Egylet irodalmi pályázata, a Magyar Nemzeti Szövetség országos pályázata „Magyarország integritásának eszközei és útjai” címmel, a Takarékosság Országos Propaganda-bizottsága elbeszélés-, vers- és rajzpályázata. Látható tehát, hogy mind a magyar nyelvhez kapcsolódóan, mind természettudományi illeszkedésű és művészeti pályázatok a diákok sikereit hozhatták.

⁴⁷⁸ Gimnáziumi Értesítő 1904/1905: 81.

⁴⁷⁹ „...széleskörű és aktuális értékű önművelésen legyen a hangsúly... be kell vonnia érdeklődésébe a magyar társadalom sorsproblémáit, a magyar nép sorsát és válságát, az utódállamokban élő magyar kisebbségek kérdéseit, a külföldi szellemi áramlatok megismerését, a magyar műveltség mai értékeit, továbbá a helyi hagyományok ápolását és ismertetését... a tanulók közösségének tevékeny közreműködésével.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 84.

⁴⁸⁰ Gimnáziumi Értesítő 1935/1936: 54.

hozzájárultak ahhoz, hogy 1939/1940-től több új szakosztály jöhetett létre, valamint az önképzőkörök keretében minőségi munkák és előadások születhettek.

6.3.5. Az önképzőköri közösség szerepe a tehetséggondozásban

a. Az önképzőköri közösség mint fejlesztő erőforrás

A gimnáziumi önképzőkörök értékes példát jelentenek a közösség tehetséggondozásban betöltött szerepére azáltal, hogy együttes megmérettetési helyzeteket teremtenek: mind saját alkotások, mind mások művei szavalhatók, felolvashatók, valamint különböző írásbeli dolgozatok is megítélésre kerültek az idővel egyre többféle műfajban lehetséges bemutatkozások alapjaiban. A társak előtt történő megmutatkozások eredendően személyiségfejlesztő hatásúak, hiszen megsegítik az adott megosztás lehető legjobbá válását, egyúttal a következő megosztás eredményesebbé válásához is hozzájárulnak. A tanév közben zajló folyamatos megmutatkozásokon túl a tanévek kezdetén pályázati lehetőségeket is kiírtak, majd a benyújtott pályaművekért a tanév végén minőségüktől függően pénzdíj kapcsolódhatott, ezzel is kifejezve a befektetett munka elismerését, egyúttal a fejlődés lehetőségét akár egy legközelebbi, magasabb pénzdíj eléréséhez.

A kutatott időszak Gimnáziumi Értesítőit áttekintve a pályamunkák díjazási rendjéhez kapcsolódóan sajátos folyamatok azonosíthatóak az intézmény tehetséggondozási rendszerében:

- Nem minden helyezéshez kapcsolódóan került kiválasztásra alkotó:
rendszeresen előfordult, hogy első helyre nem találtak érdemes pályamunkát, illetve esetleg második hely nem került kiosztásra. Ezáltal is a minőségi, elkötelezett, magas színvonalú munkák készítésére sarkallták a diákokat – ami be is következett, hiszen az Értesítőkből áttekintve a díjazottak neveit, látható, hogy rendszeresen ugyanazon diákok későbbi tanévben is megjelennek pályázóként, esetenként később már megkapva az első, illetve számukra a korábbinál magasabb díjat.
- Magasabb értékességű munkához megnövelt összegű díj társult:
a tehetségek minőségi eredményeinek támogatása tükröződik azon esetekben, amikor egy pályamű elismerése során az eredetileg meghatározott pénzdíjhoz képest megnövelt összeget is kaphatott egy diák,⁴⁸¹ miközben korábban a szigorú bírálati folyamatnak is

⁴⁸¹ Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 79.

köszönhetően inkább fordult elő kevesebb díjkiosztás.

- Ugyanazon diák munkáinak egyszerre többféle műfajban is magas szintű eredményessége mutatkozik, amelyet az intézmény elismer:

kiemelendő a pályaművek díjazási rendjét áttekintve, hogy rendszeresen előfordulnak ugyanazon diáknevek több pályázati terület elismerése során ugyanabban a tanévben is. Mindez azt mutatja, hogy aki elkötelezett az önképzőkori tevékenységek irányában, az egyszerre többféle tevékenységbe is bevonódik, többféle alkotásával megméretteti magát – s tehát akár többféle alkotásával nyerhet is. Pl. az egyik diák, Imre István 1935/1936-ban több novellát és verset ír, fordít, rajzol, s egyaránt kiemelt eredménnyel teljesít minden területen – összesen 11 elismerése került rögzítésre.⁴⁸²

Ezen sajátosság háttérben meghatározó lehet, hogy az egyes pályázati területek egymásra is inspiráló hatást fejthetnek ki, az alkotók ihletet meríthetnek gondolataik többféle műfajban való kifejezésére, esetleg egyes gondolati szálak egyes műfajokban fejezhető ki kidolgozottabban számukra, mások másféle keretben bontakoztathatók ki. Egyedülállónak tekinthetjük Karácsony Sándor önképzőkori tevékenységeinek gazdagságát: rendszeresen több pályaműve is a legmagasabb eredményességű, több alkotása előadásra is került intézményi ünnepélyeken, 1907/1908–1909/1910. tanévek között, vagyis VI–VIII. osztályos korában rendszeresen a legmagasabb értéket képviselték munkái, „az ünnepélyek, a közönség előtti szereplések [pedig] az ifjúsági egyesületek értékmutatói”⁴⁸³ voltak.

Összességében az önképzőkori megmutatkozások a legjobb képességek kibontakoztatását folyamatos fejlesztő háttérrel gazdagították. Lehetővé vált másokkal összemérve is a lehető legjobb készségeik megerősítése, ezáltal a fejlődés lehetőségét biztosította sokak számára. Nemcsak egyfajta tanórán kívüli oktatás valósult meg, hanem sajátos összetartó, egymásra figyelő közösségben egyaránt versenyhelyzetet is jelentenek, amelynek a tehetségek kibontakoztatása szempontjából különösen is értéke van. Egy-egy újabb megmérettetés során az egyén minőségileg magasabb szintre lépve teljesíthet, összességében tehát az önképzőkori közösség egyfajta megtartó-, egyúttal fejlesztő erőforrás nyújtásával is segíti a képességek fejlődését, ezzel pedig még jobbá válásukat és eredményességüket.

⁴⁸² Gimnáziumi Értesítő 1935/1936: 55.

⁴⁸³ Gimnáziumi Értesítő 1916/1917: 56.

A diákok által benyújtott pályamunkák közvetlenül nem érhetőek el a Gimnáziumi Értesítőben, azonban a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára őrzi a kezdeti önképzőkori alkotások köréből a *Havi dolgozatokat*.⁴⁸⁴ Az 1894/1895. évi ún. milleniumi értesítő önképzőkori összegzésében található megjelölés alapján ezek a dolgozatok: „célul tűzi[k] ki élvezni nyelvünket, élvezni annak ily kis körbeli működését, mint szinte csak ily kis körbeli előhaladását”.⁴⁸⁵

Tekintettel arra, hogy a diákok bevonódása az önképzőkörökbe – és általában minden tehetséggondozó programba – leginkább az érdeklődési körükön keresztül teljesebben ki, a levéltári kézírásos művek tematikája értékes tükröződését nyújtja a diákokat foglalkoztató gondolatköröknek és személyiségük élményvilágának. A *Havi dolgozatok* keretében megjelent címek és visszatérő tematikák:

Tematika	Diákok munkáinak címe
történelmi	Egy kép a nemzet multjából – Beszély Atilla és Leó pápa A mohácsi vész A Lehel kürtje Zrínyi halála
hazaszeretet	Szülőföldemhez A honszeretet
hitéleti kérdéskörök, erkölcsi tanulságok	Isten mindent a legbölcsebben rendezett A megbüntetett kevélység A hű leány A száműzött
személyes érzések, vívódások identitás erősítése, önfejlesztés	Ki mondja meg, miért születtem én? Boldogság Tavaszi megérkeztek

Válogatás további *Havi dolgozatok* címeiből, tematikáiból (saját szerkesztés)

A diákok által feldolgozott témaköröket áttekintve látható, hogy mind tantárgyakhoz kapcsolódó ismeretek, mind személyes vonatkozású, önismereti élmények megmutatkoznak a diákok alkotásainak témái között. Azáltal, hogy így tudásuk elemeire építve, majd belső érintődésüket hozzáillesztve fordíthatták alkotássá az őket foglalkoztató kérdésköröket, egyúttal a tehetségesség komplex világának kifejeződését is megtámogatták. A komplexitás a személyiség gondolati és az érzelmi érintődésének egységén túl abban is megmutatkozik,

⁴⁸⁴ TtREL II. 24. o) Havi dolgozatok MDCCCLVIII. Z 139.

⁴⁸⁵ Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 327.

ahogyan a témák összefonódása szintén megfigyelhető: a történelmi tudáselemek a nemzeti elköteleződés személyes megélését is magukban hordozzák, ezáltal a kötődés, az érzelmi támasz élménye élhető át, s a Kollégium közösségében mind az érdeklődési kör, mind a társas kapcsolatok teret nyújthattak ennek. Különösen értékes, hogy mindezek a Kollégium falain belül kifejeződhetnek, hiszen bizonyos, hogy a belső gondolatok, tapasztalások alkotásokká formálásának is szerepe lehetett a következő, akár még magasabb szintű alkotások megszületésében is.

Egy példa a dolgozatok köréből hűen kifejezi azt a szellemiséget, amely a Debreceni Református Kollégiumban kíséri a diákokat: *A tanulónak mint kell dolgait intézni, hogy kellő sikerrel arathasson.*⁴⁸⁶ Részlet az írásból:

„Fel kell ismernünk, hogy a ki a tanulói pályára lépett, azt benső hajlamból vesse, mert a ki e nélkül választ pályát, végtelen gyötrelmeknek, elégedetlenségnek veti meg alapját. A tanulónak tehát mindennek előtt ragaszkodnia kell lelkesedéssel a pályához, melyre hívva van. Igen, ragaszkodni, mert e nélkül a tanuló nem haladhat célja felé, mert ez ad ösztönt, ez ad szorgalmat, ez erősíti a lankadó erőt, s szítja új tevékenységre a lelket, ha nehézségekkel kell küzdenie.

Percz percz után röpköd el, mintha valami sebes szárnyú sas vinné őket, nap nap után enyészik, nem vár az idő senkire, s ha egyszer arra repül, ha egyszer elenyészett, vissza többé nem jó. Meg kell hát ragadni az órát meg a pillanatot, s azt munkára fordítani. A mit ma elvégezhetesz, ne halaszd holnapra.”

A dolgozat szerzője azt a küldetést, amelyet diáktársai mindegyikével együtt kereshet felnövekedése során, amelyre hívva van, igazán értékes formában, saját alkotókészségének segítségével tette talán társai számára is megragadhatóvá. S miközben az alkotó a saját gondolatainak legjobb nyelvi megoszthatóságát formálja, maga a gondolat értékes tanulsággá válhat számára is, egyúttal talán támássá a saját készségeinek további formálása, fejlesztése során. Az életfeladat felismerésének elősegítése, valamint a rendszeres és a kitartó munkára serkentés, a belső motiváció megerősítése mind a református kollégiumok történeti gyökereiben, mind az egyén küldetéséhez illeszkedő legjobb képességeinek támogatásában egyaránt jelentős értékül szolgált.

⁴⁸⁶ A dolgozat oldalszáma a TtREL II. 24. o) Havi dolgozatok MDCCCLVIII. Z 139. gyűjteményében: 135.

b. Az önképzőköri közösség mint visszajelző erőforrás

Az önképzőköri tevékenységek sajátos, sokrétű személyes megszólítódási folyamata, s ezáltal újabb értékek születése általa válhatott teljesebbé, hogy az alkotók, a szereplők folyamatosan visszajelzést, egyfajta tükröt kaptak készségeikről. Az érintett alkotó önmaga is tanulhat mindezekből, egyúttal tudatosabbá válhat ezek nyomán az adott tevékenységében, ami pedig későbbi eredményességét is megsegítheti.

Áttekintve Gimnáziumi Értesítők és levéltárban fellelhető önképzőköri jegyzőkönyvek bejegyzéseit, kirajzolódik az értékes nevelői hatás az önképzőkörök bírálati rendszerében, az egymásnak nyújtott bírálatok megfogalmazása kapcsán: többek között a pozitív megerősítések szerepe, valamint az adott tevékenység árnyalatainak megvizsgálása és tudatosítása, összességében pedig az illető készségei egyre hatékonyabb kibontakoztatásának támogatása.

Kiemelendő az intézmény értékes szellemisége abban a tekintetben is, hogy az önképzőköri tevékenységek részeként magukról a bírálatokról is készítettek bírálatokat a tagok: ezen második bírálok magának a bírálatnak precizitását, részletgazdagságát vizsgálták, illetve tudatosították általa az átgondolt, elmélyült munka értékességét is.

A következőkben az önképzőköri visszajelzések jellegzetességeit összegzem.

Az Értesítőkben rögzített visszajelzési rend

Az Értesítők az egyes tevékenységekhez kapcsolódóan név szerint is kiemelték az eredményes munkák alkotóit, illetve szereplőit, amely kiemelésekhez a következő jelzések kerültek alkalmazásra:

szóbeli megjelenések minősítései	sikerült, közepszerű / „középsikerű”, kevésbé sikerült, nem sikerült „legtöbbször és legjobb eredménnyel szavaltak” „leggyakrabban felolvastak” „legsikerültebben felolvastak” „legtehetségesebb és legszorgalmasabban működő szavalók” „legszorgalmasabb és legügyesebb szavalók” „legszorgalmasabban és legsikerültebben szavaltak” „szorgalmasan és sikerrel szavaltak” „szorgalmasan és kitüntetéssel szavaltak” „a szaválásban kitűntek” „legszorgalmasabb előadó” „kitüntetéssel érdemel”, „a Kör kitüntetéssel jutalmazta” „lehető legnagyobb érdemfokot nyerte”, „első helyre méltatták”
----------------------------------	--

	„dícséretet nyert” „jutalmul kiküldött ünnepélyen való szereplésre” „jegyzőkönyvi köszönetben részesültek”, „a Kör köszönettel fogadta” „nem tagok” is szerepeltek, s jegyzőkönyvi köszönetet kaptak „tudomásul vétetett”, „elfogadott” „elvetetett”
írásbeli munkák minősítései	„emlékkönyvbe íratlak” dícséretben részesül, „megdícsérve” „jegyzőkönyvileg megdícsértettek” „jegyzőkönyvi köszönetben részesültek” „jutalomra méltó” – „nem találtatott jutalomra méltónak”, „jutalomra nem érdemesített” „tudomásul vétetett”, „tudomásul vételre méltatott” „elutasított”, „gyenge kísérlet” „felette napirendre tért”, „elvetett”
bírálatok minősítései	„leggyakrabban és legsikerültebben bírálók” „a szavakatotatotat legszorgalmasabban bírálták” „jegyzőkönyvileg megdícsértettek” „emlékkönyvbe íratlak” „írásbeli bírálatok szerkesztésében szorgalmat fejtett még ki”

Az önképzőköri tevékenységek minősítési rendje a Gimnáziumi Értesítőben (saját szerkesztés)

Látható tehát, hogy mind az egyes megmutatkozások mennyiségének, gyakoriságának, mind minőségének egyaránt értéke volt az önképzőköri tevékenységek között, leginkább pedig e két szempont együttes előfordulása fontos volt, hogy az illető megerősítést kaphasson. Sőt, előfordult „nem tagok” bekapcsolódása és az ő munkájának elismerése is kifejeződött, így tekinthetjük ezt az egymás irányában kifejeződő húzóerőt is meghatározónak az intézmény képesség-kibontakoztató tevékenységeiben.

Amennyiben nem megfelelő minőségű a munka, úgy annak visszajelzése is kifejeződik, pl. „gyenge kísérlet”, illetve pályamű kapcsán: „A bírálók egyiket sem tartották jutalomra méltónak, de a bíráló szaktanárok buzdítás végett két pályaművet jutalmazhatónak nyilvánítottak, úgy hogy a díj egyenlően osztassák meg.”⁴⁸⁷ A bejegyzés nyomán érezhető, hogy még kevésbé sikeres alkotás esetén sem az elmarasztalás hangja, hanem az a törekvés fejeződött ki, amely „buzdítással” további alkotásra serkenthet. Ez a szellemiség pedig megsegíti a szigorúbb bírálatok minőségibb alkotásokhoz vezető hatását is, ahogyan az 1931/1932. tanévi Értesítő-beli összegzés is jelzi mindezt: „az önképzőköri szellemi életnek a tavalyinál magasabb fokára érkezett el ... Kiterjed ez a fejlődés a szereplésnek minden ágára. Legjobban mégis az írásbeli munkákon észlelhető. A tagok nemcsak a körünkben eddig

⁴⁸⁷ Gimnáziumi Értesítő 1893/1894: 78.

szokásos munkákkal szerepelnek, hanem újat is hoznak be a Kör szellemi életébe. Kvalitás és kvantitás szerencsés találkozása eredményezi, hogy a Kör bírálói az idén jóval szigorúbb mértéket alkalmaznak, mint pl. a múlt évben.”⁴⁸⁸

Összességében a pozitív megerősítés, mint a lehető legjobb képességek támogatásának eszköze kifejezi az intézmény szellemiségében azt a reménységet is, amely által a jó megerősítése nyomán annak a későbbiekben gyakoribbá válása is megtámogatható.

A levéltári jegyzőkönyvek részletesebb bírálatai

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában feltárható önképzőkori jegyzőkönyvek gazdag mintát nyújtanak a tehetségsegítés részletesebb visszajelzésekben kifejeződő módjaira. A következők táblázat szavalatok bírálatáiból tartalmaz válogatást:

	Előadó	Bírálat	Levéltári fond	Jegyzőkönyv dátuma
a fejlődés megerősítése	Szécsi Ferenc: Legénybúcsú c. monológiájának szavalása	„Szavlatán a múlt évekhez képest haladás látszik, mostani szavolata, leszámítva egy pár lényegtelen hibát, mint például a sietést, minden körülményeknek megfelelt, ennél fogva szavolata: sikerült”	TtREL II. 24. o) 7	1895. szept. 18. (első levéltári jegyzőkönyv)
elismerés hibajelzéssel	Varga Béla VII. oszt. szavalja Farkas Antal: Péter és az Úr c. költeményét	„A szavaló igen helyesen adta elő a költeményt, csak taglejtései voltak helytelenek. Hangsúlyozása elég jó volt, látszik, hogy nem kezdő szavaló. A szavalatot szótöbbséggel megdicsérik.”	TtREL II. 24. o) 8.	1909. szept. 25.
elismerés hibajelzéssel	Endrődy Sándor: Visszavárlak c. költeményének szavolata	„A költeményt helyesen fogta fel, de nem domborította ki teljesen a költemény alakját. A hangsúlyozás elég jó volt. Az arcjátékkal nem kísérte gesztusait. Ezt azonban nem lehet nagy hibájául felróni, épen ezért egyhangúlag megdicsérik.”	TtREL II. 24. o) 8.	1909. szept. 25.
elismerés hibajelzéssel	Ménes Lajos VIII. oszt tanuló szavalja Petőfi Sándor: A szerelmes c. költeményét	„Szavaló a költeményt helyesen fogta föl és a benne lévő érzést híven tükrözte vissza. Hangsúlyozása szintén jó volt, habár néha nagyon mesterkéltn hangon beszélt. Gesztusai	TtREL II. 24. o) 8.	1909. okt. 9.

⁴⁸⁸ Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 56.

A minél magasabb minőségű önképzőkori tevékenységek támogatása a későbbi tanévekben is folytatódott, többek között a bírálatok további szigorúságával: „a bírálatokat megszigorítottuk, de a kör magas szellemi nívóját mutatja, hogy a szereplők és munkák megbírálásának eredménye így is. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1934/1935: 50.

		sem mondhatók mindig a legjobbaknak. Szótöbbséggel megdicsérik.”		
hibajelzés	Arany János Walesi bárdok c. balladáját szavalja Hegedűs Kálmán VIII. oszt. tanuló	„A szavaló nem tudott kellő hatást kiváltani. A lelkiismeret fürdálásokat és a bárdok énekeit nem árnyalta elég jól. A Kör a szavalatot megdicséri.”	TtREL II. 24. o) 9.	1921. szept. 29.

Válogatás szavalati bírálatokból (saját szerkesztés)

Dolgozatok és szakmai előadások bírálati:

	A bírálat tárgya	Bírálat	Levéltári fond	Jegyzőkönyv dátuma
elismerés hibajelzéssel	Katona fiú c. költemény bírálat	„A költemény: románc, tárgya elég egyszerű, szerkezete ügyes, szerző jól eltalálta a románc hangját, a személyek szépen vannak benne jellemezve, nyelvezete gyengébb, amennyiben kifejezései nem eléggé szabatosak, sőt, néhol magyartalanok is. Az ütemeket elég jól megtartja, néhol azonban a rím kedvéért küzdeni látszik a nyelvvel. A cselekmény egyszerűsége mellett tehát a szerkezet ügyessége ellensúlyozza a néhány nyelvezeti hibát, ezért a költeményt bíráló jegyzőkönyvi dicséretre ajánlja.”	TtREL II. 24. o) 7.	1895. szept. 18. (első levéltári jegyzőkönyv)
bírálat + bírálat a bírálatról	Pap Lajos VIII. osztályos tanuló Október 20. c. elbeszélése	„Alapbírálo helyteleníti a hirtelen fellépő deus ex machinát, mely kissé színpadi hatást kölcsönöz a műnek. Különösen miután az illető annyira szereti hazáját. Apróbb hibák is vannak a műben. A formát az író igen szerencsésen választotta meg, mert az ilyen jelentéktelenebb dolgok leírására legalkalmasabb az alak. Az elbeszélést szótöbbséggel megdicsérik.” Karácsony Sándor bírálat a bírálatról: „A bírálat igen jól sikerült, valóban a dolog mélyére hatolt és nem felületesen foglalkozott a művel. Ilyen alapos bírálat ritka az önképzőkörben, éppen ezért szótöbbséggel emlékkönyvbe iratják.”	TtREL II. 24. o) 8.	1909. szept. 25.
elismerés előadásról	Beczkői József V. oszt. tanuló szabadelőadást tart A mozgó fényképről	„Megmagyarázza a gép szerkezetét, valamint működését és a filmek szerepét ismerteti. Már maga az a tény is, hogy egy V. oszt. tanulónak van bátorsága szabadelőadást tartani, dicséretre méltó dolog. De Beczkői azonfelül is sikeresen oldotta meg feladatát, mert oly népszerűen adta	TtREL II. 24. o) 8.	1909. okt. 16.

		elő mondanivalóját, hogy abból mindenki megértette a kivamotograph elméletét. Hosszas vitatkozások után elnöki döntéssel megdicsérik.”		
--	--	--	--	--

Válogatás írásbeli dolgozatok, alkotások bírálataiból (saját szerkesztés)

Diákok egyéni alkotómunkájának elismerése, értékeinek megerősítése az önképzőköri tevékenységeknek talán legfontosabb mozzanata. A bírálatok mind előadások, mind írásbeli munkák kapcsán olyan segítséget nyújtanak az előadók, illetve a szerzők számára, amely további gyarapításul szolgálhat, s elkövetkező alkotásaik készítésére serkentheti: megerősítik a benne hordozott értékeket, egyúttal rögzítenek javítható, fejleszthető mozzanatokot is. E két szál egyensúlya nyújthat erőforrást, s közben tudatos figyelmet a javítások megvalósítása irányában, mellyel a következő alkotás valóban még sikeresebbé válásában bizhattak mindannyian. Összességében ilyen fejlesztő értékelés tehet csak jó szolgálatot a tehetséggondozás vonatkozásában is.

c. Az önképzőköri közösség mint az összetartó erő forrása

Az önképzőköri tevékenységek az egyéni alkotómunkának teret engedésen túl a közösség számára is értékes erőforrásként szolgáltak, összetartozásuk élményét, egymás segítségét, inspirálását is jelentették. Szép kifejeződései mindennek azok a saját kiadású heti lapok, amelyeket az önképzőköri tagok saját kézírásukkal alkottak közös füzetekké. A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában különleges értéket jelentenek a történelem viszontagságaiban is fennmaradt példányok, amelyet helyenként a diákok rajza is teljesebbé tesz.

*A barátság virágai*⁴⁸⁹ című lap a diákok egyéni alkotásán túl kézírásukkal rögzíti nemcsak saját írásaikat, hanem minden lapszám kezdetén közös versüket is lejegyzik:

A barátság szép s szent érzet,
Mely csak tiszta szívben
éled,
Téli zöld, mely a fagyon is.
Fagyos szívben is átzöldül.
Óh, ha volt és te gondolat,
Légy erős s szép erejétül.

A barátság élhető láng,
Nélküle élni sem tudnánk,
Légyen azért, mindig égjen,
Mint Vesta-tűz kicsiny
lángja,
Világosodjék meg elménk,
Nemesedjék szívünk nála.

A szívünk egy virágos kert,
Benne sok szép virág kikelt,
Vígan szendék, oly szelidek,
Ezekből fognak kikelni,
A szerelem, a jellem, s ezek:
„A barátság virágai.”

⁴⁸⁹ TtREL II. 24. o) 3. Gimnáziumi Önképzőkör iratai Z 123.

Ugyancsak ebben a lapban megjelent alkotások, versek címei és az általuk érintett tematikák jellegzetes példái:

Tematika	Diákok munkáinak címe
történelmi	Árpád A pusztaszeri télen Báthory Zsigmond A régi jó idők
hazaszeretet	Veszélyben a haza!!
hitéleti kérdéskörök, erkölcsi tanulságok	Mi a remény? A magvető Fohász
személyes érzések, vívódások	A barátság A hűség áldozata – Történelmi beszély A megghiúsult remény
természeti tematika, mint érzelmi terhek feldolgozásai	A vihar Borus az ég Szomorú fűz inog
további rendszeres tematika	Hála nyilvánítások Úti napló

Válogatás a lapban megjelent versek címeiből, tematikaiból (saját szerkesztés)

Jól érezhető az önképzőköri újságban megjelenő alkotásokhoz kapcsolódóan is a fiatalok egyéni, s egyúttal közösségi élményeinek feldolgozási lehetősége: rendszeresen helyet kaptak olyan „rovatok” is benne, mint pl. *Hála nyilvánítások* és az *Úti napló*. Továbbra is kézírással születtek a lapszámok, így még értékesebbnek tekinthetjük a gondolatok rögzítésének módját, miközben közös élményeiknek feldolgozása is megmutatkozhatott általuk. Az önképzőköri együttes munkálatok így különleges lelkesítő forrásul szolgálhatnak, s akár belső vívódások, érzelmi terhek feldolgozásának közös lehetőségeit is magukban hordozzák, amelyek minden diák számára értékes segítséget nyújtanak a lelki egyensúly megtapasztalásában, ezzel pedig további alkotásaik háttérében, tehetségük kibontakoztatásában.

Idővel természetesen további történelmi folyamatok is szerepet játszottak az diákközösségek működésében, szellemi munkálataiban, ám az önképzőkörök olyan értékeket jelentettek a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében, amelyek a múltban gyökereznek, ám a jelen és a jövő számára is van üzenetük:

„a tiszta, józan gondolkodású, teremtő képzeletét megőrző ifjúságot csak egy belülről szerveződő, minden újra fogékony, de mindent egy magasabb szellemi-lelki minőség-eszmény fényében megvizsgáló műhely nevelhet. Olyan intézménnyé kell tehát válnia az iskolán belül a mai önképzőkörnek, amilyennek Németh László álmodta több mint fél évszázaddal ezelőtt: 'Itt igazán munkaiskolában vagy, ahol csak alkotva tanulhatsz. Anyagotok is ott kezdődik, ahol az iskolai tananyag bezárul ... Az önképzőkör az iskolai élet nagy közös aulája, ahol a terhét hordó, érdeklődő, kutató diák önálló szellemmé egyenesedik.’⁴⁹⁰ Bizonyos, hogy a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma önképzőkörei „egy egész sereg író, költő, gondolkodót bocsátottak útjára, akik a város és iskolája szellemi örökségét a legkülönbözőbb szellemi irányzatok mentén vitték magukkal az ország kulturális vérkeringésébe”.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Győri L. 2013b: 547.

⁴⁹¹ Győri L. 2013b: 538.

6.4. A tanítva tanulás és a lelki támasz szerepe a tehetséggondozásban

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetségsegítő szellemiségét és eszköztárát kutatva kirajzolódott, hogy az önképzőköröknek jelentős értéke volt mindebben. A tehetségek támogatásához kapcsolódóan az intézményben olyan lelki meghatározók szerepe is kiemelt, így ehhez illeszkedő következő kutatási kérdésem: Mi a szerepe a tanítva tanulás rendszerének és a lelki támasznak a képességek kibontakoztatásának támogatásában?

A Debreceni Református Kollégium története magában hordozza azt az értékes kapcsolatrendszert, amelyben a minőségi oktatás-nevelés nemcsak egy felnőtt pedagógus személye által bontakozhat ki, hanem forrása a diákok közösségében is gyökerezhet. A tanítva tanulás (docendo docere) rendszere évszázadokon át meghatározta a Kollégium oktató-nevelő tevékenységét⁴⁹²; alapja azon tehetséges nagydiákokhoz, a praeceptorokhoz kapcsolódnak, akik az általuk már feldolgozott tananyag elsajátításában segítettek társaik számára, mindeközben pedig a szakmai tartalommal való további foglalkozás és a diáktársak számára való átadás során maguk is tovább gazdagíthatták a témára való rálátásukat, s akár új kérdéskörök mentén új elmélyülési területre is rátalálhattak.

A tanítva tanulás rendszere értéként jelenik meg az intézmény későbbi életében is, kutatott időszakunkban ugyancsak megerősíthető a szerepe: a Gimnázium Ifjúsági Gyülekezete kiváló példája az idősebb és a fiatalabb diákok egymást is meggazdagító kapcsolódásának, amelyet egyúttal a közösség tagjainak tanulmányi eredményessége is alátámaszt. Disszertációmban céloom megvizsgálni a tanítva tanulás rendszerének értékeit, amelyhez kiemelten az Ifjúsági Gyülekezet működésének sajátosságait tekintem át a Gimnáziumi Értesítők alapján.

6.4.1. A tanítva tanulás gyökerei a Debreceni Református Kollégiumban

A Debreceni Református Kollégium tehetségsegítő szellemiségét tükrözi, hogy a szorgalmasabb diákok tanulmányi előrehaladása gyorsabb rendben is megvalósulhatott, s akár

⁴⁹² A köztanítói gyakorlat az 1852-ig, az osztrák tanügyi reformmal összefüggésben, a magántanítói 1861-ig valósult meg az intézményben, ám a megszűnést követően is értékes mintát jelentett a Kollégium pedagógiai gyakorlata számára. Forrás: Győri L. 1993.; Győri L. 2006.

közvetlenül a tanítás feladataiba is bevonásra kerültek. Eleinte csak az intézmény vezetője, a rektor volt felnőtt személy a kollégiumban, ő pedig csak akadémiai szinten tanított, míg a kisebb diákokat arra kiválasztott, még tanulmányaikat folytató legkiválóbb társaik, a praeceptorok oktatták.⁴⁹³ Ők olyan felsőbb tanulmányokat folytató diákok, akik „tanulmányi képesség és erkölcsi viselet tekintetében megnyugtató reménységet nyújtottak, hogy feladatuknak sikerrel meg tudnak felelni”.⁴⁹⁴

A Kollégium oktató-nevelő szellemiségét meghatározó tanítva tanulás rendszere a tehetséggondozás tekintetében is érték-ként tekintendő, hiszen a tanítással megbízott nagydiák számára is szükséges volt folyamatosan átismételni az általa korábban elvégzett osztályok anyagát, ezzel ismeretrendszerét mélyíthette, s újabb összefüggésekre találhatott rá. Emellett a tanításért kapott fizetéséből akár külföldi tanulmányújtját is finanszírozhatta, így a szegény, de tehetséges tanulók számára a tanítva tanulás rendszere elkötelezett helytállásuknak is köszönhetően a fejlődés, az előrehaladás eszközéül is szolgált.⁴⁹⁵ A diáktársak tanítása egyúttal felkészítést jelentett egy-egy falusi iskola önálló vezetésére a Kollégium partikulájaként.⁴⁹⁶

Nagy fontossága volt tehát a személy kiválasztásának, feladatát pedig kötelességtudóan, törvények szabályozásának megfelelően kellett végeznie. Pedagógiai érzékenysége⁴⁹⁷ és

⁴⁹³ A praeceptorok kétféle rendben munkálkodhattak: 1. a praeceptor publicusok felelősek voltak tanítványaik pontos megjelenéséért, iskolán belüli és kívüli (templomi) viselkedésükért is. Osztályaik tanítását a félév befejezése és a nyilvános vizsga megtörténte előtt nem hagyhatták abba. Az 1657. évi törvény biztosított számukra rendszeres járandóságot, valamint kedvezményeket is kaphattak, pl. kötetlenebb napirendjük lehetett. 2. A praeceptor privati (magántanítók) a rektor engedélyével vállalhattak tanítványokat elsősorban helybeli szülők gyermekei közül, a szolgáladiákok pedig pénzzel (nummisták), étellel (cibisták), mosással (lotorok) fizettek a tanításért. Alapvető feladata volt a másnapi leckék megtanulásának segítése és ellenőrzése, az ismeretek begyakoroltatása, felkészítés a következő órákra. Annyira jól bevált rendszer volt ez, hogy még a nyilvános oktatás is igazodott hozzá: délelőtt és délután a nyilvános előadások órái közt azért maradt közben egy-egy órai szünet, hogy a növendékekkel a magántanítók azalatt foglalkozhassanak. Forrás: Fináczy 1896: 30–31.; Győri L. 2006.; Nagy 1933a: 154.; Nagy 1940: 52–53.; Mészáros 1981.

⁴⁹⁴ Nagy 1933a: 134.

⁴⁹⁵ Bajkó 1976: 95.

⁴⁹⁶ A partikuláris iskolahálózat tekintetében a vidéki elemi és középiskolák jogi értelemben nem tartoztak az anyakollégiumhoz, szellemi értelemben viszont annak részeiként működtek: onnan kaptak rektort vagy praeceptort, tanrendet, tankönyvet, s annak szokásrendszerét is átvették. Forrás: Barcsa 1905; Bölcseki 1988: 20. A Debreceni Református Kollégium egyik legnagyobb partikulájaként tekinthetünk Nagykörösrre, ahol *Magyarország tanítójaként, azaz Praeceptor Hungarie*-ként Losontzi István munkássága meghatározó. A nagykörösi iskola szellemiségében az ő vezetése alatt kiemelt szerepet kapott többek között a növendékek lelki sajátosságaira hangolt tanítás, a hitéleti nevelés és a zenei képzés egymást is meggazdagító összefonódásaként pedig az egyházi ének tanítása és művelése, az énekekre tanítás, az énekekkel, énekeskönyvekkel való foglalkozás mint „a nevelés megkerülhetetlen alapja”. Forrás: Pap 2016b: 161–186.

Nagykörös további énekes egyházi hagyományaiban meghatározó szerepe van a református kántori szolgálatnak, amely hivatás a XVII. század végétől különül el az iskolamester feladataitól: praeceptorként, azaz az alsóbb osztályokkal, kifejezetten a lányokkal foglalkozó tanítóként. Forrás: Pap 2006.

⁴⁹⁷ A pedagógiai felkészítés értékére a Debreceni Református Kollégium intézményében különösen is fontossággal tekintettek, s az átadandó tananyag ismételtetésén túl gazdagabb pedagógiai eszköztárra hívta fel a praeceptorok figyelmét többek között már a Methodus (1770) is: kiemelten a gyermek személyére hangolt figyelem, a biztatás fontosságával, az önálló ítéletalkotás támogatásának szerepével, összességében a tudomány megszerettetésével. Forrás: Nagy 1933a: 166.; Bajkó 1976: 79.; Mészáros 1981: 540.

erkölcsi helyállása nélkülözhetetlen volt, elvart többek között a becsületesség, a hűség, a szorgalom, a tanulni vágyás, a munkásság és a szerető szív. További értékeként ugyancsak szükséges volt továbbá, hogy legyen vallásos, művelt, szerény, engedelmes, mindenk felett pedig minden tanulót gondosan neveljen.⁴⁹⁸

Összességében a Debreceni Református Kollégiumban kibontakozó segédtanítói rendszer magában hordozta az elkötelezett hivatástudat, a minőségi szakértelem fontosságát, egyúttal a református szellemiségben kifejeződő hitbéli elköteleződés megélésének fontosságát, értékét is, „munkájuk hasznos, személyük megbecsült”, mintaként szolgál a fiatalabb diákok előtt.⁴⁹⁹ A tanítva tanulás rendszerét tekintve a kollégiumi iskolakultúra a minőségi szellemi gyarapodásnak, s mindez mások számára történő közvetítésének értékes forrásává válhatott.⁵⁰⁰ Az általa kifejeződő nevelési elvek az intézménytörténet későbbi szakaszaiban is magukban hordozták a fegyelem elvárását, az egyéni érdeklődésnek megfelelő további elmélyülésre, bontakozásra bízattak, s ehhez a nyolcosztályossá vált intézményi keret is segítséget nyújtott kiemelten az önképzőkörök által, ahol a nagydiákok további kísérőivé váltak társaiknak. A református szellemiség alapjaiban építkezik a másik személy irányában kifejeződő érzékeny figyelmességre és elkötelezett felelősségvállalásra⁵⁰¹ is, így az önképzőkörök kiváló példát nyújtanak a tanítva tanulás mintájának követésére, a tehetségek gondozásának és fejlesztésének példajaként is tekinthetünk rájuk.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának ifjúsági egyesületei között kiemelkedett az Ifjúsági Gyülekezet szerepe, amelyben a diákok nemcsak ismeretekben gyarapodhattak, gondolatrendszerük mélyülhetett, hanem a hitélet által teljesebbé is válhatott mindez. A következőkben ennek tevékenységeit, s az intézményi tehetséggondozásban betöltött szerepét elemzem.

6.4.2. A tanítva tanulás szerepe a tehetséggondozásban: az Ifjúsági Gyülekezet lelki közössége

A Gimnázium Ifjúsági Gyülekezetének közössége jelentős értéket teremtett, munkáját tisztelet és megbecsülés övezte az intézményben. Alapítója, S. Szabó József (1862–1944)

⁴⁹⁸ 1657. és 1704. évi iskolai törvények. Leg. spec. Art. I.; 1792. évi iskolai törvény De prof. Lex. I. 1792. évi iskolai törvény De prof. Lex. XV., In: Nagy 1933a: 113.

⁴⁹⁹ Nagy 1933a: 135.

⁵⁰⁰ Mészáros – Szenczi 2019: 21–38.

⁵⁰¹ Bognárné Kocsis 2023: 51.

különösen is lényegesnek tartotta a hitben érettebb diákok bevonását a nevelőmunkába, számított rájuk a kisebbek előtti példaként, a közösség gyarapítóiként.

S. Szabó József tanár úr maga is olyan mintául szolgált, akitől diákjai szívesen tanultak többek között úgy nyilatkoztak róla: általa „jobbaknak éreztük magunkat”, „a szeretet igéjével teremtett rendet”.⁵⁰² A Kollégium lelki életét, a diákok hitbeli fejlődését több újítással támogatta, pl. az első négy évfolyam számára gyermek-istentiszteleteket vezetett be, amelyek legfőbb célja nem az oktatás, hanem a hitre vezetés. Az elhangzott igehirdetések⁵⁰³ megjelentek írásban is füzet sorozatként *A szeretetről* címmel,⁵⁰⁴ ezzel pedig újabb elolvasásra, mélyebb elemző átgondolásra is lehetőséget nyújtott a leirat.

S. Szabó József tanár úr a nagy ünnepek előtt kiemelten fontosnak tartotta az adott alkalomra való felkészülést,⁵⁰⁵ mindezzel is személyesen közvetítette a lelki ráhangolódás, az egymásra figyelés, az összetartozás értékeit. Diákjai számára megtapasztalhatóvá tette a saját belső átéléseik fontosságát, valamint a társaikkal való közösség élményének mélységeit, mindezeknek pedig jelentős értéke van az egyéni képességek kibontakoztatásának lelki forrásaként is. A diáktársakkal való közösség megélésén túl az ember és Isten közötti kommunikáció megtapasztalása ugyancsak jelentős támaszul szolgál mindebben: az ima segítségével a belső élmények, lelki megélések, érzések és gondolatok kifejeződhetnek, megoszthatóvá válhatnak, ezáltal az imának „nagy szerepe van az önnevelésben, a személyiségfejlesztésben”.⁵⁰⁶

S. Szabó József az 1901/1902. tanévben ún. vallásos gyakorlatokat szervezett a katolikus lelki gyakorlatok mintájára, az egyházi évhez⁵⁰⁷ illeszkedő elmélyülési lehetőségekkel. A diákságot kisebb csoportokba osztotta, így a közösségek bensőségesebb együttlétet élhettek át. Ennek a kezdeményezésnek nyomán alapította meg 1902-ben konfirmált évfolyamok összefogására az Ifjúsági Gyülekezetet.⁵⁰⁸ A diákok hitbeli-lelki támaszának közösségi megerősítése vezérelte, az alkalmak fő célja: a diákok „egymás hite által épüljenek”,⁵⁰⁹ ennél viszont még sokrétűbb hatása is kibontakozott a diákok tanulmányi eredményességében.

⁵⁰² Id: Németh 2013a: 318.

⁵⁰³ A magyar református prédikációs gyakorlat történeti feldolgozását tekintve S. Szabó József munkássága ugyancsak kifejezte a múlt értékeire való építkezés szerepét, s egyúttal a fejlődés lehetőségeinek gyökerezését. V.ö. Szetey 2016.

⁵⁰⁴ Gimnáziumi Értesítő 1898/1999: 59.

⁵⁰⁵ Németh 2013a: 318.

⁵⁰⁶ Karácsony Sándor: *A magyarok Istene*. 2006: 34. alapján idézi: Bognárné Kocsis 2023: 50.

⁵⁰⁷ Pap 2016a.

⁵⁰⁸ Németh 2013b: 682.

⁵⁰⁹ Németh 2013a: 320.

Mindezért szerepe az intézmény tehetséggondozó szellemiségének történetében jelentősen meghatározó, kutatásom során a Gimnáziumi Értesítők információtartalmára építve elemzem.

6.4.3 Az Ifjúsági Gyülekezet szervezeti-működési sajátosságai

Az Ifjúsági Gyülekezet önszervező közösségének tagjai alapvetően V–VIII. osztályos református diákok lehetnek.⁵¹⁰ Vezetők csak VIII. osztályosok köréből kerülhettek ki, de a tágabb vezetői testület tagjai évfolyamonként kerültek megválasztásra, így V–VIII. osztályos tanulók egyaránt betölthettek tisztségeket.

A közösség vezetői szerepköréhez kapcsolódóan három fő funkció került megjelölésre: szellemi-tanítói, erkölcsi, valamint pénzügyi vezető, a következőképpen:

	1902/1903 – 1907/1908 között	1908/1909-től	Létszám
vezető	„a gyülekezet tanítói tisztje, a szellemi munkásság és a gyülekezet vezetésére előjárók”	„szellemi munkásságának vezetésére gondnokok” ⁵¹¹	2 fő VIII. oszt. ⁵¹²
presbiterek	„a gyülekezet erkölcsi életére vigyázó presbyterek”		osztályonként 2 fő ⁵¹³
diakónusok	„a gyülekezet anyagi ügyeit vezető s a jótékonyság gyakorlására serkentő diakónusok”		

Diákok tisztségeinek rendje a Debreceni Református Kollégium Ifjúsági Gyülekezetében (saját szerkesztés)

A közösség szervezettségét tükrözi tehát a szellemi, az erkölcsi, valamint a pénzügyi vonatkozású vezetői szerep meghatározása, ami e három fő terület külön is kifejeződő sokrétűségét, a közösség számára való értékességét jelzi. Az érintett vezetők részéről egyúttal

⁵¹⁰ Egyes tanévekben csak VI–VIII. osztályos konfirmált tanulók kerültek megnevezésre az Értesítőkben a Gyülekezethez kapcsolódó bármely tevékenységben: 1928/1929–1933/1934. közötti hat évben, majd 1937/1938–1940/1941. közötti négy évben, továbbá az 1943/1944. tanévben, 1936/1937-ben pedig csak VII–VIII. osztályosok. Az érintett Gimnáziumi Értesítőbeli megjelölések az Ifjúsági Gyülekezet tagjaihoz kapcsolódóan: 1928/1929: 58–59., 1929/1930: 47–48., 1930/1931: 47–48., 1931/1932: 58., 1932/1933: 39., 1933/1934: 45–46., 1936/1937: 80., 1937/1938: 52., 1938/1939: 66., 1939/1940: 43., 1940/1941: 48., 1943/1944: 25.

⁵¹¹ Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 81.

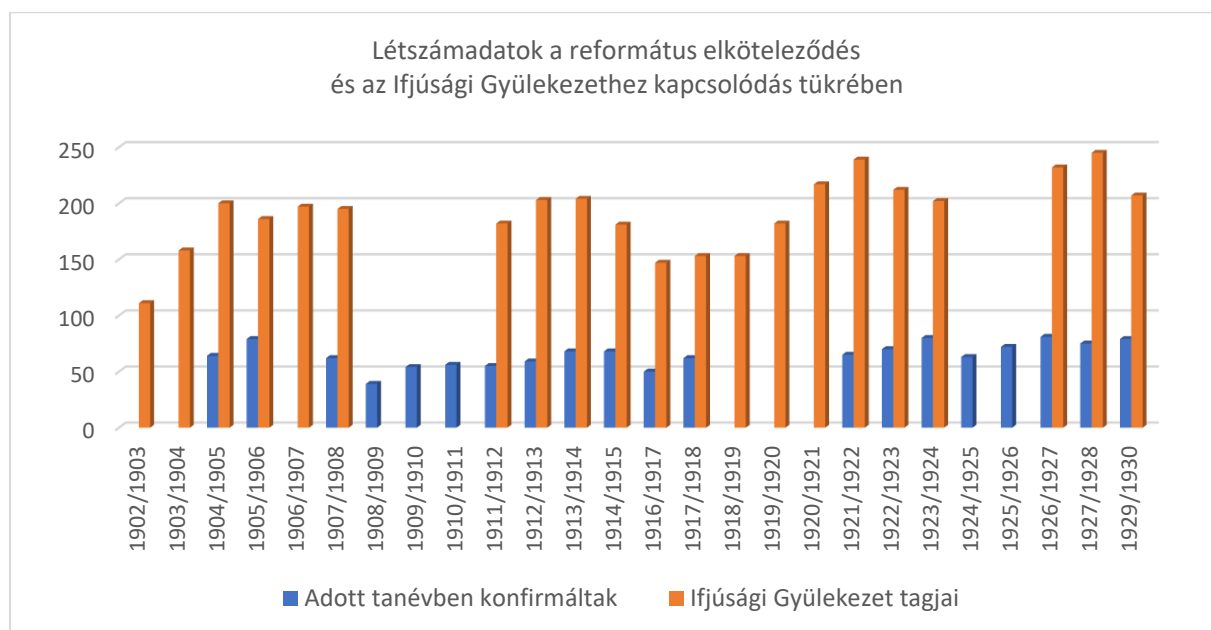
⁵¹² Ahogyan a diákok létszáma nőtt az intézményben, s szükségessé vált párhuzamos osztályok indítása is, úgy gondnokká már osztályonként egy-egy tanuló válhatott.

⁵¹³ Az Ifjúsági Gyülekezet megalapításának első éve még kivételt képez: 1902/1903-ban nem volt VII. osztályos tag ezen funkciók betöltőjeként, hanem két VIII. osztályos végezte a kapcsolódó feladatokat egy V. és egy VI. osztályos társuk mellett. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1902/1903: 97. Ezt követő tanévekben már két-két fő került kiválasztásra minden osztályfokon, minden osztályban.

A létszám növekedésével indult párhuzamos osztályokkal a két presbiter és a két diakónus személye alapvetően osztályonként került kiválasztásra. Előfordultak olyan évek, amikor két vagy három párhuzamos osztályban már 5 x 2 vagy 6 x 2 személy töltötte be e két vezetői tisztségeket. Kivételt képez 1934/1935, amikor három és 1935/1936, amikor négy párhuzamos osztály is indult felső tagozaton, ekkor osztályonként csak egy fő válhatott presbiterré és diakónussá, vagyis osztályfokonként kettőnél nem lett több a tisztséget betöltők száma.

elkötelezett, felelős helytállást kíván, többretű közösségfejlesztő szerepükre irányítja a figyelmet, szervezői és rendszerező készségüket fejleszti. Mindemellett az egyes vezetők munkájának összhangjával, folyamatos közös átgondolásokkal teljesebben ki leginkább tevékenységük, mindez pedig egymás számára is inspiráló, új gondolatokat hordozhat. Az Ifjúsági Gyülekezet önszervező közösségének tagjai tehát számos készségterületen fejlődhetnek, megélhették készségeik magasabb szintű kibontakozását.

A Gyülekezet vezetőségébe tartozó diákok száma jelentősen megnőtt: a kezdeti 1902/1903. tanévben összesen 10 fő, majd 1931/1932-re már 26 fő töltötte be a tisztségeket.⁵¹⁴ A közösség tagjainak özlétszáma is változott ezen időszakban, s mindebben meghatározó szerepe van a gimnázium tanulói létszáma változásának, valamint azon belül a konfirmált tanulók létszámának is, hiszen konfirmációnak közvetlen szerepe volt az Ifjúsági Gyülekezet közösségéhez tartozásban. Áttekintve a Gimnáziumi Értesítők információtartalmát,⁵¹⁵ az egyes tanévekben konfirmált, valamint az Ifjúsági Gyülekezethez tartozó diákok létszámát a következő diagram foglalja össze:

Forrás: Gimnáziumi Értesítők adatai (saját szerkesztés)

Az Ifjúsági Gyülekezet tagjainak számát tekintve láthatjuk, hogy a kezdeti 1902/1903. tanévi 111 főnél csak több a későbbi tanévek létszámadata (egy-egy tanév Értesítői hiányosak

⁵¹⁴ Gimnáziumi Értesítő 1902/1903: 97. és 1931/1932: 58. Az Ifjúsági Gyülekezet tagjainak létszámához kapcsolódóan a jelentős növekedés Barcza 1988. munkájában is kiemelésre kerül.

⁵¹⁵ Kiemelendő, hogy egyes tanévekben nem került rögzítésre az Ifjúsági Gyülekezet pontos létszáma az Értesítőben, illetve 1918/1919 – 1920/1921. között pedig a konfirmált növendékek létszáma nem pontosítható.

e tekintetben). A meghatározható információtartalmat tekintve legmagasabb létszámok az 1921/1922. tanévben: 239 fő, valamint az 1928/1929. tanévben mutatkoznak: 245 fő. Ezen tanévek történelmi és intézménytörténeti vonatkozásait tekintve kirajzolódik egyrészt a világháború, majd annak zárásaként a trianoni események megterhelő helyzete: 1918/1919 – 1920/1921 között *Értesítő* sem került kiadásra, csak „pótlólagos közlésként”⁵¹⁶ összevont, rövidített formában, szűk tevékenységi megjelölésekkel. Ezen sajátos körülményeket követően az 1921/1922. tanév olyan lelki igényt erősíthetett meg, amelyben a diákok egymás felé fordulása, a közösségi összetartás fokozottabban valósulhatott meg, s a hitben megélt támasz tovább mélyíthette mindezt.

Az 1928/1929. tanév pedig az Ifjúsági Gyülekezet története szempontjából azért meghatározó, mivel S. Szabó József ezen tanévvel zárta igazgatói munkásságát az intézményben,⁵¹⁷ s az Ifjúsági Gyülekezet alapítójaként és felügyelő tanáraként mindvégig fontos szerepe volt a közösség értékeinek megalapozásában és gyarapításában. Az intézmény tehetséggondozó szellemisége szempontjából ezen közösségben kifejeződő támasz és érzelmi biztonság nyújtása ugyancsak jelentős erőforrásként szolgált a diákok legjobb képességeinek megmutatkozásához is.

A létszámadatokat megvizsgálva látható továbbá, hogy az Ifjúsági Gyülekezet és az adott tanévben konfirmált diákok számának időnkénti növekedése egymást is kíséri: mind a Gyülekezet megalapításának kezdetén, mind 1911–1913 éveiben, majd az 1920-as évek elején és 1926–1928 létszámemelkedéséhez kapcsolódóan is mutatkozik együttmozgás amellelt, hogy a Gyülekezetbe a korábban konfirmált diákok is tartoztak.

6.4.4. Az Ifjúsági Gyülekezet mint szellemi műhely

a. A szellemiség kifejezői: hit és tudás összefonódása

A Debreceni Református Kollégium Ifjúsági Gyülekezete értékes szerepet töltött be az intézményben mind a hitre nevelés vonatkozásában, mind a diákok tanulmányi előmenetelének és képességeiknek kibontakoztatása terén: ebben az önszervező közösségben „a nagyobb

⁵¹⁶ 1918/1919., 1919/1920., 1920/1921. tan évekről szóló Gimnáziumi *Értesítő* borítójának kiadási jelzése.

⁵¹⁷ Jelen disszertáció által kutatott időszakra vonatkozóan az intézmény igazgatóinak és felügyelő-bizottsági vezetőségének névsorát lásd a 10.1. sz. mellékletben.

diákok úgy tudták vezetni a kisebbeket, hogy egyszerre tették fontossá számukra a hitbeli és a tudásbeli előrelépést”.⁵¹⁸

Az Ifjúsági Gyülekezetbe a legkiválóbb diákok jártak, akik maguk is megtapasztalhatták a hitbeli és a tudásbeli támasz összefonódását, egymásra is kifejtett segítő szerepét, a későbbiekben érkező társaik számára pedig ők maguk és az általuk követett értékek mintául szolgáltak. Hamarosan tiszteletet kiváltó hatása lett az Ifjúsági Gyülekezet tagságába tartozásnak, s már a diákság fele részt vett alkalmain.⁵¹⁹ „Lelkisége és a szeretet pozitív hatással volt a többi diákra is”,⁵²⁰ ennek pedig az iskolai fegyelmezési problémák csökkenésében ugyancsak szerepe volt.

A tanári kar köréből egy felügyelő tanár mindig figyelemmel kísérte a Gyülekezet összejöveteleit. Közöttük S. Szabó Józsefmek, mint alapítónak, s egyúttal 1922–1929 között az intézmény igazgatójának különösen meghatározó szerepe volt. További pedagógusok eleinte csak „tudomásul vették”⁵²¹ a Gyülekezet létezését, majd közvetlenül is bevonódtak tevékenységeibe; az 1924/1925. tanévtől rendszeresen megjelenik erre vonatkozó utalás az Értesítőkből: „A tanári kar több tagja meleg érdeklődéssel kísérte a gyülekezet működését és gyakran részt vett összejövetelein.”⁵²² Többek között Dr. Szabó Márton történelem-földrajz szakos tanár úr bevonódása rendszeresen említésre kerül. 1938/1939-ben „maga a felügyelő tanár tartott előadást a magyar református énekeskönyv fejlődéséről az újabban megjelent Pálóczi Czinke-féle zsoltárátdolgozásokkal kapcsolatosan”.⁵²³ 1939/1940-ben pedig Dr. Végh József tanár úr adott elő a magyar népi művelődésről.⁵²⁴ Ezen pedagógusi kapcsolódások is kifejezik tehát a tanórán kívüli ismeretgyarapítás fontosságát az intézményben, amelyet az Ifjúsági Gyülekezet önszervező diákközösségében az együtt átgondolt témakörök komplexitásának további értéke is gyarapít.

b. A szellemiség kifejezői: az Ifjúsági Gyülekezet tevékenységei a tehetséggondozás tükrében

A gyülekezeti tevékenységek 1873–1944 közötti, Gimnáziumi Értesítőkből megjelent bemutatását a disszertáció 10.7. sz. melléklete foglalja össze részletesen, jelen fejezetemben pedig a tehetséggondozás vonatkozásában elemzem mindezeket.

⁵¹⁸ Németh 2013a: 326.

⁵¹⁹ Németh 2013b: 683.

⁵²⁰ Németh 2013a: 321.

⁵²¹ Németh 2013b: 682.

⁵²² Gimnáziumi Értesítő 1924/1925: 25.

⁵²³ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 66.

⁵²⁴ Gimnáziumi Értesítő 1939/1940: 43.

Az összejövetelek programja és fő célkitűzése:

Az Ifjúsági Gyülekezet összejöveteleinek keretét tekintve: vasárnap délelőttönként, az istentiszteletekhez kapcsolódóan szerveződtek az egyes alkalmak, amelyekben a közösség szellemi vezetőinek, a gondnokoknak értékes mintanyújtó szerepe is volt.⁵²⁵

Az 1902/1903. tanévben történt alapításhoz kapcsolódóan a következő tevékenységek képezték részét a Gyülekezet találkozóinak: „A gyülekezet szerény körben kezdte meg működését ...mely éneklésből, imádkozásból, bibliaolvasásból, esetleg bibliamagyarázásból, eredeti vallásos művek felolvasásából és vallásos költemények szavalásából állt.”⁵²⁶ A felolvasások eredeti alkotások, valamint hazai jeles írók vallásos művei voltak. Mindezen elmélyülési lehetőségek a későbbi tanévekben is mindig részei voltak az önszervező közösség tevékenységeinek, így a következő táblázatban azon munkaformákat összegzem, amelyek további új területekként egészítik ki a kezdeti műfajokat, illetve egyes tanévekben kiemeltebb hangsúlyt kaptak:

Bekerült új megjelölés	Érintett tanév és forrásmegjelölés	Az önképzőköri tehetségfejlesztés iránya
„építő és hiterősítő felolvasások”	1910/1911: 67.	elmélyülés és személyes támaszra találás
különösen bibliamagyarázatok, imádkozás	1911/1912: 75.	értelmező készség és megosztás
bibliai textuson épült beszédek: „tekintettel a rendkívüli időkre, e tanévben nagyrészt maga a vezető tanár tartotta, de a gyülekezet tagjai közül is buzgólkodtak egyesek e téren is”	1914/1915: 73.	a háború lelki terheinek feldolgozása a Biblia igazságainak szakértő értelmezésével
ének- és zeneszámok, „az éneklést zongorán kísérte” „hegedűjátékkal s dallal erősítették magyar református hitüket”	1926/1927: 40. 1930/1931: 48.	elmélyülés és lelki összetartás erősítése
„A gyülekezet minden összejövetelel elénekelte a Nemzeti Hírszöveget s utána közösen elmondta az apostoli hitformát”	1928/1929: 58.	magyarság közös értékeinek megerősítése
„elmélkedés”, „prédikáció”, „vita”	1931/1932: 59.	feldolgozó- és elemzőkészség fejlesztése, alternatívák átgondolása
„bibliai tárgyú elmélkedések, értekezések”	1935/1936: 53.	hitre nevelés, elmélyült átgondolás
színelőadás	1938/1939: 66.	alkotókészség

⁵²⁵ „részben magok a tisztviselők, de különösen a gondnokok jártak elől jó példával” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1910/1911: 67.

⁵²⁶ Gimnáziumi Értesítő 1902/1903: 97. és 1903/1904: 95. alapján.

Az Ifjúsági Gyülekezet összejeveteleinek programját áttekintve látható, hogy az intézmény további önképzőkori tevékenységeivel több hasonlóság mutatkozik: a diákok gondolatainak megosztása különböző nyelvi eszközökön keresztül válhatott valóra többek között versek és hosszabb elemző kifejtések formájában is. Feldolgozásmódjuk, értelmezőkészségük egyaránt minőségében fejlődhetett. Különbözőség a további önképzőkori tehetségfejlődéshez képest a lelki többletben mutatkozik meg: az Ifjúsági Gyülekezet szellemisége „a gyülekezet tagjainak belső, lelki épülésére szolgált”,⁵²⁷ egyúttal a bibliai igazságok mentén való elmélyülés, azokhoz való saját gondolati kapcsolódásuk megfogalmazása saját magukban is segít tudatosítani a bibliai üzenet illeszkedését, esetleg élethelyzetükre vonatkozó válaszokat, iránymutatást meríthetnek azokból, illetve saját személyes útjukra való rátaláláshoz kerülhetnek közelebb. Mindezen túl a nemzethez való kötődés kifejeződéseként is tekinthetünk a tematikában megjelenő, a trianoni események nyomán megmutatkozó revíziós gondolatkörre: Jézus keresztfeszítése, halála és a feltámadása párhuzamban áll nemzet pusztulásával és feltámadásának hitével, ahogyan mindezt a nemzeti irodalmunk is kifejezi többek között a Himnusz által is.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának sokrétű önképzőkori tevékenységeihez kapcsolódóan az 1936/1937. tanévben több változtatás történt, s ezek az Ifjúsági Gyülekezetre vonatkozóan is célul tűzték ki a fejlesztést: „Egyes sablonossá vált számokat eltöröltünk, hogy az ülések középpontjába egy-egy felolvasást tehesünk. E felolvasások a tárgyaikat egyháztörténeti és gyakorlati egyházéleti körből vették.”⁵²⁸ A diákok öntevékenységeinek fejlesztését annak lelki elmélyítésével végezte a közösség, s kiemelten a minőségi „egyházias önképzés tudományos és gyakorlati oldalait öleli fel”.⁵²⁹ A református, hitbeli érintődés, a tudományos érdeklődés és a gyakorlati önképzőkori jelleg egyaránt megmutatkozott az Ifjúsági Gyülekezet által feldolgozott témaszálak mentén is:

- „bibliamagyarázatok közül kiemelendők azok, amelyek egy-egy keresztyén eszmének,

⁵²⁷ Gimnáziumi Értesítő 1912/1913: 97. Háborús időben e lelki támasz még értékesebb, általa lehetővé vált a közösség „nemes feladatát betölteni s az ifjúság hitét és erkölcsét erősíteni”. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1914/1915: 126.

⁵²⁸ Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 80.

⁵²⁹ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 66.

mint a szeretetnek fejtegetésével foglalkoznak ... és amelyek az ifjúság közt meglevő hibákat és tévedéseket felemlítvén, azokat ostromozták és a helyes utat mutatták”,⁵³⁰

- „a bibliamagyarzatok egyes keresztyén eszmék: szeretet, barátság fejtegetései voltak, alkalmazva az ifjúság életéhez, s a gyülekezet feladatához”,⁵³¹
- a kollégiumi régi diákcommunity és a mai diákszövetség;⁵³²
- „prédikációinkban, valamint felolvasásainkban a ma problémáit igyekeztünk a gyülekezet elé tárni”,⁵³³
- „a felolvasások a tárgyaikat egyháztörténeti és gyakorlati egyházéleti körből vették”,⁵³⁴
- „a négyszázéves fordulóhoz érkezett Kollégiumról és a magyar reformátusság nagyjairól tartattak előadások”,⁵³⁵
- „magyar református egyházi élet, közelebbről a Kollégiumunkból kikerült vagy azzal kapcsolatos szellemi kiválóságok vallásos lelkületének vizsgálata”,⁵³⁶
- „egyháztudományos és gyakorlati egyházi kérdések ... nagyobbára a Károlyi Gáspár bibliafordítással kapcsolatos kérdésekkel, továbbá Tisza István vallásos lelkiségével”,⁵³⁷
- „általános keresztyén apologetikai kérdések”,⁵³⁸
- „az ifjúság lelki problémái a Szentírás alapján”,⁵³⁹
- „a jelen idők szemüvegén át vizsgálták a régi kollégiumi ifjúság valláserkölcsei és fegyelmi életét. Adott alkalmi voltak ezek az ifjúság önvizsgálódásainak ... hova kell magunkat ismét felküzdenünk sok imádsággal, igaz szívtüredelemmel, hogy az előttünk élők lelkiségének magasságáig felemelkedhessünk”.⁵⁴⁰

⁵³⁰ Gimnáziumi Értesítő 1904/1905: 83–84.

⁵³¹ Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 68.

⁵³² Gimnáziumi Értesítő 1927/1928: 47.

⁵³³ Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 59.

⁵³⁴ Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 80.

⁵³⁵ pl. Méliusz Juhász Péterről, Szegedi Kiss Istvánról, az Soli Deo Gloria diákszövetségről, a régi egyházi zenéről, a Kollégium régi vallásos neveléséről, majd Dévai Bíró Mátyásról, aztán Kálmáncsehi Sántha Mártonról és Károlyi Gáspárról értekeztek. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 52.

⁵³⁶ pl. Méliusz Juhász Péter reformátori jelentősége, a régi kollégiumi diák valláserkölcsei élete, Tompa Mihály, Arany János, Ady Endre stb. vallásos lelkülete. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 66.

⁵³⁷ Gimnáziumi Értesítő 1940/1941: 48.

⁵³⁸ Gimnáziumi Értesítő 1941/1942: 51.

⁵³⁹ Gimnáziumi Értesítő 1942/1943: 35.

⁵⁴⁰ Gimnáziumi Értesítő 1943/1944: 25.

Mindezen gondolkörök az Ifjúsági Gyülekezet közösségének tehetségfejlesztő szellemiségének is értékes meggazdagításául szolgáltak, hiszen a diákok számára lehetőséget nyújtottak akár az életkori szintjükhöz képest magasabb szintű elméleti átgondolásokra, újabb ismeretek és összefüggésrendszerek feltárására, mindeközben pedig a tudományos alapokon nyugvó, egyúttal személyes kapcsolódásokat is magában hordozó elmélyülések megvalósulására. Ezáltal pedig a bibliai igeszakaszok egyéni vonatkozásain keresztül saját küldetések, elköteleződéseik irányához is közelebb juthattak, ami pedig annak megvalósítását segíthette képességeik célzott kibontakoztatásával egységben.

Az Ifjúsági Gyülekezet minőségi szakmai vonatkozású, további tehetséggondozó tevékenységei:

Az önképzőkori témafeldolgozások nemcsak közös elmélkedések útján, előadásokon keresztül, hanem önálló elemző munkák készítése által is lehetőséget nyújtottak a tehetségfejlődésre: az Ifjúsági Gyülekezet pályázati kiírásaihoz kapcsolódóan. Első ilyen lehetőség említése a kutatott időszakban hálaünnepélyhez kapcsolódóan történt,⁵⁴¹ ami önmagában is minőségi lelki többletet: „nemes hivatást”⁵⁴² hordoz, s bár a pályamunka részletei nem kerültek kifejtésre az Értesítőben, a megbecsülés érződik: a pályanyertes költemény elszavalásra került az ünnepélyen. Ezt követően az 1935/1936. tanévtől váltak rendszeressé a pályakiírások:

Pályázati kiírások és elismeréseik rendje	Forrás
„Hatvani István, a nagy természettudós mint hívő keresztyén” eredményessége: a győztes művének felolvasása, pénzjutalom, valamint „A másik dicséretet nyert munkát ... dr. Nagy Sándor felügyelő tanár a művei közül ajándékozott két kötet jutalomkönyvvel ajándékozta meg.”	1935/1936: 53.
„A kor képe Méliusz prédikációiban” eredményessége: a forrásmunkákhoz jutás nehézsége miatt kidolgozás nélkül maradt, az évközben előadott felolvasások közül azonban kettő „Emlékkönyv”-ünkben örökített meg: Nagy Istvánnak „Kálvin Institutio”-járól írott és Csikesz Ferencnek „Sztáray Mihály, Laskó és Baranya reformátora” című dolgozata	1936/1937: 81.
„A Kollégium szerepe a magyar művelődés történetében” eredményessége: A tétel szép kidolgozásáért 8-8 pengő jutalomdíjban részesült 2 fő és Dr. Nagy Sándor vezető tanár ajándéka 10-10 diák számára	1937/1938: 53.

⁵⁴¹ Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 69.

⁵⁴² „Azzal, hogy a kollégium nagy alapítóinak, az ifjúság kegyes jöltevőinek emlékét sorban évről-évre (már most 3-ad ízben) főleveníti évzáró ünnepélyein a gyülekezet, egyéb sikeres munkássága mellett szintén nemes hivatást teljesít.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1906/1907: 104.

Az Ifjúsági Gyülekezet keretében született nívósabb tanulói alkotások rendszeresen publikálásra is kerültek, pl. „A gyülekezet munkásságának színvonaláról tanúskodik az a három dolgozat, mely ... a budapesti Ref. Ifjúsági Egyesület lapjában, az *Ébresztő*ben megjelent.”⁵⁴³ Ezen túl az *Igazmondó* c. néplapban, a *Szövétnek* c. ifjúsági lapban, az *Igazmondó*, a *Téli Újság*, a *Keresztyén Szövetség* című vallásos lapokban.⁵⁴⁴

A diákok művei rendszeresen ünnepélyek programpontjait is képezték az intézményben, címeik a szellemiségnek kifejeződései is: pl. *A jóltevőkről*, *Hit*, *Debreceni legenda*, *Krisztus mindenütt*, *Reformátor emlékünnepe*n c. vers, *Zengjünk hálaéneket!* c. ének.⁵⁴⁵

Az Ifjúsági Gyülekezet közösségének tagjai pályamunkáik és alkotásaik készítéséhez a gyülekezet könyvtárában is meríthettek gondolatokat, látóköruket bővíthették. Az 1902/1903. tanévi alapítást követően a könyvtár kötetekkel gazdagodott, egyúttal folyóiratok rendelése is megvalósult.⁵⁴⁶ Mindezek nyomán az ismeretekben való gyarapodáson túl „a lelkigondozás hatékonyabbá tétele”⁵⁴⁷ is segítő erőforrást jelenthetett az intézményben.

Ugyancsak a tanulók szellemi fejlődéséhez járult hozzá a legáció újbóli megerősödése az intézményben: az 1942/1943. tanévben „eddig soha nem tapasztalt érdeklődés” mutatkozott a felső osztályosok körében, s a három nagy ünnep alkalmával 47 diák járt „ünnepi követségben”.⁵⁴⁸ „A legációba menő növendékektől a vallástanárok a prédikációkat előzetesen felkérdezték, s a legátusokat a szükséges útmutatásokkal ellátták”,⁵⁴⁹ így mindez a közös felkészüléssel kísért, majd egyedüli helyállást jelentő, felelősséggel társuló helyzet ugyancsak hozzájárulhatott az egyéni gondolatok rendszerezéséhez, mélyebb feldolgozásához, összességében a tehetségfejlesztésnek újabb forrását jelentette.

⁵⁴³ Gimnáziumi Értesítő 1902/1903: 97.

⁵⁴⁴ A diákok publikációiról szóló, érintett Gimnáziumi Értesítők: 1904/1905: 84; 1905/1906: 68; 1907/1908: 90; 1908/1909: 81.

⁵⁴⁵ A hivatkozott alkotások mint ünnepélyek programpontjai a következő Gimnáziumi Értesítőkhöz kapcsolódnak: *A jóltevőkről*: 1909/1910: 92; *Hit*: 1913/1914: 149; *Debreceni legenda*, *Krisztus mindenütt*: 1911/1912: 75; *Reformátor emlékünnepe*n és *Zengjünk hálaéneket!*: 1904/1905: 85.

⁵⁴⁶ Az 1916/1917. tanévre a könyvtár állománya 63 kötet. (Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1916/1917: 61.) Hitmélyítő rendelt folyóiratok pl. 1904/1905-től rendelt lapok: *Ébresztő*, *Igazmondó*, *Kis Tükör*, *Téli Újság*, *Kálvinista Öntudat*. 1910/1911-től rendelt lapok: *Szövétnek*, *Ébresztő*, *Diák Világ* (magyar evangéliumi ifjúság lapja), protestáns *ifjúsági Közlöny*, *Téli Újság*. 1917/1918-tól júratott lapok: *Az Erő*, *Az Akarat*, *Vasárnap*, *Bethesda*. 1938/1939-től járatos lapok: *Hajnal*, *Pro Christo*, 1939/1940-től: *Hajnal*, *Mustármag*. 1942/1943. tanévtől *A mi utunk* c. református ifjúsági lap.

⁵⁴⁷ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 44.

⁵⁴⁸ Gimnáziumi Értesítő 1943/1944: 20.

⁵⁴⁹ Gimnáziumi Értesítő 1943/1944: 20.

Kiemelendő továbbá a Soli Deo Gloria Szövetség kollégiumi megjelenése az 1941/1942. tanévben: vallásnár vezetésével, VII., majd az 1942/1943. tanévben VIII. osztályos tanulók besegítésével zajlottak bibliaórák, megbeszélések, zsoltárdélutánok, játékok. A közös munkára építve válhatott valóra a Szövetség konferenciáján VIII. osztályos diákok előadása is „időszerű világnézeti kérdésekről a Biblia viláosságánál”.⁵⁵⁰

Ugyancsak a diákok látókörének bővítését szolgálhatta más keresztyén ifjúsági egyesületekkel való kapcsolódás, találkozások és eszmecserék megvalósulása, többek között meglátogatta az Ifjúsági Gyülekezetet a keresztyén ifjúsági egyesületek országos titkára, valamint „a magyar keresztyén ifjúsági egyletek egyik vezető alakja”,⁵⁵¹ Karácsony Sándor is visszatért a Kollégiumba, „s tartott hiterősítő, tanulságos beszédet”.⁵⁵² Több neves ifjúsági vezető is ellátogatott a Debreceni Református Kollégiumba: többek között Victor János, a Magyar Keresztyén Diákszövetség főtitkára, Sartorius Ernő, a Keresztyén Diákok Világszövetsége főtitkára is. Az általuk megosztott gondolatok egyaránt lelki megerősítésként, valamint értékes eszmecserék alapjául is szolgálhattak, hiszen a személyes kérdések akár újfajta válaszokkal kapcsolódva további átgondolási szempontokat nyújthattak a debreceni diákság számára.

Az Ifjúsági Gyülekezet további tehetséggondozó tevékenységei a lelki többlet megerősítésén keresztül:

Az Ifjúsági Gyülekezet mint református közösség életét a zene további mélység megélésével teljesítette ki, s „emelte föl Istenhez a lelkeket”.⁵⁵³ rendszeresek voltak énekes és hangszeres előadások, a szavakat kísérő zongora-, orgona-, illetve hegedűkísérek az összejöveteleken, s a Gyülekezet ünnepélyein is. Szóló, valamint különböző létszámú közösségi zenélés is megvalósult, egymás zenei alkotásai is előadásra kerültek, pl. vonósnégyes, kvartett zenei előadásokkal. A zenei programpontra Ifjúsági Gyülekezet összejövételére való bevonása énekléssel már az 1902. évi alapítástól megmutatkozott, majd az 1906/1907. tanévben vegyes énekkarral közös szereplés kapcsolódott az évzáró ünnepélyhez, továbbá kiemelésre került: „a szokásos éneklésen, imádkozáson, bibliamagyarázaton, vallásos felolvasásokon és szavatokon kívül egy alkalommal négy felső osztályú tanuló vonós

⁵⁵⁰ Gimnáziumi Értesítő 1941/1942: 30. és 1942/1943: 19. alapján.

⁵⁵¹ Gimnáziumi Értesítő 1926/1927: 40.

⁵⁵² Gimnáziumi Értesítő 1926/1927: 40.

⁵⁵³ Gimnáziumi Értesítő 1926/1927: 40.

négyesen adott elő egy szép egyházi éneket”.⁵⁵⁴ Az 1932/1933. tanévtől az Ifjúsági Gyülekezet diákvezetői funkcióin túl kántor, majd segédkántor funkciója is megjelölésre került, ugyancsak a diákság köréből.

További meghatározó szereppel bír az intézményi tehetséggondozás tekintetében is, ha a felnövekvő generáció tudatos figyelemmel kíséri a történelem időnként viszontagságos eseményeit. A világ helyzeteinek átgondolása, egymással megosztása annak megértését segíti, összefüggéseit könnyebben rendszerbe foglalhatja, s a sajátos lelki megterhelődésekkel való megküzdés is könnyebb egy közösség tagjaként – mindennek pedig fontos szerepe volt a Debreceni Református Kollégiumban a tanulmányi eredményesség megtartása vonatkozásában is. Az Ifjúsági Gyülekezet lelki támasza többek között a trianoni eseményekhez kapcsolódóan is megmutatkozott; egy végzős diák búcsúbeszéde a következőképpen tükrözi mindezt: „Ez a nap kell, hogy örök hálát ébresszen bennünk Isten iránt, ki Szent Lelke erejével tömörített bennünket ez Ifjúsági Gyülekezetbe, mely a vallás és hazaszeretet szent érzéseit csepegtette szívünkbe. ... S ti, kedves ifjabb barátaink, ha szerettetek bennünket, kérünk, igyekezzetek különbek lenni nálunk, mert ezzel nemcsak az alma maternek, nemcsak tanárainknak, nemcsak nekünk okoztok örömet, hanem hazátokat, Nagy-Magyarországot szolgáljátok.”⁵⁵⁵

„Az összejövetelek mindannyiszor nagy lelki épülésére szolgáltak a gyülekezet tagjainak”,⁵⁵⁶ a bibliai igeszakaszok mélyebb feldolgozása pedig az 1929/1930. tanévtől ún. Bibliakörökben is megvalósulhatott. Ennek első említése kiemeli: „A jelentkezés a Bibliakörökbe önkéntes volt ugyan, de a fiúk, sok elfoglaltságuk ellenére is elég szép számban jelentkeztek.”⁵⁵⁷ Ekkor pontos létszámadat nem került lejegyzésre a Gimnáziumi Értesítőben, de a következő, 1930/1931. tanévi Értesítő már 10 csoportban, csoportonként 8–10 fős Bibliakörökre utal.⁵⁵⁸ Az 1935/1936. tanévben az önképzőkörök fejlődésével is egységben már célként fogalmazódott meg a nagyobb diákok Bibliakör-vezetővé válása: „nagyobb ifjaink bibliakörök önálló vezetésére ösztönzést s ... kiképzést nyerjenek”,⁵⁵⁹ ami a tanítva tanulás újabb megvalósulása által fejlődési lehetőséget is jelentett számukra, egyúttal tovább gazdagította az intézmény tehetséggondozó eszköztárát és szellemiségét.⁵⁶⁰

⁵⁵⁴ Gimnáziumi Értesítő 1906/1907: 104.

⁵⁵⁵ Gimnáziumi Értesítő 1928/1929: 56.

⁵⁵⁶ Gimnáziumi Értesítő 1906/1907: 104.

⁵⁵⁷ Gimnáziumi Értesítő 1929/1930: 48.

⁵⁵⁸ Gimnáziumi Értesítő 1930/1931: 48.

⁵⁵⁹ Gimnáziumi Értesítő 1935/1936: 33.

⁵⁶⁰ Az 1940-es években a Bibliakörök témái szintén kifejezték mindezt: „Légy hív mindhalálig...” (Jel. 2:10) (1941/1942); Kicsoda Krisztus? (1942/1943); A csodatévő Krisztus (1943/1944).

c. A diákok tevékenységeinek megerősítő támogatása

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Ifjúsági Gyülekezete értékes szellemi műhelyként segítette, hogy tagjai elméleti ismeretekben gyarapodhassanak, egyúttal gyakorlati készségeikben fejlődjenek, gyökereiben pedig a hitük támaszára és meggazdagító erőforrására építhettek: bibliai értékek egyéni üzeneteire is hangolódva közelebb kerülhettek személyes megéléseikhez, amelyek iránymutatóul újabb segítséget nyújtottak saját legjobb képességeik, tehetségük kibontakoztatásának útján.

Mindehhez a közösség egymás felé fordulása és megerősítő visszajelzései is értéket jelentettek, s a Gimnáziumi Értesítőkből rendszeresen kifejeződött az Ifjúsági Gyülekezethez kapcsolódó diákok tevékenységeinek megbecsülése is azáltal, hogy név szerint kiemelésre kerülhettek személyes munkálataik, eredményeik. A diákok tehetségfejlesztéséhez kapcsolódóan ezen visszajelzéseknek szerepük van abban, hogy a megvalósult tevékenység értéket kapjon, ami az intézményi közösség elismerésén túl az érintettek számára megerősítést is jelent saját készségeikre vonatkozóan.

Az Ifjúsági Gyülekezet tevékenységeihez kapcsolódóan a Gimnáziumi Értesítőkből rögzített tevékenységi minősítések a kutatott időszakban a következő tematikus rendet fejezik ki:

	A diákok tevékenységeinek megítélési rendje	Forrás
lelki épülés, hitbéli elköteleződés megerősítése	„A gyülekezet tagjai lelkük építése és hitök erősítése végett szorgalmasan látogatták az összejöveteleket, ... A gyülekezet kebelében az egész év folyamán mindenek ékesen és szép rendben folytak s az összejövetelek a gyülekezet tagjainak belső, lelki épülésére szolgáltak.”	1912/1913: 97.
szorgalom szerepe	„szorgalmasan működtek még a gyülekezetben”	1902/1903: 97.; 1904/1905: 84.; 1905/1906: 68.
lelkes kapcsolódás	„egyesek igazán nagy buzgalmat tanúsítottak” „diakonusok közül legbuzgóbban működött”	1913/1914: 149. 1928/1929: 59.
szorgalom, bevonódás	„a gyülekezet tagjai közül is buzgólkodtak egyesek e téren is; legszorgalmasabban működő tag ...”	1914/1915: 73.
szorgalom, „legbuzgóbb”, legnagyobb hatást elérők	„...a tagok szorgalmasan és buzgón látogattak. ... A működő tagok közül ki kell emelnünk. mint akik részben legbuzgóbban működtek, részben a legnagyobb hatást érték el” (kiemelve 8 ill. 7 fő, közöttük Karácsony Sándor) „Kitűntek, mint legbuzgóbb és leghatásosabb munkások mindenekfelett Karácsony Sándor,” „Az ifjúsági gyülekezet tagjai buzgón és szorgalmasan vettek részt az összejöveteleken, ... részben magok a	1907/1908: 90.; 1908/1909: 8. 1909/1910: 91–92. 1910/1911: 67.

	tisztviselők, de különösen a gondnokok jártak elől jó példával.”	
elmélyült bevonódás	„kitüntek odaadó munkásságukkal a tagok közül”	1917/1918: 33.
ima kiemelt szerepe	„Többen kiváltak a gyülekezeti összejövetelt kezdő és bezáró imádkozásaikkal is.” „A gyülekezeti összejöveteleket éneklés és imádság nyitotta s zárta. E téren a következő tanulók buzgólkodtak.”	1908/1909: 81. 1937/1938: 52.
felkészültség szerepe	„ügyesen és nagy felkészültséggel adta elő” „Külön ki kell emelnünk ... tanulókat, akik ritka ügyességgel és tevékenységgel vezette a gyülekezet anyagi ügyeit, tartotta rendben könyvtárát ...”	1929/1930: 48. 1909/1910: 92.

Az Ifjúsági Gyülekezet tagjainak tevékenységeihez kapcsolódó visszjelzések (saját szerkesztés)

A legtöbb kiemelés láthatóan tehát a szorgalom és az elköteleződő kapcsolódás, mély bevonódás megvalósulását emelte ki főként a diákok gyülekezeti viszonyulásából. Ezen értékek megerősítését a tehetségfejlesztés vonatkozásában is lényegesnek tekinthetjük, hiszen a meglévő készségek köréből a lehető legjobbak kibontakoztatása, valamint a személyes lelkületnek megfelelő célok megvalósítása irányában szintén a lelki érintődés és a kitartás nyújthat segítséget leginkább. Az önképzőköri összetartás a bibliai értékek támaszával egységben kiteljesíti ezt a folyamatot, a személyes lelki bevonódás, a szorgalom pedig a tehetség megmutatkozásának együttes támaszává válhat.

Az Ifjúsági Gyülekezet mint a diákok önszervező közösségének tudásban és hitben egyaránt értékes megerősítése, működésének 20 éves évfordulóján a következő gondolattal került említésre a Gimnáziumi Értesítőben: „az ifjúság vallásos érzését ápolja és növeli, református öntudatát és egyházas gondolkodását erősíti a főgimnáziumunkban már 20 év óta jótékonyan működő Ifjúsági Gyülekezet”.⁵⁶¹

A vallásos lelkület S. Szabó József mint alapító pedagógus munkássága által példaként fejeződött ki az intézményben, egyúttal személyén keresztül a klasszikus értékek tiszteletével is társult. E klasszikus értékekre úgy tekintett, mint a nemesebbé formálás lehetőségei, amelyek a diákok alkotásainak forrásává isválhattak a Gyülekezet önképzőköri keretében: „Óhajtandó, hogy legyen a költői művek tanítása önczél. Emelkedjék föl általok a gyermek-ifjú lelke ama magasabb és tisztább régiókba, ahol érzelmeit megkristályosodni, lelkét nemesülni érzi ... A klasszikus költészet a leghálásabb eszköz, melyre valaha tanítómester szemét vetette.”⁵⁶²

⁵⁶¹ Gimnáziumi Értesítő 1921/1922: 5.

⁵⁶² A székfoglaló beszéd idézett gondolatainak forrása: Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 3–32.

Az elmélyülés, a ráhangolódás szerepét S. Szabó József mindezen túl az ünnepekre való ráhangolódás megerősítésén keresztül is fontosnak tartotta: figyelemmel volt arra, hogy a diákok kisebb csoportokban, bensőségebb légkörben érkezhessenek az ünnepek fő üzenetéhez is közelebb – hiszen „nem az emberről, hanem elsősorban és mindenekelőtt Istenről szól”.⁵⁶³ Az elmélyült ráhangolódás segíthet csak közelebb tehát a legfőbb forráshoz, egyúttal a személyes küldetés megértésében is segítséget nyújt. Mindez a diákok egymás felé fordulását, „a tanulótársi összetartást és szeretetet”⁵⁶⁴ ugyancsak megerősítette – ahogyan az Ifjúsági Gyülekezet 20 éves fennállásának tanévében megjelent Értesítő annak céljaként szintén kiemelte. Szerepe volt továbbá a szegényebb, ám jó képességű diákok támogatásában is annak érdekében, hogy ne származása, hanem szorgalma és képességei határozhassák meg előmenetelét.

A lelki-hitbeli elköteleződés tehát olyan alapvető értéket jelentett, amely elmélyült bevonódással és szorgalommal együtt a Debreceni Református Kollégium tehetséggondozó szellemiségét is teljesebbé tehetette.

Az Ifjúsági Gyülekezet közössége jelentős értéket teremtett: „a diákság legkiválóbbjai a többiekre hatást gyakoroltak, hitben és erkölcsben példát tudtak mutatni. Hosszú évtizedek munkájának eredményeképpen az intézményben folyó nevelés végre olyanná lett, amilyennek régóta szerették volna látni, hitvalló életre vezető és abban nevelő, tanító intézménnyé.”⁵⁶⁵ A kollégiumi diákok maguk is hálás szívvel köszönték meg S. Szabó Józsefnek a kapott értékeket, intézményüket pedig így jellemezték: „a hitnek és tudománynak ez az avatag hajléka, büszke fellegvára ... kisugárzó természetes erők kiapadhatatlan energiaforrásul szolgálnak elsőrenden magyar fajtánknak, másodrenden az emberi közös kultúrának.”⁵⁶⁶

⁵⁶³ Pap 2016a: 86.

⁵⁶⁴ Gimnáziumi Értesítő 1921/1922: 19.

⁵⁶⁵ Németh 2013a: 320–321.

⁵⁶⁶ Gimnáziumi Értesítő 1927/1928: 6.

6.5. A tanító személye

A diákok legjobb képességeinek kibontakoztatása elkötelezett pedagógusok személyes kísérése által válhat teljessé. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában megvalósult tehetséggondozó folyamatokat kutatva következő kutatási kérdésem: Mi a szerepe a tanító személyének a képességek kibontakoztatásának támogatásában?

Az oktatás-nevelés folyamatában a pedagógus-diák kapcsolat elsődleges, lényegi meghatározója a pedagógus szakmai tudásának minősége és szaktudományos ismeretrendszerének gazdagsága, emellett egyúttal nélkülözhetetlen, hogy a közöttük kialakult érzelmi kapcsolat is támaszul szolgálhasson. Olyan érzelmi bázisra fontos épülnie, amelyben a diákok elmélyült átgondolásokat tehetnek, megfogalmazhatják a bennük formálódó akár új összefüggésekre irányuló kérdéseiket, a kapott feladataikban való kitartáson túl is inspirációt meríthetnek további ismeretek szerzésére, azok felfedezésében és akár összetettebb, bonyolultabb problémák megoldásainak átgondolásában lelkesen vesznek részt. Ezt a feladatok iránt elkötelezett, elmélyült feldolgozásra kész szellemi tevékenységrendszer főként fiatalabb életkorban nélkülözhetetlen, hogy olyan felnőtt kísérje, aki szintén társsá válik az ismeretek gazdagításában, aki megszólítható, önmaga is lelkesen kapcsolódik és lelkesít a terület irányában.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának értesítőit feldolgozva 1873–1944. időszakára vonatkozóan a következő tematikus egységek támasztják alá leginkább a pedagógusok tehetséggondozó tevékenységeit szakmai és személyes vonatkozásban:

- pedagógushivatáshoz kapcsolódó beszédek: székfoglalók és jubileumi, valamint nyugdíjba vonulás ünnepségein elhangzott beszédek;
- a pedagógusok feladatadási módja különösen magyar nyelvi dolgozatokhoz kapcsolódóan;
- tanulmányi kirándulások mint tehetségfejlesztő programok szervezése;
- továbbá a pedagógusok egyéni tudományos tevékenységei és a módszertani fejlődést segítő rendszeres egyeztetései, amelyek egyben mintául szolgálnak a diákok számára egy-egy szakterületen való elmélyüléshez, eredményesség megvalósulásához is.

A következőkben ezen tematikus egységekhez igazodó legjellegzetesebb példákat összegzem.

Pedagógushivatás sajátosságai a tehetséggondozás vonatkozásában

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemisége olyan elkötelezett pedagógusok által bontakozhat ki, akik szakmai tudásuk értékességével, s egyúttal érzelemmel teljes személyes kapcsolatot nyújtva, ráhangolódó figyelemmel kísérik a gyermeki reakciókat, a diákok személyiségének egészéhez kapcsolódva biztosítanak kötődést a tanulási folyamatban. Összességében a tudásbeli gyarapodás és a harmonikus érzelmi feltételek megteremtésére kész, egyfajta „anyai gondoskodással”⁵⁶⁷ válhat igazán eredményessé a tehetséggondozó tevékenységük.

Ennek a szakmai értéket nyújtó és egyúttal érzelmi támaszt biztosító elköteleződésnek hű kifejezői azok a beszédek, amelyek az Értésítőkből fellelhetőek és kísérik a pedagógusok pályára érkezését, majd egyes jubileumi megemlékezéseket, vagyis a pályán hosszú ideje tartózkodásuk, valamint onnan nyugdíjba vonulásuk alkalmait. A következő példák szemléletes kifejezői mindennek:

Pedagógusok hivatásának elismerései	Forrás
A tanári pálya nehéz, testet és lelket emésztő, de másfelől dicső és felséges, mert a legnemesebb anyaggal, az emberi lélekkel foglalkozik és a legszebb célt: a művelődést, a tökéletesedést szolgálja. Egy egyszerű, szürke professzor is állhat tehát a glóriás hősök között, ha feladatát és hivatását soha nem szűnő hűséggel és buzgósággal tölti be	1928/1929: 23. Nyáry Béla tanár úr 25 éves jubileuma
35 éves középiskolai tanári szolgálat után nyugalomba vonult, s így abbahagyja azt az atyai szívvvel, megértő jóindulattal végzett nevelői munkát, melyet intézetünkben három és fél évtizeden keresztül buzgó lelkiismeretességgel fejtett ki általános elismerés mellett.	1937/1938: 8. Nyáry Béla tanár úr nyugdíjba vonulása
Ősi gimnáziumunkban szolgálatának kezdetétől fogva mindig lelkiismeretes buzgósággal igyekezett tanári hivatásával járó kötelességeit teljesíteni. Tanítványai ragaszkodtak hozzá, mert megértő, jóságos szeretetet tanúsított irányukban, s így oktató és nevelői munkásságával szép eredményeket ért el.	1940/1941: 15. Kornya Sándor tanár úr távozása
Egyébként is megható volt az a gondoskodó édesatyai szeretet, melyet tanítványai iránt érzett. Csupa szív, csupa jóság volt irányukban, lelkében gyökerező csodálatos segítségvágtyól ösztönözve ellátta őket szellemi és anyagi javakkal egyaránt. A szerető gondjaira bízott ifjúságot tiszta erkölcsre, hithűségre és igaz hazafiságra oktatta, és határtalan jóakarattal igyekezett elősegíteni tanulói pályájukon előhaladásukat.	1941/1942: 6. Osváth Ödön tanár úr nyugdíjba vonulása
Tanítványai rajongtak érte atyai jóindulatáért, megértő bánásmódjáért, fényes tudományos készségéért, minket tanártársait pedig valósággal lebilincseltek rendkívül finom tanári egyéniségével, végtelenül udvarias szolgálatkészségével, mindig vidám mosolyával, derült lelkiségével.	1942/1943: 8. Dr. Máthé Imre tanár úr távozása

⁵⁶⁷ Cropley – McLead 1994: 235.

Tanítványai is meghatározó módon lelkesedtek érte. Megérezték benne a pompás szakképzettséggel rendelkező tanárt, aki kitűnően bevált módszerével könnyedén sajátította el velük a mennyiségtani és fizikai ismereteket. Méltányolták igazságos szigorúságát, becsülték édesatyai szeretetből eredő jóságos bánásmódját.	1942/1943: 7. László Géza tanár úr távozása
--	---

A pedagógusok szakmai elkötelezettségének elismerései (saját szerkesztés)

A feladatadás módja

A pedagógusok egyéni kutatómunkára serkentő feladatok adásával is buzdíthatják tanítványaikat az elsajátítandó tananyag elmélyült feldolgozására. Ehhez kapcsolódóan tárgyiasul eredményességgel is társuló gyűjtőmunkák leginkább az intézmény szertárainak állományát gazdagítják, s ezért jelen disszertáció Szertárak c. fejezetében számolunk be ilyen kapcsolódásokról.

A feladatadások jellegzeteségei mellett a magyar nyelvi írásbeli dolgozatok feladataihoz kapcsolódóan is megragadhatóak, amelyeket az Értesítők címek szerint, évfolyamokhoz rendelve foglalják össze. Néhány példa ezekből:

	V. oszt. feladatai	VI. oszt. feladatai	VII. oszt. feladatai	VIII. oszt. feladatai
1855 /1856	Eljövetelem a szülői háztól. Csak az a te sajátod a mit lelkedben bírsz. Sokrates . . . Mondat tárgyalás.	A hol a szükség legnagyobb, ott közel az isteni segedelem. Elbeszélés egy istenfélő család életéből. Egy tanuló levele szüleihez az iskolai év első felének jó sikerű bevégezése után.	A tudomány mindenkinek hasznos és szükséges . . . Párbeszéd egy gazdag, de hanyag, és egy szegény de szorgalmas tanuló közt.	Mi legyek? Egy gymnasiumot végzett tanuló elmélkedése a különböző tudományos pályák fölött, kiemelésével a választandónak
1895 /1896	Az olvasás haszna. (Értekezés.)	Az ifjúkor	Kikhez kell a költőnek szólani? Nemzeti irodalmunk a XVIII-dik század végén	Miben áll a Kazinczy írói működésében a hazafiasság?
1905 /1906	A helyes olvasás haszna. Bocskay emlékezete (ünnepi beszéd)	A szép a természetben. Mik teszik a költemények zeneiségét? (Iskolai.) Fenséges elemek Arany „Széchenyi emlékezete” -ben	A magyarok műveltsége a honfoglalás korában. Melyek Szenczi Molnár Albert életének-és munkálkodásának főbb adatai?	Az érzelem kifejezése Petőfi dalaiban. Egység kicsit is nagyra visz. (Iskolai.) Jókai Mór regényhősei.

			Mi jellemzi a XVII. század művelődési viszonyait?	
1917 /1918	A nemzeti történelem tanulása hasznos. Miért kell szemünket ápolni? Mire tanította a magyarságot a világháború?	A szép alapformái a költészetben. Katonadalaink a világháborúban. Egy ballada széptani magyarázása.	A honfoglalás mondai elemei Anonymus krónikájában. A reformáció hatása irodalmunkra (iskolai). A természeti képek szerepe Balassi költészetében	A lírai költészet fejlődése. Bánk bán tragikumának kifejlődése. A költészet tárgya és kifejezés módja
1940 /1941	Ha másfél századdal ezelőtt jártam volna a Kollégiumba. Ha a Kollégium falai beszélni tudnának.	Legjellemzőbb Jókai-sajátságok egyik regényében. A nyelvújítás nyelvi, irodalmi és nemzeti jelentősége. (Iskolai.)	A reformáció hatása nemzeti művelődésünkre. Zrínyi szelleme ma is él. Bessenyei és Kazinczy, mint a haladás apostolai.	Mi az a szociális érzék és szociális felelősség? Erdély hangja irodalmában. A népi elem bevonulása irodalmunkba. Elöttem a küzdés, előttem a pálya.

Diákok dolgozatainak témarendje (saját szerkesztés)

A diákok fogalmazási témáinak ezen példái is rámutatnak arra, hogy a pedagógusok igazán értékes módon is kifejezik képességfejlesztő tevékenységeiket, s lehetőséget nyújtanak a magasabb minőségű alkotások születésére is. Ebben pedig jelentősen meghatározó, hogy nemcsak az adott évfolyam tudásrendszerét aktivizálják, hanem a diákok életkori-fejlődéslélektani sajátosságaira is ráhangolódnak, pl. VIII. osztályban a pályaválasztás kérdésköre. Olyan értékeknek is megerősítése történik, amelyek az intézmény szellemiségéhez illeszkednek, pl. a kitartó munka szerepe, a szegénységben is szorgalmas munka értéke. Az adott évhez kapcsolódó személyiségek tisztelete kifejeződik pl. Jókai, Széchenyi munkássága nyomán megélt egyéni üzenetek kidolgozása által. Azáltal, hogy a személyiségükhöz közel álló, őket érdeklő gondolati irányokban nyújtanak lehetőséget elmélyülésre, közelebbinek érezheti munkáját az alkotó önmagához, s így további gondolatainak, tapasztalatainak kibontására válik készsé, ezáltal pedig komplexebb munkák készülhetnek akár új gondolati összefüggések kiemelkedésével. Mindezért a diákok feladatai is értékes pedagógiai eszközként járulnak hozzá készségek gyarapításához.

Tanulmányi kirándulások mint tehetségfejlesztő programok szervezése

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában rendszeresen szerveztek tanulmányi kirándulásokat a diákok számára, amelyek ugyancsak világlátásukat gazdagították, egyúttal elméleti ismereteiket közvetlen gyakorlati megmutatkozással köthették össze.

Szerzeményeik a szertárak állományát gazdagították, ami értékes lehetőséget nyújtott annak gyarapodásán túl a diákok újabb kutató-gyűjtő bevonódására, hiszen maguk is megtapasztalhatták a precíz megfigyelések ilyen eredményességét, egyúttal a közösség javára fordítás által további értékek is kibontakozhattak az intézményben.

Kiemelendő, hogy ezeknek a tanulmányi utazásoknak költségét a szegénytanulók számára az intézmény szervezeten támogatta, egyúttal őket magukat is közvetlen takarékosagra bízta, hiszen az egyes osztályok akár több évig gyűjtötték takarékpénzüket egy távolabbi helyszínre így később megtehető útra. Ilyen rendben jutottak el például Olaszországba is, ami maradandó élményként kísérelte az érintetteket, amelyekről írásban is beszámoltak, így társaik számára is hasznosítható gondolatokként meggazdagításul szolgálhattak a tapasztalatok.⁵⁶⁸

Többségében hazai és Kárpát-medencei tanulmányi utazások valósultak meg, s a szervező pedagógusoknak mindig különös gondja volt az előkészületekre: kellő ismeretekkel készítették fel az utasokat: „A tanulók mindenütt szakszerű magyarázatban részesültek. ... A szép és tanulságos kirándulást, amely a tanulóknak a magyar föld és kultúra megismeréséhez, történelmi tudásuk bővítéséhez, esztétikai érzékük és nemzeti érzületük erősítéséhez oly sok becses alkalmat és anyagot nyújtott.”⁵⁶⁹ A tanulmányi kirándulásoknak fontos szerepe volt a természetrajzi ismeretkör bővítésében, geológiai, földrajzi, állat- és növényvilághoz kapcsolódó, továbbá helytörténeti, néprajzi és kulturális ismeretek gazdagítását, valamint a református identitás mélyebb megismerését is hordozta.⁵⁷⁰

„Az indulás előtt egy pár nappal dr. Szabó Márton összegyűjtötte a résztvevő tanulókat, mikor nemcsak öltözködésükre és útifelszerelésükre nézve adott nekik utasítást, hanem megmagyarázta nekik Kassa város minden irányú jelentőségét és főbb nevezetességeit, a Magas-Tátra keletkezését, fő alkotó anyagát és szerkezetét, szépségének főbb vonásait; a dobsinai jégbarlang keletkezését és közölte velők a diósgyőri vasgyárról a legszükségesebb előzetes tudnivalókat.”⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 38–66.

⁵⁶⁹ Gimnáziumi Értesítő 1904/1905: 137–138.

⁵⁷⁰ A tanulmányi kirándulások helyszíne volt többek között a Hortobágy (Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 123; 1916/1917: 138; 1922/1923: 9; 1923/1924: 10; 1928/1929: 45; 1932/1933: 22; 1934/1935: 31), Tokaj környéke (Gimnáziumi Értesítő 1926/1927: 27; 1929/1930: 33; 1935/1936: 35), de a debreceni Nagyerdő természetrajzi tanulmányozása is rendszeres volt (pl. Gimnáziumi Értesítő 1929/1930: 33; Gimnáziumi Értesítő 1933/1934: 28). Mindezen túl a református szellemiség mélyebb megismerésül szolgált többek között a sárospataki (Gimnáziumi Értesítő 1923/1924: 10; 1925/1926: 20; 1927/1928: 37; 1930/1931: 36) utazás, és említésre kerül továbbá szegedi református templomban és lelkipásztornál tett látogatás is (Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 45).

⁵⁷¹ Gimnáziumi Értesítő 1908/1909: 134.

Dr. Szabó Márton tanár úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan a következőképpen emlékeztek meg a tanulmányi kirándulások szervezésében nyújtott értékes pedagógusi munkájához kapcsolódóan: „a földrajzi szertár őre s több éven keresztül az ifjúsági és tanári könyvtár felügyelője, továbbá mint tanárkari, közös tanárkari jegyző is hasznosította tehetségét és képzettségét. Ő kezdte meg gimnáziumunkban a kultuszminiszteri rendeletet jóval megelőzve a széleskörű, ötévi ciklusban az egész Nagy-Magyarországra kiható tanulmányi kirándulásokat, melyek a tanuló ifjúságra nézve a sokoldalú okulás gazdag forrásaivá váltak.”⁵⁷²

Pedagógusok tudományos tevékenységei, a módszertani fejlődés kifejeződése

Az intézmény pedagógusai talán kevésbé válhattak volna hatékonyá a diákok tanulmányi eredményességében támogatásában, ha nem nyújtottak volna mintát saját személyükkel is a kitartó elköteleződéssel kísért tudományos eredményeik megszületésével. Kiemelkedő pedagógusi munkásságok bontakoztak ki az intézményben, szakmai egyesületeknek, tudományos társaságoknak tagjai, rendszeresen publikálnak. Eredményeik sokszínűek, a diákok bármely szaktudományi területen találhattak követendő mintát.

A pedagógusok rendszeres módszertani egyeztetéseket is tartottak többek között a középiskolai törvény által bevezetett változások bevezetéséhez kapcsolódóan, de a diákok túlterhelésének csökkentéséről is. Értekezleteik többek között ez utóbbi téma kapcsán a szülők bevonásával történtek, ezen kívül külön is egyeztetések zajlottak a szülők szerepéről a diákok tanulmányi eredményességében.⁵⁷³ Mindezen együttes átgondolások, a módszertani pontosítások, gyakorlati egyeztetések ugyancsak értékes lehetőségeket biztosítottak a pedagógiai eszközök legjobb alkalmazásához, általuk pedig a diákok tehetségének kibontakoztatásában is szerepet játszhattak.

Hivatásukban való helytállásuk hűen illeszkedik ahhoz az üzenethez, amely Széchenyi munkássága nyomán az egyik tanévnyitó alkalmán is kiemelésre került: „Minden ember számára van valami foglalatosság, amely hozzá leginkább illik, amelynek legjobban megfelelhet, amelyen kívül sehol és soha nem gyakorolhatja Istentől nyert erejét, sajátosságát,

⁵⁷² Gimnáziumi Értesítő 1936/1937: 6.

⁵⁷³ A középiskolai törvényhez kapcsolódó egyeztetésekről rövidebb utalást tesznek az alábbi Gimnáziumi Értesítők: 1926/1927: 33., 1936/1937: 73., 1938/1939: 59., 1939/1940: 37., 1940/1941: 41; 1941/1942: 42., az új középiskolai törvény nyomán a diákok túlterheléséről: 1928/1929: 52. Ezen kívül további témák voltak még többek között: a szülők szerepe a tanulmányi eredményességben: 1924/1925: 24., a fogalmazásíratás 1923/1924: 12–13., a református keresztyén világnézet a klasszikus tárgyak tanításában, valamint a természetszeretetre nevelés 1924/1925: 12., latin és történelem tanítása 1925/1926: 24.

tökélyét teljes mértékben, egész kiterjedésben. ...az isteni rendeltetés, a legkisebb és legnagyobb jelentőségű helyzetet elfoglaló egyén hivatásának tökéletes betöltése ... s melynek feltétele szerinte „összes emberi energiáink ... kiaknázása”. Az alkotási képességet tekinti az ember egyetlen tulajdonának, melynek örülhet, mert ez Istenhez köti őt.”⁵⁷⁴

A Gimnázium életét, szakmai eredményeit is kísérték olyan hivatalos látogatások, amelyek kötelező felügyeletet biztosítottak az intézmény tevékenységeire vonatkozóan, egyúttal évente visszajelzéseket is nyújtottak azokhoz. Az elért eredmények így külső rátekintést kaptak, ezzel az eredmények mögött megtett út, a kitartó fáradozások pedig megerősítést. Egy-egy magas rangú köztisztviselő, akár közvetlenül a vallás- és közoktatási miniszter óralátogatása egyúttal közvetlenül a diákok számára is kifejezi a hétköznapi munkájának szerepét.

Tanügyi főtanácsos szavaival: A tanárok munkájában elmélyült tudás, a helyes didaktikai módszer iránti érzék, a mindig jobb eredményre való törekvés nyilvánult meg. ... Az idősebb tanárok országosan elismert tudományos színvonalat képviselnek. A fiatalabbak, a debreceni egyetemről kikerült új tanárok legjobbjai, ezt a színvonalat nem kicsinylik, hanem elérni igyekeznek, teljesen értékelve azt a kitüntetést, amely őket ez intézet valamely tanszékére emelte. Én a magam részéről ehhez a munkához további kedvet, erőt és eredményt kívánok.”⁵⁷⁵

Tanulmányi felügyelő szavaival: „az intézet ... magas színvonalon felel meg rendeltetésének. Az igen fejlett külső felszerelést a hagyományok kereteibe illeszkedő tanáregyéniségek ható ereje tölti meg élettel.”⁵⁷⁶

Összességében a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában megmutatkozó sokrétű tehetséggondozó tevékenységeket kísérő szakmai közösségnek kiemelt szerepe van az időről időre elért eredmények háttérében. A diákok számára leginkább pedagógusaik jelentik azt a szakmai bázist, s egyúttal érzelmi támaszt, amely pillérekre építkezve képességeiket legjobbra formálhatják. A személyes kísérőkön túl a következőkben a tárgyi környezet szerepét foglaljuk össze a kutatott időszakban.

⁵⁷⁴ Gimnáziumi Értesítő 1941/1942: 8.

⁵⁷⁵ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 55.

⁵⁷⁶ Gimnáziumi Értesítő 1938/1939: 56.

6.6. A tanulási környezet

A Debreceni Refomátus Kollégium nagymúltú oktatási-nevelési intézményként igen jelentős szerepet tölt be a felnövekvő generációk minőségi szakmai fejlődésében, a tanítványok legjobb képességeinek kibontakoztatásában. Diákjai a tudományterületek széles körét tekintve jelentős eredményeket értek el, s értékes életpályáik megalapozásában biztos támaszt a debreceni tanulóévek nyújtottak számukra. Az intézmény tehetséggondozó szellemiségét kutatva arra keresem a választ, hogy milyen tanulási környezet valósult meg a Gimnáziumban 1873–1944 között, hiszen ennek kísérő szerepe jelentősen hozzájárulhatott a személyes kibontakozásokhoz. Mindehhez kapcsolódó kutatói kérdésem: Hogyan segíti a tanulási környezet a tehetséggondozás folyamatát az intézményben?

Jelen fejezetemben a tárgyi környezet leginkább meghatározó tényezőinek, a könyvtárnak és a szertáraknak intézményi sajátosságait és azok neveléstörténeti szempontú tanulmányozását végzem.

6.6.1 Könyvtárak

Az eredményes tanulás folyamata megfelelő könyvek hiányában nem válhatna teljessé. Könyvekre nélkülözhetetlen szükség van mind ismeretek gyarapításának, mind további szellemi értékekkel való gazdagodásnak megvalósulásához, a tehetséggondozás vonatkozásában pedig a diákok egyéni érdeklődési területei szerinti kutatómunka támogatásához kapcsolódóan. Egy-egy témára való rálátásuk szélesebb körűvé válhat, további kérdéseik fogalmazódhatnak, ezáltal újabb összefüggésekre találhatnak rá, vagy egy másféle perspektívából szemlélhetik az adott kérdéskört. A tehetséges személyiséget az életkorához képest érettebb gondolatok is foglalkoztatják, magában hordozza az elmélyülés igényét, ezáltal is újabb kérdései fogalmazódnak, amelyek újabb témaszálakra és azok összefüggésrendszerére is irányítják figyelmét.

Az önképzőkörök tevékenységei egyedi fórumot biztosítanak egyéni kutatások és más alkotások készítői számára, akik így további ihletést és lelkesítő erőforrást meríthetnek elkövetkező alkotások készítéséhez is. A meghirdetett pályamunkák mellett természetesen a tanórai feladatok, kötelezően feldolgozandó szakmai tartalmak is hordozzák az adott témák mentén való elmélyülés fontosságát – legyen szó akár szépirodalmi műről kötelező

olvasmányként, vagy idegen nyelvi ismeretek bővítéséről, illetve bármely tudományterületen készítenő dolgozat és más feladat kapcsán értékes kutatómunkáról. Szegényebb gyermekek nem tudják megvásárolni könyveiket, miközben szorgalmukkal és a tanulás irányában kifejeződő elköteleződésükkel jelentős alkotások készítőivé válhatnak.

Könyvtárakra tehát nagy szükség van az intézményben, a kutatott időszakra vonatkozóan pedig a nyolcosztályos gimnáziumi szerkezetben eredendően széles életkori érintődéssel, majd az egyetemalapításhoz kapcsolódóan is minőségi bázist jelentve a képzések rendszerében.

Debrecen városa értékes kereskedőutak csomópontjában fekszik, így földrajzi elhelyezkedése is szerepet töltött be abban, hogy kulturális javak eljuthassanak ide: a „művelődési közlekedés”⁵⁷⁷ a Debreceni Református Kollégium könyvtári állományát is egyedi kiadványokhoz, aktuális szakirodalmak érkezéséhez segítette, a külföldről származó köteteknek pedig különösen nagy szerepe volt a hazai protestáns könyvgyűjtemények értékesebbé válásában. A Kollégium könyvtárának története visszanyúlik a reformációt megelőző időszakba is, amikor ún. városi iskolaként működött az intézmény.⁵⁷⁸ Tanárainak oktatási segédleteit megőrizték, a XVIII. századtól szervezett formában is zajlott dokumentumgyűjtés. Ezen túl mindvégig érkeztek könyvadományok az intézményhez, rendszeresen korábbi tanároktól⁵⁷⁹ és diákoktól, de más magánszemélyektől és intézményektől is.⁵⁸⁰

A könyvtár az intézmény számára több funkcióban is jelentős értékőrzést végzett: szemléltető tárgyakat, eszközöket pl. földrajz, fizika tanításához kapcsolódóan is eleinte a könyvtárban őrizték, de levéltár sem létezett kezdetben. Ez a szokás a XX. században is megmutatkozik még, pl. a Régiség- és néprajzi gyűjtemény 1905-ben a Könyvtárba költözött át.⁵⁸¹ Kutatómunkához kapcsolódóan tehát a könyvtár helyszíne közvetlenül többféle elmélyülési lehetőséget nyújtott, a szakirodalmi feltárásokat akár a témához illeszkedő eszközök közvetlen elérésével lehetett végezni, mindez pedig további inspirációt nyújthat a diákok számára, az adott téma iránti érdeklődésüket, elmélyülésüket gazdagítja.

⁵⁷⁷ Fekete 1988a: 394.

⁵⁷⁸ S. Szabó 1935: 135.

⁵⁷⁹ A református papok és tanárok rendszeresen hagyták könyvtáaikat haláluk után arra az intézményre, ahol tanultak, illetve szolgáltak. Forrás: Géresi 1895.

⁵⁸⁰ Fekete 1988a: 394.

⁵⁸¹ Gimnáziumi Értesítő 1905/1906: 40.

További kiemelt értéket jelent a tehetséggondozás szempontjából is, hogy a könyvtárosi teendőket ugyancsak diákok bevonásával végezték: diákkönyvtárosok akár egyszerre többen is felelősséggel tartoztak a könyvtár állományáért, nyilvántartást vezettek, rendszerezték a köteteket, segítették az új épületbe költözés során a szállítást. A könyvekkel tehát nemcsak közvetlenül szakmai kutatómunka során dolgoztak – hozzáférhettek féltett kézikönyvekhez, nagyobb becsben tartott iratokhoz –, hanem munkájuk további fegyelmet, elköteleződést, felelősséget is jelentett, ezáltal érettebbé is tette őket, személyiségfejlődésüket gyarapította.

A diákkönyvtárosok számára egyfajta sajátos képességfejlesztést jelentett továbbá, hogy a könyvek nyilvántartása során néhány szóban leírást is készítettek, valamint a polcok jobb hasznosítása érdekében méret szerint helyezték el: felülre a kisebb méretűeket, egyre lentebb növekvő rendben.⁵⁸² Mindez pedig a keresés folyamatában is sajátos megjegyzési-émlékezeti funkciókat igényelt.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának könyvtári egységei a következők: Kollégiumi főkönyvtár, Tanári könyvtár, Ifjúsági könyvtár, Tankönyvtár, amely utóbbit az 1895/1896. évi Értesítő 40. oldalán már „Szegénytanulók könyvtárának” neveznek, ezt követően ezzel a névvel kerül jelölésre. Az Ifjúsági könyvtár szerepét és funkcióját is jól jelzi, hogy 1918-tól külön gyűjtésre került az alsó és a felső tagozat ifjúsági könyvtára. Helyenként a Főiskolai nyilvános olvasóra is utalás történik, a gimnáziumi tanulók is rendszeresen érkeztek könyvekért ide. Megjelenik továbbá Önképzőköri könyvtár, illetve Természettudományi Kézikönyvtár / más néven: Természettudományi Szakosztály könyveinek külön gyűjtése, ami ugyancsak megerősíti az egyes szakterületek és diákok egyéni érdeklődési területei szerinti kutatómunka támogatását az intézményben.

Az egyes egységek állományadatait a kutatott 1873–1944 közötti időszakra vonatkozóan disszertációm 10.8. sz. melléklete tartalmazza a Gimnáziumi Értesítőkben fellelhető adatok rögzítésével. Helyenként a használatba vétel szempontjából is pontos adatok azonosíthatóak, amelyek jelzik a könyvtári állomány hasznosulását a diákok körében. Mellékletemben ugyancsak a könyvtári adatok között rögzítettem az 1905-ben ide átköltöztetett Régiség- és néprajzi gyűjteményről megjelent információtartalmakat.

A részletes adatsor megerősíti a könyvtári állományok folyamatos gyarapodását amellelt, hogy természetesen folyamatos volt a selejtezés is, esetenként átkerültek kötetek egy másik

⁵⁸² Több megfontolás miatt, módosításokkal, ez az elrendezés szinte napjainkig használatos, raktári elrendezésként nem veszítette érvényét. Forrás: Fekete 1988a: 411.

könyvtári részlegbe. 1918-tól a Kollégiumi főkönyvtár állományadata már nem jelenik meg a Gimnáziumi Értesítőben.

Egységként kiemelve az adott értékeket, a következő tendencia látszik az állományok változásában:

	Kollégiumi főkönyvtár	Tanári könyvtár	Ifjúsági könyvtár	Tankönyvtár / „Szegénytanulók könyvtára”	Gyűjtemények/ Önképzőköri könyvtár
1873	„több mint 40.000 db” ⁵⁸³				
1890	„64.000 db-nál több kötet” (55. old)	393 mű, 716 kötet + 56 szakfolyóirat	„Ifjúsági olvasmányok könyvtára” (55. old) 1061 kötet	tankönyvtár: 860 db „szegény tanulóknak osztatnak ki használatra” (55. old)	Természettudományi kézikönyvtár gyarapodása, de pontos adat hiányzik
1900	43.935 mű, 66.800 kötet	892 kötet	2325 mű, 2536 kötet	500 mű 351 kötet kiosztva	Képgyűjtemény 90 db
1910	113.729 mű, 138.622 kötet	619 mű, 105 kötet	1603 mű, 1752 kötet	1000 kötet könyvsegély: 185 tanulóknak	Régiség- és néprajzi gyűjtemény: 1905-ben a könyvtárba költözött át, 1 db-al gyarapodott Ifjúsági Gyülekezet könyvtára: 56 kötet
1920	az Értesítő nem tartalmaz információt	2111 mű, 3158 kötet 17-féle folyóirat	2241 mű, 3021 kötet	7500 kötet	
1930	az Értesítő nem tartalmaz információt	3308 mű, 4830 kötet	2562 mű, 2731 kötet	gyarapodás 1456 db tankönyv használatra kiadott 651 tanulóknak 7195 könyvet	
1940	az Értesítő nem tartalmaz információt	4976 mű, 6982 kötet	alsó tagozat: 655 mű, 681 kötet felső tagozat: 4641 mű, 4902 kötet	7557 kötet használatra kiadott 601 tanulóknak 7792 db tankönyvet	Önképzőköri könyvtár: 517 mű, 547 kötet
1944	az Értesítő nem tartalmaz információt	7317 kötet	alsó tagozat: 811 kötet	7322 kötet	Önképzőköri könyvtár: 559 kötet

⁵⁸³ Jelen disszertáció által kutatott időszak első Értesítője nem tartalmaz adatot az intézmény könyvtáraitra vonatkozóan, ezért az ezt közvetlenül megelőző Értesítőben feltüntetett információt rögzítjük nyitó információként: 1856/1857. évi Gimnáziumi Értesítő, 28. old.

Kiemelendő, hogy az 1856/1857. évi értesítőt követően részletesebb könyvtári állományadatok a gimnáziumra vonatkozóan az 1890/1891. évi értesítőben találhatók.

			felső tagozat: 5165 kötet		
--	--	--	------------------------------	--	--

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma könyvtárainak állományadatai (saját szerkesztés)

A könyvtári állomány folyamatos gyarapodását mind vásárlások, mind adományok is megsegítették, pl. a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium támogatásával érkezett a Révai Nagy Lexikon az intézménybe,⁵⁸⁴ de többek között a Tudományos Akadémia, az egyetemes konvent, Fővárosi Paedagógiai Könyvtár, Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal is küldött köteteket, valamint az intézmény tanárai, pl. Zsigmond Ferenc tanár úr.⁵⁸⁵

A tehetséggondozás szempontjából kiemelendő az Ifjúsági könyvtár szerepe az intézményben, amely először az 1883/1884. évi Értesítőben került említésre a funkciójának megjelölésével: „Az ifjúsági könyvtár a tanuló ifjúság kezébe adható olvasókönyvekből áll, melyek az egyes osztályokban az osztálytanár felügyelete és kezelése alatt vannak. Időnként az ifjúság közt szabad választásuk szerint kiosztatnak, hogy mint hasznos olvasmányok egyrészt a tanulót a haszontalan vagy épen veszedelmes időtöltéstől megóvják, másrészt annak szellemi épülését előmozdítsák. Tartalmaz költeményeket, gondosan megválasztott regényeket és színműveket, szónoklati műveket, éleleírásokat, útleírásokat történeti és földrajz műveket, mesék, regék és kalandok leírását stb. különös gond fordítatván arra, hogy leginkább a felsőbb osztályokban az iskolában tanult írók, szónokok s egyéb nevezetes férfiak teljesebb művei adathassanak az ifjúság kezébe. Továbbá vannak ifjúsági iratai és olvasmányai, járat szépirodalmi és ifjúsági lapokat és folyóiratokat s általában az irodalom minden teréről vett olvasmányokkal kíván hatni az ifjúság szép és nemes iránti érzékére.”⁵⁸⁶

E megjelölésből is kirajzolódik tehát az elköteleződés a diákok minél tartalmasabb, minőségi fejlődésének támogatására. A kötetek által ismereteik és nyelvi készségeik egyaránt gazdagodnak, mindezekon túl a világlátásuk bővíthet, tapasztalataikat, gondolataikat magasabb színvonalon fejezhetik ki, ezáltal pedig azoknak feldolgozása is minőségibb, színvonalasabb lehet.

A diákok köréből megkülönböztetett figyelem irányult a szegényebbekre, s ezt a Szegénytanulók könyvtára is tükrözi. Az intézmény sajátos érzékenysége az ő széles körű támogatásuk vonatkozásában kifejezte: valóban a szorgalom, a kitartás, a tanulásban való

⁵⁸⁴ Gimnáziumi Értesítő 1913/1914: 117.

⁵⁸⁵ Gimnáziumi Értesítő 1931/1932; 1933/1934; 1935/1936.

⁵⁸⁶ Gimnáziumi Értesítő 1878/1879: 11.

eredményesség és minőségi fejlődésre törekvés elsődlegesebb az anyagi-származási⁵⁸⁷ helyzetnél. „Ellátásuk disze a protestáns kegyeletes érzésnek, mely lehetővé tette, hogy így bármily alacsony sorsból is kiválják, s felküzdhesse magát a jóra való tehetséges gyermek.”⁵⁸⁸ Korábbi elnevezésben szolgatanulóknak hívták őket, majd indítványozásra került, hogy mindez „szegény-tanuló” elnevezéssel cseréltesék fel”,⁵⁸⁹ ami kifejezte a feléjük irányuló viszonyulás minőségi formálódását is.

A tanári könyvtár történetének gyökerei 1873-ra vezethetők vissza, „mint szakkönyvtár a kollégiumi ősi, híres nagy könyvtár mellett. Leginkább a tanításhoz szükséges didaktikai és paedagógiai szakműveket s folyóiratokat tartalmazza modern berendezésű könyvtárban”.⁵⁹⁰

A gimnáziumi könyvtárak állományát tekintve kiemelendő folyóiratok biztosítása is mind a pedagógusok, mind a diákok számára. Széles szakterületi körben vált elérhetővé ezzel az aktuális tudományos ismeretek gyarapítása, valamint a lelki gazdagítás is:

- szaktudományi vonatkozásban járatott lapok többek között: Akadémia Értesítő, Botanikai Közlöny, Egyetemes Philológiai Közlöny, Ethnographia, Földrajzi Közlemények, Irodalomtörténet, Középiskolai Matematikai Lapok, Magyar Chémiai Folyóirat, Magyar Középiskola, Magyar Paedagogia, Magyar Viseletek, Matematikai és Természettudományi Értesítő, Matematikai és Fizikai Lapok, Nemzeti Iskola, Néptanítók Lapja, Természettudományi Közlemények, Tornaügy, Történelmi Szemle, Túrlista Közlöny, Uránia, nemzetközi vonatkozásban pedig: Monatschrift für höhere Schulen;
- diákok számára az ún. Ifjúsági olvasóba járatott lapok többek között: Debreceni Újság, Debreceni Független Újság, Magyarország, Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap, Pesti Napló, Debreceni Főiskolai Lapok, Vasárnapi Újság, Uj Idők, Kakas Márton, Magyar Nyelvőr;
- lelki gazdagításként pedig a diákok számára: Ébresztő,⁵⁹¹ Igazmondó, Keresztyén Szövetség, Szövétnek, Téli Újság, amelyek különösen az Ifjúsági Gyülekezet külön olvasótermében érhetőek el;⁵⁹²

⁵⁸⁷ A szülők foglalkozásához kapcsolódó adatok jelen disszertációban kutatott időszakot tekintve először az 1880/1881. évi Értesítőben jelenik meg (45. old). Ekkor és ezt követő években is a diákok édesapja legtöbb esetben földműves, gazdálkodó, iparos, napszámos, kézműves, kisiparos, illetve lelkész, tanító.

⁵⁸⁸ Gimnáziumi Értesítő 1883/1884: 56

⁵⁸⁹ Gimnáziumi Értesítő 1878/1879: 13.

⁵⁹⁰ Gimnáziumi Értesítő 1928/1929: 41.

⁵⁹¹ Az Ébresztő a budapesti Református Ifjúsági Gyülekezet lapja, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Ifjúsági Gyülekezte már 1902. évi megalakulásának kezdetétől járatta a lapot. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1902/1903: 97.

⁵⁹² Az ún. Ifjúsági olvasó állományadatait nem tartalmazzák a Gimnáziumi Értesítők.

- a cserkészethez kapcsolódóan kiemelendő továbbá az Erő c. lap, „egyetlen protestáns ifjúsági lapunk”,⁵⁹³ megrendeléséhez kapcsolódóan az Értesítők minden évben kitérnek.

A könyvek tehetséggondozáshoz kapcsolódóan betöltött szerepét erősíti továbbá a jutalomkönyvek köre, amelyhez a kiváló tanulmányi eredményt elért diákok intézményi adományok, valamint alapítványi támogatások segítségével juthattak hozzá. Többek között az Egyesült Nemzeti Keresztyén Liga célzottan jutalomkönyvekre nyújtott támogatást,⁵⁹⁴ alapítványok között pedig Ercsey Klára-alapítvány így határozza meg célcsoportját: „egy jó erkölcsű, jó tanuló szegény gyermeknek könyvre adassék”, a Kendeffy-alapítvány meghatározása: „tanév végéni vizsgák alkalmával, a jobban tanuló ifjak közt kiosztandó jutalom könyvekre fordítassék”.⁵⁹⁵ Később⁵⁹⁶ a Petőfi-alapítvány is a diákok öntevékenységeinek támogatására, valamint ennek részeként jutalomkönyvek beszerzésére irányult, már szorgalmas, V–VI. osztályos diákok kiemelésével: „Az V. és VI. oszt. tanulók önmunkássága ébresztésére egyenlő mértékben ugy használtassák fel, hogy jövedelméből pályadijakul jutalom-könyvek vétessenek.”⁵⁹⁷

6.6.2. Szertárak

A Debreceni Református Kollégium diákjainak kutatómunkáját és készségeinek magas szintű, minőségi fejlesztését segítették az intézmény szertárai is. Nemcsak muzeális értékük miatt voltak különös jelentőségűek, hanem az egyes tudomány- és művészeti területekhez, továbbá testi-fizikai készségek fejlesztéséhez kapcsolódóan is közvetlenül járultak hozzá a diákok eredményességéhez, világlátásuk gazdagításához.

A Gimnáziumba járó diákok 9–10 éves életkoruktól tanulhatnak az intézményben,⁵⁹⁸ s ebben az életszakaszban gondolkodási sajátosságaik még alapjaiban igénylik a konkrét eszközök bevonását egy-egy jelenség elsajátítása során. Egyéni kutatói kérdéseik megvizsgálásának folyamatában is fontos szerepe van a közvetlen tapasztalatoknak, amelyek magasabb szintjéhez mérőeszközök is szükségesek. A különböző természettudományi szertárak

⁵⁹³ Gimnáziumi Értesítő 1923/1924: 17.

⁵⁹⁴ Gimnáziumi Értesítő 1920/1921: 90.

⁵⁹⁵ Gimnáziumi Értesítő 1877/1878: 91. és 89.

⁵⁹⁶ Gimnáziumi Értesítő 1886/1887: 6.

⁵⁹⁷ Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 121.

⁵⁹⁸ 1878. évi Iskolai törvények a Reformátusok Debreczeni Főgymnásiumában 3. § alapján „A gymnasium első osztályába szabályszerűen csak olyan tanuló léphet, ki a 9 évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb.” (Forrás: TtREL I.8.h.13.)

értékes segítséget jelentenek a diákok életkorát esetenként meghaladó érettséget tükröző kutatói tevékenységek kibontakoztatásában, s az intézmény tehetséggondozó szellemiségében fontos szerepe van a diákok támogatásának egyéni érdeklődési területeik mentén, elmélyült témafeldolgozásaik irányában. A természet jelenségeinek mélyebb megértését lehetővé tevő pedagógiai eszköztár magában foglalja olyan állatok, növények, ásványok megismerését, valamint fizikai jelenségek megtapasztalását, amelyek nem volnának elérhetőek földrajzi régióinkban, illetve hétköznapi élethelyzetekben: a természettudományi szertárak a Debreceni Református Kollégiumban a régió túl is jelentős értéket képviseltek.

A természet rendjén túl pedig a Kollégium más gyűjteményei által megismerhetővé válnak történelmi helyzetképek, s népünk történetének közvetlen megismerését is mélyebben lehetővé tevő néprajzi gyűjtések váltak elérhetővé a szertárak állománya által a diákok számára. A gyűjtés értéke inspirációt jelent a tanulók saját gyűjtőmunkájához, ennek gyökereként megfigyelőképességük fejlesztését és az elsajátított ismeretek általi mélyebb megértést is magában hordozta, amely készségek saját egyéni újabb kérdéseik forrásaivá válhattak, további kutatási területeik gazdagodását jelentették.

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának szertárai körében jelentős értékkel bír a művészeti területhez kapcsolódó, Rajz-, valamint 1922/1923-tól Zene-, majd 1924/1925-től Ének és zene szertár gyarapodása. A diákok iskolájukban ezek segítségével olyan készségeikben gazdagodhattak, amelyek egyéni látásmódjuknak műalkotásokban való kifejeződését is magasabb szintű kidolgozottsághoz segítették, a zenei területnek pedig további kiemelt szerepe van a református intézmény életében: a kották gyűjteménye jelentős segítséget nyújtott a minőségi zenei értékek elsajátításában, a hangszerek körében bővülése pedig tágabb közösségi értékek támogatásául is szolgált.

Jelen disszertáció 10.8. sz. melléklete tartalmazza az egyes szertárak gyarapodási adatait a kutatott 1873–1944 közötti időszakra vonatkozóan a Gimnáziumi Értesítők információtartalma alapján, valamint a téma feldolgozását segítik levéltári források: Szertárak iratai TtRELII.7. Kiemelendő, hogy az egyes szertárak állományadatai a kutatott időszakot tekintve elsőként az 1894/1895. évi Értesítőben kerülnek pontosításra, majd a milleniumi Értesítőben, amikor budapesti „Ezredévi kiállításra”⁵⁹⁹ elszállításra is kerültek eszközök. Ezt megelőzően az Értesítők pénzüsségeket jeleznek, amelyekből a beszerzések történtek.

Időegységenként kiemelve az egyes szertárak állományának gyarapodási értékeit, a következő tendencia mutatkozik:

⁵⁹⁹ Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 54.

	Történelmi, földrajzi eszközök	Classica, philológiai múzeum	Természettajzi gyűjtemények	Régészeti és népművészeti múzeum	Természettani szertár	Rajzeszközök	Tornacsarnokok
1 8 9 4 /1 8 9 5	136 db	illusztrált mű 4, kép 31, gipszöntvény 25 db	állatmúzeum: 1874 nem, 4625 faj növény-gyűjtemény: 3973 növénypéldány, 24 minta cellulusból ásvány-gyűjtemény: 14.648 db minta	857 tétel	physikai eszközök: 827 db chemiai eszközök: 522 db könyv: 57 db fali kép és táblázat: 15 üveges szekrény: 26 asztal: 8	392 db + 3 kötet	téli tornaterem 260 db, nyári tornaterem 310 db
1 9 0 1 /1 9 0 2 600	171 db	„szépművészeti és classica-philológiai múzeum”: illusztrált mű, kép, szobor 77 db	állatmúzeum: 1990 nem, 4968 faj növény-gyűjtemény: 618 nem, 4320 faj, 24 növényminta fűvészkert: 3000 növényfaj ásványgyűjtemény: 15263 db minta	916 tétel	physikai eszközök: 954 db szerszámok: 119 fali képek és táblák: 15 könyvek: 98 üveges szekrény: 21, asztal: 88	392 db + 3 kötet és 111 füzet	téli tornaterem 272 db, nyári tornaterem 310 db
1 9 1 0 /1 9 1 1	234 db 102 térkép, 3 földgömb, 95 szemléltető eszköz és 21 szakmunka a 28 kötetben + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 486 db	külön leltározva	1905-ben az állomány a könyvtárba került áthelyezésre	össz 2567 db: physikai eszközök 2158 db szakmunka 201 mű (260 db) és folyóirat 6 mű (84 db) fali képek 21 bútor 44 db	rajzminták 694 db, könyvek: szakmunka 38 mű (44 kötet), folyóirat 4 mű (28 kötet) természetes minták 205 db eszközök mértani rajzhoz 70 db	619 db
1 9	1571 db	„Filológiai szertár”	a gyarapodásnak pénzbeli értékét		Fizikai szertár: 1901 db	Rajzszertár:	+ 6 db

⁶⁰⁰ Az 1900/1901. és az 1920/1921. tanévi Értesítő összegzett darabszámokat nem jelez, ezért a következő adatsort tartalmazó összegzés került beillesztésre.

2 2 /1 9 2 3		895 db	rögzítik, nem darabszámot + adományok, pl. Magyar Földtani Intézetétől 195 db könyv és térkép, tanulóktól közetek, magánszemélytől szarvasagancs trófea stb fűvészkert: 8108 db növény egyesek 100 évesnél idősebbek, másoknak kb. 40 faja megtalálható			673 db 51 kötet, 292 füzet, 665 lap Zeneszertár: 20 db	gyarapodás
1 9 3 0 /1 9 3 1	1650 db idei gyarapodás: térképek	„Filológiai szertár” 914 db	állat- és növénygyűjtemény, szertári eszközök, könyvtár: 17.636 db idei gyarapodás: 108 db állat, 14 db könyv, 12 db eszköz ásvány- és kőzetgyűjtemény: ásvány 3336 db kőzet 14.500 db új gyarapodás: 1 db nagy limonit-példány szakkönyvekkel is gyarapszik		Fizikai szertár: 33172 db külön szakkönyvtárral gyarapodás 28 db Mennyiségtani szertár: rajz szertárból kiválasztva + újabb beszerzések 97 db mértani eszköz és rajzeszköz	Rajz-szertár: 40 kötet, 234 füzet, 809 lap, 128 db Ének és zeneszertár: 66 db újabb hangszerek, pl. nagy- és kisdob, réztányér, triangulum + kották és kottatartók beszerzése	807 db gyarapodás pl. bokszy - késztyű, medicina-labda
1 9 4 0 /1 9 4 1	2072	1103	állat-növényntani 18.373 ásvány-kőzet-öslényntani 15.060		Természettani szertár: 3316 Mennyiségtani szertár: 118	Művészeti rajz: 1334 Ének és zeneszertár: 550	931
1 9 4 4 /1 9 4 5	2098	1120	állat-növényntani 18.618 ásvány-kőzet-öslényntani 15.091		Természettani szertár: 3395 Mennyiségtani szertár: 122	Művészeti rajz: 1338 Ének és zeneszertár: 618	Torna-szertár 977 Sportkőri szertár 124

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma szertárainak állományadatai (saját szerkesztés)

A Debreceni Református Kollégium történetének alapjaiban meghatározó humán műveltségben betöltött szerepe mellett az egyes gyűjtemények gyarapodását áttekintve kiemelt a természettudományi értékek köre is az intézményben. Ebben meghatározó szereppel bír, hogy a Kollégiumban a filozófia és a matematika ismeretrendszerének átadása Maróthi György (1715–1744) munkásságával kezdett csak szétválni, általa is csak 10–20 %-ra tehető a természettudományos ismeretkör. Kutatott időszakunkat tekintve a Gimnázium tanrendje 1890-ben az állami előírásokat követi, így a reál-humán hányados már 45%. (Az intézmény tanrendjének változását a vizsgált időszakra vonatkozóan disszertációm 10.5. sz. mellékletében foglalom össze.) Az 1926-ban kiadott középiskolai tanrend szerint általános gimnáziumokban a reál-humán hányados 43%, reálgimnáziumokban 48%, reáliskolákban pedig 82%.⁶⁰¹

A természettudományok oktatása során az intézményben kezdetben nem alkalmaztak kísérleteket, ám a tudományos-technikai fejlődéssel, többek között az elektromosság és a mágnesesség jelenségeinek megértésével már nem lehetett kísérlet nélkül, pusztán gondolati úton értelmezni fizikai jelenségeket.⁶⁰² A fizikai szertár alapjai az intézményben a XVIII. században Maróthi Györgyhez kapcsolódnak, ásványgyűjtemény keletkezése feltehetően Kerekes Ferenc tanár úr külföldi utazásaihoz kapcsolódik., aki 1823 óta első oktatója volt az intézményben az ásvány-, növény-, vegytannak és technológiának. Ezt követően a Tisza-család, további tanárok és többek között a Geológiai Társaság, valamint az intézmény tanára, Szőnyi Pál is értékes darabokat, gyűjteményeket küldött, amelyek jelentősen segítették az állomány gazdagodását, a Tisza-családnak pedig az állatgyűjtemény gyarapodásában is szerepe volt.⁶⁰³ Egyre fontosabbá vált a gyűjtemények anyagainak rendszerezése és precíz összeírása.⁶⁰⁴

Az állományok gyarapodását áttekintve közvetlen vásárlásokon túl az intézmény oktatói, mind magánszemélyek és intézmények adományai hozzájárultak, mindemellett esetenként szükségessé váltak selejtezések is. Az oktatók körében a kutatott időszakban kiemelkedik Kovács János tanár úr személye, aki a természetrajz és a földrajz oktatója, s akinek nyugdíjba vonulásához kapcsolódó megemlékezésen különös értékkel került megerősítésre tevékenysége: „az ő szakértelme és munkás gondozása mellett fejlődtek a középiskolai igényeket jóval felülmúló elsőrangú gyűjteményekké”.⁶⁰⁵ Kiemelkedett a humanisztikus szellemiség gazdagításához kapcsolódóan Sinka Sándor tanár úr filológiai gyűjtőmunkája, amely 1906-

⁶⁰¹ Gaál 1988: 594.

⁶⁰² Takács 1988; Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 346

⁶⁰³ Takács 1988; Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 356.

⁶⁰⁴ Levéltári szertári jegyzőkönyvek alapján ún. szertárőr és múzeumőr feladata többek között ásványok rendszerezése a helyhiány megszüntetésére. Forrás: TtREL II.7.p.2 dossz. 1878. nov. 19-i és 1900. okt. 21-i jegyzőkönyv.

⁶⁰⁵ Gimnáziumi Értesítő 1895/1896: 49.

1906. évekre a kezdeti állomány többszörösére fejlődött, s tette lehetővé a kapcsolódó humanisztikus műveltség mélyebb elsajátítását.

A diákok maguk is végeztek gyűjtéseket a tanórai kereteken túl, amelyeket még az intézmény tanulóiként, majd érettségi vizsgájukat követően később is átadtak az intézmény számára.⁶⁰⁶ A fizikai szertár további értékeinek érkezését szolgálta a Szártóry-alapítvány támogatása.⁶⁰⁷ A szertári állomány bővüléséhez kapcsolódóan különös fontossággal bír a Gimnázium új épületbe költözése, amely 1913-tól jelentősen megsegítette az értékek elhelyezését.

A diákoknak a szertárak állományáról való gondoskodás területén is szerepe volt: rendszeresen említésre kerülnek diákok szertárosi tevékenységei többek között a milleniumi kiállításra készüléshoz kapcsolódóan,⁶⁰⁸ de a jelentős darabszámú ásványgyűjtemény rendszerezése során is a tanár számára nyújtott segítségért többen dicséretet érdemelnek az Értesítőben név szerinti kiemeléssel.⁶⁰⁹ Mindez a közvetlen részvétel a szertárak állományának kezelésében további értékekkel gazdagította képességeik fejlesztését: ismereteik az eszközökről ezáltal is tovább gyarapodhattak, akár saját kutatásaikat is intenzívebben végezheték a helyszínen, illetve a felügyelő tanártól további ismereteket kaphattak azok működéséről, szaktudományos háttéréről. A pedagógussal való közvetlenebb kapcsolatba lépés akár további egyéni kérdések, kutatási dilemmák megosztását is lehetővé tehetette, az eszközökről való gondoskodás pedig sajátos felelősségérzetet erősített, összességében komplex személyiségfejlesztő hatás bontakozhatott ki a szertárakhoz kapcsolódóan.

A szertárak tehetséggondozásban betöltött szerepét a pedagógiai-módszertani gazdagító hatás is megerősítette: többek között a fűvészkerthez kapcsolódóan rögzítésre kerül: „mint a szemléltető, gyakorlati tanítás eszköze, rég idő óta megbecsülhetetlen szolgálatot tesz”.⁶¹⁰ Az 1920-as évek további fontos szerepet töltek be a szertárak pedagógiai küldetésében: 1922/1923-tól jelentős növekedés mutatkozik a történelmi-földrajzi szertárban, valamint a

⁶⁰⁶ Kiemelkedik Dr. Csécsy Imre tanár úr, aki 1840 után tanítványait rendszerezett gyűjtésekre bízta, ezzel a természet értékei irányában lelkes megfigyelésekre és a tapasztalatok értő feldolgozásán túl maradandó gyűjtemény gazdagítására is buzdította őket. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 356.

Volt diákok köréből „külön meg kell említenünk dr. Máthé Imre egyet, tanársegéd, volt tanítványunk értékes munkásságát, aki részben saját gyűjtéséből egy 182 darabból álló, kézi növénygyűjteményt állított össze a tanítás céljaira.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1934/1935: 24.

⁶⁰⁷ Gimnáziumi Értesítő 1894/1895: 353.

⁶⁰⁸ Levéltári szertári jegyzőkönyvek köréből pl. Karai Sándor tanár úr jelenti, hogy „szertári segítségül Nagy Lajos IV. oszt. tanulót alkalmazza.” Forrás: TtREL II.7.p. 2 dossz. 1901. okt. 27. jegyzőkönyv 10. sz. határozat.

⁶⁰⁹ Külön kiemelését kapnak név szerint: „ásványkiállításban a szaktanárnak igen értékes munkával és nagy buzgalommal segítettek”. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1934/1935: 24.

⁶¹⁰ Gimnáziumi Értesítő 1922/1923: 8.

zeneszerző új területként további értékek őrzője lesz, ezt követően további bővítésük is megvalósul. Mindez összefüggésben áll a középiskolai törvények által meghatározott irányelvek követésével az intézményben, egyúttal a református szellemiség szerepét a zenei nevelésben további támasszal erősíti meg: „jelentékeny lépést tettünk a szimfonikus zenekar megvalósítása felé”.⁶¹¹

Az 1930-as években az intézmény felső tagozatában a jelentős diáklétszám miatt szükségessé válnak párhuzamos osztályok, amelyeknek így egyszerre több eszközre van szükségük a tanóráikon.⁶¹² A Kollégium szellemiségét és a szertárak szerepét az oktatás-nevelés folyamatában vadászok és nyugalmazott erdőtanácsos ajándékai is, akik „nemes önzetlenséggel támogatták őt azok az igazvadászok, akik úgy helyben, mint vidéken meg tudják érteni, hogy mit jelent a hazai természettudományra nézve a hazai fauna teljes gyűjteménye.”⁶¹³ 1940-re a kémia külön tantárggyá vált, így az ekkorra már „az ország egyik igen gazdag fizikai gyűjteménye”⁶¹⁴ állományát megosztották közöttük.⁶¹⁵

A kutatott időszakunkat tekintve a II. világháború jelentős károkat okozott az igen értékes, muzeális és pedagógiai értékkel egyaránt bíró gyűjteményekben, ám az intézmény szellemisége hűen kísérhette tovább a diákok számára átadandó ismeretek körének minél értékesebb, minőségi gyarapodást, valamint a legjobb képességeik kibontakoztatását segítő oktató-nevelőmunkát.

⁶¹¹ Gimnáziumi Értesítő 1929/1930: 26.

⁶¹² Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 37.

⁶¹³ Gimnáziumi Értesítő 1931/1932: 37.

Nagy becsben tartja az intézmény egykori jeles kisdíákjának, a Kormányzó Horthy Miklósnak ajándékát: „A Kormányzó úrnak tudomására jutott, hogy egykori Alma Materének híres és gazdag állatmúzeumában még hiányzik Európa legkritkább ragadozó emlőse, a hiúz, és ezért ez év február havában a lengyelországi bielowiezi őserdőben elejtett pompás hiúzát múzeumunknak ajándékoztak. E fejedelmi ajándék ... fényes tanújele nemcsak annak, hogy a Főméltóságú Úr mily szeretettel és ragaszkodással gondol még ma is egykori iskolájára.... Hódolatteljes hálával köszönjük ezúton is a fejedelmi ajándékot. Díszhelyen fog múzeumunkban állani a bielowiezi hiúz, és mi büszkén fogjuk azt őrizni az eljövendő nemzedékek számára, mint annak a bizonyítékát, hogy mily szeretettel csűng az egykori kollégiumi kisdíák az egykori Alma Materen. A lengyel hiúznak múzeumunkban való ünnepélyes elhelyezése az ősz folyamán a Kollégium 400 éves jubileumi ünnepségeinek a keretében fog megtörténni.” Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1937/1938: 28.

⁶¹⁴ Gimnáziumi Értesítő 1928/1929: 39.

⁶¹⁵ Gimnáziumi Értesítő 1940/1941: 34.

7. A kutatás eredményeinek összegzése

Jelen disszertáció célja a Debreceni Református Kollégium nyolcosztályos gimnáziumi rendszerében a pedagógiai szellemiségben megragadható tehetségsegítő viszonyulás és eszköztár elemzése, az 1873–1944 közötti intézménytörténeti időszakra fókuszálva. A nagymúltú intézmény tehetséggondozásban betöltött szerepére és református hagyományaira építve kutatásom a tehetségek kibontakozását segítő tevékenységekre, kiemelten az önképzőkörök sajátos működésére és a pedagógus személyére, valamint a tanulási környezethez kapcsolódó eszköztárra irányul. Az intézmény tehetséggazdagító szellemiségét tekintve a tehetség fogalmköréhez és annak jelentéstartalmához való viszonyulás, továbbá a szellemiség keretét meghatározó iskolai törvények és rendtartási szabályzatok irányelvei is elemzésem középpontjában állnak annak alátámasztásául, hogy az intézmény tehetségsegítő szerepének mindezek egyaránt minőségi gyarapítóivá is válhattak.

Kutatási kérdések és eredményeik:

1. A tehetség fogalmkörének vizsgálata

Az intézmény tehetséggondozáshoz kapcsolódó elköteleződését kifejező, a tehetség fogalmköréhez való viszonyulás vizsgálatát a Gimnáziumi Értesítőkből fellelhető következő fogalmak elemzésére építettem: tehetség, talentum, bölcsesség, képesség. Kapcsolódó kutatási kérdésem: Iskolatörténeti aspektusból hogyan nyilvánul meg és hogyan változik a tehetséghez való viszonyulás a vizsgált időszakban a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében? Ehhez kapcsolódóan milyen formában és kontextusokban jelenik meg a tehetség fogalma az intézmény iskolai értesítőiben?

A tehetség fogalmához kapcsolódó pedagógiai és hitéleti szakirodalmi forrásokra építve elemzésemet a következő szempontok határozták meg: képességek kibontakozása, tehetségfejlődés, minőségi lelki többlet – áldás, küldetés és gyarapítás, személyes és közösségi értékek támasza, komplexitás szerepe, alkotóképesség kifejeződése – tehetségterületek. A kutatott fogalmak más-más hangsúlyban jelentek meg e szempontok mentén, s intézménytörténeti meghatározók is szerepet játszottak mindebben. Többek között a tehetség szó alkalmazása leginkább 1901–1910, valamint 1921–1930 közötti időszakban vált kiemeltté,

összefüggésben a gimnáziumi tehetséggondozó eszköztár egyre szélesebb kifejeződésével, kereteinek bővülésével, mindezek pedig a „képesség” szó gyakoribbá válását is meghatározták. Ezt követően a trianoni megterhelő időszak, majd az 1924. évi középiskolai törvény által az egyéni képességekre is irányuló differenciálás szerepe is kifejeződik a tehetséggondozás irányában való elköteleződésben, s ennek szóhasználati megjelenésében. Ez utóbbi időszak egyúttal a „talentum” szó előfordulását tekintve, vagyis az egyéni értékek megerősítése tekintetében is emelkedést mutatott. Kiemelkedik továbbá az 1930-as évek szerepe, amikor egyúttal a „bölcsség” szó előfordulási gyakoriságát tekintve is növekedést jelzett. Ebben az időszakban az intézmény életében is sajátos meghatározót jelentett a nemzeti jelleget erősítő 1934. évi középiskolai törvény szerepe, egyúttal a diákok önképzésének minőségi fejlesztése az egyéni képességeik minél magasabb szintű fejlesztésének, kibontakoztatásának lehetőségeként.

2. A fegyelem szabályozásának rendje

A Debreceni Református Kollégium tehetségszorgató szemléletét és eszköztárát kutatva jelentős szerepe van az intézmény oktató-nevelő tevékenységét meghatározó fegyelem értékének, amelyet az iskolai törvények és szabályozók is kifejeznek. Disszertációm következő kutatási kérdése minderre vonatkozóan: Hogyan érvényesül a fegyelem, a fegyelmezettség értéke a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának törvényeiben és rendtartási szabályzataiban, valamint az értesítőkben? A kirajzolódó szellemiség hogyan függ össze az intézmény szellemi munkájával, különös tekintettel a tehetséggondozásra? Forrásaim a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának levéltárában fellelhető vonatkozó törvények: 1873. és 1878. évek iskolai előírási rendjét tükrözik, továbbá az 1873. és 1877. évekhez kapcsolódó belrendtartási és fegyelmi szabályzatokat elemzem.

Több vonatkozásban is megerősítést kap ezekben a tiszteletadás szerepe, a tanulás iránti elköteleződés elvárása és a minőségi teljesítés fontosságának megerősítése. Mindezekon túl a lelki támasz értéke ugyancsak megmutatkozik többek között az istentiszteletek szerepe, valamint egymás számára is lelki társakká válás szorgalmazása, ennek keretének megtámogatása terén. A törvényi előírások követése olyan alapértéknek tekinthető, amely nem teljesítésük esetén is a nevelhetőségbe vetett hitet közvetíti, kifejeződik a fokozatosság elvének érvényesítésén keresztül.

Mindezen törvényi szabályozók és előírások az intézmény tehetségszorgató szellemiségében is meghatározó szerepet töltenek be, s ennek részeként a tanulmányi

eredményességet, valamint a diákok magaviseleti értékeléseit is meghatározták. Ezek tendenciáját tekintve megerősíthető többek között az alsóbb osztályfokokon megmutatkozó szigor hatása a felsőbb osztályok jobb magaviseletére és tanulmányi átlagaira, továbbá a minden tantárgyban kiváló diákok számának növekedésében kiemelten az 1930-as években. Kiemelendő, hogy ezen időszaknak az önképzőkori tevékenységek minőségi gyarapodása szempontjából is meghatározó szerepe volt.

3. Önképzőkori tevékenységek és szellemiség kutatása

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozáshoz kapcsolódó elköteleződését és annak módját az intézmény pedagógiai eszköztára kiemelten tükrözi, mindezért következő kutatási kérdésem ennek megmutatkozására tekint: Hogyan történik a tehetségek támogatása a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgálat időszakban? Mindennek részeként pedig kiemelten tekintetem az önképzőkori-közösségi szemléletre: Milyen módon fejeződik ki a közösségi szemlélet a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában a vizsgált időszakban a képességek kibontakozását segítő szellemiségében, különös tekintettel az önképzőkori tevékenységekre?

A disszertáció a Gimnáziumi Értesítők és levéltári önképzőkori jegyzőkönyvek 1873–1944 közötti információtartalmára építve feldolgozta a gimnázium önképzőköreinek munkásságát, tagjainak körét és tevékenységeit. Az önképzőkori szerveződés sajátosságai megerősítették a különböző életkorú diákok egymás irányában is inspiráló, képességkibontakoztatást segítő működését, s annak sokszínűségét, amely lehetőséget biztosított a diákok érdeklődési területe szerinti kapcsolódásra, megmutatkozásra, az egyre jobb és minőségibb teljesítőképesség fejlesztésére. Az önszervező jelleg további felelősségteljes szerepekben való helytállást is lehetővé tett, valamint fejlesztett.

Áttekintve a gimnáziumi önképzőkörök tevékenységeit, kiemelkedett többek között az ún. Főgimnáziumi, majd későbbi nevén Arany János Önképzőkör tevékenységrendszerében a diákok nyelvi-irodalmi tehetségterületének széleskörű formálása, sajátos bírálati rendszer működtetésén keresztül is: az egymás számára nyújtott fejlesztő visszajelzések mindannyiukat – alkotót és bírálót egyaránt – serkentettek a következő minőségi teljesítmény kifejezésére. Megerősítést nyert egy sajátos tendencia: a diákok rendszeresen több területen is magas eredményességgel tudtak helytállni, fejlődni, amelyben egymást is gyarapították, tudatosabbá formálták, mindezek pedig értékei az intézmény tehetségsegítő szellemiségének.

4. A tanítva tanulás megmutatkozása és a lelki támasz szerepe

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetségsegítő szellemiségét és eszköztárát kutatva kirajzolódott a lelki meghatározók szerepe is, amelyhez illeszkedő következő kutatási kérdésem: Mi a szerepe a tanítva tanulás rendszerének és a lelki támasznak a képességek kibontakoztatásának támogatásában?

A Gimnázium Ifjúsági Gyülekezetének közössége tükrözte leginkább a diákok egymás hite általi lelki támaszának kifejeződését és gyarapítását, amelynek pedig közvetlenül tanulmányi eredményességükben meghatározó szerepe is kifejeződött. A nagyobb diáktársak a kisebbek előtt tehát nemcsak szakmai vonatkozásban, egy-egy szaktudományos területen tudtak mintát mutatni, hanem a Biblia értékeinek megosztását, lelki tartalmak közös feldolgozásán keresztül a hitre nevelés is gyarapodhatott a református intézményben.

A disszertáció feldolgozta a Gimnáziumi Értesítőkből fellelhető információtartalmakat az Ifjúsági Gyülekezet működésére és szakmai-szellemi tevékenységeire vonatkozóan, amely összegzés rálátást nyújt a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer ezen minőségi lelki gyarapodásának, s általa a tehetségbontakozásnak további meghatározójára. Az Ifjúsági Gyülekezet szellemi munkássága kiváló lehetőséget nyújtott a hitben való megerősödés által a diákok személyes átgondolására is saját küldetésük, a bibliai értékeinek közvetlen életükben való megmutatkozása és segítő szerepének megélése irányában; a közösség tagjai között pedig kiemelkedő példát jelentett diáktársai irányában Karácsony Sándor személye is.

5. A tehetségsegítő pedagógus és elköteleződésének szerepe

A diákok tanulmányi előmenetelének gazdagításában a diáktársak szerepén túl kiemelt szerepe van az elkötelezett pedagógusoknak is, mindezért a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában megvalósult tehetséggondozó folyamatokat kutatva következő kutatási kérdésem: Mi a szerepe a tanító személyének a képességek kibontakoztatásának támogatásában?

A disszertációban a kutatott 1873–1944 közötti időszak Gimnáziumi Értesítőire építve a pedagógusok tehetséggondozásban betöltött szerepét a következő szempontok mentén foglaltam össze: pedagógushivatáshoz kapcsolódó beszédek: székfoglalók és jubileumi, valamint nyugdíjba vonulás ünnepségein elhangzott beszédek; a pedagógusok feladatadási módja különösen magyar nyelvi dolgozatokhoz kapcsolódóan; tanulmányi kirándulások, mint tehetségfejlesztő programok szervezése; továbbá a pedagógusok egyéni tudományos

tevékenységei és módszertani fejlődésének rendszeres egyeztetései, amelyek egyben mintául szolgálnak a diákok számára egy-egy szakterületen való elmélyüléshez, eredményesség megvalósulásához. Az Értesítők példáin keresztül a disszertáció megerősítette a pedagógusok tehetségsegítő szerepét tekintve a szaktudományos jártasságuk és ismeretközvetítő eszköztáruk mellett is kiemelt személyes példaadás értékét, amely a diákokkal formálódó kapcsolat gazdagításaként is hozzájárulhat a tanulók további elköteleződéséhez egy-egy szakterület irányában, kérdéseik pedig akár új összefüggésekre találáshoz, s következő kutatási területekben való elmélyülésükhöz is hozzájárulhatnak.

6. A tárgyi környezet szerepe az intézmény tehetségsegítő eszköztárában

A Debreceni Református Kollégium tehetséggondozásban betöltött sokrétű szerepét a tárgyi környezeten keresztül is kutattam. Kapcsolódó kutatási kérdésem: Hogyan segíti a tanulási környezet a tehetséggondozás folyamatát az intézményben? A disszertáció feltárta az 1873–1944 közötti időszak Gimnáziumi Értesítőiben és levéltári szertári jegyzőkönyvekben megragadható könyvtári és szertári állományok történetét, amelyeken keresztül az intézmény tehetséggondozó sajátosságai és azok neveléstörténeti szempontú tanulmányozása válhatott gazdagabbá.

Kiemelkedett a diákok kutatói készségeinek magas szintű támogatása az intézményben, az őket érdeklő tudományterületi kérdéskörök mentén pedig további ismeretek és készségek gyarapításának sokrétű lehetősége. Az önképzőkörök felelősséget is hordozó önszervező működtetésén túl a könyvtáros és szertáros diákok további személyiségfejlődésük lehetőségét is megtapasztalhatták, egyúttal az adott tudományterületen való egyedi bevonódásuk, elmélyülésük lehetőségét élhették meg, s akár új kutatói kérdéseik, elemzéseik alapjává is válhatott mindez számukra. A könyvtárakhoz kapcsolódóan kiemelendő a szegényebb diákokról való gondoskodás értékessége, amellyel a legjobb képességeik, teljesítményeik elérése valósulhatott meg számukra is, s fejeződhetett ki tudásuk elsődlegessége és eredményeik a származásuktól függetlenül.

A Debreceni Református Kollégium tehetségsegítő szellemiségének értékességét számos kiváló eredmény támasztja alá a tudományterületek mindegyikén: országos középiskolai tanulmányi versenyeken, különböző alkotói pályázatok eredményességében, a sport terén és értékes zenei szereplések által.

Áttekintve az intézmény tehetségszolgáltató szemléletének meghatározóit és pedagógiai eszköztárát 1873–1944 között, a kirajzolódó tendenciákat összevettem a jelen kutatási eredményeivel, többek között református tehetségpontokhoz, a Magyar Templeton Programhoz, valamint református hittanoktató hallgatók körében végzett kutatásaim eredményeihez kapcsolódóan, a kirajzolódó főbb tendenciák megerősítést nyújtanak a múlt és a jelen összhangját, kiemelten a tehetséggondozás mint komplex személyiségfejlesztés szerepét tekintve a következő területeken: a diákok legjobb képességeinek kibontakoztatásához szükség van kitartó elköteleződésükre és a fegyelmezett, szorgalmas bevonódásukra a tőlük telhető legjobb teljesítmény irányában, így mindezek támogatásában nagy segítséget tud adni az oktatási-nevelési intézmények szellemisége. Ugyancsak alapjaiban nyújt érzelmi és lelki támaszt a hit és a bibliai értékrend megtartó, lelki erőforrásokat gazdagító szerepe, valamint a kötődés ereje, a pedagógussal és a társakkal való bizalmi kapcsolaton, a közösség egymásra hangolt figyelmén keresztül. A személyi meghatározókon túl a tanulási környezet kreatív, inspiráló szerepe ugyancsak értékes támaszt jelent az elmélyült, egyéni kutatómunka kibontakoztatása, általa pedig akár új összefüggések, értelmezési lehetőségek megfogalmazása irányában. A hit mint érték közvetítés szerepe átöleli és további mély és teljesebbé formáló támaszt jelent a tehetség megmutatkozásában, egyúttal közvetlen segítséget nyújt az egyén küldetésének, a számára elrendelt útnak megélésére, s ezáltal kibontakoztatása irányában. Mindebből az egyén további bevonódásához, kutatási területének magasabb szintű feltárásához is újabb támaszt meríthet, ahogyan mindez megmutatkozott többek között a Debreceni Református Kollégium önképzőkörében, valamint napjaink református tehetségpontjaiban és további személyes kibontakozások háttérében is.

A Debreceni Református Kollégium szerepe a növendékeinek kísérésében igen sokrétű, ám bizonyos, hogy az a jelmondat, amely által falain belül a támasz élménye megélhető, ahogyan az elmúlt évszázadok során, úgy bizonyosan az elkövetkezőkben is sokak lelki megerősödésére, s egyúttal a hit és a tudás összhangjának iránymutatásául szolgál:

Orando et laborando!

8. Irodalomjegyzék

Antal László (1976): *A tartalomelemzés alapjai*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

Bajkó Mátyás (1996): A protestáns iskolakultúra és a neveléstörténet-írás. In: Balogh László (szerk.): *Neveléstörténet és neveléstörténet-írás*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 73–80.

Bajkó Mátyás (1988): A nemzeti műveltség jelentkezésének és kibontakozásának kora (1804–1849). In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 151–191. <https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Bajkó Mátyás (1986): Kálvin és a református iskolakultúra. In: *Pedagógiai Szemle*, XXXVI. évf. 11. sz. 1103–1111.

Bajkó Mátyás (1982): *A magyarországi és az erdélyi protestáns kollégiumok*. Debrecen.

Bajkó Mátyás (1981): Egyházszervezet és iskolarendszer. In: Rácz István (szerk.): *Debrecen története (1693–1849)*. Debrecen, 439–472.

Bajkó Mátyás (1976): *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Balogh László – Révész György (2019): Tehetségmodellek mint a fejlesztő programok kiindulási alapjai. In: Szabó Zsuzsa (szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest, 44–79.

https://tehetseg.hu/sites/default/files/kezikonyv/nk_mind_0.pdf

Baranyai Erzsébet (1938): *A magasabb rendű értelmesség meghatározása és vizsgálatának módszerei*. Szeged.

Barcsa János (1905): *A debreceni Kollégium és partikulái*. Debrecen.

Barcza Józsefné (1988): Diáktársaságok és diákegyesületek, In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 697–752.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Barta János (1997): Debrecen az abszolutizmus korában. In: Gunst Péter (szerk.): *Debrecen története (1849 – 1919)*. Debrecen, 9–39.

Bartha Tibor (1993, szerk.): *Keresztyén Bibliai Lexikon*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/>

Baska Gabriella (2007): *Egy városi tanító életvilága a 19. század második feléből*. PhD-disszertáció. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest. https://ppk.elte.hu/file/baska_gabriella_dissz.pdf

Báthory Zoltán – Falus Iván (1997): *Pedagógiai Lexikon*. III. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 196., 518–519.

Békési Andor (1964): Kálvin szociáletikája. In: *Theológiai Szemle*, VII. évf. 11–12. sz. 356–363.

Békési Sándor (2018): A református karakter. In: *Confessio*, 1. sz.
<https://confessio.reformatus.hu/v/a-reformatus-karakter/#page1>

Biblia (ford. Károli Gáspár, Revideált új fordítás 2014) <https://abibliamindenkie.hu/uj>

Bíró Sándor (1949a): A szabadságharctól az első világháborúig (1849 – 1914). In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 329–408.

Bíró Sándor (1949b): A két világháború kora. In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 409–419.

Bíró Sándor (1949c): A református egyház a magyarság életében. In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 419–502.

Bodai Zsuzsa (2003): *A reformátorok gazdasági tanításai*. In: Inco, 1. sz. <http://www.inco.hu/inco8/global/cikk5h.htm>

Bognárné Kocsis Judit (2023): Kompetenciafejlesztés lehetőségei a hittanoktatásban – új fókuszban. In: *Magyar Református Nevelés*, XXV. évf. 1. sz. 49–57. <http://www.refpedi.hu/mrn2023/1/#page=49>

Bognárné Kocsis Judit (megjelenés alatt): *Képesség- és tehetségfejlesztés a hitfejlődés tükrében*. Kézirat. A tudományos előadás elhangzott a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának Tehetség – Hit – Identitás konferenciáján 2022. május 26.

Bognárné Kocsis Judit (2018): *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

Bolberitz Pál (1984): *Isten, ember, vallás*. Ecclesia, Budapest.

Bölskei Gusztáv (2013): Ajánlás. In: Györi L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 7.

Bölskei Gusztáv (2006): Ajánlás. In: Györi L. János: „Egész Magyarországnak és Erdélyységnek ... világosító lámpása” *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyar Reformátusok V. Világtalálkozója tiszteletére kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen, 7.

Bölskei Gusztáv (1988): A kezdetektől a váradi iskola beolvadásáig (1660). In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A

Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 9–42.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Bucsay Mihály (1985): *A protestantizmus története Magyarországon 1521–1945*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Bucsay Mihály (1949a): Bevezetés. In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 17–23.

Bucsay Mihály (1949b): A reformáció százada (1528 – 1600). In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 25–91.

Cropley, A. – McLead, J. (1994): A tehetséges gyermekek tanárainak felkészítése. In: Balogh László – Herskovits Mária – Tóth László (szerk.): *A tehetségfejlesztés pszichológiája*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 235–244.

Csikszentmihályi Mihály (2008): *Kreativitás: a flow és a felfedezés, avagy a találékonyság pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Csohány János (1988): Korszakváltások évszázada. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 192–300.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Csurka István – Tassi Miklós (1896): *A debreceni reform. népiskolák története*. Debrecen.

Deme Tamás (2022): *Miért nem nevelheti az értelmiség az ifjúságot? Karácsony-tanulmányok*. Orpheusz Kiadó, Budapest. <https://mek.oszk.hu/22900/22926/22926.pdf>

Dér Miklós (1937): *Schneller István pályája és pedagógiai munkássága*. Szeged.

Dienes Dénes – Ugrai János (2013): *A Sárospataki Református Kollégium története*. Tiszáninneni Református Egyházkerület Hernád Kiadó, Sárospatak.

Falus Iván (2000): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Fehér Ágota (2021): *Tehetséggondozás és érzelmi biztonság*. In: Magyar Református Nevelés, XXIII. évf. 4. sz. 93–104. <http://www.refpedi.hu/mrn2021/4/#page=93>

Fehér Katalin (2006): Reformkori prédikációk és beszédek a nevelésről. In: *Magyar Könyvszemle*, 4. sz. 420–443.

Fehér Katalin (1993): Magyar nyelvű pedagógiai előadások kollégiumainkban a 19. század első évtizedeiben. In: *Magyar Könyvszemle*, 1–4. sz. 373–382.

Fekete Csaba (1988a): A Kollégium Nagykönyvtára. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 393–467. <https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Fekete Csaba (1988b): A Kollégiumi Énekkar történetének rövid áttekintése. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 753–775. <https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Fekete Károly (2013): *A Heidelbergi Káté magyarázata. Hálaadásra vezető vigasztalás 129 kérdés-feleletben*. Kálvin Kiadó, Budapest.

Fináczy Ernő (1899): *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*. Budapest.

Fináczy Ernő (1896): *A magyarországi középiskolák múltja és jelene*. Budapest.

Fodorné Nagy Sarolta (2015): A tehetséggondozás és differenciálás bibliai–teológiai alapjai pedagógiai–pszichológiai kitekintéssel. In: *Sárospataki Füzetek*, XIX. évf. 3. sz. 33–58. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SarospatakiFuzetek_2015/?pg=310&layout=s

Fraknói Frank Vilmos (1873): *A hazai és a külföldi iskolázás a 16. században*. Budapest.

Frank Tamás – Valentné Albert Éva (2022): Tartalomelemzések a neveléstörténeti kutatások szolgálatában. In: *Tudomány és Hivatás*, 7. évf. 1. sz. 35–44.

https://semmelweis.hu/pak/files/2022/06/Tudomany-es-Hivatas_2022_1_jav.pdf

Gaál Botond (1988): A természettudományok oktatása és művelése a Kollégiumban. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 592–626.

<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Géresi Kálmán (1895): A könyv- és szertárak története. In: Dóczi Imre (szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1894–95. iskolai évről*. Debreczen, 332–344.

G. Szabó Botond (1999): *A szabadság szent igéi. A tiszántúli református egyházvezetés és a Debreceni Református Kollégium 1848/49-ben*. Debrecen.

G. Szabó Botond (1996): *A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”*. Neveléstörténeti tanulmány XVIII. századi forrásgyűjteménnyel. Debrecen.

Gyarmathy Éva (2021): *Tehetségfejlesztés*. Tea Kiadó, Budapest.

Gyarmathy Éva (2007): *A tehetség – háttere és gondozásának gyakorlata*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Gyáni Gábor (2006): A történetírás fogalmi alapjairól – Tény, magyarázat, elbeszélés. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe – Hagyomány, irányzatok, módszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 11–53.

Győri L. János (2019): Karácsony Sándor és a Debreceni Református Kollégium. In: Vincze Tamás (szerk.): *Örök magyar professzor üzenete. Tanulmányok Karácsony Sándorról*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 15–26.

Győri L. János (2013a): A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952). In: Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 15–164.

Győri L. János (2013b): A gimnáziumi önképzőkör története. In: Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok.* Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 529–558.

Győri L. János (2013c, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok.* Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen.

Győri L. János (2006): „Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek ... világosító lámpása” *A Debreceni Református Kollégium története.* A Magyar Reformátusok V. Világtalálkozója tiszteletére kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület. Debrecen.

Győri L. János (1993): *Kősziklán épült vár – A Debreceni Református Kollégium története.* Kiadja a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma az Országos Református Tanáregyesület támogatásával. Debrecen.

Herskovits Mária – Ritoók Magda (2013): *Tehetségek vonzásában.* A tehetséges fiatalok segítése az életviteli-életvezetési tanácsadó szolgálatok módszertani támogatásával. Kézikönyv. Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület.

file:///D:/2021_m%C3%A1rcius/Cikkek_tanulm%C3%A1nyok_k%C3%B6nyvek/Tehets%C3%A9g/Tehets%C3%A9gek%20vonz%C3%A1s%C3%A1ban_FETA%20k%C3%B6nyvek.pdf

Horváth Márton (1988, főszerk.) – Köte Sándor (szerk.): *A magyar nevelés története.* 1. kötet. Budapest.

Joó István (1879, szerk.): *Értesítő a reformátusok Debreceni Főiskolájában a Tanítóképezdéről és az elemi iskolákról.* Debrecen.

Julow Viktor – Tóth Béla (1981): A debreceni felvilágosodás. In: Rácz István (szerk.): *Debrecen története (1693–1849).* Debrecen, 387–438.

Kapi Béla (1940): *Kegyelem és élet.* Egyházi beszédek, tanulmányok, előadások és egyéb írások. Győr, Dunántúli Evangélikus Lelkészegyesület.

https://mtda.hu/books/kapi_bela_kegyelem_es_elet_2.pdf

Karácsony Sándor (1991): *Iffúság és hivatás*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

Karácsony Sándor (1943): *A magyarok Istene*. Budapest.

Karácsony Sándor (1931): *Leckék a leckéről*. Budapest.

Kádár Péter (2020): Hozzájárulás a tehetség fogalmának biblikus értelmezéséhez. In: *Magyar Református Nevelés*, XVII. évf. 2. sz. 5–10.

http://refpedi.hu/sites/default/files/hir_kepek/2020_2_net%20%281%29.pdf

Kalkman, Bert – De Kool, Rieke – Roeleveld, Evert (2012): *A keresztyén pedagógia esszenciája*. RPI-OGO-Driestar Educatief.

Kálvin János (1995): *A keresztyén vallás rendszere*. Kálvin Kiadó, Budapest.

Kálvin János (1991): *Tanítás a keresztyén vallásra*. Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.

Kelemen Elemér (2002): *Hagyomány és korszerűség. Oktatáspolitikai a 19–20. századi Magyarországon*. Oktatókutató Intézet – Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Kelemen Gabriella (2020): Iskola-előkészítő oktatás a Debreceni Református Kollégiumban. In: *Magyar Református Nevelés*, XVIII. évf. 1. sz. 6–15.

http://refpedi.hu/mrn2020/01/index_20.html#page=6

Kemény Ferenc (1933–1934, szerk.): *Magyar Pedagógiai Lexikon*. II. kötet. Révai Irodalmi Intézet, Budapest, 37–38., 784–785.

Kéri Katalin (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Kutatás-módszertani kiskönyvtár. Pedagógus könyvek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Két pont között legrövidebb út a tehetség. <https://tehetseg.hu/aktualis/ket-pont-kozott-legrovidebb-ut-tehetseg>

Kiss Áron (1881): *A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései*. Budapest.

Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.) (1988): *A Debreceni Református Kollégium története*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Krippendorff, Klaus (1995): *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest.

Ladányi Sándor – Papp Kornél – Tökéczki László (1998): *Egyháztörténet 2*. Budapest.

Landau, Erika (1997): *Bátorság a tehetséghez*. Calibra Kiadó, Budapest.

Landau, Erika (1974): *A kreativitás pszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Lehoczky Mária Magdolna (2019): „Veled indulok útra...” – mentorálás a hittanoktatóképzésben. In: Kovács Tibor (szerk.): *Tehetségek hite*. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 53–64.

Lehoczky Mária Magdolna (2016): Vallásos nevelés a református iskolában. Értéktöbbletek a református iskola szellemiségének munkálásában. In: Méhes Balázs (szerk.): *Lelki arcunk. Tanulmányok Szenczi Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából*. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 135–151.

Magyari Kálmán (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1945–46. iskolai évről*. Debrecen, 1946.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_05049_1945/?pg=0&layout=s

Martinkó József (2006): Fejezetek a magyar tehetséggondozás történetéből. In: *Neveléstörténet*. 3–4. sz.

http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/index.php?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&eid=34&rid=1&id=220

Maslow, Abraham (2003): *A lét pszichológiája felé*. Ursus Libris Könyvkiadó, Budapest.

Második Helvét Hitvallás. <https://reformatus.hu/isten-szolt/hitvallasaink/masodik-helvet-hitvallas/>

McGrath, Alister (2007): *A keresztyén hit*. Magyarországi Református Egyház Kálvin Kiadója, Budapest.

Mervó Zoltánné (1993): *Az elemi iskolai képzés néhány sajátossága a debreceni református kollégiumban, különös tekintettel a szoktató iskolára*. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár évkönyve, Debrecen.

Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla (2002): *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest.

Mészáros István (1984): Kollégiumtörténet-kutatási problémák. In: *Magyar Pedagógia*, 84. évf. 2. sz. 213–217. http://misc.bibl.u-szeged.hu/13308/1/mp_1984_002_5711_213-217.pdf

Mészáros István (1981): *Az iskolaiügy története Magyarországon 996-1777 között*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Mészáros László (2010): A tehetség szó értelmezése az újszövetségi iratokban. In: Mező Ferenc (szerk.): *Tehetségekutatás – határon innen és túl...* Kocka Kör Tehetség-gondozó Kulturális Egyesület, Debrecen, 63–68.

https://www.vmk.hu/_upload/editor/ped/KONYV_Tehetseg_hataron_innen_es_tulWEB.pdf

Mészáros László – Szenczi Árpád (2019): Fejezetek az egyházi tanítóképzés magyarországi történetéből. In: *Pedagógusképzés. Különszám – Tanítóképzés a múlt és jövő metszetében*. 21–38. <http://ojs.elte.hu/pedagoguskepzes/issue/view/130/69>

Nádasi Mária (2000): A dokumentumelemzés. In: Falus Iván (szerk.): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 317–329.

Nagy Sándor (1979): *Pedagógiai Lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 315.

Nagy Sándor (1948): „*Szegények iskolája*”: *szociológiai tanulmány a debreceni református kollégium utóbbi száz esztendejéből, 1848–1948*. Debrecen.

Nagy Sándor (1940): *A debreceni kollégium mint egységes intézmény az egyetemi kiválásig*. Debrecen.

Nagy Sándor (1933a): *A Debreceni Református Kollégium*. Kállay János Könyvnyomdája és Lapkiadó-vállalata, Hajdúhadház.

Nagy Sándor (1933b): *A vallásos nevelés és oktatása a debreceni kollégiumban a reformáció korától a XIX. század közepéig*. Debrecen.

Nagy Sándor – Török Tibor – Erdős Károly – Bessenyei Lajos (1943): *A kollégium tagozatai – a gimnázium, a polgári iskola, a tanítóképző-, a lelkészképző- és a tanárképző intézet*. Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, Debrecen.

Németh András – Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Németh András (2002): *A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete*. Osiris Kiadó, Budapest.

Németh Tamás (2013a): A vallásitanítás története. In: Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 307–344.

Németh Tamás (2013b): S. Szabó József (1862–1944). In: Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 679–690.

Nicholson – Nelson, Kristen (2007): *A többszörös intelligencia*. Szabad Iskolákért Alapítvány, Budapest.

Pap Ferenc – Kovács Tibor Attila – Lehoczky Mária Magdolna – Tóth Etelka – Fehér Ágota (2021): *Tehetségek hite és a kibontakozást segítő keresztyén pedagógusi kommunikáció – Tehetséggondozás a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karán*. In: Balázs László (szerk.): *Digitális kommunikáció és tudatosság*. [A kommunikáció oktatása 13.] Hungarovox Kiadó, Budapest, 159–170.

http://komnev.hu/wp-content/uploads/2021/02/TK13print_vegleges.pdf

Pap Ferenc (2016a): *Az egyházi év*. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest.

Pap Ferenc (2016b): Losontzi István nagykőrösi professzor és éneklésben tanító mester. Kiegészítő adatok és kérdések. In: Méhes Balázs (szerk.): *Lelki arcunk. Tanulmányok Szenci Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából*. Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 161–186.

Pap Ferenc (2011): *Ünnep a hétköznapokért. Negyvenhat prédikáció az egyházi év rendje szerint*. Nagykőrös.

Pap Ferenc (2006): Graduáltól diktálásig: Változások és következmények a nagykőrösi források alapján. In: *Magyar Egyházzene Folyóirat*, XIV. évf. 1–2. sz. 57–74.
https://mez.egyhazzene.hu/pdf/14/14_12_057074.pdf

Péter Zoltán (1936): Mire való az önképzőkör? In: *Protestáns Tanügyi Szemle*, X. évf. 110–117.

Pukánszky Béla (2023): Schneller István (1847–1939) szeretetelvű pedagógiája. In: Pukánszky Béla – Sárkány Péter (szerk.): *Pedagógia és keresztyénység. Teológiai, neveléstörténeti és nevelésfilozófiai metszetek*. Szent István Társulat, Budapest, 82–96.

Pukánszky Béla (2003): Tizenkilencedik századi magyar neveléstani kézikönyvek és tankönyvek gyermekszemlélete. In: Pukánszky Béla (szerk.): *Két évszázad gyermekei. A tizenkilencedik-huszedik század gyermekkorának története*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 27–146.

Pukánszky Béla (1984): Egy feledésbe merült magyar pedagógus – Zákány József (1785–1857) kísérlete az első magyar nyelvű neveléstudományi rendszer megteremtésére. In: *Pedagógiai Szemle*, 11. sz. 1099–1105.

Rogers, Carl R. – Freiberg, H. Jerome (2007): *A tanulás szabadsága*. EDGE 2000 Kiadó – Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

Sápi Lajos (1981): A település fejlődése. In: Rácz István (szerk.): *Debrecen története (1693–1849)*. Debrecen, 70–88.

S. Szabó József (1935): A debreceni kollégium könyvtári értékei. In: *Protestáns Szemle*, XLIV. évf. 3. sz. 134–138.

S. Szabó József (1928): *A debreceni református kollégium*. Debrecen.

S. Szabó József (1926): *A Debreceni Református Kollégium tanárai és legkiválóbb növendékei 1549–1925*. Debrecen.

Szabolcs Éva (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Kutatás-módszertani kiskönyvtár. Pedagógus könyvek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Szabó Lőrinc (1945–1957): *Tücsökzene. Rajzok egy élet tájairól*.
<https://mek.oszk.hu/01000/01068/01068.htm#96>

Szathmári Judit (2012): A politikai élet színtere? avagy világiak részvétele a protestáns egyházi gyűléseken az 1850-es években. In: *Aetas*, 27. évf. 1. sz. 53–70.
https://epa.oszk.hu/00800/00861/00056/pdf/EPA00861_aetas_2012_01_053-070.pdf

Szathmári Judit (1999): A magyarországi protestáns egyházak az önkényuralom éveiben (Az egyházi autonómia visszaszerzéséért vívott harc 1850–1860). In: Fazekas Csaba (szerk.): *Fiatal egyháztörténészek írásai*. Miskolci Egyetem BTK Újkori Magyar Történeti Tanszék, Miskolc.
<http://mek.niif.hu/02000/02082/html/szatmari.htm>

Szenczi Árpád (2017): A pedagógus elhívása, elhivatottsága, hivatala. In: Erdélyi Erzsébet – Szabó Attila (szerk.): *Az üzenetjét, azt kell megbecsülni. Tanulmányok Barabás László hetvenedik születésnapja alkalmából.* Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. Budapest.

Szenczi Árpád (2000): *Neveléstani alapkérdések.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Szetey Szabolcs (2016): *Adatok a magyar református prédikációs gyakorlat újraértékeléséhez 1784-1878 között.* Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Szokolszky Ágnes (2004): *Kutatómunka a pszichológiában.* Osiris Kiadó, Budapest.

Szontagh Pál (2018): *Érték, rend, értékrend. A keresztyén pedagógusokkal szemben támasztott minőségi és etikai elvárások, valamint azok kodifikációs problémái.* Doktori értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest.

https://ajk.kre.hu/images/doc4/JDI/esemenyek/SzP_PhD_20170518_MUHELYVITARA-BEADOTT.pdf

Szücs Ferenc (1993): *Teológiai etika.* Református Zsinati Iroda, Budapest.

Takács Béla (1988): A Kollégium múzeumai. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története.* A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 499–533. <https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Tar Károly (1986): Az ellenforradalmi rendszer művelődéspolitikája. In: Tokody Gyula (szerk.): *Debrecen története (1919–1944).* Debrecen, 291–328.

Tomka Béla (2005): Az összehasonlító módszer a történetírásban – eredmények és kihasználatlan lehetőségek. In: *Aetas*, XX. évf. 1–2. sz. 243–258. <http://www.epa.hu/00800/00861/00030/pdf/tomka.pdf>

Tóth Béla (1988): A Kollégium története a XVIII. században. In: Kocsis Elemér (főszerk.) – Barcza József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története.* A Magyarországi

Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 66–150.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>

Tóth Endre (1949a): Az ellenreformáció győzelme (1608 – 1715). In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 93–175.

Tóth Endre (1949b): Az elnyomás kora (1715 – 1789). In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 177–261.

Tóth László (2013): *A tehetséggondozás és -kutatás története*. Didakt Kiadó, Debrecen.
http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/A%20tehetseggondozas_es_kutatas_tortenete.pdf

Tóth Tamás (2014): A magyar kollégiumi tehetséggondozás története. In: Balogh László – Bolló Csaba – Dávid Imre – Tóth László – Tóth Tamás (szerk.): *A pedagógusok, szülők együttműködése és a kollégiumok szerepe a tehetségfejlesztésben*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest, 194–202. https://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_31_net.pdf

Ursinus, Zacharias – Olevianus, Caspar (2013): *A Heidelbergi Káté*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest.

Vámos Ágnes (2001): A metafora felhasználása a pedagógiai fogalmak tartalmának vizsgálatában. In: *Magyar Pedagógia*, 101. évf. 1. sz. 85–108.
<http://real.mtak.hu/7171/1/1202535.pdf>

Varga Katalin (2005): *Szöveg és tartalom az információs társadalomban. Módszerek és lehetőségek az információ minőségi szelektálására*. Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Pécs.

Varga Zoltán (1949): Az egyház a reformkorban (1789 – 1848). In: Bíró Sándor – Szilágyi István (szerk.): *A magyar református egyház története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 263–327.

Weber, Max (1982): *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Zibolen Endre (1990): Az Organisationsentwurf és a nyolcosztályos magyar gimnázium. In: Horánszky Nándor (szerk): *Az Ausztriai Gimnáziumok és Reáliskolák Szervezeti Tervezete (Organisationsentwurf)*. In: (1990, szerk.): A tantervelmélet forrásai, 12. Budapest, 9–23.

Zibolen Endre (1984): Entwurf. In: *Magyar Pedagógia*, 84. évf. 2. sz. 149–159.

Zoltai Lajos (1936): *Debrecen város utcai elemi iskoláinak keletkezése*. Debrecen.

Zoványi Jenő (1977): *Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
<http://real.mtak.hu/127833/1/zovanyijenoprotestansegyhaztortenilexikon.pdf>

Zsigmond Ferenc (1937): *A Debreceni Református Kollégium története 1538 (?)–1918*. Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata.
<https://mek.oszk.hu/21700/21711/21711.pdf>

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

126/2008. (XII. 4.) OGY határozat a Nemzeti Tehetség Program elfogadásáról, a Nemzeti Tehetség Program finanszírozásának elveiről, valamint a Nemzeti Tehetségügyi Koordinációs Fórum létrehozásának és működésének elveiről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A08H0126.OGY&txtreferer=A1500104.KOR>

Elsődleges források

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítői:

Kovács Pál (1855, szerk.): *Második évi értesítvény a' Debreczeni Helv. Hitv. Evang. Főgymnasiumról 1854/5-ik tanévben.* Debreczen.

Kovács Pál (1856, szerk.): *Harmadik évi értesítvény a Debreczeni Helv. Hitv. Evang. Főgymnasiumról 1855/6-dik tanévben.* Debreczen.

Kovács Pál (1857, szerk.): *Negyedik évi értesítvény a Debreczeni Helv. Hitv. Evang. Főgymnasiumról 1856/7-dik tanévben.* Debreczen.

Kovács János – Joó István (1876, szerk.): *Értesítvény a Reformátusok Debreczeni Főiskolájában a Gymnasiumról és Tanító-képezdéről az 1875/6. tanévről.* Debreczen.

Márk Pál– Joó István (1877, szerk.): *Értesítvény a Reformátusok Debreczeni Főiskolájában a Gymnasium és Tanító-képezdéről az 1876/7. tanévről.* Debreczen.

Békési Gyula (1878, szerk.): *Értesítés a Reformátusok Debreczeni Főgymnasiumáról az 1877/8. iskolai évről.* Debreczen.

Békési Gyula (1879, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1878/9. iskolai évről.* Debreczen.

Békési Gyula (1881, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1880–81. iskolai évről.* Debreczen.

Békési Gyula (1882, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1881–82. iskolai évről.* Debreczen.

Békési Gyula (1883, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1882–83. iskolai évről.* Debreczen.

Békési Gyula (1884, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1883–84. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1885, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1884–85. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1886, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1885–86. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1887, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1886–87. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1889, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1888–89. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1891, szerk.): *A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1890–91. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1892, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1891–92. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1893, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1892–93. iskolai évről.* Debreczen.

Tüdős János (1894, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1893–94. iskolai évről.* Debreczen.

Dóczi Imre (1895, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1894–95. iskolai évről.* Debreczen.

Dóczi Imre (1896, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1895–96. iskolai évről.* Debreczen.

Sinka Sándor (1901, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1900–1901. iskolai évről.* Debreczen.

Sinka Sándor (1902, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1901–1902. iskolai évről.* Debreczen.

Sinka Sándor (1903, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1902–1903. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1905, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgimnázium Értesítője az 1904–5. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1906, szerk.): *A Debreczeni Ev. Ref. Főgimnázium Értesítője az 1905–6. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1907, szerk.): *A Debreczeni Református Főgimnázium Értesítője az 1906–1907. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1908, szerk.): *A Debreczeni Református Főgimnázium Értesítője az 1907–1908. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1909, szerk.): *A Debreczeni Református Főgimnázium Értesítője az 1908–1909. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1910, szerk.): *A Debreczeni Református Főgimnázium Értesítője az 1909–1910. iskolai évről.* Debreczen.

Karai Sándor (1911, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1910–1911. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1912, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1911–1912. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1913, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1912–1913. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1914, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1913–14. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1915, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1914–15. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1917, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1916–17. iskolai évről.* Debrecen.

Karai Sándor (1918, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1917–18. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1921, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1918–19., 1919–20., 1920–21. tan évekről.* Debrecen.

S. Szabó József (1922, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1921–22. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1923, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1922–23. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1924, szerk.): *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1923–24. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1925, szerk.): *A Debreceni Református Gimnázium Értesítője az 1924–25. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1926, szerk.): *A Debreceni Református Gimnázium Értesítője az 1925–26. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1927, szerk.): *A Debreceni Református Gimnázium Értesítője az 1926–27. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1928, szerk.): *A Debreceni Református Gimnázium Értesítője az 1927–28. iskolai évről.* Debrecen.

S. Szabó József (1929, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1928–29. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. vitéz Bessenyei Lajos (1930, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1929–30. iskolai évről.* Debrecen.

vitéz Bessenyei Lajos dr. (1931, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1930–31. iskolai évről.* Debrecen.

vitéz Bessenyei Lajos dr. (1932, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1931–32. iskolai évről.* Debrecen.

vitéz Bessenyei Lajos dr. (1933, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1932–33. iskolai évről.* Debrecen.

vitéz Bessenyei Lajos dr. (1934, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1933–34. iskolai évről.* Debrecen.

vitéz Bessenyei Lajos dr. (1935, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1934–35. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1936, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1935–36. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1937, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1936–37. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1938, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1937–38. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1939, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője az 1938–39. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1940, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1939–40. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1941, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1940–41. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1942, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1941–42. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1943, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1942–43. iskolai évről.* Debrecen.

Dr. Kun Sándor (1944, szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Évkönyve az 1943–44. iskolai évről.* Debrecen.

A források elérhetősége:

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_debrecen_reformatus_fogimnazium/
https://adt.arcanum.com/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_05001_1894/?p=623&layout=s

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának forrásanyaga:

Iskolai törvények és rendtartási szabályzatok:

A Debreceni Református Kollégium szabályzatai: TtREL I. 8. h) 13 d

Önképzőköri jegyzőkönyvek, dolgozatok:

Gimnázium Önképzőkörének iratai: TtREL II. 24. o)

Szertári jegyzőkönyvek, leltárak:

Szertárak iratai TtREL II.7.p.2 dossz.

A fondjegyzék elérhetősége: <https://leveltar.drk.hu/fondjegyzek/szerkezete>

9. A disszertáció eredményeinek közlése

(Konferenciák, szakmai rendezvények, tanulmányok, folyóiratok, tanulmánykötetek)

Fehér Ágota – Bálint Ágnes (2023): *Önképzőköri tehetséggondozás a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében levéltári jegyzőkönyvek alapján.*

Előadás: XXIII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Budapest, 2023. október 26–28.
<https://onk2023.ppk.elte.hu/>

Fehér Ágota – Ács Marianna – Bálint Ágnes (2023): *Önképzőkörök régen és most a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának értesítői és évkönyvei tükrében.*

Előadás: Tehetséggondozás egykor és ma – interdiszciplináris megközelítések hazai és nemzetközi kitekintéssel konferencia,
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2023. május 30.

Fehér Ágota – Bálint Ágnes – Ács Marianna (2023): *Tehetséggondozás diákszemmel - a Debreceni Református Kollégium iskolai értesítőiben megjelent visszaemlékezések kvalitatív tartalomelemzése.*

Előadás: Tehetség – Hit – Identitás konferencia,
Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2023. május 18.
<https://pk.kre.hu/index.php/esemenyek/tehetseg-hit-identitas-konferencia>
program:
https://pk.kre.hu/images/thi/2023_05_18_Tehetseg_Hit_Identitas_konferencia_program.pdf
(tanulmány megjelenése folyamatban)

Pap Ferenc – Szetey Szabolcs – Fehér Ágota (2023): *A hittanoktatás mint lelkipálos kommunikáció.*

Előadás: XVI. Tudatosság a kommunikációban – Varga Gyula emlékkonferencia.
Innováció a kommunikáció oktatásában. Országos szakmai-módszertani tanácskozás
2023. május 19–20. (előadás: 2023. május 19.)

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger, Egészség ház u. 4.
<http://komnev.hu/>; <http://komnev.hu/tudatossag-rendezvenyek/>
<http://komnev.hu/aktualis/>

absztraktkötet:
http://komnev.hu/wp-content/uploads/2023/05/16.-TK-Program-es-absztraktfuzet_v.pdf
magyar nyelvű absztrakt: 36–37. oldal
angol nyelvű absztrakt: [Religious education as pastoral care communication](#) 37. oldal
(tanulmány megjelenése folyamatban)

Fehér Ágota (2023): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tehetséggondozó szellemisége a 19. század 2. felének intézményi törvényei és rendtartási szabályzatai alapján.*

Előadás: 26. Tavasz Szél Konferencia, Miskolc, 2023. május 5–7. (előadás: 2023. május 6.)
https://www.dosz.hu/rendezveny/tavaszi_szel_konferencia_2023

Fehér Ágota – Ács Marianna (2022): *Önképzőkörök mint a tehetséggondozás terei a Debreceni Református Kollégium 1850–1950 közötti történetében.*

Előadás: Magyar Tudomány Ünnepe – Tudomány: út a világ megismeréséhez c. konferencia, Eötvös József Főiskola, Baja, 2022. november 16.

<https://ejf.hu/magyar-tudomany-unnepe-2022>

In: Danubius Noster, 10. évf. 4. sz. 153–168.

https://ejf.hu/sites/default/files/DN/2022/04/12Fehér_Agota-Acs_Marianna-ONKEPZOKOROK_MINT_A_TEHETSEGGONDOZAS_TEREI.pdf

Fehér Ágota (2022): *A Debreceni Református Kollégium Ifjúsági Gyülekezetének szerepe az intézmény tehetséggondozó tevékenységeiben.*

Előadás: Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület XXIV. Nemzetközi Tudományos PhD-Konferenciája, Budapest, 2022. november 17.

<https://peme.hu/2022/10/03/az-egyesulet-2022-november-17-en-rendezi-meg-kovetkezo-xxiv-nemzetkozi-tudomanyos-phd-konferenciajat/>

In: Koncz István – Szova Ilona (szerk.): Társadalmi problémaérzékenység – Szakmai megoldáskeresés. Professzorok az európai Magyarországiért. Húsz éve az európai Magyarország tudományos megújulása és a fiatal kutatók szolgálatában. A PEME XXIV. PhD-konferenciájának előadásai. Budapest, 2022, 140–146.

<https://peme.hu/wp-content/uploads/2022/12/PEME-XXIV.-PhD-Konferencia-elektronikus-konyv.pdf>

Fehér Ágota (2023): *S. Szabó József (1862–1944) pedagógusi munkássága: a „szeretet igéjével” való nevelés példája.*

Előadás: „... ilyeneké a mennyek országa...” A hittanoktató és a gyermek a katechézisben c. konferenciája,

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2023. január 6. (online)

<https://pk.kre.hu/index.php/1882-a-hittanoktato-es-a-gyermek-a-katechezisben-nemzetkozi-online-konferencia-a-pk-n>

In: Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, LXVIII. évf. 1. sz. 175–189. DOI: 10.24193/subbtref.68.1

<http://www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/1505.pdf>

Fehér Ágota (2022): *Faith and knowledge in the history of the Reformed College of Debrecen between 1850 and 1950.*

In: Selye János Egyetem XIV. Nemzetközi Tudományos Konferenciája,

Komárno, 2022. szeptember 12. <http://selyetudkonf.ujs.sk/2022-2/meghivo/> program:

http://selyetudkonf.ujs.sk/wp-content/uploads/2022/09/Program_2022_slov-magy_KeriK-KanczneNagyK-ok-jav.pdf

<https://pf.ujs.sk/hu/archivum/6587-a-selye-janos-egyetem-xiv-nemzetkoezi-tudomanyos-konferenciaja-2022.html>

In: Ambrusné Prof. Dr. Kéri Katalin – Prof. Dr. Józsa Krisztián – Kanczné Nagy Katalin – Mgr. Tóth-Bakos Anita – PaedDr. Borbélyová Diana – Mgr. Mészáros Tímea (szerk.): 14th International Conference of J. Selye University. Pedagogical Sections. Conference Proceedings. Janos Selye University, Komárno, 147–156.

ISBN 978-80-8122-447-8, DOI: <https://doi.org/10.36007/4478.2023.147>

teljes kötet: http://uk.ujs.sk/dl/4478/Zbornik_UJS_2022_pedagogia.pdf

a tanulmány közvetlen linkje: <http://uk.ujs.sk/dl/4478/FEHER.pdf>

a tanulmány adatainak oldala: <http://uk.ujs.sk/dl/4478/FEHER.html>

Fehér Ágota (2022): *A „Lélek által való nemesedés” szolgálata – Református kollégiumok küldetése a tehetségek támogatásában.*

Előadás: Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar *Theologia pro scientia et societate* konferenciája, Kolozsvár, 2022. január 13. (online)

In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica*, LXVII. évf. 2. sz. 213–230. DOI: 10.24193/subbtref.67.2.10

http://studia.ubbcluj.ro/arhiva/abstract.php?editie=THEOLOGIA%20REFORMATA%20TRANSYLVANICA&nr=2&an=2022&id_art=19850 ;

<http://www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/1471.pdf>

Fehér Ágota (2023): *Az Ifjúsági Gyülekezet közösségének értékei és szerepük a tanulmányi eredményesség támogatásában a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának történetében.*

Előadás: Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Teológia és Zeneművészeti Kara *Theologia pro scientia et societate* II. konferencia, 2023. január 19. (online)

<https://rt.ubbcluj.ro/theologia-pro-scientia-et-societate-ii-január-23/>

Fehér Ágota – Bálint Ágnes – Ács Marianna (2022): *A praeceptorii rendszer szerepe a tehetséggondozásban a Debreceni Református Kollégium történetében.*

Előadás: Tehetség – Hit – Identitás konferencia,

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2022. május 26.

<https://pk.kre.hu/index.php/esemenyek/tehetseg-hit-identitas-konferencia>,

program:

https://pk.kre.hu/images/thi/2022_05_26_Tehetseg_Hit_Identitas_konferencia_program.pdf

(*tanulmány megjelenése folyamatban*)

Kádár Péter – Sümegi Péterné – Fehér Ágota (2022): *A hit szerepe a képességek kibontakoztatásában a Pécsi Református Kollégium diákjainak élményeiben.*

Előadás: Tehetség – Hit – Identitás konferencia,

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2022. május 26.

<https://pk.kre.hu/index.php/esemenyek/tehetseg-hit-identitas-konferencia>,

program:

https://pk.kre.hu/images/thi/2022_05_26_Tehetseg_Hit_Identitas_konferencia_program.pdf

(*tanulmány megjelenése folyamatban*)

Fehér Ágota (2022): *A tehetség fogalmának megjelenése a Debreceni Református Kollégium iskolai értesítőiben.*

Előadás: 25. Tavaszi Szél Konferencia, Pécs, 2022. május 6–8.

(Pécsi Tudományegyetem és Doktoranduszok Országos Szövetsége szervezésében)

https://dosz.hu/rendezveny/tavaszi_szel_2022

In: Molnár Dániel – Molnár Dóra (szerk.): XXV. Tavaszi Szél Konferencia absztraktkötet 2022. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 553–554.

http://dosz.hu/url/tszk_2022_absztraktkotet

Fehér Ágota (2022): *A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában” a tehetség-kibontakoztatás tükrében.*

Előadás: XXII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Pécs, 2022. november 17–19.

<https://konferencia.pte.hu/hu/onk2022>

absztraktkötet: Steklács János – Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság – PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Pécs, 553.

https://konferencia.pte.hu/sites/konferencia.pte.hu/files/ONK_absztraktkotet_2022.pdf

Fehér Ágota (2022): *A tehetségek segítésének útján a Debreceni Református Kollégium történetében*.

Előadás: Fialat kutatók konferenciája,

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2022. október 27.

<https://pk.kre.hu/index.php/1837-fialat-kutato-konferenciaja>

absztraktkötet: https://pk.kre.hu/images/hirek/2022/10/Fialat_kutatk_absztrakt.pdf

Fehér Ágota (2022): *A Debreceni Református Kollégium tehetségsegítő tevékenységei a trianoni békeszerződést követő évtizedben*.

Előadás: Trianon Doktorandusz Konferencia, Pécs, 2022. november 4.

https://dosz.hu/rendezveny/trianon_doktorandusz_konferenciasorozat_1_allomas_pecs

(Pécsi Tudományegyetem és Doktoranduszok Országos Szövetsége szervezésében)

Fehér Ágota – Bálint Ágnes – Ács Marianna (2022): *Tehetségek kibontakozása a Wolff-féle képességlélektan szemlélete alapján Zákány József pedagógiai rendszerében*.

Előadás: Keresztény Neveléstudományi Konferencia, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác, 2022. április 27. honlap: <https://avkf.hu/esemeny/kereszteny-nevelestudomanyi-konferencia-3>,

program: https://avkf.hu/wp-content/uploads/2022/04/program_0408_v4.pdf

In: Fehér Ágota – Mészáros László (szerk.): „... megtisztítja azt, hogy több gyümölcsöt hozzon” (Jn 15,2) VIII. Keresztény Neveléstudományi Konferencia. Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác, 22–23. https://avkf.hu/wp-content/uploads/2022/06/knk_konferenciakotet_vegleges.pdf

Fehér Ágota (2022): *A „pataki modell” szellemisége a Debreceni Református Kollégium történetében*.

Előadás: Iskola a határon – III. Neveléstudományi és Neveléslélektani Konferencia. Tokaj-Hegyalja Egyetem, Sárospatak, 2022. május 19. <https://unithe.hu/iskola-a-hataron/>, program:

https://unithe.hu/wp-content/uploads/2022/05/Iskola-a-hataron-program_vegleges_online.pdf

absztraktkötet: <https://online.fliphtml5.com/cudlu/fwpz/#p=1>

(tanulmány megjelenése folyamatban: Sárospataki Pedagógiai Füzetek)

Fehér Ágota (2022): *A tehetségsegítés forrásai a Debreceni Református Kollégium történetében*.

Előadás: III. Oktatás határhelyzetben konferencia. Egy évtized kihívásai, változásai a pedagógusképzés és a neveléstudományok területén konferencia. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, 2022. március 11–12. (online, 2022. március 11.)

<https://sites.google.com/partium.ro/iii-oktats-hatrhelyzetben-konf/f%C5%91oldal>

A konferencia programja: <https://sites.google.com/partium.ro/iii-oktats-hatrhelyzetben-konf/a-konferencia-programja>

In: Bordás Andrea – Domján Mária Katalin (szerk.): Egy évtized kihívásai, változásai a pedagógusképzés és a neveléstudományok területén. III. Oktatás Határhelyzetben konferencia – absztraktkötet. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, 30.

<https://drive.google.com/file/d/1WCH5UXd49M3eF4JoGs7cvQgw1KkMuxOX/view>

(tanulmány megjelenése folyamatban)

Fehér Ágota – Bálint Ágnes (2022): *Tehetséggondozás a Pécsi Református Kollégiumban régen és most évkönyvek üzenetei nyomán.*

In: Danubius Noster – Az Eötvös József Főiskola tudományos folyóirata, X. évf. 1–2. sz. 43–62. https://ejf.hu/sites/default/files/DN/2022/DNlapszam2022-1_2.pdf

DOI: 10.55072/DN.2022.1-2.43

a cikk közvetlen linkje: https://ejf.hu/sites/default/files/DN/2022/FeherAgota-BalintAgnes_TEHETSEGGONDOZASAPECSI.pdf

Fehér Ágota (2022): *Református kollégiumok a tehetséggondozás szolgálatában.*

XIII. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Selye János Egyetem, Komárno, 2021. szeptember 8–9. <http://selyetudkonf.ujs.sk/>

In: Csehiova Agata – Tóth-Bakos Anita – Strédl Terézia – Nagy Melinda (szerk.): 13th International Conference of J. Selye University. Pedagogical Sections. Conference Proceedings. Janos Selye University, Komárno, 25–36. <http://uk.ujs.sk/dl/4096/Feher.html>

DOI: <https://doi.org/10.36007/4096.2022.25>

a tanulmány közvetlen linkje: <http://uk.ujs.sk/dl/4096/Feher.pdf>

Fehér Ágota (2021): *Tehetséggondozás és érzelmi biztonság.*

In: Magyar Református Nevelés, XXIII. évf. 4. sz. 93–104.

<http://www.refpedi.hu/mrn2021/4/#page=1>

<http://www.refpedi.hu/mrn2021/4/#page=93>

Pap Ferenc – Kovács Tibor Attila – Lehoczky Mária Magdolna – Tóth Etelka – Fehér Ágota (2021): *Tehetségek hite és a kibontakozást segítő keresztyén pedagógusi kommunikáció – Tehetséggondozás a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karán.*

In: Balázs László (szerk.): Digitális kommunikáció és tudatosság. [A kommunikáció oktatása 13.] Hungarovox Kiadó, Budapest, 159–170.

http://komnev.hu/wp-content/uploads/2021/02/TK13print_vegleges.pdf

előadás: XIII. Tudatosság a kommunikációban. Személyközi és médiakommunikációs tudatosság az iskolában. Országos szakmai-módszertani tanácskozás.

Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2020. május 15.

<http://komnev.hu/tudatossag-rendezvenyek/>

Fehér Ágota (2021): *A képességek kibontakoztatásának segítése kisgyermekkorban a tehetséggondozás 19-20. századi magyarországi gyökereinek üzenete nyomán.*

Előadás: Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar *Elméletek és gyakorlatok a kora gyermekkori nevelés történetében* konferenciája, Hajdúböszörmény, Dészány I. u. 1–9. 2021. október 18. (online) <https://gygyk.unideb.hu/hu/node/976>

Fehér Ágota (2021): *A tehetségsegítés gyökerei: a gyermeki érdeklődés sajátosságai Nagy László (1857–1931) munkásságának üzeneteiben.*

In: Tehetség – Hit – Identitás konferenciakötet. (megjelenés folyamatban)

Fehér Ágota (2021): *Az érdeklődés szerepe és motívumai a 20. sz. kezdetétől napjaink pozitív pedagógiai szemléletéig a tehetségsegítés tükrében.*

In: Szarka Emese (szerk.): Pozitív pedagógia és nevelés konferencia kötet II., Mental Focus Kft., 90–94.

https://pozitivpedagogia.hu/wp-content/uploads/2021/11/ppnp_2021_konferenciakotet_2_final.pdf

Fodor Szilvia – Páskuné Kiss Judit – Máth János – Fehér Ágota (2021): *A tanórán és iskolán kívüli tanulási elfoglaltságok motivációjának kvalitatív vizsgálata kiemelkedő kognitív képességű tanulóknál.*

In: Magyar Pszichológiai Szemle, LXXVI. évf. 2. sz. 393–420.
<https://akjournals.com/view/journals/0016/76/2/article-p393.xml>

10. Mellékletek

Mellékletek jegyzéke

10.1. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának igazgatói és felügyelőbizottságának vezetői 1873–1944 között

10.2. A tehetség és a talentum fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között

10.3. A bölcsesség fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között

10.4. A képesség fogalmának megjelenései a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között

10.5. Tantárgyak rendje a kutatott korszak középiskolai törvényei alapján

10.6. Önképzőköri létszámadatok a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között

10.7. Önképzőköri tevékenységek rendje a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között

a. Főgymnasiumi / Arany János Önképzőkör

b. Ifjúsági Gyülekezet tevékenységei 1902–1944 között

10.8. A tanulási környezet sajátosságai a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között

a. Könyvtárak állományai

b. Szertárak állománya

10.1. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának igazgatói és felügyelő-bizottságának vezetői 1873–1944 között

Az intézmény igazgatói a kutatott időszakban:

Szegedi Sándor (1873–1874) görög-latin tanár

Kovács János (1874–1876) természetrajz tanár

Márk Pál (1876–1877) latin-német tanár

Békési Gyula (1877–1884) matematika-fizika tanár

Tüdös János (1884–1894) latin-görög tanár

Dóczi Imre (1894–1898) latin-görög tanár

Sinka Sándor (1898–1904) görög-latin tanár

Karai Sándor (1904–1922) matematika-fizika tanár

Barcza József cum iure successionis 1921. szept. 1-től dec. 13-ig helyettes igazgató, magyar-latin tanár

S. Szabó József (1922–1929) vallás-latin-görög tanár

Dr. vitéz Bessenyei Lajos (1929–1935) görög-latin tanár

Dr. Kun Sándor (1935–1944) magyar-latin tanár

Dr. Mester István helyettes igazgató (1944–1945) matematika-fizika tanár

A felügyelőbizottság⁶¹⁶ elnökei

Révész Imre 1880., halálát követően Sápy Sámuel 1880–1883.

Kiss Áron püspök és gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok 1884–1908.

dr. Eröss Lajos püspök és gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok 1909–1910.

dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József egyházkerületi főgondnok 1910–1931.

dr. Baltazár Dezső püspök és báró Vay László egyházkerületi főgondnok 1932–1935.

Maklár Károly püspök és báró Vay László egyházkerületi főgondnok 1936–1937.

D. dr. Révész Imre püspök és báró Vay László egyházkerületi főgondnok 1938–1943.⁶¹⁷

dr. Juhász Nagy Sándor püspök 1945-től, mint az Ideiglenes Intéző Bizottság elnöke⁶¹⁸

⁶¹⁶ 1880. évi júliusi egyházkerületi gyűlés 219. sz. határozatának 3. § alapján (Gimnáziumi Értesítő 1880/1881: 3.): „Az elnök minden gymnasiumot évenként legalább egyszer meglátogat, s közvetlen tudomást szerez az intézet anyagi és szellemi állapotáról, a tanárok működéséről, a szükséges tanszerekről, a kiszabott tanterv s felsőbb rendeletek pontos végrehajtásáról stb. Az érettségi rendes vizsgálatokon vagy maga, vagy a felügyelő tanács tagjai közül kinevezett helyettese, a rendes elnök mellett megjelenni köteles. Tapasztalatait a szükséges intézkedés megtétele végett az illető középiskolai helyi hatóság vagy egyházmegye, szükség esetében az egyházkerület elé terjeszti.”

⁶¹⁷ 1944. évre vonatkozóan nem érhető el Gimnáziumi Értesítő.

⁶¹⁸ Gimnáziumi Értesítő 1945/1946: 41.

**10.2. A tehetség és a talentum fogalmának megjelenései
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között⁶¹⁹**

A tehetség szó megjelenései

Jelentéskör	Szövegkörnyezet	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés			
képességek kibontakoztatása	1803-ban odahagyja böszörményi híveit, kik nagy szeretettel csügöttek szépszavú, tudós pásztorukon, hogy magasabbra lépve, oly helyen <i>érvényesítse szép tehetségeit</i> , oly szószekből hirdesse az ígét, mely dicső múltjával <i>szárnyat ad a tehetségnek ...</i>	1906/ 1907: 11.	Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika” szerzőinek 100. évfordulója alkalmából
képességek kibontakoztatása	Szaktárgyainak tanítása mellett, mint a történelem és földrajzi szertár öre s több éven keresztül az ifjúsági- és tanári könyvtár felügyelője és mint tanárkari jegyző is <i>hasznosította tehetségét és képzettségét</i> . Ő kezdte meg gimnáziumunkban a széleskörű s egész Nagymagyarországra kiható tanulmányi kirándulásokat, melyek a tanulói ifjúságra nézve a sokoldalú okulás gazdag forrásaivá váltak	1926/ 1927: 7.	S. Szabó József igazgató úr megemlékezése Dr. Szabó Márton tanár úrról 25. jubileum alkalmából
pozitív szakmai jövőkép	Pedig e hü baráti szívnek nem volna még ideje meghidegülni, e <i>ragyogó fényes tehetség</i> pályájának kár volna még félbe szakadni	1877/ 1878: 4.	Gergely Károly, a classica literatura és a vallástan tanára székfoglaló beszéde
képességek szerepe a fejlődésben	Tudjuk, hogy Gyöngyösi a maga erejéből lett előbb Wesselényi kamarása és fiileki seregbíró, végül <i>tehetsége hatalmával</i> útat tört egészen az alispáni székig ... költői hírneve további munkáival egyre növekszik, míg végre <i>tehetségével és erős akaratával</i> megnyeri a vármegye bizalmát	1901/ 1902: 11. 17.	Dr. Csűrös Ferenc tanár úr székfoglaló beszéde
veleszületettség – tanult meghatározók a tehetséggondozásban	Művészi alkotások megértéséhez a <i>velünk született kisebb-nagyobb tehetségen</i> kívül, legalább azon elemekkel kell tisztában lennünk, melyek minden művészi alkotáson rajta vannak s melyek nélkül művészi alkotást el sem képzelhetünk. ... ezek megtartása és tovább fejlesztése megint a <i>tehetségtől</i> függ. A mi feladatunk, rajztanároknak, különben sem az, hogy az egyes művészi ágakban esetleg kiválókat ezen <i>tehetségökben tovább fejlesszük</i> s nekik e téren a legmagasabb kiképzést adjuk, hanem, hogy a középiskolai ifjúság tömegébe vigyük be azt a szellemet, mely fogékonyvá teszi őket minden <i>szépért való lelkesedésre</i> .	1909/ 1910: 18.	Csűrös Béla tanár úr székfoglaló beszéde: A rajz a középiskolában
elköteleződés és lendület	a kihaltak vagy leléptettek helyébe alkalmazott fiatal erők, a haladó korról <i>haladni kész és képes tehetségek</i> új lendületet adnak az ügynek ...	1877/ 1878: IV.	püspöki köszöntés székfoglaló előtt

⁶¹⁹ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

	Ily reménnyel és bizodalommal választottuk mi is a leléptettek helyébe a most beigtatandó fiatal, <i>szép tehetségű s képzettségűnek</i> ismert két tanárt		
elmélyülés, kitartás, önművelés szerepe versenyeredmény háttérben	Különösen ki kell emelnünk és teljes dicsőréttel jutalmaznunk azt a ritka tevékenységet, melyet a kör elnöke Szabó Zoltán sok oldalú sikeres munkásságával kifejtett az önképzés terén. Ez a <i>tehetséggel párosult, odaadó önképzés</i> azt a dicsőséget is meghozta neki és vele együtt intézetünknek, hogy Budapesten az országos középiskolai tanulmányi versenyben részt vévén, a fizikából 5 egységgel második helyen győzelmet aratott	1925/ 1926: 28.	Arany János Ifjúsági Önképzőkör tevékenységi beszámoló, versenyeredmény elismerése
kitartás szerepe a kibontakozásban	17. § „Minden rendes és rendkívüli tag köteles a kör céljait <i>szorgalmas munkálkodással</i> s a gyűléseken való pontos megjelenéssel <i>tehetsége szerint előmozdítani</i>	1936/ 1937: 87.	Arany János Önképzőkör alapszabályai
eredményesség megerősítésének szerepe	szép és gazdag munkatervet dolgozott ki. Ennek főbb pontjai: a szavalóverseny, hogy a szavalók munkáját megkönnyítsük, szavalókört állítottunk fel ... A <i>tehetséges</i> szavalók jutalmazására díjakat is tűztünk ki.	1940/ 1941: 48– 49.	Arany János Önképzőkör beszámoló
a tehetségfejlődés reménye	Ezt a kollégiumi kántus kezdte meg és zárta be, sikerült énekszámokkal. Szerepelt rajta Galánlfy Lajos zongoraművész több zongoraszámmal, köztük a maga szerzeményeivel is. A közönség lelkesen tapsolt e <i>fiatal tehetségnek</i> , mely a legszebb reményekkel biztathat a jövőre bennünket	1929/ 1930: 35.	a kollégiumi diákszövetség közgyűlése és érettségi találkozó
tanulás, jó képességek támogatása	12 évnél idősebb fiúk — ha <i>jó tehetségűek</i> és jó erkölcsűek s ennél fogva tanulói pályára alkalmasak, — megmaradhatnak e beneficiumon, míg élelmüket és ruházatjukat megkereshetik...	1895/ 1896: 114.	alapítványi támogatás
ambíciók szerepe a képességek kibontakoztatásában	Kevés időt töltött ugyan iskolánkban, de itteni működése alatt állandóan továbbképezte magát, ismeretgyarapító tanulmányutakat tett Németországba, Franciaországba és Angliába, s ott szerzett tapasztalatait jó eredménnyel értékesítette gyakorlati tanításában. ... Sajnálattal tölt el bennünket tőlünk való eltávovása, mert baráti érzésű kollégát és <i>tehetséges törekvő fiatal pályatársat</i> veszítettünk el benne	1941/ 1942: 7.	Dr. Kun Sándor igazgató köszöntése Dr. Tóth Béla tanár úr távovása alkalmából (székelyudvarhelyi ref. gimn. rendes tanára lett)
tanulmányi előmenetel minőségi fejlesztése	az alsóbb osztályok növendékei irányában gyakorolt szigorúbb osztályozási eljárás, mely sok szülnének keserúséget okoz ugyan, de sok esetben arról is meggyőzheti, hogy fiát nem annak <i>tanulói pályához való hajlama, tehetsége</i> , hanem a balmegszokás vagy komoly munkától való idegenkedés tartja tanulói pályán	1888/ 1889: 17.	szigorúbb osztályozás szerepe
megemlékezés képességekről	Halál eset 3 fordult elő, az elhunytak közt egy <i>igen jó tehetségű, szorgalmas</i> 8-ik osztálybeli ifjú régibb mellbetegsége áldozata lett	1885/ 1886: 5.	diák halála
megemlékezés képességekről	Egy 5-ik osztálybeli, <i>jó tehetségű, szorgalmas, előre törekvő</i> fiú, talán azon esvén kétségbe, hogy pályáját oly kitűnő sikerrel, milyennel óhajtotta volna, meg nem futhatja, és egy feddhetetlen erkölcsű, <i>középszerű tehetségű</i> 8-ik osztálybeli ifjú, egészen ismeretlen okból, önnön kezökkel vetettek véget ifjú életöknek	1888/ 1889: 17.	diákok halála
megemlékezés képességekről	A tanárikarnak egy hivatott, <i>jeles tehetségű, képzettségű, buzgó</i> tagja, férfikora delén, súlyos betegségbe esett és 14 napi szenvedés után 1888. október hó 27-én elhunyt	1888/ 1889: 3.	pedagógus halála

tudás és képességek korlátai	ha mégis nagyon sok dolognak a véletlen látszik intéző szelleműl, ennek oka csak ismereteink hiányában és tehetségeink véges voltában rejlik, s csak tudatlanságunkat valljuk be, ha valamely dologban a véletlenre vagyunk kénytelenek hivatkozni	1884/ 1885: 35.	Karai Sándor, mathesis és mértani rajz tanára székfoglaló beszéde
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás			
kitartás, nemesebbé válás a képességek hasznosításában	Tanuld meg tőle, miként kell <i>használni a lángészt, tehetséget</i> úgy, hogy azt soha le nem alacsonyítjuk, hanem még ellenfeleinkkel szemben is megőrizzük <i>tisztán és nemesen</i>	1902/ 1903: 14.	Sinka Sándor igazgató úr beszéde Kossuth Lajos születése 100. évfordulóján
isteni forrás a lelkület alapjaiban	A Kölcsey lelkében élő teljesen más felfogás, az újnak, a haladásnak a szeretete s a Kollégium merev tradicionalizmusa összeütköztek benne. Az átlagemberben az ilyen összeütközés megöli a kedvet, hajlamot, lelkesedést, sőt még a tehetséget is, mert kívülről nem kap táplálékot és biztatást. De a szellemóriásokra – mert Kölcsey az volt – éppen az ellenkezője áll. Minél jobban igyekeznek a kívülről jövő hatások elnyomni benne azt, ami lelkében izzik, annál nagyobb lánggal lobog az odabenn, mert isteni szikra az, amely odabenn él, s nem emberi erő, vagy gondolkodás plántálta azt oda ... mindig ott van a szellem, a <i>lélek, amely örök s amely eget kér magának</i> még csak fokozták lelkében azt a lobogást, amelyet a <i>Génius, Isten lelke gyújtott meg szívében</i> .	1938/ 1939: 8.	Dr. Kállay Kálmán: Bevezető beszéd a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Kölcsey-emlékünnepején
tehetség kibontakozása, mint áldás	Széchenyi szemében az <i>isteni rendeltetés</i> , a legkisebb és legnagyobb jelentőségű helyzetet elfoglaló egyén hivatásának tökéletes betöltése és ezáltal a világ formálásában való részvétel adja meg az egyén értékét, melyet szeret emberméltóság névvel nevezni, s melynek feltétele szerinte „ <i>összes emberi energiáink s köztük elsősorban faji kiváltságaink kiaknázása</i> .”	1941/ 1942: 8–9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó ünnepéjén elhangzott beszéd
kitartó feladatvégzés a megbízatás és legjobb képességek alapján	e szoros értelemben vehető pedagógiai ténykedésén kívül meg kell említeni azt is, hogy a református egyház is erős mértékben, gazdag gyümölcsötetésben igénybe veszi az ő tehetségét és bámulatos munkabírását. Dóczi Imrének ritkaságszámba menő életkort, erős testi egészséget, de mindenekfelett ideállá magasztosult jellemet, bámulatosan <i>gazdag lelki kiválóságokat ajándékozott</i> esik szerfelett rosszul elszakadnunk az ő <i>kivételes, gondviselésadta és küldte egyéniségétől</i> .	1929/ 1930: 4. 3.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató írása Dóczi Imre középiskolai felügyelő nyugalmazása kapcsán
lelki tehetség – szellemi érték	Itt folyt le előttünk egész tanulói pályája; láttunk közvetlenül és észleltük a nemes fejlődést, miképen erősbültek <i>szép lelki tehetségei</i> ; most a főiskola, mint édes anya szól önhöz a jó és háladatos fiúhoz mondván: adj vissza nekem a szellemi kincsekből, hogy azok segítségével növéljem és tápláljam a még keblemen élő kicsinyeket. Ezt köti azért szívére: légy igazi sáfára itt az én közvetlen közelemben a <i>talentumoknak</i> , melyeket szerzettél	1890/ 1891: XXII II.	igazgatói köszöntés Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló beszédéhez
kitartó feladatvégzés megbízatás és legjobb	Még nagyobb áldása Istennek rám nézve, hogy ebből a hetvenöt esztendőből ötvenet szeretett Alma Materemnek, a Kollégiumnak szolgálatában tölthettem el. Nem nagy eredményekkel, de becsületes igyekezettel. Az én ötvenéves tanügyi működésemet az jellemzi, hogy nincsen is története.	1933/ 1934: 7.	Megemlékezés Karai Sándor tanár úr pedagóguspályáján

képességek alapján	Válogatás nélkül minden feladatot vállaltam és <i>tehetségem szerint elvégeztem</i> , amit előljáróságom rábízott		ak jubileumai alkalmából
minőségi szakmai munkára törekvés	azon részének, mely itt <i>részint képzettsége, részint tehetsége, részint kedve és szorgalma</i> hiánya miatt semmi cél el nem ér s csak a megszokásnál fogva özőnlík ide, eltávolítását czélszerű eszközökkel meg nem kíséri	1885/ 1886: 8.	párhuzamos osztályok felállításának szükségessége
kitartó munka értéke pedagógus és diák számára egyaránt	Hogy az elégtelen osztályzatuak száma sem kevés, ez leginkább onnan van, mert a tanárkar a tanulóknak <i>igyekezetük és tehetségük szerinti</i> mérlegelését és osztályozását egész komolysággal vette, mind a tanulók, mind a szülék, mind az egész tanításügy érdekében mulaszthatatlan kötelességének ismervén a tanulókat <i>kötelességeik szorgalmas teljesítésére</i> szorítani és el nem nézni azt, hogy a midőn minden életpálya <i>folytonos munkát, tanulást, tehetségei kifejtését</i> kívánja ...	1886/ 1887: 4.	tanulmányi előmenetel – beszámoló
tehetség kibontakozása, mint áldás és szárnyalás	Az értelmi nevelés terén csupán egy tekintetben jogosult az individuum korlátlan kinevelése és ez a <i>kiváló, istenáldotta tehetségeknek szabad szárnyalása</i> . Nevezhetnök ezt egyszerűen a <i>lángelmék oktatásának</i> is. ... Azonban a <i>zsenik korai felismerése</i> a legkritkább esetekben szokott megtörténni, éppen azért a támogató kéz sem nyúlhat legtöbbször hónuk alá. Ellenben ezek a beléjük oltott szikra erejével maguktól törnek a leggyakrabban előre és felfelé, keresztül minden akadályon és nehézségen. A <i>lángelmék nevelkedése</i> és iskolázása semmiképpen sem nyújt általános képet, az mindegyik egyénnél annyira különleges, hogy valóban speciális történetet alkot. De ha mégis megesis az, hogy egy-egy <i>zsenit</i> már korán, kicsi korában felismerhetünk, így az ilyennel szemben nem szabad a közönséges eljárást alkalmazni és a szürke sablont reá húzni, hanem ellenkezőleg mindenben kezére járni, illetőleg <i>tehetségeknek minél erősebb kifejlődését előmozdítani</i> . Egyébként nem is valószínű, hogy egy igazi <i>tehetséget</i> véka alá lehetne rejteni és dugni, <i>mert az kitör és a maga számára eget kér</i> . A sors mostohasága csirájában eltépheti életgyökerét, de, ha megmarad, akkor <i>előbb-utóbb érvényesül</i> is. ... <i>kiválóbb képességeinek fokozottabb kiművelését</i> megengedjük és eszközöljük ... kívánatos	1931/ 1932: 14.	Dr vitéz Bessenyei Lajos igazgató úr székfoglalója a Magyar Paedagógiai Társaságban: Az egyéniség kinevelésének határai
tehetséggondozás, mint fejlesztő támogatás			
tehetség kibontakozása, mint áldás	Ugyanilyen eszméltető és elámító hatással voltak ránk az esztergomi királyi palotának most feltárt és helyreállított részletei ... keltik fel a szemléelőben a csodálatot az árpádházi királyok <i>istenáldotta tehetséggel megajándékozott</i> tagjai iránt	1937/ 1938: 35.	tanulmányi kirándulási beszámoló
tehetség és jószág összefüggése	Jókai a nagyság, a <i>jóság</i> iránti hódolatát nemcsak ezekben az ideális jellemekben juttatja kifejezésre, ... annyira együtt érez a jókkal, hogy — csakhogy az övék legyen a diadal — a <i>kivételes tehetségek</i> egész özőnét árasztja reájok ...	1909/ 1910: 30.	Kardos Lajos: Mit köszönhet a magyar nemzet Jókainak? diák versenydolgozata
Személyes és közösségi értékek támasza			
képességek tudatosítása	Gyűlés utánn való napon mindjárt tudtomra esvénn a választás, volt időm reá, hogy minden meggondolni valókat meggondoljak, <i>erőmet és tehetségeimet megmérjem</i> ...	1906/ 1907: 13.	Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika”

			szezőinek 100. évf. alkalmából
megemlékezés elődök tehetségéről	Nagy elmékben, <i>fényes tehetségű tudósokban</i> nem vagyunk oly bőviben, hogy a régmúlt homályából előködlő alakjaikra rá ne villantsuk az emlékezés fáklájának futó fényét ily ritka évforduló alkalmával ...	1907/ 1908: 3.	Dr. Csűrös Ferenc tanár úr megemlékezése Sinay Miklós halálának 100 éves évf. alkalmából
képességek megmutatkozása	<i>Kiváló tehetségeiről</i> már a tanuló esztendők alatt is tanúbizonytságot tett. Tanulmányait kiváló sikerrel végezte.	1907/ 1908: 4.	Dr. Csűrös Ferenc tanár úr megemlékezése Sinay Miklós halálának 100 éves évf. alkalmából
tehetség kibontakoztatása a közösség javára	aki népszerűséget vagy felső kegyelmet, mint célt tekint s nem a haza. nem a nemzet azon vezéreszme, mely melegíti keblét s <i>feszíti minden tehetségét</i> : az bármily tisztalelkű és emberséges ember legyen is egyébiránt, valódi és teljes ereje szerinti hasznot sohasem áraszthat nemzetünkre, hazánkra	1909/ 1910: 23.	Dr. Szabó Márton tanár úr megemlékezése Széchenyi halálának 50. évf. alkalmából
tehetségek gyökere az alacsonyabb társadalmi rétegekben, a földet megmunkálók között	A református iskola ... gyökereit a magyar nép — a legerősebb államfentartó elem — rétegeibe bocsátván le (mert hisz e gimnázium növendékei legnagyobb számmal ma is a kisbirtokos földmívelő nép fiaiból kerülnek ki), e <i>televényföldben termő tehetségeket</i> , a nemzeti vérkeringés felfrissítő anyagát fölszívva, <i>fölemeli a nemzet vezető intelligenciájába</i> s általa nemzeti közműveltségünket termékenyíti meg	1913/ 1914: 6–7.	A főgimnázium új épületének felavatása – Dóczi Imre gimnáziumi felügyelő beszéde
tehetség mint a közösség értéke	Ám Széchenyi, midőn az <i>egyén tökéletesedését, lelki és testi adottságainak, anyagi lehetőségeinek mennél teljesebb kiaknázását</i> sürgette ... minden egyéni fölemelkedésnek és munkának egyedül a nemzeti közösség érdeke adott értéket és értelmet. Hivatásunkra mennél <i>tökéletesebb felkészülésünk</i> s munkánk mennél <i>lelkiismeretesebb elvégzése</i> , Széchenyi tanítása szerint – nemzeti érdek. ... A tudományos emberfő a nemzet igazi hatalma. A közértelmesség „azon jel, melynél fogvást a <i>bölcs</i> a nemzeteket mázsálja”. S az mennél nagyobb, annál kevesebbet szorul másokra, s így annál függetlenebb, szabadabb s erősebb a nemzet. <i>Mindenkinek tehetségében</i> áll tehát, akármily szerény helyet töltsön is be – nemzete erejét növelni. De ezt mindenki csak a maga munkaköre, <i>hivatása tökéletes betöltése</i> által teljesítheti. ... sürgette mindenkinek <i>idő, ész s pénzbeli tehetsége szerinti</i> forró, állhatatos és áldozatos hozzájárulását a közjóhoz. A <i>közösségért munkálkodás</i>	1941/ 1942: 8–9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó ünnepélyén elhangzott beszéd
egyéni képesség-kibontakoztatás	Fejlődését egy oboának és a helikonnak (bassus-tuba helyett) a beállításával vittük tovább ... „Külön kell megemlíteni Zenekarunk hangversenyét, amelyet a Kántus, a Tanítói Vegyeskar és iskolánk vegyeskarával ... rendezett ... utolsó számunk volt Újfalussv József IV. a) o. tanulóknak, ennek a <i>nagytehetségű, remek</i> fuvolistáknak immár nem első szerzeménye, a bájos kis Menuettója	1933/ 1934: 47.	Zenekar beszámolója
tehetség kifejeződésének szerepe	Az egyes műsorokat a múltban már bevált „Kronika”-val kezdtük. ... Zeneszám alig került előadásra, hiányzanak a	1938/ 1939: 68.	Arany János Önképzőkör beszámoló

	<i>határozott tehetségek.</i> E hiányt művészelemekkel igyekeztünk pótolni.		
Komplexitás szerepe			
személyiség komplexitásának szerepe	az élet foglalatosságának vége felé járván, hogy most vegyem magamat új vágásba, és elmémet új tárgyakra szorítsam; azt a <i>Lélek tehetségeinek természete</i> nem engedi	1906/ 1907: 13.	Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika” szerzőinek 100. évf. alkalmából
képességek sokrétőségének értéke	jeles előmenetelénél fogva bejutott a báró Eötvös József-kollégiumba, amely <i>tehetségének kifejlesztésére</i> nagy hatással volt. Bár a reális tudományok köréből a matematikát és fizikát választotta szaktárgyaiul, de <i>képessége több irányban</i> vonzotta s főként a tudományok egyetemes és világnézeti fontos kérdései érdekelték és foglalkoztatták fogékony lelkét, mely szomjú vággyal mindenre és könnyen reagál A tanári pálya nehéz, testet és lelket emésztő, de másfelől dicső és felséges, mert a legnemesebb anyaggal, az emberi lélekkel foglalkozik és a legszebb célt: a művelődést, a <i>tökéletesedést szolgálja.</i> Egy egyszerű, szürke professzor is állhat tehát a glóriás hősök között, ha feladatát és hivatását soha nem szűnő <i>hűséggel és buzgósággal tölti be.</i>	1928/ 1929: 22. 23.	megemlékezés Nyáry Béla tanár úr 25 éves tanári jubileumáról
képességek sokrétőségének értéke	Szaktárgyainak tanítása mellett, mint a történelem-földrajzi szertár őre s több éven keresztül az ifjúsági és tanári könyvtár felügyelője, továbbá mint tanárkari, közös tanárkari jegyző is <i>hasznosította tehetségét és képzettségét.</i>	1936/ 1937: 5–6.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Dr. Szabó Márton tanár úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan
képességek sokrétőségének értéke	Jeles előmenetelénél fogva a báró Eötvös József kollégium tagja lett, amely <i>tehetségének kifejlesztésére</i> nagy hatással volt. Bár a reális tudományok közül a mennyiségtant és a természettant választotta szaktárgyaiul, de <i>képessége több irányba vonzotta,</i> s főként a tudományok egyetemes és világnézeti fontos kérdései érdekelték és foglalkoztatták fogékony lelkét	1937/ 1938: 8.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Nyáry Béla tanár úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan
képességek sokrétőségének értéke	Jeles előmenetelénél fogva a báró Eötvös József-kollégium tagja lett, mely <i>sokoldalú tehetségének kifejlesztésére</i> nagy hatással	1939/ 1940: 3.	Dr. Kun Sándor megemlékezése Jakucs István tanár úr nyugdíjba vonulása alkalmából
képességek sokrétőségének értéke	Szaktárgyainak eredményes tanítása mellett, mint a tanári könyvtár kezelője, több éven keresztül, mint a történelem-földrajz szertár őre és tanárkari jegyző <i>hasznosította tehetségét és képzettségét</i>	1941/ 1942: 5–6.	Dr. Kun Sándor igazgató köszöntése Osváth Ödön tanár úr nyugdíjba vonulása alkalmából
képességek sokrétőségének értéke	Idehaza is állandó és komoly autodidaxis útján <i>fejleszti tovább tehetségét és képzettségét.</i> Sokoldalú érdeklődése és képessége a tanításon felül az iskolában és tanárkarban szélesebb munkakörbe állítja őt és növeli hatását, sőt a társadalomban is, egyesületekben és testületekben tevékeny munkásságot fejt ki	1926/ 1927: 8.	S. Szabó József igazgató úr megemlékezése Dr. Bessenyei Lajos tanár úrról

			25. jubileum alkalmából
képességek és érdeklődés	Ez a „Karlsschule” minden tekintetben a legszigorúbb katonai fegyelem alatt álló intézet volt, a melybe a növendékeket „legfelsőbb parancsra” vezényelték, még azt sem igen kérdeve tőlük, hogy melyik szakra éreznek magukban legtöbb <i>hajlamot és tehetséget</i>	1890/ 1891: IX	Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló értekezése
sokrétű megmutatkozás és önművelés szerepe	Az önképzőkori munkálkodás főleg szavalatok, felolvasások, írásbeli és szóbeli bírálatok, hegedű és zongoraszámokban nyilvánult meg. Ezekben igyekeztek a kör tagjai résztvenni, tehetségüket kimutatni és továbbfejleszteni.	1928/ 1929: 57.	Arany János Ifjúsági Önképzőkori beszámoló
tehetség sokrétűsége	Bár a XIX. század történetén kívül számos regényével a rég múltakat, a nemzet mithikus hős korát ... idézi föl, mégsem szegődik <i>egész tehetségével</i> a múlt idők szolgálatába, korántsem fordul el a jelentől	1909/ 1910: 31.	Kardos Lajos: Mit köszönhet a magyar nemzet Jókainak? diák versenydolgozata
Tehetségterületek – alkotóképesség kifejeződése			
költői tehetség	Különösen amit az ifjú olvasók lelkével el tud követni Jókai <i>költői tehetsége</i> , főként fantáziája: az már — varázslat ... Valaha egy egész nemzet ifjodott gyermekké a Jókai <i>adamázó tehetségének</i> a varázsitalától, még pedig egy szerencsétlen, gyászoló nemzet, amelyet önfeledt, gyermeki kacagásra megtanítani: a legnagyobb politikai jótétemény is volt és senki más erre nem lett volna képes, csak Jókai. ... pl. Kemény Zsigmond is <i>világirodalmi színvonalú tehetség</i> , az ő regényeiben is dús lakoma várja a kivételes komolyságú és műveltségű embereket, a mélyreható lélektani analízis ínycsemegetéseit	1924/ 1925: 7–8.	Dr. Zsigmond Ferenc tanár úr beszéde Jókai-ünnepen
költői tehetség	Folyton folyvást buzdította Molnár ifjú barátját Révait, kinek <i>költői tehetségét</i> latin verseiből ismerte, hogy kísértse meg a töretlen uton aratni dicsőséget Holló Márton, ki maga is megpróbálkozott az ugró renddel, bár rendszer és minden <i>költői tehetség</i> nélkül, Rajnis felé járván beszóllott hozzá s oda férközött a verseihez is	1884/ 1885: 16. 17.	Sinka Sándor, magyar és német nyelvi tanszék tanára székfoglaló beszéde
költői tehetség	Kiválóbb költők látják ezt és szentelik <i>tehetségüket</i> , életüket olyan művek írására, melyeknek határozott céljuk a gyermeknevelés, az emberképzés. ... A versírásra a kedv sohasem hiányzott s gyakorlat és <i>tehetség</i> által később sokan, a kik az iskolában ihletet nyertek, szinte Homeros bájával és Ovidius könnyedségével verseltek.	1895/ 1896: 7. 21.	S. Szabó József tanár úr székfoglaló értekezése
költői tehetség	„a költői levél alakjában bő alkalma nyílt egy-egy női lélek gondos elemzésére, apró lélektani vonások kifestésére, másrészt pedig színes, leíró részletek aprólékos, bőbeszédű rajzára. ... költői tanulmányok ezek, melyek igen alkalmasak a költő megfigyelő, de különösen <i>verselő tehetségének</i> ragyogtatására	1901/ 1902: 18.	Dr. Csürös Ferenc tanár úr székfoglaló beszéde
költői tehetség	<i>A költői tehetség</i> és az élmény találkozása Petőfi költői fejlődésében	1941/ 1942: 23.	„Magyar nyelvi dolgozatok”: VI. osztályosok írásbeli feladata

drámaírói tehetség	várat magára az a kimerítő munkálat, mely Schiller drámáinak helyes ismeretén alapulva, tökéletes képet rajzolna elénk az ő <i>drámaírói tehetségének</i> fejlődéséről, megizmosodásáról s teljes erőre jutásáról ... a darabban félreismerhetetlenül hatalmas, habár még éretlen <i>drámai tehetség</i> jelentkezik	1890/ 1891: VIII. XVI.	Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló értekezése
drámaírói tehetség	Kisfaludy drámaíró munkásságában nem visszaesés, hanem épen emelkedés mutatkozik. Az író maga is Csákot tekintette a tragikai <i>költészetben való tehetségének</i> próbakövéül. A dráma külső alakját is csak dicsérhetjük	1913/ 1914: 60.	Dr. U. Szabó Gyula tanár úr székfoglaló beszéde: Trencsényi Csák Máté a magyar drámai és epikus költészetben
észlelési képesség	ha a lebtömcsek rezgéseinek száma növeltetik, a fény más-más színben tűnik fel látérzékünkben s <i>észrehevő tehetségünkben</i>	1875/ 1876: 10.	Nagy Pál tanár úr székfoglaló értekezése
képzelet szerepe, rész-képességek	Milyen szerepet visz és micsoda fontossággal bír lelki életünkben a <i>képzelő-tehetség</i> milyen viszonyban van ez többi <i>lelki tehetségeinkkel?</i> előnyös és hátrányos befolyása a lelki életre és jellemre	1886/ 1887: 9.	érettségi feladat
alkotó-képesség	A közönségnek kedves meglepetésül bemutattuk Széchenyinek azt az agyagból sikerülten megformált kis alakú szobrát is, melyet két <i>tehetséges növendékünk</i> ... mintázott	1925/ 1926: 18.	Szoboravatási ünnepély beszámoló
alkotó-képesség	Az <i>alkotási képességet</i> tekinti az ember egyetlen tulajdonának, melynek örülhet, mert ez Istenhez köti őt: éppen ezért azon egy isteni tulajdon fejlődését magunkban, mieinkben, honosinkban és embertársainkban gátolni, vagy <i>minden tehetségeink szerint előmozdítani</i> — azon tett, mely által halálunkat vagy halhatatlanságunkat leginkább határozzuk el.	1941/ 1942: 8–9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó ünnepélyén elhangzott beszéd
pedagógusi tehetség mint kitartó elköteleződés, vezetői tehetség megbecsülése	S. Szabó József főigazgató úrban olyan energia és következetes fegyelmezési készség nyilvánult meg, akiben a mi nagy, fokozottabb követelményekkel fellépő iskolánk is mindig biztosan megtalálta a maga emberét. Sőt <i>tehetsége</i> itt bontakozott ki, itt lett a magyar protestáns tudományosság és tanügy egyik országos jelentőségű munkásává.	1928/ 1929: 15.	S. Szabó József igazgató jubiláris és búcsúünnepélye – Dr. vitéz Bessenyei Lajos szavai
pedagógusi tehetség mint kitartó elköteleződés	e feladat megközelítése nehéz annak, ki nem támaszkodhatik <i>csillogó tehetségre</i> , nem hivatkozhatik tudományos érdemekre: mindazáltal azon édes remény biztat, hogy <i>erős kötelességérzet, folytonos munkakedv, lankadatlan szorgalom és feltétlen odaadás</i> mellett nem lehetetlen	1877/ 1878: 32.	Elek Lajos, a magyar nyelv és földrajz tanára székfoglaló beszéde
pedagógusi tehetség mint kitartó elköteleződés	életem legelső feladata leend erőmet hazánk s ref. egyházunk s benne főiskolánk javára fordítani, nemkülönben <i>gyöngye tehetségemet erős akarattal, lankadatlan szorgalommal s odaadó szeretettel</i> a kötelességek mezején edzeni s folyton gyarapítani	1884/ 1885: 33.	Sinka Sándor, magyar és német nyelvi tanszék tanára székfoglaló beszéde
pedagógusi tehetség mint elköteleződés	nem hozok ide <i>fényes tehetségeket</i> , sem gazdag tapasztalatot, de hozok hivatásom iránt való szeretetet és lelkesedést, hozok munkakedvet és törekvést, hogy a bizalomra, melylyel a főtiszt. Egyházkerület megtisztelt s e diszes tanári testülethez, mely most kebelébe fogad, majdan méltatlan ne legyek	1884/ 1885: 41– 42.	Karai Sándor, mathesis és mértani rajz tanára székfoglaló beszéde

pedagógusi tehetség mint kitartó elköteleződés	Az Isten áldása, gondviselése és kegyelme legyen rajtatok, adjon nektek tartós egészséget és hosszú életet, hogy sok ideig működhesetek hivatástok terén, és tehetségeiteket hasznosíthassátok tanintézetünk javára!	1877/ 1878: V.	püspöki köszöntés székfoglaló után
„közlő és tanító” tehetség	mennyi kiváló tulajdonság volt benne, mint tanárban is. Tudományos készültségét a közlő és tanító tehetségnek majdnem páratlan tisztasága, világossága, itt is nyilatkozó jó kedélye és szíve emelte. Lelkéből szerette hivatalát és tanítványait; egy perezre sem feledte, hogy az ifjúság a haza reménye.	1888/ 1889: 6.	pedagógus halála
problémamegoldó képesség	Nehéz és súlyos feladatok várnak rá ez új tisztségébe! de mi bizalommal reméljük tehetségétől , erélyétől, hithűségétől mindezen <i>feladatoknak a sikeres megoldását</i>	1929/ 1930: 16.	Iskolai beszámoló főgondnok váltásáról
Tehetség és anyagi háttér			
diákok tudása, képességeinek szerepe az anyagi háttér helyett	a felvételre vonatkozó ajánlataikat csak az olyan tanulók részére állítsák ki, a kiknek <i>képességekéről</i> és <i>kitűnő tehetségéről</i> a canonica visitatio alkalmával személyesen meggyőződtek. A szolgatanulók számának megállapítására vonatkozó javaslat egész szigorúsággal foganatosíthatónak nem találtatott, mert ezáltal igen könnyen a legjobb tehetségek záratnának el a tanulói pályától	1878/ 1879: 14.	felvétel az intézménybe, szolgatanulók helyzete
képességek szerepe az anyagi háttér helyett	Az igazgatóság ugyan mindent elfog követni, hogy az első időszak elmúltával – Karácsony után – azoknak, kik <i>szorgalmukkal és tehetségükkel</i> különösebben kitűnnek, pótdíjuk lehetőleg leszállíttassék	1882/ 1883: 56.	tandíj fizetése alóli mentesség
diákok tudása, képességeinek szerepe az anyagi háttér helyett	A földhözragadt, <i>szegény, de tehetséges</i> gyermek, akit szülei jóformán egy fillér nélkül bocsátottak el hazulról, bejött a kollégiumba, amely valódi alma materként, tápláló anyjaként fogadta ... Az ifjak általános ösztönzésére szolgáló alapítványok mellett keletkeztek speciális családi alapítványok, egyes iskolai köröket és tantárgyakat favorizálók, pályaműveket jutalmazók, üdvös megoszlásban a növendékek <i>különleges tehetségére és hajlamaira is kiterjedők</i> . Mindez nagy mértékben vonzotta kollégiumunkba a tanulni vágyó, szegénysorsú ifjakat.	1928/ 1929: 6. 7.	S. Szabó József: A debreceni református kollégium tanulóinak segélyezése. Felolvasás a Baltazar amerikai-alapítvány ünnepélyén
anyagi ellátás	Árvák alatt olyan fi- és leány-gyermekek értendőek, kiknek sem apjuk, sem anyjuk nincsen, vagy ha valamelyik még életben vagyon is, olyan, a ki tehetséggel elégtelen, hogy tarthassa.	1895/ 1896: 114.	alapítványi támogatás
anyagi ellátás	jó reménységű református nemes ifjak, kiknek maguktól vagy szüleiktől arra tehetségük nem volna, – ... asztali intertentión, – tartassék és taníttassék	1895/ 1896: 130.	alapítványi támogatás
anyagi vállalás	Az 1901-ben érettségizettek arra kötelezték magukat, hogy 5 éven át, tehetségükhöz képest, egy nagyobb alapítványi összeget hoznak össze később meghatározandó célra. Iskolánk ezúttal is büszke örömmel fogadta és örökítette meg a tanítványi hálának és szeretetnek eme szép megnyilvánulásait	1925/ 1926: 22.	volt tanítványok érettségi találkozója beszámoló
Tehetség mint szakirodalmi témafeldolgozás			
szakirodalom a tehetséggondozásról	Ajándékozás útján a következő művekkel gyarapodott ez isk. évben a könyvtár. ... Dr. Dóczi Imre: Tehetség és iskola	1909/ 1910: 68.	Tanári kézikönyvtár gyarapodás-jegyzéke

A talentum szó megjelenései

Jelentéskör	Szöveggörnyezet ⁶²⁰	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés			
gyümölcsöz tetés gyarapítás	akkor kezdhetette meg <i>igazán talentumainak gyümölcsöztetését</i> , amikor 1901-ben hat pályázó közül egyhangúlag gimnáziumunk latin-görög tanszékére választották meg rendes tanárnak	1926/1927: 6.	S. Szabó József megemlékezése Dr. Szeremley Béla tanár úrról 25. jubileum alkalmából
gyümölcsöz tetés gyarapítás	Megszakítás nélküli tanári működésében akkor kezdette meg <i>igazán talentumának gyümölcsöztetését</i> , amikor 1901-ben hat pályázó közül egyhangúlag gimnáziumunk latin-görög tanszékére választották meg rendes tanárnak	1936/1937: 7.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Dr. Szeremley Béla tanár úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás			
tehetség mint áldás	Gyümölcsöztessük az <i>Istentől nyert talentumokat</i>	1900/1901: 46.	Nagy Zsigmond „egyházi beszéde” gyermek-istentiszteleten
értékesség, nemesség	<i>Értékes talentumok, szép és nemes erények</i> birtokában híven és fáradhatatlanul szolgálta egyházát és hazáját.	1928/1929: 31.	megemlékezés Nagy József tanár úr haláláról
Tehetségterületek			
drámai tehetség	Egyébként a darabban félreismerhetetlenül hatalmas, habár még éretlen <i>drámai tehetség</i> jelentkezik, aki a tárgy kezelésében Shakespeare után indulva ... Természetesen nem birt a költő a <i>shakespearei genius</i> szervező hatalmával... Ezt köti azért szívére: légy igazi sáfára itt az én közvetlen közelemben a <i>talentumoknak</i> , melyeket szerzettél	1890/1891: XVI. XXVII.	Nagy Zsigmond tanár úr székfoglaló beszéde
pedagógiai tehetség	Az iskola kezdetleges állapotában voltaképpen maga a gyermeknevelő, a paedagogus, vagy a magister, a tanítómester volt. Egy <i>kiváló nevelőtalentumhoz</i> , egy kimagasló nagy szellemhez volt kötve ... A híres mesterek gazdagították az emberi lelkeket, vittek gondolatot, eszményt az emberi életbe, szabtak utat és irányt az emberi haladásnak.	1928/1929: 20.	Nyáry Béla kartársunk 25 éves tanári jubileuma
vezetői képesség	Szeretett tanuló ifjúság! A te javad, a te anyagi és szellemi előhaladásod zászlójának vagyok én hordozója. De tudd meg, hogy a diadalt a <i>hadvezér talentuma</i> , igyekvése nem biztosíthatja, hacsak a hadsereg, le a legutolsó közlegényig, meg nem teszi kötelességét	1884/1885: 10.	Dr. Öreg János tanár úr, a classica litteratura tanárának székfoglaló beszéde
vezetői tehetség	Ez a pör a helyzet tisztázására vezetett annyiban, hogy az ellenfelek két táborba tömörültek s a világi urak tábora vezérét is fölhalálta a nagyesszű Domokos Lajosban. Domokos <i>vezérségre termett, talentumos ember</i> volt.	1907/1908: 11.	Dr. Csűrös Ferenc megemlékezése Sinay Miklós halálának 100 éves évfordulója alkalmából

⁶²⁰ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

**10.3. A bölcsesség fogalmának megjelenései
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között⁶²¹**

Jelentéskör	Szöveggörnyezet	Forrás	Téma
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás			
a Lélek mint a bölcsesség forrása	Minél magasabbra emelhetné koronáját, annál mélyebb alázatossággal hajtja meg magát széked előtt, mert érzi, hogy bölcsességének kezdete is, folyása is, vége is a Te félelmed. Ezt a bölcsességet a Lélek gondolata adja, ami élet és békesség (Róm. VIII. 6.), a tudomány csak vezet reá, mert a tudomány csak világosság és életnek útja. (Péld. VI. 23.)	1913/1914: 3.	Dr. Baltazár Dezső püspök imádsága – A főgimnázium új épületének felavatásán mondott imádság
Teremtőben rejlő bölcsesség	Heer Osvaldnak, a svájci nagy geológusnak a nyilatkozata pedig egyenesen köbemetzésre méltó: „Minél mélyebben hatolunk bele a természet ismeretébe, annál bensőségebb az a meggyőződésünk, hogy mind a természet, mind az emberi élet talányát csak egy <i>mindenható és bölcs teremtőbe vetett hit</i> tudja megfejteni; olyan teremtőnek hite, ki az eget és a földet örök idők előtt elgondolt terv szerint építette meg.	1940/1941: 8.	D. Dr. Nagy Sándor: A tanítás összpontosítása a vallásos nevelés terén
isten iige mint a bölcsesség forrása	Lelekemnek a tiszta elegyítetlen evangéliumhoz, kálvini hitvalláshoz való orthodox ragaszkodását, a nemzet történelmi jogállománya felett féltékenyen örökődő szeretetet ... igyekeztem embertársaim elé állítani. Nem az „ <i>emberi bölcsesség</i> hitető beszédeiből”, hanem Isten ígéből s az évezredek által leszűrt történelmi igazságokból tanultam. A jelent a mult és jövő távlatában néztem.	1935/1936: 5.	Dr. Baltazár Dezső püspöki szolgálatának 25 éves jubileuma alkalmából mondott köszönete báró Vay László főgondnok üdvözlő szavaira
isten rend	Mindketten szinte rajongó szeretettel csüggöttek a természet szépségein. Diószegi a felettünk való <i>isten ierő megnyilatkozását</i> bámulta a <i>természet csodás bölcseséggel megalkotott rendszerében</i> , Fazekas a poéta átérzésével élvezte szépségeit s rousseau gondolatokkal telített lelkét delejes vonzással vontta magához a nagy természet békés, nyugalmas csendje.	1906/1907: 22.	Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika tudós” szerzőinek 100 éves fordulójára alkalmából
jobbá válás	... mondákat bölcs emberek azért találták fel, hogy <i>embertársaikat javítsák</i> és könnyebben kormányozhassák... a mythosok alkotói a természeti dolgok ismeretét avagy saját természetbölcséleti nézeteiket akarták a néppel közleni	1877/1878: 5.	Gergely Károly, a classica literatura és a vallástan tanára székfoglaló beszéde
Személyes és közösségi értékek támasza			
nemzet bölcsei	a megelőző korszak <i>nemzeti bölcseit</i> a hazai költészet természetes védnökeit, terjesztőit és fejlesztőit, ... leszorítá a történelem színpadáról	1877/1878: 19–20.	Elek Lajos, a magyar nyelv és földrajz tanára székfoglaló beszéde
bölcsesség a nemzet értéke	A tudományos emberfő a nemzet igazi hatalma. A közértelmesség „azon jel, melynél fogvást a bölcs a nemzeteket mázsálja”. S az mennél nagyobb, annál	1941/1942: 9.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – az intézmény tanévnyitó

⁶²¹ Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

	kevesebbet szorul másokra, s így annál függetlenebb, szabadabb s erősb a nemzet. Hitel, Világ és Stádium, ti három, Nem kézzel írott könyv, mely bölcsel, tanít	10.	ünnepélyén elhangzott beszéd
a nemzet szolgálata	Ősi iskolánk volt növendékének, dicsőségesen országgló bölcs Kormányzó Urunknak legendáshírű daliás fia a becsület mezején való életfeláldozásával magasztos példát mutatott a magyar ifjúságnak az eszményi hazaszeretetre és nemzetszolgálatra.	1942/1943: 3.	Dr. Kun Sándor igazgató tanévnyitó beszéde
közösség értéke	... vannak olyanok is, akik lelkileg képesek nemzeni. Ezek, miközben másokkal társalognak és érintkeznek, létrehozzák a maguk <i>lelki magzatait: a bölcseséget és más egyéb erényt</i> , amelyek sokkal inkább szereznek halhatatlan dicsőséget a maguk szülőinek	1912/1913: 11–12.	Dr. Bessenyei Lajos tanár úr székfoglaló előadása: Vázlat Platon Symposium-jának tartalmáról
elkötelezett ragaszkodás megbecsülése	Az ő erős kezének, mély bölcsességének , Alma Materünk iránt való <i>áldozatos hűségének és határtalan szeretetének</i> köszönhetjük, hogy ... iskolánk a Püspök úr által épített gyönyörű új palotájának birtokában a négyszázados ősi szellemet híven ápolva és a modern tudományos pedagógiai kutatás minden értékes eredményét felhasználva hatalmas iramban új virágzás felé halad	1935/1936: 2.	báró Vay László főgondnok üdvözlő beszéde Dr. Baltazár Dezső püspöki szolgálatának 25 éves évfordulóján
Tehetségterületek			
pedagógiai tehetség	Kérem jövőben is, hogy gazdag tanulmányaikkal elhalmozni, bölcs tapasztalataikkal oktatni , pályám rögzös utain támogatni szíveskedjenek.	1875/1876: 16.	Nagy Pál tanár úr székfoglaló beszéde
pedagógiai tehetség	... kérem a nagytitst, s tek. tanárkart, fogadjon engem bizalommal és ajándékozzon meg bölcs támogatásával	1884/1885: 42.	Karai Sándor tanár úr, mathesis és mértani rajz tanára székfoglaló beszéde
pedagógiai tehetség	Kartársai iránt tanúsított őszinte szeretetéért, tántoríthatatlan igazságérzetéért, lebilincselően előzékeny, szíves modoraért, bölcselkedő lelkének varázsos derűjéért, páratlan önzetlenségéért, fényes emberi erényeiért mindnyájan igaz tisztelettel, őszinte nagyrabecsüléssel és baráti ragaszkodással viseltettünk iránta.	1936/1937: 9.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Dr. Vekerdi Béla tanár úr intézményből való távozásához kapcsolódóan
pedagógiai tehetség	Még 1930 szeptember elején a javító- és pótlóérettségi vizsgálaton intézetünkben ő elnökölt a tőle megszokott és általunk mindig csudált eréllyel, kitartással, bölcsességgel	1930/1931: 7.	megemlékezés Dr. Dóczi Imre haláláról
vezetői tehetség	Az 1848-ik évi törvényeket megalkotó országgyűlés, melyet Kossuth Lajos lángelméje, Széchenyi István mély államférfiúi belátása, Deák Ferenc bölcsessége , Szalay László és mások hatalmas jogi képzettsége vezetett. ... Tagadhatatlanul nagy és fényes múlt állott ugyan e kiváltságos rend mögött, évszázadokra visszanyúló történelem bizonyította egyfelől vitéségét, mellyel hazánkat szerezte és megtartotta, másfelől bölcsességét , mellyel hazánkat szervezte és fejlesztette.	1911/1912: 10. 6.	A magyar március 15. Dr. Szabó Márton tanár úr megemlékezése a március 15-iki iskolai ünnepen
vezetői tehetség	Mélységes hálával és köszönettel adózunk mindenekelőtt az egyházkerület akkori elnökségének, dr. Baltazár Dezső püspök és gróf Degenfeld József főgondnok uraknak, akik bölcsességükkel és. erélyükkel a felvetett eszmét felkarolták és a megvalósulás állapotába eljuttatták	1933/1934: 4–5.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató szavai Karai Sándorhoz jubileum alkalmából

**10.4. A képesség fogalmának megjelenései
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítőiben 1873–1944 között⁶²²**

Jelentéskör	Szövegekörnyezet	Forrás	Téma
Képességek kibontakoztatása – tehetségfejlődés			
képesség kibontakozása – fejlődés – diákok tehetsége	A hangversenyt a kollégiumi Kántussal közösen rendezte meg az intézet énekkarának közreműködésével. ... Zenekarunk nagy fejlődése és <i>teljesítő képessége</i> a komoly zenészeket is meglepte és a közönség lelkesen tapsolt a zenekarnak.	1931/ 1932: 60.	Zenekar beszámolója
képesség kibontakoztatása – diákok tehetsége	A haladók <i>képességüknek</i> megfelelő nagyteljesítményű vitorlázó modelleket készítettek.	1943/ 1944: 28.	Repülő-kör beszámolója
tehetség kibontakozása, tehetséges személyiség sérülékenysége	nem az a baj, ha az <i>egyeselek kiválóbb képességeinek fokozottabb kiművelését</i> megengedjük és eszközöljük, sőt ez kívánatos is; hanem ott a hiba, amikor kényeztető elnézésből, becézgető majomszeretettel vagy túlzott pszichológiai következetességből egyik elmének egyik, másik elmének másik ismeretkörben megállapított nehézségét, bajlódóbb előhaladását elég oknak tekintjük arra, hogy az illetőtől abban a disciplinában jóformán semmit se kívánjunk ... De az édenkertnek nemcsak áldásai vannak, hanem átkai is: a lángelmék sokszor <i>közveszélyes képességeikben</i> jelentkeznek, nem a mennyország felé ívelnek, hanem a pokolba súlyosznak és súlyednek. Ha ezeket idejében felismeri a nevelés munkája, akkor itt a legerőszakosabb beavatkozás is indokolt a visszafejlesztésre, az érvényesülhetésnek a meggátolására vonatkozólag	1931/ 1932: 14. 15.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató úr székfoglalója a Magyar Paedagógiai Társaságban: Az egyéniség kinevelésének határai c.
tehetség kibontakozása – kitartás, új egységre vezetés Trianon nyomán	ma is, e nehéz és sorsdöntő korszak válságos éveiben, mikor népünk súlyedő hajóját szinte <i>emberfeletti képességekkel</i> kell vezetni, hogy egykor talán még a boldogság révébe bejuthasson, olyan férfi áll a kormánykeréknél, aki, ha rövid ideig is, de itt, a Kollégium falai közt szívta magába a vallásosságnak és hazafiságnak olthatatlan tüzét.	1927/ 1928: 7.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos: Kollégiumi diákok – üdvözlő cikk a Debreceni Kollégium volt diákjainak Országos Szövetsége megalapításának alkalmából
felnevelés-alkalmazkodás	... nincs talán ifjú ember, a ki ne eszményekkel szívében és agyában indulna neki az életnek, és melyik férfi az, ha csak meg nem tagadtatott tőle a <i>képesség, felemelkedni</i> valaha az ifjúsági látkörből a komoly és nehéz életkötelességekhez, a ki ne volna kénytelen eszményei és az élet közt kisebb-nagyobb mértékben alkut kötni	1888/ 1889: 3.	pedagógus halála
fizikai és szellemi	A tanulók átélve tapasztalták, hogy az iparos, sőt a napszámos munkája is nemcsak testileg kemény, hanem <i>ügyességet és</i>	1939/	Beszámoló zengővárkonyi

⁶²² Az idézett gondolatok a Gimnáziumi Értesítők megjelölt szakaszai szerinti formátumban, nyelvezettel és betűrendben kerültek beillesztésre.

képességek egysége	<i>értelemi képességeket</i> is kíván. így tehát könnyen megállották helyüket a fizikai munka mezején is.	1940: 33.	telepítési segítőmunkáról
Minőségi lelki többlet – küldetés és gyarapítás			
képességek isteni forrása	<i>Istentől nyert kivételes egyéni képességeit</i> már gregárius tanár korától kezdve igénybe vették és méltányolták a különböző pedagógiai közületek és hatóságok ... Örvendtünk, hogy az államfői kegy Bessenyei Lajost, mint Kollégiumunknak dicsekedését és szemefényét, <i>képességeinek</i> megfelelő helyre állította, de éreztük, hogy ezáltal megfosztott bennünket gyámolító vezérunktől, akit akár vakon is követhettünk, mert tudtuk, hogy a helyes irányt mutatja számunkra	1935/ 1936: 9. 10.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése vitéz Dr. Bessenyei Lajosról tankerületi főigazgatóvá válásához kapcsolódóan
teremtés	Mennyit beszélne e falak, ha a <i>teremtés pillanatában megadatott volna nekik e képesség</i> ; mennyit tudnának regélni azokról a nehéz harcokról, melyeket itt vívtak katonáink, s a sok-sok támadásról, melyeknek füstfellegében ott hallatszott a bátorító szó	1936/ 1937: 64.	Varga János VII. oszt. tanuló írása: Trieszt – tanulmányi kirándulás
a jó követése	A palaestrában összegyűlve elemezték, magyarázták és szavalták azokat, melyek fölébresztették a <i>gyermek egyéni képességeit</i> , akaratát a <i>jónak és szépnek követésére</i> , egyúttal kölcsönösen hatottak értelmére és kedélyére. Innen bámulatosan fegyelmezett észjárásuk és kedélvüknek színarany csillogása. Innen Isten-, törvény- és hazaszeretetük és ízlésüknek, művészi érzéküknek, az a fejlettsége, melyet eléggé bámulni nem tudunk	1895/ 1896: 11–12.	S. Szabó József tanár úr székfoglaló beszéde
Személyes és közösségi értékek támasza			
nemzeti összetartás	Ezt a drága örökséget emlékében megünnepelni, gazdag kincses-házából hazafiúi lelkesedést meríteni jöttünk ma erre a helyre, hogy <i>nemzetünk öntudatát, nemzetünk szívének dobbanását</i> ... még erősebbé, még hatalmasabbá tegyük, hadd hallják meg künn minden nemzetek, hogy mi élni akarunk, hogy erre van <i>képességünk</i> , van erőnk és hivatásunk.	1907/ 1908: 28.	Dr. Petzkó Ernő beszéde március 15-i ünnepélyen az oratóriumban
tehetség hasznosulása közösség érdekében	Az apai szív jóságos megértése és meleg érzései vezették őt mindig a növendékeivel való érintkezésben, s így a hálás és hozzá meghatóan ragaszkodó tanítványai között kifejtett nevelői működése gazdag eredményeket hozott. <i>Kivételes képességeit</i> az iskolán kívül is igénybevették. Hosszú időn keresztül volt a Kollégium igazgatótanácsának jegyzője, az állami tanárképzőintézet előadó tanára, s ezenkívül lelkes buzgósággal szolgálta a művelődés ügyét ismeretterjesztő, szakszerű felolvasásokkal, pedagógiai, bölcséleti előadásokkal, tanügyi értekezleteken, tanári körökben és főiskolai tanfolyamokon.	1936/ 1937: 8.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Dr. Vekerdi Béla tanár úr intézményből való távozásához kapcsolódóan
Komplexitás szerepe			
tehetség sokoldalúsága	Idehaza is állandó és komoly autodidaxis útján <i>fejleszti tovább tehetségét és képzettségét. Sokoldalú érdeklődése és képessége</i> a tanításon felül az iskolában és tanárkarban szélesebb munkakörbe állítja őt és növeli hatását, sőt a társadalomban is, egyesületekben és testületekben tevékeny munkásságot fejt ki	1926/ 1927: 8.	S. Szabó József megemlékezése Dr. vitéz Bessenyei Lajos tanár úrról 25. jubileum alkalmából
tehetség sokoldalúsága	Bár a reális tudományok köréből a matematikát és fizikát választotta szaktárgyaiul, de <i>képessége több irányban vonzotta</i> s főként a tudományok egyetemes és világnézeti fontos	1928/	Nyáry Béla kartársunk 25 éves tanári jubileuma

	kérdései érdekelték és foglalkoztatták fogékony lelkét, mely szomjú vággyal mindenre és könnyen reagál	1929: 22.	
személyiség komplexitása	És most, amikor <i>testi és lelki képességeinek</i> szinte csorbítatlan teljességében van, meg kell válnunk Dóczi Imrétől, mint felügyelőnktől.	1929/ 1930: 7.	Dr. vitéz Bessenyei Lajos igazgató írása Dóczi Imre középiskolai felügyelő nyugalmazása kapcsán
tehetség sokoldalúsága	Bár a reális tudományok közül a mennyiségtant és a természettant választotta szaktárgyaiul, de <i>képessége több irányba vonzotta</i> , s főként a tudományok egyetemes és világnézeti fontos kérdései érdekelték és foglalkoztatták fogékony lelkét.	1937 /1938: 8.	Dr. Kun Sándor igazgató megemlékezése Nyáry Béla tanár úr nyugdíjba vonulásához kapcsolódóan (35 éve középiskolai tanár)
Tehetségterületek			
pedagógusi tehetség	Miként fogok megfelelni e hivatásnak? nem tudhatom — Hogy jó szándékom és törekvésem erősebb lesz, mint <i>képességem</i> , azt érzem. ... A szépre, jóra egyiránt fogékony nemes ifjúság meg fogja velem osztani e munkát, reménylem.	1877/ 1878: 16.	Gergely Károly classica literatura és vallástan tanár székfoglaló beszéde
pedagógusi érzékenység	<i>Kitűnő képessége</i> volt ahhoz, hogy a különböző fejlődési fokokon levő gyermekek és ifjak értelmi színvonalához alkalmazkodva, hol játékos módszerrel, hol komoly tudományos alapon, de állandóan világos magyarázattal és szaktárgyai iránt lelkes érdeklődést keltve értesse meg tanítványaival a nehéz matematikai és fizikai fogalmakat.	1939/ 1940: 6.	Dr. Kun Sándor megemlékezése Jakucs István nyugdíjba vonulása alkalmából (35. éves középiskolai tanári szolgálat után)
költői tehetség	Egy nagy költőnk, Arany János elbeszélő irányáról fogok néhány szót szólni ... mind a feltaláló elrendező s a jellemző <i>képesség</i> , mind a fantázia magas vagy középszerű szárnyalása az egyéni rátermettségnek jelentéktelenebb nyilvánulása.	1891/ 1892: 5.	Kulcsár Endre tanár úr székfoglaló beszéde
írói képesség	Nem tudjuk, mit bámuljunk benne jobban: a biztosságot és könnyedséget, mellyel a különböző szónokok egyéniségét előadási módjukban plastikusan jellemzi, vagy azt a filozofiai írónál megbecsülhetetlen <i>képességét</i> , hogy <i>elvont kérdéseket is teljesen világosan és érthetően tud tárgyalni?</i>	1912/ 1913: 9.	Dr. Bessenyei Lajos tanár székfoglaló előadása: Vázlat Platon Symposionjának tartalmáról
irodalmi tehetség	Kettőnél a <i>classica irodalomban való képességet</i> kell kiválóan tekintetbe venni.	1875/ 1876: 51.	Józsa alapítvány támogatási keretének meghatározása
szónoki képesség teológiai előmenetel	A kor szelleme szerint ... gyakorlati irányban a szónoki kiképzés volt a tanítás célja. <i>Szónoki képességének kifejlesztéséhez</i> , melynek későbbi pályáján oly sokat köszönhetett, nagyban hozzájárult a debreceni főiskola. ... Jeles lelki tulajdonai gyorsan vitték előre a papi pályán. ... Ez már oly magas egyházi tisztség, mely után a püspöki szék következik. Bizonyára elérte volna ezt is, <i>képessége</i> megvolt hozzá, hanem a mindenképp nagyobb úr, a halál útját állta.	1906/ 1907: 7. 11.	Dr. Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói c. munkája „az első magyar nyelvű botanika tudós” szerzőinek 100 éves fordulója alkalmából
magyar nyelv sajátosságai	észrevétlenül megnyilatkozott annak a római nyelvhez analóg azon <i>képessége</i> is, mely szerint talán egy újabb nyelv sem bírja azon ünnepélyes komolyságot, azon tömött rövidséget, és hathatós erélyt inkább visszaadni, melyet a római írókban oly méltán csodál az összes új kor	1877/ 1878: 22.	Elek Lajos magyar nyelv és földrajz tanár székfoglaló beszéde
gondolkodási képesség, fegyelem	Az általános miveltetés tehát nemcsak az értelem magas fokra való fejlesztéséből áll, a mi fogalmaink tisztaságában s <i>gondolkodási képességünk fegyelmezettségében</i> nyilvánul meg, hanem az erkölcsi és akarati erők öszhangzatos kiművelését is feltételezi, a mi azt teszi más szóval, hogy a valódi művelt ember tiszta, nemes erkölcsi jellemmel bíró ember	1884/ 1885: 7.	Dr. Öreg János tanár úr, a classica litteratura tanszék tanárának székfoglaló beszéde

önismereti képesség, elmélyülés értéke	Kölcsey <i>önismereti képességének</i> öröklött adottságai vannak, s az öröklött tulajdonságok e nagy szellem lelki kohójában áttüzesedve alakultak a magyar sorstudat érzékeny mutatóivá. ... A református, általában a protestáns lélek önvizsgáló kialakítására a biblia, a mindennapos bibliaolvasás és az ezáltal könyörtelenül feltámadó <i>elmélyedés különös képességet fejlesztett ki</i> általában a református, de különösen a magyar református lélekben.	1938/ 1939: 10.	Kónya József: Kölcsey kiáltó szava a Kölcsey- emlékünnepevényen
megfigyelés, rendszerelés szerepe	... <i>éles látása, megfigyelő képessége</i> kellett ahoz, hogy az elért eredményeket <i>összegezze és rendszerbe öntse</i>	1901/ 1902: 29.	Zalányi János tanár úr székfoglaló beszéde
alkotási képesség	<i>Az alkotási képességet</i> tekinti az ember egyetlen tulajdonának, melynek örülhet, mert ez <i>Istenhez köti őt</i>	1941/ 1942: 8.	Varga Zoltán: Széchenyi tanítása – tanérvnyító beszéd
fizikai jelenségek, érzékelés	A hőmérsék emelésével növekedik a ki rezgések száma, majd azok távola és így elősegítetik a párolgás is; megfordítva: a rezgések csökkenésével apad a hőmérsék és így a <i>párolgási képesség</i> is. ... Midőn ugyanis a testek magas hőfokra emeltetnek, egyszersmind <i>világító képességgel</i> is bírnak, ... Az anyag minimumai a parányok, a távolságok maximumai a tejúrendszerünkön kívül eső ködfoltok, hihetőleg más tejúrendszerek, de <i>látási képességünk</i> , segéltetve bár a legjelesebb látszerekkel, mindkét irányban jóval előbb végződik, semhogy az anyagot akár kicsinyben, akár nagyban helyesen felismerhetnők, s így mind len, mind fen önkint meg kell hajolnunk a végetlenség eszméje előtt.	1875/ 1876: 9. 11.	Nagy Pál tanár úr székfoglaló beszéde
fizikai jelenségek	<i>A fémek elektromos vezető képessége</i> az atomjaikról levált szabad elektronok mozgásán alapszik	1908/ 1909: 11.	Nyáry Béla: Újabb természettudományi elméletek
fizikai jelenségek	A gázok rendes körülmények között nem vezetők, de bizonyos körülmények között vezetőkké lehetnek. Ezen nyert <i>vezető képességet</i> igen kis, ellentett villamossággal töltött részecskék jelenlétére lehet visszavezetni. ... Ezen elmélet a levegőre is alkalmazható, a napsugarakból származtatván le a levegő <i>vezető képességét</i> .	1904/ 1905: 10.	Nyáry Béla tanár úr székfoglaló értekezése
épület műszaki felkészítése	az egyházkerület föltételeit elfogadta s a 400,000 korona építkezési segílyt megszavazta oly módon, hogy ezen összegből 2.300,000 darab téglát a városi <i>körkemence termelési képessége</i> arányában s a városi szükségletek hátráltatása nélkül a helyszínén, a folyó árban természetben ad	1906/ 1907: 157.	építészeti-műszaki engedély
épület felújítása – könyvtári fejlesztés	A tanári kézi könyvtárban a falak mentén, ... vasból való könyvtári állványok alkalmaztattak, melyeknek igen nagy előnyük tűzmentességük mellett különösen az, hogy a lehető legnagyobb a <i>befogadó képességük</i> .	1913/ 1914: 49–50.	A főgimnázium új épületének avatása – Az épület műszaki leírása
Tehetség és anyagi háttér			
diákok tudása, képességeik szerepe	a felvételre vonatkozó ajánlataikat csak az olyan tanulók részére állítsák ki, a kiknek <i>képességökről</i> és <i>kitűnő tehetségéről</i> a canonica visitatio alkalmával személyesen meggyőződtek.	1878/ 1879: 14.	felvétel az intézménybe, szolgatanulók helyzete
szegénység igazolása jótéteményhez – diákok tehet(ős)sége	A jótéteményért beadott folyamodványoknak oly felszerelését véli megkívánandónak, mely a szülék valódi szegénységét és a jelentkező <i>képességét</i> az eddiginél világosabban kitüntesse.	1885/ 1886: 12.	igazgatói felterjesztés tanügyi bizottsági ülésre: jótéteményért folyamodás rendje

10.5. Tantárgyak rendje a kutatott korszak középiskolai törvényei alapján

1884/1885. tanévi tantárgyak rendje (Forrás: Györi L. 2013a: 58.):

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII..	Össz
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar nyelv	5	5	3	3	3	3	3	3	28
Latin nyelv	6	6	6	6	6	6	6	4	46
Görög nyelv	-	-	-	-	5	5	4	4	18
Német nyelv	-	-	4	3	3	3	3	3	19
Történelem	-	-	3	3	3	3	3	3	18
Földrajz	4	4	3	-	-	-	-	-	11
Természetrájz	-	-	-	3	2	3	-	-	8
Természettan	-	-	-	-	-	-	4	4	8
Mennyiségtan	3	4	3	3	4	3	3	2	25
Mértan	3	3	2	2	-	-	-	-	10
Lélektan, logika	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Összesen	23	24	26	25	28	28	28	28	210

1924. évi tantárgyi rend (Forrás: Györi L. 2013a: 83.):

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII..	Össz
Hittan	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar	5	4	3	3	3	3	3	3	27
Latin	6	6	6	6	6	6	5	5	46
Görög	-	-	4	4	4	4	4	3	23
Német	-	3	3	3	3	3	2	2	19
Történelem	-	-	3	2	3	3	3	3	17
Földrajz	3	3	2	-	-	-	2	-	10
Természetrájz	2	2	-	3	3	3	-	-	13
Fizika (természettan)	-	-	-	-	-	-	4	4	8
Matematika (mennyiségtan)	6	4	3	3	4	4	3	3	30
Bölcseleti bevezetéstán	-	-	-	-	-	-	-	3	3
Rajz	2	2	2	2	-	-	-	-	8
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Összesen	28	28	30	30	30	30	30	30	236

1935. évi tantárgyi rend (Forrás: Győri L. 2013a: 83.):

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII..	Össz
Hittan	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Magyar	5	5	4	3	3	3	3	3	29
Történelem	-	-	3	3	3	3	2	3	17
Földrajz – néprajz	3	4	2	-	-	-	2	-	11
Gazdasági és társadalmi ismeretek	-	-	-	-	-	2	-	-	2
Latin	5	5	4	4	4	4	4	4	34
Német	-	-	4	4	3	3	3	3	20
Görög, francia, angol, olasz	-	-	-	-	4	4	4	3	15
Természetrajz	2	2	-	3	5	-	-	-	12
Fizika (természetan)	-	-	2	-	-	4	4	4	16
Kémia (vegytan)	-	-	-	-	-	3	-	-	3
Matematika (mennyiségtan)	4	5	3	3	3	3	3	3	27
Bölcseleti bevezetés	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Rajz és műalkotások ismerete	2	2	2	2	-	-	1	1	10
Testgyakorlás	4	4	4	4	4	4	4	3	31
Egészségtan	-	-	-	1	-	-	-	1	2
Szépírás	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Gyorsírás	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Ének	2	2	1	-	-	-	-	-	5
Osztályfőnöki óra	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Összesen	31	31	31	31	31	31	32	32	250

10.6. Önképzőkori létszámadatok
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között

	Olvasó-egylet	Magyar irodalmi önképző kör	Énekkar	Zenekar	Tűzoltó-társulat	Torna-egylet	Gyorsíró Egylet
1876 /1877	VII.–VIII. oszt.: akadémiai hallgatókkal közös ifjúsági társulatok 100 fő V. – VI. oszt.: „Önképzőkör” V.: 35 fő, VI.: 25 fő	VII.–VIII. oszt.: 54	VII.–VIII. oszt.: 33	VII.–VIII. oszt.: 3 VI. oszt Zene-társulata: 10	VII.–VIII. oszt.: 30	VII.–VIII. oszt.: 70-80	
1877 /1878	105 fő (1. félév), 92 fő (2. félév)	52	32	„Zene-egylet” 8	24	83	22
1878 /1879	nincs létszám	39	4	„Zene-egylet” 5	24	80	18

	„Főgymnasiumi önképzőkör”
1888/1889	„Gymnasiumi önképzőkör”: „Petőfi-kör” össz 68 fő
1889/1890	„Főgymnasiumi önképzőkör”: össz 123 fő rendes tag (VII., VIII.) 70 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 53 fő
1890/1891	„Főgymnasiumi önképzőkör”: össz 152 fő rendes tag (VII., VIII.) 96 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 56 fő
1891/1892	„Főgymnasiumi önképzőkör”: össz 148 fő rendes tag (VII., VIII.) 106 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 42 fő
1893/1894	„Önképzőkör”: össz 147 fő rendes tag (VII., VIII.) 93 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 54 fő
1894/1895	„Ifjúsági önképzőkör”: össz 178 fő rendes tag (VII., VIII.) 100 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 78 fő
1895/1896	„Főgymnasiumi ifjúsági önképzőkör”: össz 161 fő rendes tag (VII., VIII.) 111 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 50 fő

	„Főgymnasiumi önképzőkör”	Ifjúsági Gyülekezet	Tornakör	Zenekör	„Vegyeskar” Énekkar	Debreceni Főiskolai Gyorsíró Egylet
1900 /1901	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII., VIII.) 89 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 44 fő össz 123 fő		151	működő összlétszám: 21 fő	63 „négyzólamú vegyeskar”	
1901 /1902	„Főgymnasiumi önképzőkör” 128 fő		137	önképzőköri vezetőség: 5	60	nincs létszám
1902 /1903	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII., VIII.) 85 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 45 fő össz 130 fő	111	170	önképzőköri vezetőség + „választmányi tagok”: 10	100	70 fő 64 fő
1904 /1905	„Főgymnáziumi önképzőkör” rendes tag (VII., VIII.) 102 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 86 fő össz 188 fő	200	158	működő: 17 pártoló: 13 össz: 30 fő	71	gimn: 38 fő
1905 /1906	rendes tag (VII., VIII.) 91 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 98 fő össz 189 fő	186	150	működő: 16 pártoló: 5 össz: 21	84	
1906 /1907	rendes tag (VII., VIII.) 87 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 97 fő össz 184 fő	197	157	működő: 20 pártoló: 61 össz: 81	91	
1907 /1908	rendes tag (VII., VIII.) 82 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 91 fő össz 173 fő	195	156	működő: 23 pártoló: 3 össz: 26	123	gimn: 40 fő
1908 /1909	rendes tag (VII., VIII.) 92 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 76 fő össz 168 fő	nincs adat	152	működő: 17 pártoló: 4 össz: 21	92	gimn: 45 fő
1909 /1910	rendes tag (VII., VIII.) 92 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 80 fő össz 172 fő	nincs adat	161	működő: 19 pártoló: 6 össz: 25	99	
1910 /1911	rendes tag (VII., VIII.) 95 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 69 fő össz 164 fő	nincs adat, csak: „V-VIII. minden református diák”	146	működő: 20 pártoló: 10 össz: 30	77	
1911 /1912	rendes tag (VII., VIII.) 93 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 62 fő össz 155 fő	182 V-VIII. minden református diák	148	működő: 20 pártoló: 10 össz: 30	86	
1912 /1913	rendes tag (VII., VIII.) 87 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 61 fő össz 148 fő	203 V-VIII. minden református diák	131	működő összlétszám: 24	75	
1913 /1914	rendes tag (VII., VIII.) 82 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 66 fő össz 148 fő	204 V-VIII. minden református diák	183	működő: 31 pártoló: 2 össz: 33	108	
1914 /1915	1 rendes tag (VII., VIII.) 78 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 64 fő össz 142 fő	181 V-VIII. minden református diák	110	működő összlétszám: 24	64	
1916 /1917	„Arany János Önképzőkör” rendes tag (VII., VIII.) 80 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 48 fő össz 128 fő	147	91	működő összlétszám: 25	65	

1917 /1918	„Arany János Önképzőkör” nincs teljes létszámadat, csak vezetőség: 14 fő az önképzőköri vezetőség + „választmányi tagok”	153 fő, de intézetből távozás és katonai behívás miatt tanév végére lecsökkent 131-re	112	működő összlétszám: 20	81, hadba vonulás miatt 75 fő maradt
1918 /1919	„Önképzőkör” rendes tag (VII., VIII.) 53 fő + rendkívüli tag (V., VI.) 96 fő össz 148 fő	153	135	működő összlétszám: 12	87
1919 /1920	„Önképzőkör” 146 fő	182	165	működő összlétszám: 16	95

	Egységes önképzőkör / „Aran János Önképzőkör” és Szakosztályai	Ifjúsági Gyülekezet + Bibliakörök	Tornakör / „Tisza István Sportkör”	Zenekör / „Ifjúsági Zenekar”	Énekkar / „Ifjúsági Énekkar”	További önképzőkörök
1920 /1921	„Önképzőkör” 154	217	127	„Zenekör” 20	„Vegyes- kar” 69	Ifjúsági Segítő Egyesület: 25 fő
1921 /1922	„Arany János Önképzőkör” nincs teljes létszámadat, csak az önképzőköri vezetőség: 6 fő	239	95	„Zenekör” működő: 19 pártoló: 11 össz: 30	„Vegyes- kar” 141	Ifjúsági Segítő Egyesület: nincs létszám Cserkészcsapat: nincs összlétszám Vörös-Kereszt Egyesület: 250 fő
1922 /1923	„Arany János Ifjúsági Önképzőkör” rendes tag(VII-VIII) 142 fő rendkívüli tag (V-VI) 24 fő össz 166 fő	212	72	„Zenekör” működő: 21 pártoló: 12 össz: 33	„Vegyes énekkar” 68	Ifjúsági Segítő Egyesület: „tagja valamennyi növendék” (12. old) Cserkészcsapat: 48 fő (6 órs) Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: 222 fő
1923 /1924	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 109 fő rendkívüli tag (V-VI) 26 fő össz: 135 fő	202	61	„Zenekör” működő: 21 pártoló: 9 össz: 30	„Vegyes- kar” 84	Ifjúsági Segítő Egyesület: „tagja valamennyi növendék” (15. old) Cserkészcsapat: 54 fő (6 órs) Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: 200 fő
1924 /1925	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 85 fő rendkívüli tag (V-VI) 19 fő össz: 104 fő	nincs adat „V-VIII. minden református diák” (25. old)	Tornakör, majd „Tisza István Sportkör” néven	„Zenekör” működő össz- létszám: 26	„Vegyes énekkar” 62	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: „alsó 5 osztály minden növendéke” (26. old) Ifjúsági Segítő Egyesület:

			74 tag			„tagja valamennyi növendék” (25. old) Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: 264 fő Cserkészcsapat: 72 fő (3 órs)
1925 /1926	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 103 fő endkívüli tag (V-VI) 36 fő össz 139 fő	nincs adat „V-VIII. minden református diák” (28. old)	Tisza István Sportkör 173	„Zenekör” működő össz- létszám: 28	„Ifjúsági Énekkar” 42	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: „alsó 5 osztály minden növendéke” (30. old) Ifjúsági Segítő Egyesület: „tagja valamennyi növendék” (29. old) Cserkészcsapat: 72 fő (9 órs)
1926 /1927	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 78 fő rendkívüli tag (V-VI) 34 fő össz 122 fő	„V-VIII. minden református diák” (40. old) 232 fő	182	„Zenekör” működő össz- létszám: 25	Ifjúsági Énekkar 120	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: „alsó 5 osztály minden növendéke” (43. old) Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Cserkészcsapat: 98 fő (12 órs) Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: nincs létszám
1927 /1928	Arany János. Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 88 fő rendkívüli tag (V-VI) 18 fő össz 106 fő Természettudományi Szakosztály: 35 fő	„V-VIII. minden református diák” (46. old) 245	230	„Zenekör” működő össz- létszám: 20	Ifjúsági Énekkar 120	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 5 osztály minden növendéke Ifjúsági Takarékosági Egyesület: 304 fő Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Cserkészcsapat: 100 fő Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: nincs létszám
1928 /1929	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag(VII-VIII) 103 fő rendkívüli tag (V-VI) 49 fő össz 152 fő Természettudományi Szakosztály: 42 fő	Ifj Gyülekezet: nincs létszám „VI-VIII. minden református diák” (58. old)	220	„Ifjúsági Zenekar” működő össz- létszám: 24	Ifjúsági Énekkar 80	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 5 osztály minden növendéke Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Ifjúsági Takarékosági Egyesület: 250 főnek van betétje Cserkészcsapat: 120 fő

						Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület: nincs létszám
1929 /1930	<p>„Arany János Önképzőkör”: rendes tag(VII-VIII) 123 fő rendkívüli tag (VI) 26 fő össz 149 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály: nincs létszám</p>	<p>Ifj Gyülekezet: „VI-VIII. minden református diák” (47. old) 207 fő</p> <p>osztályonként Bibliakörök is alakultak teológus- hallgatókkal együtt (létszám nincs megjelölve, de vezetőségben is van 4 gimnazista)</p> <p>„A jelentkezés a Bibliakörökbe önkéntes volt ugyan, de a fiúk, sok elfoglaltságuk ellenére is szép számban jelentkez- tek.” (48. old)</p>	114	<p>„Zenekar” működő össz- létszám: 40</p>	Énekkar 146	<p>Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 5 osztály minden növendéke</p> <p>Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat: 151 fő együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p>
1930 /1931	<p>Arany János Önképzőkör: rendes tag(VII-VIII) 123 fő rendkívüli tag (VI) 26 fő össz 158 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály: nincs létszám</p>	<p>Ifj Gyülekezet: „VI-VIII. oszt növendékek” (47. old) nincs adat</p> <p>+ Bibliakör „10 Biblia-tanulmá- nyozó csoport, egy-egy körben 8- 10 növendék foglal- kozott a Biblia tanulmányozásával” (48. old)</p>	250	<p>Zenekar működő össz- létszám: 38</p>	Énekkar 95	<p>Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 5 osztály minden növendéke</p> <p>Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincsenek létszámadatak</p>
1931 /1932	<p>Arany János Önképzőkör: nincs teljes létszámadat, csak az önképzőköri vezetőség: 6 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály: nincs létszám</p> <p>Kis-önképzőkör „VI.b osztály elhatározásával” (58. old)</p>	<p>Ifj Gyülekezet: nincsenek adatok</p> <p>+ Bibliakör: 43 fő</p>	194	<p>Zenekar működő össz- létszám: 44</p>	Énekkar 103	<p>Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 5 osztály minden növendéke</p> <p>Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincsenek létszámadatak</p>
1932 /1933	<p>Arany János Önképzőkör:</p>	<p>Ifj Gyülekezet: nincsenek adatok</p>	147	Zenekar	Énekkar	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 6

	rendes tag (VII-VIII) 85 fő rendkívüli tag (V-VI) 17 fő össz 102 fő Természettudományi Szakosztály: 58 Kis-önképzőkör „V. osztályosokból” (39. old) nincs pontos létszám	Bibliakör 47 fő		működő össz- létszám: 45	120	osztály minden növéndéke (40. old) Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Cserkészcsapat: együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincsenek létszámadatak
1933 /1934	Arany János Önképzőkör: össz 159 fő Természettudományi Szakosztály nincs létszám Kis-önképzőkör 37	Ifj Gyülekezet: nincsenek adatok Bibliakör nincs pontos adat, csak: 7 csoportban működik (49. old)	146	Zenekar működő össz- létszám: 42	Énekkar 113	Ifjúsági Madárvédő Egyesület: alsó 6 osztály minden növéndéke (47. old) Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Cserkészcsapat: 73 + apródok 59 együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám
1934 /1935	Arany János Önképzőkör Természettudományi Szakosztály nincsenek létszámok Kis-önképzőkör 35	Ifjúsági Gyülekezet: nincs létszám	178	Zenekar működő össz- létszám: 44	Énekkar 123	Ifjúsági Madárvédelmi Egyesület: alsó 6 osztály minden növéndéke (54. old) Ifjúsági Segítő Egyesület:nincs létszám Cserkészcsapat: 123 + apródok 66 együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám
1935 /1936	Arany János Önképzőkör Természettudományi Szakosztály Matematikai Kör Kis-önképzőkör nincsenek létszámok	Ifj. Gyülekezet: nincs létszám Bibliakör „két II., két III. és a két IV. o. tanulói közül” (33. old)	216	Zenekar működő össz- létszám: 47	Énekkar 221 tanév végére 160	Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatak Cserkészcsapat:136 + apródok 65 együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám
1936 /1937	Arany János Önképzőkör: 222 fő ermészettudományi Szakosztály: 58 fő	Ifj. Gyülekezet nincs létszám Bibliakör 16 kör működött:	169	Zenekar működő össz- létszám: 44	Énekkar 110	Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatak Cserkészcsapat: 61

		<p>fentebb részletezve (81. old)</p> <p>kb. 300 fő alsó és felső osztályosok is</p>				+ apródok nincs létszám együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám
1937 /1938	<p>Arany János Önképzőkör: 227 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály: 52 fő</p> <p>Kis-önképzőkör 76 fő</p>	<p>Ifj Gyülekezet „VI-VIII. osztályú növendékeiből” (52. old)</p> <p>Bibliakörök: „intézetünk református vallású növendékeiből”: (53. old) 12 bibliakör 280 fő</p> <p>ebből I-VIII. oszt önként jelentkezett növendékeiből 10 kör 220 taggal</p> <p>+ külön az I-IV. oszt bentlakásos növendékeiből „kollégiumi kis bibliakör” (53. old) 40 taggal</p> <p>+ külön az V-VIII. oszt bentlakásos növendékeiből „kollégiumi nagy bibliakör” (54. old) 20 taggal</p>	236	Zenekar működő össz- létszám: 46	Énekkar 120	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatok</p> <p>Cserkészcsapat: 256 fő + apródok:nincs létszám együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p> <p>Diáklevelezés: 156 fő</p>
1938 /1939	<p>Arany János Önképzőkör: 138 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály 40 fő</p> <p>Rádió-kör Sakk-Kör Matematikai Kör nincsenek létszámok</p> <p>Kis-önképzőkör 64 fő</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet nincs létszám</p> <p>12 Bibliakör 260 taggal</p>	220	Zenekar működő össz- létszám: 35	Énekkar 139	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatok</p> <p>Aero Kör: 168 fő</p> <p>Cserkészcsapat: 240 fő + apródok nincs létszám együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p> <p>Diáklevelezés: kb. 280 fő</p>

1939 /1940	<p>Arany János Önképzőkör: 194 fő</p> <p>Természettudományi Szakosztály: 106 fő</p> <p>Történelmi Szakosztály: 15 fő</p> <p>Táj- és Népkutató Szakosztály: 15 fő</p> <p>Kis-önképzőkör 70 fő</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet nincs létszám</p> <p>Bibliakörök 274 fő</p>	nincs létszám	Zenekar működő össz- létszám: 31	Énekkar 126	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatok</p> <p>Aero Kör: 168 fő Matematikai Kör: 16 fő Diákkaptár: nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat: 236 fő + 69 kiscserkész együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p> <p>Diáklevelezés: kb. 180 fő</p>
1940 /1941	<p>Arany János Önképzőkör: nincs létszám</p> <p>Természettudományi Szakosztály: 40 fő</p> <p>Történelmi Szakosztály: 18 fő</p> <p>Táj- és Népkutató Szakosztály: 58 fő</p> <p>Kis-önképzőkör 50 fő</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet nincs létszám</p> <p>Bibliakörök 250 fő</p>	197	Zenekar működő össz- létszám: 30	Énekkar 129	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatok</p> <p>Aero Kör: nincs létszám Diákkaptár: nincs létszám (újságot 70 fő járátja)</p> <p>Cserkészcsapat: 216 fő + 69 kiscserkész együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p> <p>Diáklevelezés: kb. 50 fő</p>
1941 /1942	<p>Arany János Önképzőkör: nincs létszám</p> <p>Természettudományi Szakosztály: 22 fő</p> <p>Történelmi Szakosztály: 15 fő</p> <p>Táj- és Népkutató Szakosztály: 74 fő</p> <p>Kis-önképzőkör 52 fő</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet nincs létszám</p> <p>Bibliakörök 180 fő</p>	198	Zenekar működő össz- létszám: 29	Énekkar 90	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület Ifj Segítő Egyesület nincsenek létszámadatok</p> <p>Aero Kör: 25 fő 207. sz. Diákkaptár nincs létszám (újságot 25 fő járátja)</p> <p>Cserkészcsapat: 156 fő együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p> <p>Diáklevelezés: nincs létszám</p>
1942 /1943	<p>Arany János Önképzőkör: nincs létszám</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet</p>	150	Zenekar	Énekkar 122	<p>Ifj Madárvédelmi Egyesület nincs létszám</p>

	<p>Természettudományi Szakosztály: 20 fő</p> <p>Történelmi Szakosztály: 15 fő</p> <p>Táj- és Népkutató Szakosztály: 36 fő</p> <p>Kis-önképzőkör nincs létszám V. oszt. tanulóiból (39. old)</p>	<p>„V-VIII. osztályú növendékeiből” (35. old)</p> <p>Bibliakörök 297 tag</p>		<p>működő össz- létszám: 32</p>		<p>Repülő Kör: 32 fő 207. sz. Diákkaptár nincs létszám (újságot 25 fő járhatja, 249 részvényt váltottak)</p> <p>Ifj Segítő Egyesület nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat: 136 fő együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám Diáklevelezés: nincs létszám</p>
1943 /1944	<p>Arany János Önképzőkör: nincs létszám</p> <p>Színjátészó szakosztály nincs létszám</p> <p>Természettudományi Szakosztály nincs létszám</p> <p>Kis-önképzőkör nincs létszám V. oszt. tanulóiból (27. old)</p>	<p>Ifjúsági Gyülekezet „V-VIII. osztályú növendékeiből” (35. old)</p> <p>Bibliakörök nincs létszám</p>	nincs adat	<p>Zenekar</p> <p>működő össz- létszám: 28</p>	<p>Énekkar</p> <p>89</p>	<p>Ifj Segítő Egyesület Ifj Madárvédelmi Egyesület nincs létszám</p> <p>Repülő Kör: nincs létszám 207. sz. Diákkaptár nincs létszám</p> <p>Cserkészcsapat: 106 fő együttműködésben Ifjúsági Vöröskereszt Egyesülettel: nincs létszám</p>

**10.7. Önképzőköri tevékenységek rendje
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között**

10.7.1. Főgymnasiumi / Arany János Önképzőkör

1890/1891-től „Főgymnasiumi Önképzőkör”,
majd 1916/1917-től Arany János Önképzőkör,
közben 1922/1923 – 1928/1929. között „Arany János Ifjúsági Önképzőkör”

	létszám közgyűlések száma	szaválás	önálló művek készítése, „dolgozatok”	felolvasás	pályamunkák
1 8 8 8 / 1 8 8 9	„Gymnasiumi önképzőkör” 68 fő össz. 18 ülés	19 tag 36 szaválata „legtöbbször bírálok”: 2 fő	22 dolgozat: 19 vers, 2 próza, 1 fordítás prózában eredmények: „legsikerültebb dolgozatok”: 2 „legtöbbször” és „legjobb” bírálok „emlékkönyvbe írtak” „jegyzőkönyvileg megdicsértettek”	18 eredmény: „leggyakrabban felolvastak”:2 „legsikerültebben felolvastak”: 2	11 pályamű „jutalomra méltó” 6 „dícséretet kapott” 1 többi „nem találtatott jutalomra méltónak”
1 8 9 0 / 1 8 9 1	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 70 fő rendkívüli tag (V- VI) 53 fő össz 123 fő össz. 30 ülés	21 tag 51 szaválata: sikerült 12 középszerű 16 kevésbé sikerült 14 nem sikerült 9 „legtöbbször és legjobb eredménnyel” szaválók: 5 fő 2 komoly és 2 víg szavalat 1. díjas	„írásművek”: 34 3 tanulmány 3 műfordítás 3 prózai elbeszélés 26 vers	7 tag 10 felolvasása: 1 értekezés, 1 rajz, 6 elbeszélés, 2 műfordítás emlékkönyvbe írásra érdemes 5, dícséretben részesült 12 költemény, 2 tanulmány, 1 prózai elbeszélés többi „gyenge kísérlet, elvettett”	20 pályamű „jutalomra méltó” 6 „dícséretben részesült” 4 többi „jutalomra nem érdemesített”
1 8 9 1 / 1 8 9 2	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 96 fő rendkívüli tag (V- VI) 56 fő össz 152 fő össz. 31 ülés	25 tag 45 szaválata sikerült 10 középszerű 9 kevésbé sikerült 20 nem sikerült 6 „legtöbbször és legjobb eredménnyel” szaválók: 6 fő	„írásművek”: 43 3 tanulmány 2 műfordítás 38 költemény	10 tag 16 felolvasása: 3 beszély, 3 humoreszk, 7 értekezés, 3 költemény emlékkönyvbe írásra érdemes 5, dícséretben részesült 5 tanulmány, 10 költemény, 4 prózai elbeszélés	29 pályamű „jutalomra méltó” 10 „dícséretben részesült” 5 többi „jutalomra nem érdemesített”

		szavlati verseny külön tanév végén: komoly és víg szavlatok pénzjutalomért 7 szavaló díjazott, 1 dícséretben részesült 1 több díj „nem adatott”		többi mű „gyenge kísérlet”	
1 8 9 2 / 1 8 9 3	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 106 fő rendkívüli tag (V-VI) 42 fő össz 148 fő év végén 103 +50 = 153 össz. 22 ülés	19 tag 56 szavalata sikerült 12 középszerű 18 kevésbé sikerült 16 nem sikerült 10 tanév végén szavlati verseny: 7 komoly, 2 víg szavlat	27 költemény: 20 eredeti + 7 fordítás „bírálásban részt vettek”: 9 fő dícséret 8, elvetetett 16, bírálatlan 3	11 felolvasás: 5 beszély, 2 értekezés, 2 tanulmány, 1 színmű, 1 költemény	39 pályamű „jutalomra méltó” 8 „dícséretben részesült” 6 többi „jutalomra nem érdemesített”
1 8 9 3 / 1 8 9 4	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 93 fő + rendkívüli tag (V-VI) 54 fő össz 147 fő össz. 21 ülés + 1 Petőfi-emlékülés	24 tag 46 szavalata 10 sikerült 16 „középszerű” 7 kevésbé sikerült 13 nem sikerült „legtöbbször és legjobb eredménnyel” szavalók: 7 fő tanév végén szavlati verseny: 7 komoly, 3 víg szavlat „1. díj nem adatott ki”	28 költemény jegyzőkönyvbe íratott 3 eredeti + 2 fordítás jegyzőkönyvi dícséret 1, elvetetett 16, bírálatlan 3	7 felolvasás: 1 humoreszk, 2 novella, 2 drámai költemény „legtöbbször és legsikeresebben bíráltak”: 5 Petőfi-ünnepélyen további 5 szavlat ill. felolvasás	15 pályamű „jutalomra méltó” 4 „dícséretben részesült” 3 többi „jutalomra nem méltó” „buzdítás végett jutalmazandó” „elvetetett”
1 8 9 4 / 1 8 9 5	„Ifjúsági önképzőkör” rendes tag VII-VIII) 100 fő rendkívüli tag (V-VI) 78 fő össz 178 fő össz. 35 ülés	23 tag 48 szavalata „jegyzőkönyvi dícséret” 1 sikerült 12 „középszerű” 11 kevésbé sikerült 12 nem sikerült 4 „tudomásul vétetett” 8 „a szavlatásban kiténtek”: 6 fő	65 költemény emlékkönyvbe íratott 2 jegyzőkönyvi dícséret 5	8 tag 16 felolvasása: 12 elbeszélés, 2 költemény, 2 történelmi tanulmány „legtöbbször bíráltak”: 9 tanuló	29 pályamű „jutalomra méltó” 9 „dícséretben részesült” 1 többi „jutalomra nem méltó” Petőfi-ünnepély alkalmából óda-pályázat: 14 pályamű

		tanév végén szavalmati verseny: 4 komoly, 3 víg szavalmat			
1 8 9 5 / 1 8 9 6	„Főgymnasiumi ifjúsági önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 111 fő rendkívüli tag (V- VI) 50 fő össz 161 fő év végén 107 és 50 fő össz 157 fő össz. 41 ülés	18 tag 33 szavalmata: sikerült 8 középsikerű 6 kevésbé sikerült 3 nem sikerült 4 „tudomásul vétetett” 2 új alapszabály szerint: kitüntetés érdemel 2, dicséret 3, „tudomásul vétetett” 4, elvetetett 1 versenyszavalmatok „legsikerültebb szavalmatok”: 5 fő „legszorgalmasabb szavalmat-bírálok”: 6	benyújtva 40 „munka”, de selejtezés és visszavonás után 28 bíráltatott + 3 ellenbírálattal felolvasva 31 bírálat emlékkönyvbe íratott 6 (egy VII. o tanulónak 3 műve is) dicséret 4, tudomásul vétetett 1, elvetetett 13 „legszorgalmasabb bírálok”: 8 tanuló	14 tag felolvasása 24 ízben költemények és elbeszélések „legtöbbször és legnagyobb sikerrel olvastak fel”: 7 fő	20 pályamű „jutalomra méltó” 5 „dicséretben részesült” 2
1 9 0 0 1 9 0 1	„Főgymnasiumi önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 89 fő rendkívüli tag (V- VI) 44 fő össz 123 fő össz. 32 ülés	73 szavalmat: kitüntetés 9, dicséret 26, tudomásul vétetett 36, elvetetett 1 „legtehetségesebb és legszorgalmasabban működő” szavalmok: 18 versenyszavalmatok pályadíjakkal komoly és víg szavalmatok: „A szavalmat íránt való kedv és művészi előadás fejlesztése céljából” (72. old) „a szavalmatokat legszorgalmasabban bírálták”: 16 fő	benyújtva 33 „munka”: 6 tanulmány, 11 költemény, 8 széppróza, 2 színmű, 6 műfordítás emlékkönyvbe íratott 5, dicséret 14, tudomásul vétetett 9 3 bírálat emlékkönyvbe íratott 3 szabad előadás, amelyet jegyzőkönyvi köszönet ílett	Zenekörrel közös ünnepély március 15. alkalmából: szavalmatok, felolvasások, zeneművek előadásaival	27 pályamű díjazott: 12
1 9 0 1	„Főgymnasiumi önképzőkör” össz 128 fő	74 szavalmat: kitüntetés érdemel 4, dicséret 33,	benyújtva 42 „írásbeli munka” de selejtező bizottság is elvetett közülük	Zenekarral és Főiskolai Gyorsíró- egylettel közös jubileumi ünnepély felolvasásokkal,	23 pályamű díjazott: 10

1 9 0 2	össz. 33 ülés	tudomásul vétetett 37 versenyszavlatok: „legsikerültebben és legszorgalmasabban működő” szavatók: 12 fő „a szavatókat legszorgalmasabban bírálok”: 12 fő	emlékkönyvbe íratott 1, dicséret 9, „tudomásul vételre mélátott” 12 bírálatok emlékkönyvbe 1, dicséret 15, tudomásuk vétel 8 3 szabad előadás, jegyzőkönyvi köszönet	alkalmi beszédekkel, zeneszámokkal, vígjáték-előadással	
1 9 0 2 / 1 9 0 3	„Főgymnásiumi önképzőkör” rendes tag VII- VIII) 85 fő rendkívüli tag (V- VI) 45 fő össz 130 fő össz. 42 ülés	86 szavató: kitüntetést érdemel 16, dicséret 30, tudomásul vétetett 40 „legszorgalmasabban és legsikerültebben” szavatók: 14 fő „legszorgalmasabb” bírálok 13 fő versenyszavlat 4- szer elismerések: „megdicsérték” „jegyzőkönyvi köszönetben részesítették” össz 104 szavató + 7 szabad előadás: „jegyzőkönyvi köszönet” 6, tudomásul vétetett 1	benyújtva vagy felolvasva 74 „írásbeli munka”, 26 bírálattal selejtező bizottság elvetett 4-et 29 vers, 18 elbeszélés, 18 értekezés, 9 fordítás emlékkönyvbe íratott 3, jegyzőkönyvi köszönetben részesül 5, dicséret 4, tudomásul vétetett 17, elvetett 4	Zenekörrel közös ünnepély: Rákóczi- emlékünnepély ünnepélyekhez kapcsolódó beadvány: 15	23 pályamű díjazott: 9, dicséret: 2
1 9 0 4 / 1 9 0 5	„Főgimnáziumi önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 102 fő rendkívüli tag (V- VI) 86 fő össz 188 fő „az ifjúságnak tagadhatatlanul erősebb mértékben fölébredt érdeklődése,	71 szavató: kitüntetést érdemel 8, dicséret 28, tudomásul vétetett 35 megkülönböztetett kiemelés név szerint: „legszorgalmasabb és legügyesebb” szavatók: 9 fő	benyújtva vagy felolvasva 57 14 prózai mű, 36 vers, 7 műfordítás bírálat 37 de selejtező bizottság is elvetett közülük 5 verses művet ünnepélyekhez	„Ifjúsági olvasó” „Kellemes találkozó helye volt az ifjúságnak, a mellett a tagok ismeretkörét is szélesbítette a járatott lapok és folyóiratok révén (Debreceni Újság, Debreceni Független Újság, Magyarország, Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap, Pesti Napló,	56 pályamunka „oly menyiség, mely a kör történetében páratlanul áll” (81. old) díjazott: 11, dicséret: 8

	<p>mely az ideai tanévet szellemiekben is az önképzőkörnek egyik kiváló eredményű esztendejévé avatta.” (77. old)</p> <p>össz. 35 ülés</p>	<p>versenyszavlatok pályadíjakkal, komoly és víg szavlatok: 16 szavlat</p> <p>7 szabad előadás „különböző tudománykörekből választott tartalommal” (78. old)</p> <p>„sikerültebbek”: 6 szabad előadásokat és szavlatokat „legszorgalmasabban bíralták”: 13 fő</p>	<p>kapcsolódik és emlékkönyvbe is íratott Peleskey Sándor ifjúsági elnöknek a Csokonai-ünnepélyen mondott emlékbeszéde + 3 bírálát</p> <p>„írásbeli műveket legszorgalmasabban bíralták”: 8 tanuló</p>	<p>Debreceni Főiskolai Lapok, Vasárnapi Újság, Uj Idők, Kakas Márton, Magyar Nyelvőr.” (80. old)</p> <p>közös szereplések Csokonai halálának 100. évfordulójának emlékünnepélyén, aki „a debreceni főiskola első önképzőkörserű irodalmi társaságát ő alkotta meg barátai körében” (82. old)</p>	
19051906	<p>„Főgimnáziumi önképzőkör”</p> <p>rendes tag (VII-VIII) 91 fő rendkívüli tag (V-VI) 98 fő</p> <p>össz 189 fő</p> <p>össz. 36 ülés +1 ünnepély</p>	<p>95 szavlat: kitüntetést érdemelt 10, dicséret 43, tudomásul vétetett 42</p> <p>„legszorgalmasabb és legsikerültebb” szavlatok: 9 fő</p> <p>versenyszavlatok pályadíjakkal komoly és víg szavlatok: nyert 3</p> <p>7 szabad előadás „leginkább közérdekű történeti, széptani, társadalmi kérdésekről” (63. old): „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 4 tudomásul vétetett: 1</p>	<p>benyújtva vagy felolvasva 78: 23 prózai mű, 54 vers, 1 műfordítás</p> <p>selejtező bizottság elvetett 4 munkát bírálát 40</p> <p>ünnepélyekhez kapcsolódik és emlékkönyvbe is íratott Bánóczy Béla ifjúsági elnöknek a Bocskai-ünnepélyen mondott emlékbeszéde + 6 további művet + 3 bírálátot „legszorgalmasabb bírálók”: 13 tanuló</p>	<p>„Ifjúsági olvasó” „az ifjúság számára immár teljesen nélkülözhetetlenné vált.” (64. old) a tagok között zártkörű sakkversenyt is szerveztek</p> <p>közös ünnepély: Vörösmarty halálának 50 éves évfordulója + Bocskai-ünnepély: „ily erkölcsileg és anyagilag egyaránt sikerült ünnepélyt régen nem rendezett az önképzőkör. Nem pedig azért, mivel a műsor egyes számainak nem csupán előadói, hanem nagy részben szerzői is az ifjúság köréből kerültek ki, közönségét pedig a város társadalmának színe-java alkotta.” (66. old)</p>	<p>37 pályamunka</p> <p>díjazott: 15, dicséret: 4</p>
190661907	<p>„Főgimnáziumi önképzőkör”</p> <p>rendes tag (VII-VIII) 87 fő rendkívüli tag (V-VI) 97 fő</p> <p>össz 184 fő</p>	<p>80 szavlat: kitüntetést érdemelt 8, dicséret 26, tudomásul vétetett 46</p> <p>megkülönböztetett kiemelés név szerint:</p>	<p>benyújtva vagy felolvasva 35: 17 prózai mű, 17 vers, 1 műfordítás</p> <p>selejtező bizottság elvetett 3 munkát 27 bírálát</p>	<p>„Ifjúsági olvasó”: „Az olvasó fejlődését nagyban előmozdította az a körülmény, hogy a tanári kar az ifjúsági könyvtár alapjából évi 100 korona segéllyel járul hozzá az olvasó</p>	<p>26 pályamunka</p> <p>díjazott: 11, dicséret: 2</p>

	össz. 33 ülés + 1 ünnepély	„legszorgalmasabb és legsikerültebb” szavlatok: 8 fő versenyszavlatok pályadíjakkal komoly és víg szavlatok: nyert 3, dícséretben részesült 1 5 szabad előadás „leginkább történeti, irodalmi, társadalmi kérdésekről” (101. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 3 „dícséretet nyert”: 2	ünnepélyekhez kapcsolódik és emlékkönyvbe is íratott ifjúsági elnöknek a Fazekas- ünnepélyen mondott emlékbeszéde + 7 további művet + 2 bírálatot „legszorgalmasabb bírálok”: 13 tanuló	gyarapításához, melyért az ifjúság e helyen is kifejezi hálás köszönetét.” (101-102. old)	
1 9 0 7 / 1 9 0 8	„Önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 82 fő rendkívüli tag (V- VI) 91 fő össz 173 fő össz. 40 ülés + 1 ünnepély	83 szavlat: kitüntetést érdemel 13, dícséret 27, tudomásul vétetett 43 „szorgalmas és jó” szavlatok: 13 fő versenyszavlatok pályadíjakkal komoly és víg szavlatok: nyert: 3 szavlat dícséretben részesült 3 7 szabad előadás „történelmi és irodalmi kérdésekről” (86. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 2 dícséretet kapott: 1 „A kör felelevenített ez évben egy régi szokást: vitagyűlések tartását” (86. old) idei téma: Mária Terézia és II. József uralkodásának összehasonlítása	benyújtva vagy felolvasva 27: 9 prózai mű, 18 vers selejtező bizottság elvetett 2 munkát bírálat 25 emlékkönyvbe íratott 4 munka egyik: zenemű, melyet az egyik heti gyűlésen vonósnégyes-kar elő is adott „a heti gyűléseken szorgalmasan bíráltak”: 11 tanuló	„Ifjúsági olvasó”: „Látogatottsága, kivált a tél folyamán, nagy volt. úgy hogy a helyiség szűknek bizonyult. Ez évben a következő hírlapok és folyóiratok jártak: Vasárnapi Újság, Művészet, Uránia, A kor, Új idők, Természettudományi közlöny, Századok, Magyar nyelv, Magyar nyelvőr, Egészség, Szövétnék, Az újság, Pesti napló. Debreceni független újság, Főiskolai lapok, Kakas Márton.” (88. old) önképzőkori ünnepélyeken írásaival és azok felolvasásaival kitűnik: Karácsony Sándor pl. Árpád-díszgyűlésen „Árpád a pusztaszeri ünnepen” Drámai költemény	40 pályamunka díjazott: 15, dícséret: 11

		2 tanuló adta elő „A vitagyűlés a tanárikar több tagjának jelenlétében, nagy érdeklődéstől kísérve folyt le.” (86. old)			
1 9 0 8 / 1 9 0 9	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 92 fő rendkívüli tag (V-VI) 76 fő össz 168 fő össz. 42 ülés + 1 ünnepély	81 szavalat: kitüntetést érdemel 12, dicséret 33, tudomásul vétetett 33, elvetett 3 „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 10 versenyszavالاتok pályadíjakkal komoly és víg szavالاتok: 3 szavalat nyert, 2 dicséretben részesült 4 szabad előadás „egészségtani és irodalmi kérdésekről” (78. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 1 dicséretet kapott: 2	benyújtva vagy felolvasva 25 ebből prózai mű 7, közöttük 1 értekezés, többi verses 18 sejlező bizottság elvetett 3 munkát (2 plágum miatt 78. old) bírálat 22 emlékkönyvbe íratott 6 munka és 1 bírálat, dicséret 1 „a heti gyűléseken legszorgalmasabban bíráltak”: 10 tanuló	önképzőköri ünnepélyeken írásaival és azok felolvasásaival is kitűnik: Karácsony Sándor VII. oszt. tanulóként és önképzőköri alelnökként „Ifjúsági olvasó”: a tanári-kartól e célra kijelölt helyiségben az önképzőkör tartja fenn „Az olvasót az ifjúság nagy számban látogatta.” (90. old)	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 9 dicséret: 6 Karácsony Sándor 3 pályamunkájával is pénzjutalmat kap + 1 pályamunkájáért dicséretet „Szele György VIII. o. t. dolgozatát a bíráló bizottság és a felülbíró szaktanár: dr. Szabó Márton oly kiválóan ítélték, hogy a kör a 30 koronát tevő díjat felemelte 50 koronára s így fejezte ki elismerését a pályamű írójának.” (79. old)
1 9 0 9 / 1 9 1 0	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 92 fő rendkívüli tag (V-VI) 80 fő össz 172 fő össz. 38 ülés + 1 ünnepély	56 szavalat: kitüntetést érdemel 7, dicséret 35, tudomásul vétetett 38, elvetett 1 „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 10 versenyszavالاتok pályadíjakkal komoly és víg szavالاتok: nyert: 5 szavalat dicséretben részesült: 2	benyújtva vagy felolvasva 30 ebből prózai mű 14, verses 16 emlékkönyvbe íratott 2, dicséret 9, tudomásul vétetett 13, elvetett 2 sejlező bizottság elutasít 1 munkát 26 bírálat: emlékkönyvbe íratott 3, dicséret 10, tudomásul vétetett 8,	március 15-i ünnepély felolvasásai: emlékkönyvbe írva: az elnök beszéde és Karácsony Sándor Mikszáthfalva c. novellája Bethlen-emlékünnepen előadásra kerül Karácsony Sándor által írt jelenet	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 19 dicséret: 7 folyóirat-lapszámok: 1 Karácsony Sándor 3 pályamunkájával is pénzjutalmat kap + 1 pályamunkájáért dicséretet

		8 szabad előadás „társadalomtudományi és irodalmi kérdésekről” (88. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 2 dicséretet kapott: 6	elvetett 1 felülbírálat dicsérete 2 „a heti gyűléseken szorgalmasan bíráltak”: 7 tanuló		
1 9 1 0 / 1 9 1 1	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII.) 95 fő rendkívüli tag (V-VI) 69 fő össz 164 fő össz. 32 ülés	38 szavaltat: kitüntetést érdemelt 5, dicséret 19, tudomásul vétetett 14 „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 12 versenyszavaltatok pályadíjakkal komoly szavaltatok: nyert 3 szavaltat 3 szabad előadás „elektrotechnikai és történelmi kérdésekről” (64. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 1 dicséretet kapott: 1	benyújtva 48, felolvasva 35: 3 történelmi és irodalomtörténeti tanulmány, 7 elbeszélés, 25 verses mű 26 bírálat: emlékkönyvbe íratott 2, dicséret 9, tudomásul vétetett 13, elvetett 2 selejtező bizottság elutasít 13 munkát „a heti gyűléseken élőszóval a legszorgalmasabban bíráltak”: 13 tanuló	Katona József emlékére szervezett díszgyűlésen és márc 15-i ünnepélyen mondott beszéd + 7 mű és 4 bírálat emlékkönyvbe írva „Ifjúsági olvasó”: a tanári-kartól e célra kijelölt helyiségben az önképzőkör tartja fenn „Az olvasót az ifjúság nagy számban látogatta.” (66. old)	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 13 dicséret: 3
1 9 1 1 / 1 9 1 2	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 93 fő rendkívüli tag (V-VI) 62 fő össz 155 fő össz. 23 ülés	17 szavaltat: dicséret 7, tudomásul vétetett 10 „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 10 2 szabad előadás Ferrot számtudós rendszeréről és alumíniumról: jegyzőkönyvi köszönetben részesült	benyújtva 18, felolvasva 15 selejtező bizottság elutasít 3 munkát 11 bírálat emlékkönyvbe íratott 4 bírálat + 3 vers „a heti gyűléseken élőszóval a legszorgalmasabban bíráltak”: 12 tanuló		„Az önképzőköri élet fennakadása következtében a meghirdetett pályatételek érvénye is megszűnt erre az iskolai évre.” (75. old)
1 9 1 2	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 87 fő	68 szavaltat: kitüntetést érdemelt 14, dicséret 24,	benyújtva 37, felolvasva 35 emlékkönyvbe íratott 10,	új önképzőköri tevékenység: „Ismertető estek”	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 13

1 9 1 3	rendkívüli tag (V-VI) 61 fő össz 148 fő össz. 31 ülés + 1 ünnepély	tudomásul vétetett 30 „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 11 versenyszavlatok pályadíjakkal komoly és víg szavlatok: 21 szavlat hangzott el, 4 nyert 5 szabad előadás „fizikai kérdésekről” (91. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 4 tudomásul vétetett 1	dicséret 18, tudomásul vétetett 3 31 bírálát: emlékkönyvbe 3, dicséret 11, tudomásul vétetett 4 selejtező bizottság elutasít 6 munkát „a heti gyűléseken élőszóval a szorgalmasan bíráltak”: 16 tanuló heti gyűléseken hegedű-számokkal szerepelnek: 6 fő, akik jegyzőkönyvi köszönetet kaptak	„részben a magyar, részben a külföldi modern irodalom egy-egy nevezetesebb alakjának bemutatására. Ilyen irodalmi estéket ebben az évben rendezett először az Önképzőkör és már az első előadáskor is kitűnt a megnyilatkozó nagy érdeklődésből, mennyire szükségét érzik maguk a tagok is hasonló fajta irodalmi ismertetőknak.” (92. old) idei tanévben: Babits Mihály, Maurice Maeterlinck, Ibsen	dicséret: 2 „A záró gyűlést másik főtárgya a pályadíjak kiosztása volt, melyet Dr. Csűrös Ferenc felügyelő tanár teljesített, aki záróbeszédében különös örömeinek és meglegedésének adott kifejezést azon eredményes és szép sikerekkel járó munkálkodás felett, melyet az önképzőkör ifjúsága ebben az iskolai évben ... végzett s melyben főleg az ifjúság tisztviselőinek buzgósága, az egyes tagok kötelességtudása, az önképzőkör összes szerveinek békés, harmonikus együttműködése hozta meg az örvendetes eredményt.” (96. old)
1 9 1 3 / 1 9 1 4	„Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 82 fő rendkívüli tag (V-VI) 66 fő össz 148 fő össz. 28 ülés + 2 ünnepély	54 szavlat: kitüntetést érdemel 9, dicséret 20, tudomásul vétetett 23, elvettett 2 szavlat „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 12 versenyszavlatok pályadíjakkal 12 szavlat: nyert 3 3 szabad előadás „fizikai kérdésekről” (145. old) „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”: 2 tudomásul vétetett: 1	benyújtva 33 selejtező bizottság elutasít 7 munkát emlékkönyvbe íratott 2, dicséret 13, tudomásul vétetett 11 bírálát 26 ebből emlékkönyvbe 5 bírálatokban „szorgalmat fejtett még ki” 2 fő „a heti gyűléseken szorgalmasan bíráltak”: 11 tanuló	ismertetés: 2 könyv- és festészeti ismertetés „tudomásul vette” a kör heti gyűléseken Zenekör is fellép, „jegyzőkönyvi köszönetet” kaptak az előadók kiemelt esemény: Antigoné-színielőadás	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 10 dicséret: 2

1 9 1 4 / 1 9 1 5	rendes tag (VII- VIII) 78 fő rendkívüli tag (V- VI) 64 fő össz 142 fő össz. 29 ülés + 2 ünnepély	38 szavaltat: kitüntetést érdemel 7, dicséret 19, tudomásul vétetett 11, elvetetett 1 szavaltat „szorgalmasan és sikerrel” szavaltak: 9 versenyszavaltatok pályadíjakkal komoly és víg szavaltatok: nyert 3 + „a kör jutalmul kiküldött” két VIII. o. tanulót ünnepélyen való szereplésre 3 szabad előadás „fizikai kérdésekről” (67. old) mind „jegyzőkönyvi köszönetben részesítette”	benyújtva 35 selejtező bizottság elutasít 9 munkát emlékkönyvbe íratott 4, kitüntetést kapott 1, dicséret 7, tudomásul vétetett 3, jegyzőkönyvi köszönet 3 20 bírálat: emlékkönyvbe 2 dicséret 11 tudomásul vett 7 „Írásbeli bírálatok szerkesztésében szorgalmat fejtett még ki” 2 fő „a heti gyűléseken szorgalmasan bíráltak”: 9 tanuló „ismeretterjesztő felolvasásokat tartottak”: 4, jegyzőkönyvi köszönetben részesültek	felolvasás: 2 irodalomtörténeti és aesthetikai felolvasás 5 fő „a tanulságos felolvasásokat a kör köszönettel fogadta” (68. old) a heti gyűléseken és ünnepélyeken „a tagok zeneszámokkal is szerepeltek: a kör kitüntetéssel jutalmazta 5 fő, jegyzőkönyvi köszönetet kapott 1 a kórházzá átalakított kollégium énektermében, az ott lévő lábadozó katonáknak két műsoros délutánt rendezett: szavaltatokkal, zeneszámokkal és felolvasásokkal (70. old) „Ifjúsági olvasó”: „Az önképzőkör a mélyebb és szélesebb körű önképzés céljá- ból ifjúsági olvasót tart fenn.” (68. old)	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 7 dicséret: 4
1 9 1 6 / 1 9 1 7	„Arany János Önképzőkör” rendes tag (VII- VIII.) 80 fő rendkívüli tag (V- VI) 48 fő össz 128 fő össz. 28 ülés + 3 ünnepély	32 szavaltat „szorgalmasan és kitüntetéssel” szavaltak: 8 tanuló „Az ünnepélyek, a közönség előtti szereplések az ifjúsági egyesületek értékmutatói.” (56. old)	benyújtva 24: emlékkönyvbe íratott 1 bírálat és 2 vers, dicséret 17, tudomásul vétetett 5 Arany János születésének 100. évfordulója alkalmából: „Ez ünnepéllyel kapcsolatban Önképzőkörünk hivatalos, címéül az „Arany János Önképzőkör” nevet vette föl.” (58. old)	„ismertetést tartottak” művészeti témákban (56. old) 2 fő 3 ismertetése + szabadelőadás 2 fő „jegyzőkönyvi köszönetet kaptak” „a heti gyűlések élénkítésére zeneszámokat is felvett a kör műsorára, „különösen nagy sikert arattak”: 4 fő „a nagy tetszéssel fogadott számokat köszönettel jutalmaz- ta a kör” (56. old)	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 9 dicséret: 1
1 9	„Arany János Önképzőkör”	14 szavaltat:		ismeretterjesztő felolvasások:	

1 7 / 1 9 1 8	csak a vezetőség + „választmányi tagok” kerültek lejegyzésre: 12 fő tanév közben besorozás miatt személyek cserélődtek össz. 19 ülés	kitüntetett 4, dícséretet kapott 2, tudomásuk vett 5, elvetett 3 szabad előadások: „Az égi testekről” vetített képekkel, „Az idealizmus haszna a realizmus felett”	4 fő, több alkalommal „a heti gyűlések élénkítésére zeneszámokat is felvett a kör műsorára, „különösen nagy sikert arattak”: 4 fő „működésüket köszönettel jutalmazta a kör” (30. old)	benyújtott pályamunkák száma nincs rögzítve díjazott: 2
1 9 1 8 / 1 9 1 9	53 rendes + 96 rendkívüli tag megterhelő háborús helyzet + spanyol influenza	„A kör, amennyire a rendkívüli viszonyok, kényszerű iskolai szünetek megengedték, tartott hetenként egy-egy alkalommal üléseket, amelyeken szavالاتok, zene- és énekszámok, felolvasások, szabadelőadások, valamint ezek bírálatai voltak a műsorszámok. Ez évben a VI. o. tanulók jobban be akarván folyni az Önképzőkör munkájába, szavazati jogot kértek a tanári kartól, valamint a kör keretében külön Természettudományi Szakosztály létesítésére is engedélyt kértek. A kérést a tanári kar teljesítette is, s ennek értelmében a kör alapszabályait módosították még ez évben.” (12. old)		
1 9 1 9 / 2 0	„Önképzőkör” össz. 146 fő	„A kör tartott hetenként rendszeres üléseket, melyeken a tanulók szavالاتokkal, ének- és zeneszámokkal, felolvasásokkal, szabadelőadásokkal és azok bírálataival szerepeltek. A kör rendezésében ünnepelték meg március 15-ét az intézet tornatermében, amelyen az ünnepi beszédet a kör felügyelő tanára mondotta, az ének- és zenekar hazafias ének- és zeneszámokkal szerepelt. Előadtak még a kör tagjai Bánk bán-ból részleteket is, amelyet Bihari Ákos színművész rendezett és tanított be. Az ünnepélyen befolyt 604 K tiszta jövedelemnek felét az Önképzőkör javára, felét pedig a szegénytanulók segélyezésére fordították.” (46. old)		
1 9 2 0 / 2 1	„Önképzőkör” össz. 154 fő ülések: „hetente”	„Tartott a kör hetenként, rendszeresen szombat délutánonként az énekeremben összejöveteleket, amelyen a tanulók szavالاتokkal, szerzett versekkel, ének- és zeneszámokkal, pályatételekkel, szabadelőadásokkal és azok önálló bírálataival szerepeltek.” (82. old) + irodalmi ünnepély aleánynevelő intézet tanulóival		
1 9 2 1 / 1 2 2	„Arany János Ifjúsági Önképzőkör” csak a vezetőség + „választmányi tagok” kerültek lejegyzésre: 6 fő össz. 28 ülés + 2 ünnepély	„A kör működése szavالاتokból, jelenetek-, zene- és énekszámok előadásából, szabadelőadásokból, felolvasásokból, költemények írásából és bírálatából állott. Ezekben a kör tagjai dicséretreméltó tevékenységet fejtettek ki.” (19. old) versenyszavالاتok „szélesebbkörű önképzés céljából” olvasóterem (19. old) folyóiratai: Szózat, Egyetértés, Új Idők, Természettudományi Közöny, Uránia, Századok, Budapesti Szemle		pályakiírások: eredeti költemény, novella, magyar irodalom, történelem, latin, német, görög nyelv, számtan, fizika, művészeti rajz „A pályázatok eredménye kielégítő.” (19. old)
1 9 2 2 / 1 9 2 3	„Arany János Ifjúsági Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII) 142 fő rendkívüli tag (V-VI) 24 fő össz 166 fő össz. 20 ülés	szavالاتi és zeneversenyek (nincs részletesebb összegzés 11–12. old) „szélesebbkörű önképzés céljából” olvasóterem fenntartása (12. old)		„Kitűzött 8 pályatételt, mely eredményre vezetett” (11–12. old)

1 9 2 3 /	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 109 fő rendkívüli tag (V- VI) 26 fő össz 135 fő	37 szavalat szavlati verseny	15 „eredeti művek” (14. old) 22 bírálat	8 felolvasás zeneművek előadása zeneversenyek	6 pályatételre 8 pályamű díjazott: 5
1 9 2 4 /	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 85 fő rendkívüli tag (V- VI) 19 fő össz 104 fő össz. 29 ülés	Munkálkodása kiterjedt szavlatokra, eredeti művek, bírálatok, felolvasások írására és zeneművek előadására. A Jókai-centennáriummal kapcsolatban, az ő munkásságának minden irányú méltatásául, különösen nagyszámú felolvasásokat tartottak a kör tagjai. Ez évben aktuális irodalmi témákról szóló szabadelőadásokkal is fejlesztették előadóképességüket. Szerepeltek az október hó hatodik, március hó tizenötödiki, továbbá a Mácsai Sándor emlékére és a Jókai születésének 100 éves fordulójára rendezett ünnepélyeken. Évzáró díszközgyűlést május 10-én a tanárikar és szép számú közönség jelenlétében gazdag programmal tartotta meg a kör.” (24. old) utalás Természettudományi Szakosztályra, de tevékenységi megjelölés nincs			7 pályatétel (köztük zongora- és hegedűszóló) díjazott: 16
1 9 2 5 /	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 103 fő rendkívüli tag (V- VI) 36 fő össz 139 fő össz. 23 ülés	„Munkálkodása kiterjedt szavlatokra, eredeti prózai és verses művek, bírálatok, felolvasások írására, szabadelőadások tartására és zeneművek előadására. Emlékkönyvbe íratott a kör 1 verset, 1 felolvasást, 2 bírálatot, kitüntetett 1 szabad előadást és 8 zenei előadást. Tartott 2 szavlat- és 1 zeneversenyt.” (27-28. old) „Különösen ki kell emelnünk és teljes dicsérettel jutalmaznunk azt a ritka tevékenységet, melyet a kör elnöke a. Szabo Zoltán sok oldalú sikeres munkásságával kifejtett az önképzés terén. Ez a tehetséggel párosult, odaadó önképzés azt a dicsőséget is meghozta neki és vele együtt intézetünknek, hogy Budapesten az országos középiskolai tanulmányi versenyben részt vévén, a fizikából 5 egységgel második helyen győzelmet aratott.” (28. old)			7 pályatétel díjazott: 4
1 9 2 6 /	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 78 fő rendkívüli tag (V- VI) 34 fő össz 122 fő össz. 20 ülés	22 szavlat: kitüntetést érdemel 7, dicséret 11, „elfogad” 4 (38. old) versenyszavlatok pályadíjakkal: „első helyre méltatták” 6 fő 1 víg monológ: „elfogadva”	benyújtva 15 vers selejtező bizottság elutasít: 4 emlékkönyvbe íratott 3, dicséret 6, tudomásul vétetett 2 1 „hangulatkép”: emlékkönyvbe íratik írásos bírálatok: 5 emlékkönyvbe íratik 10 megdicsérve, 1 elfogadva	5 felolvasás: megdicsérve 3, elfogadva 2 1 műfordítás: megdicsérve 2 eredeti zenedarab megdicsérve elhangzott még 4 ének, 5 hegedű, 10 zongora, 2 gordonkaszám eredmények: kitüntetve 10, megdicsérve 8, elfogadva 3 zeneverseny szereplő- it is „érdemesítették” (39. old)	pályázati kiíráson díjazott: 9 Természettudományi Szakosztály: „az ülések színvonalának igazi tudományos magaslatra való emelése a következő évek feladata lesz.” (39. old)

1 9 2 7 / 1 9 2 8	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 88 fő rendkívüli tag (V- VI) 18 fő össz 106 fő össz. 24 ülés Természet- tudományi Szakosztály 35 fő	25 szavalat: kitüntetést érdemel 8, dicséret 13, „elfogad” 4 (45. old) „szavaló- és zeneversenyek” (45. old) versenyszavالاتok pályadíjakkal komoly és víg szavalat: 7 fő	benyújtva 11 vers: emlékkönyvbe íratott 3, dicséret 6, tudomásul vétetett 1, elvetve 1 17 írásos bírálát: 4 emlékkönyvbe íratik 11 megdicsér, 2 elfogadva	8 felolvasás és értekezés: emlékkönyvbe íratik 1, megdicsérve 6, 1 „felett napirendre tért” (45. old) 12 eredeti zeneszám, köztük 5 zenekari szám kitüntetve 5, megdicsérve 6, elfogadva: 1 1 énekszám, melyet a kör kitüntetett	pályázati kiírás díjazott: 11 új programpont: sakkverseny Természet-tudományi Szakosztály: „nagyban emelte a szakosztály színvonalát Szabó Zoltán bölcsészettan- hallgató előadása is, aki mint a szak- osztály régi elnöke, vendégként tartott felolvasást annak egyik ülésén” (46. old)
1 9 2 8 / 1 9 2 9	Arany János Ifjúsági Önképzőkör rendes tag (VII- VIII) 103 fő rendkívüli tag (VI.) 49 fő össz 152 fő össz. 22 ülés + 4 ünnepély Természet- tudományi Szakosztály: 42 fő	30 szavalat: kitüntetést érdemel 10, dicséret 11, „elfogad” 9 versenyszavالاتok pályadíjakkal komoly és víg szavalat: „elsők lettek” pénzdíjazással: 4 fő	benyújtva 16 vers selejtező bizottság elutasít: 2 emlékkönyvbe íratott 2, dicséret 8, „elfogad”: 4 írással bírálatok: 22 emlékkönyvbe íratik 7 megdicsérve 13 elfogadva 2	12 felolvasás, közülük emlékkönyvbe íratott 3, megdicsérve 7, „elfogadásra méltatva” (57. old) 2 10 zeneszám köztük 3 zenekari kitüntetve 5, megdicsérve 3 zeneverseny 2 fő díjazott, zongorából első helyezett külön kiemelést kap	pályázati kiírás díjazott: 19 Természet-tudományi Szakosztály: „A szakosztály működése ebben az évben öröndetes javulást mutatott, mit ...az előadások nívója bizonyított. Az elhangozott előadások és felolvasások mind a természetudomá- nyok köréből voltak, melyeket a tagok résztint kitüntetésre, résztint dicséretre ajánlottak.” (58. old)
1 9 2 9 / 1 9 3 0	„Arany János Önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 123 fő rendkívüli tag (VI.) 26 fő össz 149 fő össz. 16 ülés	20 szavalat: kitüntetést érdemel 10, dicséret 11, „elfogadva” 9 versenyszavالاتok pályadíjakkal: 2 komoly 2 víg szavalat	benyújtva 14 vers, selejtező bizottság elutasít 3 2 műfordítás német nyelvből 14 írásos bírálát	15 felolvasás Természet-tudományi Szakosztály előadásai és felolvasásai: kitüntetés 9, dicséret 3, „elfogadva” 1	díjazott: 16 9 zeneszám zeneverseny díjazottjai: hegedű: 2, zongora: 2
1 9 3 0 / 1 9 3 1	„Arany János Önképzőkör” rendes tag (VII- VIII) 123 fő rendkívüli tag (VI) 26 fő össz 149 fő	20 szavalat „különösen a fiatalabbak tüntek ki” (46. old)	benyújtott versek mindegyike bírálatra került dicséret 25 + emlékkönyvbe írási kiemelést kaptak	„mélyebben szántó tudományos felolvasások” „változatos és nívós műsor” (46. old) alkalmanként 2 zeneszám is érkezett	„Az évi működést tekintve több irányban öröndetes javulás, az elmúlt évek eredményeit figyelve, nagy nívóbéli emelkedés tapasztalható. Különösen szembetűnő ez a

				Természettudományi Szakosztály 11 felolvasás + 4 szabadelőadás: „megdicsértetett” 4, „kitüntetés nyert” 7, „jegyzőkönyvi köszönetet nyert” 1, elfogadott 1	fejlődés a kör zenei életében, mivel az idén soha nem tapasztalt számmal szerepeltek hegedűseink és kiváló zongorázóink” (45–46. old)
1 9 3 1 / 1 9 3 2	„Arany János Önképzőkör” nincs létszám össz. 16 ülés „Kis- önképzőkör” „Az 1931-32. évi VI. b) osztály növendékei elhatározták, hogy ú. n. Kis-önképzőkört alakítanak. Céljük volt, hogy eredményesebben szerepelhessenek a nagy Önképzőkör előtt.” (58. old) 2 ülés szavalatok, bírálatok, hegedűszámokka 1 pályázataik: vers, elbeszélés, novella írása pénzjutalom: 4 fő	szavalatok + VI. oszt színielőadása: „A VI. b) osztályúak azonban — dicséretükre legyen mondva — színdarabból is adtak elő részletet; mégpedig Bánk bán II. felvonását kitüntetéssel.” (57. old) 20 komoly + 2 víg szavalat eredmények: 12 kitüntetés, 9 dicséret, 1 elfogadás	„Az írásbeli munkák bírálatokból, felolvasásokból, versekből és elbeszélő munkákból kerültek ki.” (57. old) 25 bírálat, eredményeik: 11 emlékkönyvbe írás, 14 dicséret „A bírálatok magas színvonalon állottak. Egyik-másik önképzőköri viszonylatban szinte komoly kritikai mű.” (57. old) 24 vers: „nagyreszt modern és szabad vers” (57. old) eredményeik: 7 emlékkönyvbe írás, 6 dicséretre méltó, 10 elfogadás 9 elbeszélő munka eredményeik: 3 emlékkönyvbe írás, 4 dicséretre méltó, 2 nem bírálatot	5 felolvasás: „A felolvasások részint könyvismertetések, részint értekezések voltak. ... Ezekre is nagyreszt ugyanaz áll, ami a bírálatokra. Könyvismertetés eddig még nem is szerepelt műsorunkban; ebben az évben honosodott meg.” (57. old) eredményeik: 3 emlékkönyvbe írás, 1 dicséretre méltó „Ifjúsági olvasó”: „Olvasókönyvünk folyóiratai és napilapjai is sok olvasóra találtak az idén” (57. old) Természettudományi Szakosztály: „ülés szakelőadások tartásával s az azokat kísérő bemutatásokkal, szemléltetőképekkel nívós tudott lenni.” (58. old) Édes Gergely „Eredeti oktató meséi” kiadása	„önképzőköri szellemi életnek a tavalyinál magasabb fokára érkezett el ... Kvalitás és kvantitás szerencsés találkozása eredményezi, hogy a Kör bírálói az idén jóval szigorúbb mértéket alkalmaznak” (56. old) összesen 126 szám eredményességük: 64 kitüntetés és emlékkönyvbe írás, 10 jegyzőkönyvi köszönet, 37 dicséret zenei élet: „A Kör zenei életében már a múlt év emelkedést jelentett. Mi a múlt évi nívót megtartottuk, sőt emeltük is.” (56-57. old) hegedű-, zongoraszóló + zenekari számok min. 2-3/ülés eredményességük: 27 kitüntetés és emlékkönyvbe írás, 9 jegyzőkönyvi köszönet, 3 dicséret
1 9 3 2 / 1 9	„Arany János Önképzőkör” rendes tag (VII-VIII.) 85 rendkívüli tag (V-VI) 17 fő össz 102 fő	13 szavalat, 1 melodráma, 2 kisebb drámai jelenet szaválóversenynek csak 2 díjazottja kerül kiemelésre	112 szereplés: 20 versfelolvasás vagy jelíges vers – ebből 4 nem érdemes bírálatra 27 zenei szereplés:	14 novellafelolvasás, mind bírálatra került „Az Önképzőkör ... az iskolán kívüli önművelést tűzte ki főcéljául. Péter Zoltán felügyelő tanár lelkes	11 pályatétel 40 pályamű díjazott: 17 Ifjúsági Madárvédő Egyesület is kiír

3 3	<p>össz. 23 ülés</p> <p>Természet-tudományi Szakosztály: előadást tartottak, pl. A jövő energiaforrásai, „A repülőgép és léghajó fejlődése a nagy háború előtt”, A repülőgép és léghajó fejlődése a nagy háború után”, Bolyai János „Ezek közül minden előadás a lehető legnagyobb érdemfokot nyerte.” (38. old)</p>	<p>Kis-önképzőkör:</p> <p>„A tagok szerepeltek önálló vers, novella, műfordítás, dal, költemény, szavalt, zene, ismertetés és bírálat számokkal. Szavaltversenyt rendezett” (39. old) díjazottak: 3 fő</p>	<p>„Önképzőkörünk ez évi működése különösen a zene művelésében válik ki.” (37. old)</p> <p>9 szóló: zongora, hegedű, 4 hegedűduó, 8 vonósnégyes 2 ének</p> <p>eredményeik: kitüntetve 18szereplés</p> <p>18 írásbeli munka emlékkönyvbe írása 27 dicséretre méltó, 14 „elfogadás” elvetés nincs</p> <p>kiemelve: 9 „nem tag” is szerepelt, jegyzőkönyvi köszönetet kapnak</p>	<p>vezetésével a kör munkássága a múlt évit felülmulta.” (37. old)</p> <p>Dóczy-leányiskola növendékeivel közös színelőadás, nyíregyházi „Kossuth Lajos” ev. reál gimnázium „Bessenyei” önképzőkörével való kapcsolatépítés</p>	<p>pályázati lehetőségeket:</p> <p>négy alsó osztály részére: „A növények virágzása és a vonuló madarak érkezése az idei tavaszon.” Csakis saját megfigyelések jöhetnek számításba! felső osztályok részére: A fásítás és erdősítés jelentősége az Alföldön.” (41. old)</p>
1 9 3 3 / 1 9 3 4	<p>„Arany János Önképzőkör”</p> <p>össz 159 fő</p> <p>össz. 32 ülés</p> <p>Kis-önképzőkör:</p> <p>37 rendes tag közül 15 szerepelt 53 műsorszámmal</p>	<p>szavaltat: 2 díjazás kerül név szerint kiemelésre</p>	<p>130 szereplés, ebben 32 versfelolvasás + 4 jeligés vers</p> <p>zenei szereplések: 24 szóló: zongora, hegedű, tárogató, fuvola, cselló 26 vonósnégyes 9 duó, trió, „cigánosan alakított zeneszám” (44. old), szalonzenekar 4 énekszám</p> <p>eredményeik: 36 szereplés kitüntetésben részesül emlékkönyvbe írás 32 köztük 2 önálló szerzeményű zenemű dicséretre méltó 36, „elfogadás” 9 elvetés nincs</p> <p>kiemelve: 3 „nem tag” is szerepelt, jegyzőkönyvi köszönetet kapnak</p>	<p>29 felolvasás: novella, elbeszélés, karcolat mind bírálatra került</p>	<p>12 pályatétel 50 pályamű</p> <p>díjazott: 19</p> <p>Természettudományi Szakosztály:</p> <p>7 rendes ülés 3 felolvasás 4 szabadelőadás 4 nyilvános előadás</p> <p>„A felolvasások és előadások tárgyai legnagyobb részben a modern technikai vívmányok körét, kisebb részben általános természettudományi kérdéseket öleltek fel.” (45. old)</p>

			hitvita: Krisztus és az egyetemes testvériség címmel		
1 9 3 4 / 1 9 3 5	<p>„Arany János Önképzőkör”</p> <p>nincs létszám</p> <p>össz. 17 ülés cél: minél változatosabbak legyenek az ülések, egyszerre 5-6 előadás</p> <p>Természet-tudományi Szakosztály: 3 szabadelőadás kísérletekkel egybekötve, 2 vetítettképes előadás, 7 felolvasás „Az előadók közül Weszprémy Barnát kell külön megdicsérnünk a középiskolát jóval felülmúló kísérletekkel egybekötött előadásaiért.” (52. old)</p>	<p>2 egyfelvonásos vígjelenet 1 melodráma paródia, 2 humoros kritika</p> <p>Dóczy-leánynevelővel közös színielőadás</p> <p>„komoly sikerrel a latin és görög nyelvű darabok, valamint szavatok, zenekari és énekkari számok előadásával.” (51. old)</p> <p>„A kör egyik ülésének keretében Madách emlékünnepelet tartottunk, amikor is „Az ember tragédiájá”-ból adtunk elő részleteket, amit szavalt, Madáchról szóló tanulmány, zeneszám és „Az ember tragédiája a színpadon” c. felolvasás egészített ki.” (51. old)</p>	<p>írásbeli munkák: bírálatokból, felolvasásokból, tanulmányokból, versekből és elbeszélő munkákból ez utóbbiak között úti feljegyzések is</p> <p>4 bírálat készült szigorított rendszerben, de így is eredményei: 38 kitüntetés 10 mű emlékkönyvbe írása 25 dicséretre méltó, 8 „elfogadás” 8 jegyzőkönyvi köszönet</p> <p>4 énekszóló 20 zeneszám, közöttük sok magyar nóta zongora és hegedűszólók, vonósnégyesek, zongora négykezes darabok, hegedű- és gitár-duó, fuvolaszólók</p>	<p>19 felolvasás: hadtörténeti ismertetések – viták lehetőségei is ezek 4 novella 4 tanulmány</p> <p>9 szabad előadás: történeti tárgyú előadások</p> <p>Számtani Kör: nehezebb matematikai példák gyakorlása, Középiskolai Math. és Fiz. lapok feladatmegoldási gyakorlat</p>	<p>pályatétel magyar: önálló vers, önálló novella, latin, német, angol, görög, történelem, fizika és rajz</p> <p>díjazott: 25 dcséret: 1</p> <p>szavaló, számtan-, zongora- és hegedűverseny</p> <p>Kis-önképzőkör: 48 műsorszám: szavatok, felolvasások, szabadelőadások, zene- és énekszámok szavalóverseny, vers- és novellapályázat kiemelve 4 fő</p>
1 9 3 5 / 1 9 3 6	<p>„Arany János Önképzőkör”</p> <p>nincs létszám</p> <p>össz. 21 ülés + 2 ünnepély</p> <p>cél: minőség emelése „az Önképzőkör életét változatosabbá és elevenebbé tegye” (54. old) ehhez: rövidebb ülések, egységes</p>	<p>színielőadások Dóczy-leánynevelővel együtt</p> <p>„Szavaltával szerepelt az emlékünnepeletünkön Orbán László bölcsészettan-hallgató, volt önképzőköri alelnök.” (54. old)</p> <p>Természettudományi Szakosztály: „nívós és érdekes vetítettképes</p>	<p>8 irodalmi és politikai-történeti tanulmány, 9 novella, 6 dialógus és színdarabrészlet, 10 szavalt, 8 zeneszám, 1 műfordítás, 5 ízben aktualitások, 9 eredeti vers</p> <p>eredményeik: emlékkönyvbe írás 7, kitüntetést kapott 27, dicséret 18, „elfogadva” 8 „napirendre tértek” 1 felett</p>	<p>Kis-önképzőkör: „szavatokkal, bírálatokkal, zeneszámokkal, önálló költői és prózai művekkel szerepeltek ... az év végén kiírt pályázatok nyertesait jutalmaztuk” (56. old)</p>	<p>pályatételek: magyar: önálló vers, önálló novella, latin, német, angol, görög, történelem, fizika, számtan és rajz</p> <p>bírálóverseny</p> <p>díjazott: 32, közöttük Imre István VIII. oszt.: 11 művére kapott díjat (novellák, versek, angol fordítás, rajz)</p>

	szempontú műsor (külön emlék- és koncert-ülések), Aktualitások műsorszám, vendéglőadók, alpbírálati rendszer és bíráló-verseny (54. old)	előadások, ... kísérletekkel tarkított előadások” (56. old) 6 előadás + 5 felolvasás „melyek természettani, technikai és természet-rajzi kérdésekkel foglalkoztak” (56. old) + Aktualitások: „egy előadó valamilyen aktuális természetudo-mányi, vagy technikai kérdést ismertetett röviden” (56. old)	Matematikai Kör: nehezebb matematikai példák gyakorlása, Középiskolai Math. és Fiz. lapok feladatmegoldási gyakorlat		
1 9 3 6 / 1 9 3 7	„Arany János Önképzőkör” össz: 222 fő össz. 20 ülés + 2 ünnepély rendes üléseken előadva 66 szám tematizálás alpbírálati rendszer vitaülés vendéglőadók „továbbá egyes osztályok által rendezett üléseket” (83. old) olvasószoza: Önképzőkör könyvtára 106 kötetrel Dr. Péter Zoltán tanár úr: önképzőköri reform szükséges: „széles körű és aktuális értékű önművelés” (84. old)	Kisfaludy Társaság 100 éves jubileuma alkalmából irodalmi ünnepély: egyfelvonásos színmű, bohózat, szavالاتok, zeneszámok, táncszámok Természettudomány i Szakosztály: 1 alakuló, 5 rendes és egy záróülést, melyeken 6 előadótól 7 előadás: 6 felolvasás + 1 szabadelőadás eredményeik: kitüntetés 6, dicséret 1 „folytatólagos, vetítettképes és kísérletekkel illusztrált előadások is ... Különösen a repülés és légvédelem voltak népszerűek: három előadást hallottunk e tárgykörből. Egyéb technikai problémával további	13 önálló vers, 1 novella, 11 szavالات, 10 zeneszám, 5 szabad előadás, 18 tanulmány, 3 ismertetés, 3 színdarab előadás, 2 tanulmányúti beszámoló, 2 zeneesztétikai előadás eredményeik: emlékkönyvbe került 1 vers, kitüntetés 12 szám, dicséret 28, tudomásul vettek 8, elvetettek 3, jegyzőkönyvi köszönetben részesült 7 szám	tevékenységek középpontjában: felolvasások (82. old) „A tagok bírálókészségének fokozására és műízlésének fejlesztésére egyéni hajlamaiknak megfelelően a második félévben a tanári kar egyes tagjai előadásokat tartottak.” (83. old) Kis-önképzőkör: „önálló vers, novella, műfordítás, szavالات, zene, ismertetés és bírálat előadásával, valamint több ízben előadásokat és felolvasásokat tartottak aktuális kérdésekről. Nem egyszer vetítettképek is gazdagították az ülések műsorát. ... a körnek külön technikai és külön sportszakosztálya működött” (95. old)	14 pályatétel 45 pályamű díjazott: 25 közöttük zongoraverseny helyezettei + „önálló zenemű” + szavالات

	magyarság értékeivel	kettő, kémiával, illetőleg elméleti fizikával egy-egy foglalkozott” (94. old)			
1 9 3 7 / 1 9 3 8	<p>„Arany János Önképzőkör” össz. 227 fő össz. 23 ülés 71 műsorszám</p> <p>kiemelt tematika: „a jubiláló Kollégium méltó megünneplésének, értékei, érdekességei feltárásának és megismerésének gondolata.” (54-55. old) ezzel kapcsolatban cél: Önképzőkör múltjának felkutatása, Önképzőkör történetének megírása</p> <p>együttműködés más debreceni önképzőkörökkel „Debrecen összes önképzőköröi elküldték képviselőiket ... Mindkét találkozás bizonyította a magyar önképzőkörök baráti közeledésének rendkívüli jelentőségét és a kollektív munka eredményességét.” (55. old)</p> <p>„Az évi munka és önképzőköri élet mozgalmas-sága feltétlenül emelkedést mutat az előző évek</p>	<p>ülések felépítése: humoros szám vagy színijelenet, a legtöbbör zeneszám és zeneesztétikai előadás, ezek közé illeszkedtek be a felolvasások vagy a szabadelőadások és a többi műsorszám</p> <p>kollégiumtörténeti ünnepélyen színielőadás</p> <p>márc 15-i ünnepély: „különös érdekességet adott, hogy itt mutatkozott be az Önképzőkör szavalókórusa.” (55. old)</p>	<p>18 krónika, 5 eredeti vers, 9 felolvasás, 8 szabadelőadás, 4 zeneesztétikai előadás, 4 önálló zeneszám, 3 énekszám, 7 komoly- és vígjelenet, 12 szavaltat, 4 könyvismertetés, 1 humoreszk, 1 novella.</p> <p>eredmények: emlékkönyvbe írtak 1, kitüntetve 22, dicséret 1, tudomásul vétel 8, jegyzőkönyvi köszönet 9</p> <p>Természettudományi Szakosztály: „15 előadás mindegyike a célkitűzésnek megfelelően a jelen uralkodó tudományaiából vette tárgyát” (57–58. old) pl. robbanómotorok, bakteriológia, fényképezés</p> <p>10 ülés 10-45 fő</p> <p>a Szakosztály könyvtára: 64 kötet</p>	<p>előadássorozat „szociális felelősségérzet felébresztésére” (56. old) pl. szegénység problémái</p> <p>Kis-önképzőkör 12 ülés, 52 műsorszám témája: magyar népi kultúra, népművészet, népmesék:</p> <p>13 előadás magyar írókkal, költőkkel, a népzenevel és népköltéssel, az elszakított magyarság helyzetével, a diákságot közelebből érintő problémákkal, magyar tudósokkal és feltalálókkal foglalkoztak + 2 vidám előadás</p> <p>+ minden ülésen legalább két szavaltat hangzott el, összesen 26 szavaltat többi 12 műsorszám, zeneszám, önálló vers, krónika (58-59. old)</p>	<p>15 pályatételre 59 pályamunka: 2 irodalomtörténeti tanulmány, 19 vers, 10 novella, 3 latin, 3 német, 2 angol, 2 görög műfordítás, 3 zeneesztétikai, 5 rajz, 1 történelmi, 2 természetrajzi, 1 földrajzi, 1 fizikai, 2 drámai, és 3 kritikai pályázat. új terület: kritika, zeneesztétika, dramolett</p> <p>versenyek: mennyiségteni versenyen 5, szavalóversenyen 2, zongoraversenyen 2 nevezés</p> <p>eredmények: pénzjutalom helyezésekért 28 fő, dicséret 3 fő</p> <p>Kör könyvtára: 70 kötet Kör újságja: Krónika</p> <p>„önálló zeneszámokon kívül grammofon-lemezek is kerültek bemutatásra, mindig egy szakavatott előadó kommentálásával” (56. old) pl. magyar népzene értékei és nemzetközi komolyzenei értékek</p>

	ernyedtségével szemben.” (57. old)				
1 9 3 8 / 1 9 3 9	<p>„Arany János Önképzőkör”</p> <p>össz. 138 fő</p> <p>háború hatása hanyatlás</p> <p>„őszi és tavaszi háborús hangulattal magyarázhatjuk. Az ifjúság teljes szellemi elfásultságban élt.” (70. old)</p> <p>össz. 16 ülés 66 műsorszám</p> <p>programterv: szavatok, önálló versek, novellák, irodalmi tanulmányok, a magyarság társadalmi és szociális viszonyainak ismertetése, néprajz, népművészet, földrajz, történelem, képzőművészeti k, külföldről szóló ismertetések, zene, színi jelenetek, vidám számok és aktualitások</p>	<p>diákszínmű a Kölcsey- emlékünnepeken a Dóczi-intézet növendékeivel: Jókai: A debreceni lunátikus</p> <p>„E rádiószínpadra írott darabot különben Debrecenben ifjúságunk mutatta be először. A magasnívójú és klasszikus emelkedettségű ünnepély erkölcsi és anyagi téren váratlanul jól sikerült, ... Az erkölcsi siker nagyságát legszebben az bizonyítja, hogy nemcsak a helyi, hanem a fővárosi lapok is teljes elismeréssel méltatták körünk sikeres megmozdulását.” (68. old)</p>	<p>8 krónika, 4 eredeti vers, 3 felolvasás, 16 felolvasott előadás, 1 zeneesztétikai előadás, 4 önálló zeneszám, 2 vígjelenet, 9 szavolat, 2 könyvismertetés, 1 humoreszk, 1 novella, 3 énekszám, 4 beszéd, 5 gramofonlemez-bemutató</p> <p>eredményeik: kitüntetés 18, dicséret 10, elfogadás 12, elvetés 1, jegyzőkönyvi köszönet 12</p> <p>szaválóverseny: 9</p>	<p>Természettudományi Szakosztály: Rádió-kör: „alapos tudományos megismerés tárgyává tenni” (71. old)</p> <p>Matematika-kör: „bepillantást nyújtson a felsőbb matematika módszereibe, s a tagok a középiskolai matematikai anyagot a matematika magasabb légköréből új megvilágításban tekintsek át.” (72. old)</p> <p>Kis-önképzőkör: 14 ülés 47 műsorszám: 18 előadás és felolvasás, 21 szavolat, 8 ének- és zeneszám</p> <p>„cél önmagunk megismerése útján a magyarság hősieles küzdelmének, a világháború utáni szomorú helyzetének, de értékének és erejének bemutatásával a magyar öntudatra való nevelés volt.” (70. old)</p>	<p>16 pályatételre 25 pályamunka: 3 eredeti költemény, 7 novella, 2 színdarab, 1 néprajz, 1 társadalom-tudomány, 4 történelem, 2 latin műfordítás, 1 angol műfordítás, 1 természetrajz, 2 fizika, 2 rajz, 1 egyháztörténelem</p> <p>versenyek: mennyiségtani 3, görög 3, zongora-versenyen 2 induló</p> <p>eredményeik: díjazott 18, dicséret 2</p> <p>„A pályázatok értéke közepes színvonalon mozgott, az. értekezések szorgalmas, elmélyedő munkáról tettek tanúságot.” (70. old)</p> <p>a Kör könyvtára: 357 mű, 378 kötet</p> <p>Sakk-kör: versenyek</p>
1 9 3 9 / 1 9 4 0	<p>„Arany János Önképzőkör”</p> <p>össz. 194 fő</p> <p>össz. 13 ülés 64 műsorszám</p> <p>munkaterv: önálló versek, novellák, irodalmi tanulmányok, a</p>	<p>decemberi nagy ünnepély a tornaterem építési munkálatai miatt a Csokonai-színházba kerül át</p> <p>„A magyar múlt dalban, versben” c. eredeti történelmi képsorozat 6 képben. „Az ifjúságnak nagy</p>	<p>5 krónika, 2 eredeti költemény, 15 felolvasott előadás, 10 beszéd vagy szabadelőadás, 13 szavolat, 2 zeneszám, 7 színdarab, 2 vitaelőadás, 5 népdaltanulás</p> <p>eredményeik: kitüntetés nyert 3,</p>	<p>„Az elmélyedő csendes munkára, az ifjúság öntevékenységeinek fokozására mindenestre nyugodtabb légkör szükséges, mint a mostani nehéz idők.” (47. old)</p> <p>Természettudományi Szakosztály:</p>	<p>20 pályamunka: 1 eredeti költemény, 2 novella, 1 német műfordítás, 2 történelmi pályázat, 1 egyháztörténet, 4 néprajz, 1 gazdaságtudomány, 4 zenemű, 3 fizika, 3 rajz</p> <p>eredményeik:</p>

	<p>magyarság szociális helyzetképe és problémái, zene, színi jelenetek, szavlatok, vitaelőadások</p> <p>miközben háborús megterhelések: „A háborús idők állandó izgalma, gyöttrő bizonytalansága ránehezedett az ifjúság lelkére is. Megbénították az önképzőkori életet a szénhiány miatt való kényszerszünetek és a többszöri Kollégiumba való átköltözés is.” (47. old)</p> <p>a Kör könyvtára: 517 mű 547 kötetben</p>	<p>hitvallástétele volt ez az ünnepély a nemzet múltjának, ősi kultúrájának megbecsüléséről. Megidéztek ebben ezeréves kultúránk szellemét, a magyar költészet zene, tánc örökké friss szépségeit, ápolni akarván e nehéz sorsdöntő időben nemzeti öntudatunkat és szolgálni a szebb, boldogabb magyar jövőnek.” (45. old)</p>	<p>megdicsérve 21, elfogadva 7</p> <p>Kis-önképzőkör: 11 ülés, 37 műsorszám: 16 beszéd, előadás és felolvasás, 18 szavlat, 3 ének-zeneszám</p> <p>témák: finnek, Mátyás király, erdélyi magyarság helyzete, hős magyar katonák, a magyar történelem, a magyar föld- és néprajz köréből vett előadásokon kívül: ismeretterjesztő képes előadások a modern technika nagy alkotásairól: repülőgép, hajó</p> <p>szavalókészség fejlesztésére verseny „szép eredménnyel zárult” (49. old)</p>	<p>„természet-tudományokban való tudományos elmélyedés céljából elméleti előadások tartása, az alkalmazott fizika és technika köréből vett gyakorlati célokat szolgáló előadások és kísérletekkel egybekötött előadások tartása” (50. old kitüntetés 10, dicséret 7)</p>	<p>díjazott 14, dicséret 4 versenyeken: díjazott 2, dicséret 1</p> <p>Történelmi Szakosztály: előadások témája pl. társadalomtörténeti, nemzetiségi, egyes kimagasló történelmi egyéniségek életel és munkássága</p> <p>Táj- és Népkutató Szakosztály: a magyar táj- és népkutatás nemzeti jelentősége, módszertana</p> <p>kutató pályázatok: néprajzi: „Téli falusi összejövetelek és szórakozások” gazdasági: „Apám egy évi gazdálkodása” eredményeik: díjazott 2, dicséret 2</p>
1 9 4 0 / 1 9 4 1	<p>„Arany János Önképzőkör” nincs létszám</p> <p>össz. 12 ülés</p> <p>célok: „modern magyar irodalom, társadalmunk sorskérdései és a külföld megismerése. A zene mintegy fűszerezi az üléseket. Az ifjúság népdalkincsünket nem ismeri eléggé. ... ezért az üléseken az arra vállalkozó tag tanítson meg egy-két népdalt a tagoknak. Az aktuális problé-</p>	<p>„tehetséges szavalók jutalmazására díjakat is tűztünk ki” (48. old)</p> <p>Benedek Elek: Székely lakodalom c. néprajzi színjátékát adtuk elő „nagy anyagi és erkölcsi sikerrel. ... A székelyföld, a székely nép szellemének és lelkiségének egy kis darabját varázsolták szemünk elé. Az újonnan visszaszerzett székely szabadság levegője lengedett a nézőtér fölött.” (49. old)</p> <p>Kis-önképzőkör</p>	<p>40 műsorszám: 8 vidám felolvasás, 7 szavlat, 3 novella, 2 eredeti költemény, 3 előadás külföldről, 3 előadás a magyarság sorsproblémáiról, 3 előadás időszerű kérdésekről, 5 népdaltanulás, 2 beszámoló irodalmi ünnepélyekről, 4 bemutató a régi kollégiumi diákköltészet kincseiből</p> <p>vendéglőadók</p> <p>Természettudományi Szakosztály: 17 ülés, 26 előadás: 20 nagyobb terjedelmű és nagyobb készültséget kívánó</p>	<p>Debrecen a régi magyar irodalomban c. kötet: „Az ifjúság a sajtó alá rendezésben főleg a másolás munkáját vállalta. Úttörő munkánk jelentőségét legfőbb egyházi hatóságunk is méltányolta és kitüntette ... Három évszázad távlataiban rajzolódott ki előttünk a debreceni magyar református kultúra dicsőséges múltja és megsejtette velünk, micsoda értéket jelent a Kollégium a magyarság életében” (50–51. old)</p> <p>„Csűry Bálint” Táj- és Népkutató Szakosztály:</p>	<p>pályakiírások: eredeti költemény, műfordítás, eredeti novella, irodalmi tanulmány, történelmi, fizikai, egyháztörténelmi és néprajzi, valamint társadalomtudományi munkákra</p> <p>beérkezett pályaművek 2 eredeti novella, 2 eredeti költemény, 1 irodalmi tanulmány 1 természetrajzi munka néprajzi tanulmányokat a „Táj- és Népkutató” szakosztály bírálta el. versenyek: 7 jelentkezés</p>

	<p>mákat vitaülések keretében kívánjuk megvitatni.” (48. old)</p> <p>„üléseken kevés tag jelent meg. De ez a kevés érdeklődő szívesen áldozta idejét a közös munka előrevitelére. A munka általában magas színvonalon mozgott” (48–49. old)</p>	<p>6 műsorszám: 16 felolvasás és szabadelőadás, 2 előadás, 2 vetítettképes előadás, 4 ének és zeneszám, 2 szavalt</p> <p>vetítettképes előadások és felolvasások</p> <p>Erdélyről, egy részének visszatéréséről, székelyek életéről + természettudományi előadások (pl. az energiáról)</p> <p>zeneszámok: fuvola és énekszóló, hanglemezeket is „illesztettünk az előadások keretébe.” (51. old)</p>	<p>előadás, 6 rövidebb ismertetés pl. elektromosságról + biológiai témák</p> <p>eredményeik: kitüntetés 18, dicséret 2 jegyzőkönyvi köszönet 6</p> <p>„A Szakosztály ezévből nemcsak számbelileg, hanem minőségileg is szép munkát végzett. Az üléseket a komoly előadói és a komoly bíráló szellem jellemezte.” (51. old)</p> <p>Diákkaptár: vas-, papír- és egyéb hulladékanyag gyűjtése</p>	<p>42 rendes és 16 rendkívüli tag 16 ülés 25 előadás vendéglelőadókkal a magyar parasztságról, illetve a táj kutatás problémáiról</p> <p>„tevékenységének javarésze ... a szorgalmasan és lelkiismeretesen végzett gyűjtésben, a gyűjtés feldolgozásában és rendszerezésében. Az összejeveteleken csupán munkájuk eredményét mutatták be a tagok, az egyes vitás kérdéseket beszélték meg, kedves, meghitt hangulatban.” (53. old)</p> <p>pl. népdal, népi játékok gyűjtése, mesterségek tárgyi emlékei, húsvéti szokások jobb dolgozatok kiadásra is kerülnek „módszertani gyűjteményként” (52. old)</p> <p>fényképész-csoport is működött a gyűjtött anyag megőrkítésére kiállítást szervez</p>	<p>3 a kritikai, 4 a görög versenyre</p> <p>eredményeik: díjazott 4 görög verseny díjazott 2, dicséret 2</p> <p>bírálati verseny díjazott 1, dicséret 2</p> <p>a Kör könyvtára: 38 új kötet</p> <p>Történelmi Szakosztály: vetítettképes szakirodalom-feldolgozás „a mű különböző fejezeteit a tagok sorából kikerült előadók ismertették” 8 fő</p>
1 9 4 1 / 1 9 4 2	<p>„Arany János Önképzőkör” nincs létszám</p> <p>össz. 9 ülés</p> <p>cél: elsősorban modern magyar népi írók és költők megismerése</p> <p>„színvonal az előző évekhez képest jóval magasabb volt, köszönhető a szigorú, de termékenyítő</p>	<p>Széchenyi-ünnepély: előadások, szavaltok, ének- és zeneszámok</p> <p>balladajáték a magyar népi játék és néptánc ápolására</p>	<p>29 műsorszám: 8 irodalmi ismertetés, 13 szavalt 4 zeneszám, 3 krónika, 1 vitaszám. Minden ülésen volt népdaltanulás.</p> <p>eredményeik: 13 kitüntetés 16 dicséret, 3 elfogadásra ajánlva, 4 jegyzőkönyvi köszönet</p>	<p>Természettudományi Szakosztály: „tagokat a természettudományokkal való behatóbb és elmélyedő foglalkozásra buzdítsa ... Az előadások színvonala mindvégig magas volt, meghaladta a szokásos középiskolai színvonalat” (55. old)</p> <p>9 nagyobb terjedelmű + 5 kisebb, technikai és természettani érdekességekkel foglalkozó előadás</p>	<p>Csúry Bálint Táj- és Népkutató Szakosztály: 46 rendes + 28 rendkívüli tag táj- és népkutatás körébe vágó ismeretterjesztő előadások + saját gyűjtőmunka nyomán született dolgozataik bemutatása pl. a fonóról, a lóról, népköltésekről</p> <p>népnyelvi szókincs-gyűjtő verseny:</p>

	<p>bírálati hangnemnek ... lassanként az egész önképzőköri hallgatóság kezdett bekapcsolódni a tevékeny eszmecserékbe, melyek az önképzés legjobb eszközeinek bizonyultak” (51. old)</p>		<p>Történelmi Szakosztály: „legszorgalmasabb előadó” kiemelve</p> <p>KisÖnképzőkör: 9 ülés 27 műsorszám 15 beszéd, előadás, 8 szavlat, 4 ének-zeneszám</p>	<p>„mind magasfokú tudományos képzettség, mind kitűnő előadási készség tekintetében kiemelkedtek”</p> <p>5 fő közül 2 országos középiskolai tanulmányi versenyen is győzött ill. dicséretet kapott (55. old)</p>	<p>diákok munkái: népmesék, népszokások gyűjtései, ház és házkörüli munkákkal kapcsolatos kifejezések</p> <p>„Az eredmények alapján a versenyen a középfokú iskolák között a II. helyet érték el.” (54. old)</p>
1 9 4 2 / 1 9 4 3	<p>„Arany János Önképzőkör” nincs létszám</p> <p>össz. 18 ülés Önképzőkör fennállásának 100. évfordulója</p> <p>„nagyszerűen bevált új üléstípus: a vitaülés. ... időszerű világnézeti, irodalmi és művészeti kérdések megtárgyalásában nemcsak az előadók és néhány bíráló, hanem a Kör minden tagja résztvett. Munkatervünkben megőriztük az Önképzőkör irodalmi jellegét, e mellett azonban helyet adtunk az ifjúságot érdeklő világnézeti kérdéseknek is ... előadások mellett minden ülésünk műsorán szerepelt egy időszerű irodalmi vagy művészeti eseménnyel foglalkozó krónika, szavlatok,</p>	<p>színjátszó csoport</p> <p>Kis-önképzőkör: 6 ülést 32 számmal: 12 beszéd, előadás, illetve felolvasás, 14 szavlat, 4 saját költemény 2 ének- zeneszám</p> <p>szavlatok: modern költőktől előadások és felolvasások anyaga: elsősorban erdélyi irodalom köréből + ismeretterjesztő előadások</p> <p>„Sohasem elégedtünk meg azzal, hogy jó legyen az, amit előadnak vagy felolvasnak a tagok, hanem arra is ügyeltünk, hogy jól adják is azt elő.” (39. old)</p> <p>Nem hanyagoltuk el a táj-és a népkutatást sem, ... Két előadónk önálló gyűjtőmunka alapján falusi karácsonyi és újévi népszokásokról számolt be, két gyűlésünkön pedig érdekes és hasznos megbeszélés alakult ki a népi babonáról,</p>	<p>31 műsorszám: 5 zeneismertetés és zeneszám, 1 felolvasás, 1 irodalmi ismertetés, 6 előadás, 6 krónika, 12 szavlat. 8 vitaülésünket szintén egy-egy előadás, illetve ismertetés vezette be</p> <p>Történelmi Szakosztály „a legszorgalmasabb előadók”</p>	<p>Természettudományi Szakosztály:</p> <p>„Az előadások színvonala mindvégig magas volt, sokszor meghaladta a szokásos középiskolai színvonalat” (38. old)</p> <p>előadások tárgya: fizika, kémia, természetrajz korszerű kérdései</p> <p>„A tisztikar célja az volt, hogy a természettudományokat az ifjúsággal megkedveltesse, s tudásuk elmélyítésére őket ösztönözze. A vezetőségnek sikerült is ezt a célt elérni, mert a gondos „és alapos előadások nyomán a kör tagjainak látóköre tágult, s egyes kérdésekkel való alapos foglalkozásra sok útmutatás nyílt.” (38. old)</p> <p>11 ülés 12 előadás „teljes odaadással készült nagyterjedelmű ismeretterjesztő mű” (39. old)</p> <p>„dicséretet érdemeltek”</p>	<p>pályaművek: eredeti költemény, vagy novella, irodalmi, történelmi, egyháztörténelmi, természettudományi és mennyiségtani tanulmány</p> <p>díjazott: 7</p> <p>„Az Önképzőkör ezévi munkájának eredményeit egybevetve, megállapíthatjuk, hogy sikerült megállapítanunk az önképzőkörök hanyatlásának általános és évek óta egyre erősödő folyamatát. Köszönhető ez elsősorban az új, időszerű célkitűzéseknek, az ifjúság érdeklődési köréhez alkalmazkodó munkatervnek, főként pedig annak a szellemnek, amit az Önképzőkör keretén belül néha régi hagyományokkal való szakítás árán is meghonosítottunk” (37. old)</p> <p>Csűry Bálint Táj- és Népkutató Szakosztály: gyűjtőmunka,</p>

	valamint egy klasszikus zenemű ismertetése és bemutatása hanglemezzel.” (36. old)	meg a spiritualizmusról” (39. old)			dolgozatok születése „leggyakoribbak a karácsonyi és újévi szokások, játékok leírásai, a szellemi néprajz területén pedig a mesék, babonák” (37. old)
1 9 4 3 / 1 9 4 4	„Arany János Önképzőkör” nincs létszám össz. 19 ülés „Minden felolvasó ülésünknek volt egy központi tárgya... ezenkívül krónikák, szavaltok és zeneszámok is szerepeltek... Vitaüléseink tárgyaként a diákság kérdései és általános világnézeti kérdések szerepeltek. Tartottunk vitaülést arról, hogy milyenek látják egymást és magukat a tanár és a diák.” (26. old)	cél: színjátszó szakosztály „A hirtelen évbefejezés nem engedte, hogy terveinket végrehajtsuk, azonban reméljük, hogy ez az újkeletű „szakosztály” a jövőben nagy sikerrel fog működni.” (26. old) Kis-önképzőkör: 11 előadás, illetve felolvasás, 9 szavaltat 2 zeneszám „a tanév rövidségének figyelembevételével - nem mutat elmaradást az előző évek eredményeivel szemben. Fő célunk — az előadó- és szavalkészség magasabb színvonalra emelése mellett — az volt, hogy a tagok bírálóképeségét fejlesszük” (27. old)	Természettudományi Szakosztály: „a tagokkal megismertesse és megszerettesse a természettudományokat, hogy érdeklődést ébresszen” (27. old) 14 ülés, 12 előadás „mind nagyon is részletes, alaposan szerkesztett ismeretterjesztő művek voltak. Három kémiai előadás kivételével, mind fizikai tárgyú volt... szakosztály ezévi működését, megállapítható, hogy a tagok munkássága a rendkívüli viszonyok ellenére sem lankadt, és a természettudományi szakosztályban elhangzott előadások színvonala sem hanyatlott” (27. old)	nyelvvédő tevékenység: „Fontos feladatuknak látták főleg az alsóbb osztályok magyar nyelv és irodalom tanárai, hogy az anyanyelv szépségeit tudatosítsák a tanulóknak. ... A tanítási órákon végzett nyelvtisztító munka eredménye az lett, hogy a tanulók az ifjúsági önképzőkör vitaülésein többször felvetették a magyar nyelv művelődés kérdését, és maguk állapították meg azokat a legegyszerűbb és legcélszerűbb eljárásokat, amelyeket a gyakorlatban is alkalmazva, maguk is munkás tagjaivá váltak a nyelv- védelem nemzeti mozgalmának.” (30-31)	pályakiírások: eredeti költemény, novella vagy műfordítás, magyar irodalomtörténet, magyar történet, egyháztörténelem, természettan, mennyiségtan és kémia
1 9 4 4 / 4 5	„Az ifjúsági munka nehezen indult meg ebben az évben egyrészt mostoha külső körülmények miatt, másrészt az ifjúságban mutatkozó tájékozatlanság következtében. Ez év tavaszára azonban itt is javult a helyzet.” (45. old) „Gátolta továbbá az önképzőkör munkáját a helyiség, könyvtár s egyáltalán az anyagi erők hiánya.” (60. old)				

10.7.2. Ifjúsági Gyülekezet tevékenységei 1902–1944 között

	Diákok tevékenységei az Ifjúsági Gyülekezetben	Az Ifjúsági Gyülekezet szellemiségének további meghatározói
19 02 /19 03	<p>2 „előjáró” (VIII. oszt), 4 presbiter és 4 diakónus (V. és VI. osztályonként 1-1 fő, VII. oszt. nincs, VIII. oszt. 2 fő) „konfirmált növendékek közül” 111 fő (97. old)</p> <p>„Vasárnap délelőttönként tartotta összejöveteleit, melyeknek tárgyai voltak: éneklés, imádság, vallásos költemények szavalása, felolvasás, bibliamagyarázat.” (97. old) felolvasás: eredeti alkotások + hazai jeles írók vallásos művei, „eredeti felolvasásokat és bibliamagyarázatokat tartottak” (97. old) (5 fő) „szorgalmasan működtek még a gyülekezetben” (97. old) (8 fő kiemelve)</p>	<p>„vallásos néplapok” (98. old) előfizetése: Ébresztő, Igazmondó</p> <p>„A gyülekezet munkásságának színvonaláról tanúskodik, az a három dolgozat, mely ... a budapesti Ref. Ifjúsági Egyesület lapjában, az Ébresztőben megjelent” (97. old)</p> <p>+ „ifjúsági vallásos könyvtár” alapítása jótékonyosság: templomok támogatása</p>
19 04 /19 05	<p>2 „előjáró” (VIII. oszt), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos V. osztályok, osztályonként 2 fő) „konfirmált felsőbb osztályú (V-VIII.) növendékek közül 200-an” (83. old)</p> <p>minden 2-3. vasárnapon gyűlt össze istentiszteletre „A gyülekezet ez évi működése éneklésből, imádkozásból, bibliaolvasásból és bibliamagyarázatból, eredeti vallásos művek felolvasásából és vallásos költemények elszavalásából állt” (83. old) „bibliamagyarázatok közül kiemelendők azok, amelyek egy-egy keresztyén eszmének, mint a szeretetnek fejtegetésével foglalkoznak ... és amelyek az ifjúság közt meglevő hibákat és tévedéseket felemlítvén, azokat ostromozták és a helyes utat mutatták. ... Az eredeti vallásos művek közül kiemelendők azok, melyek vagy keresztyén vallásos történelmi, vagy elbeszélések voltak.” (83–84. old) „szorgalmasan működtek még a gyülekezetben” (84. old) (15 fő kiemelve)</p>	<p>„A felebaráti szeretetet nemcsak szóval hirdette a gyülekezet, hanem gyakorolta is” (84. old) pl. saját szegény tagjait gyámolító: ruhaadomány</p> <p>„vallásos lapokat kiadó vállalatokat szintén pártolta megrendeléseivel által, s egyszersmind ezek által megismerte a külső vallásos mozgalmakat” (84. old) folyóiratok: Ébresztő, Igazmondó, Kis Tükör, Téli Újság, Kálvinista Öntudat könyvtára részére könyvadományok</p> <p>„A gyülekezet ezidei értelmi színvonalát mutatják azok a cikkek, melyek a fentemlített tagoktól részint az Ébresztő ifjúsági, részint az Igazmondó néplapban jelentek meg.” (84. old)</p> <p>hálaünnepély: „egy-egy kegyes alapító emlékére” 85. saját műveiket adták elő, pl. A jóltevők ill. Reformátor emlékünnepe c. vers, Zengjünk hálaéneket c. ének a gyülekezet belépett a keresztyén ifjak világszövetségébe</p>
19 05 /19 06	<p>2 „előjáró” (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), össz. 186 fő</p> <p>minden 2-3. vasárnapon gyűlt össze istentiszteletre „Egy-egy ily összejövetel éneklésből, imádkozásból, bibliaolvasásból, bibliamagyarázatból, eredeti vallásos művek felolvasásából és vallásos költemények elszavalásából állott.” (68. old) eredeti művek: vallásos történelmi, vallásos költemény, elbeszélés</p>	<p>folyóiratok: Ébresztő, Igazmondó, Kis Tükör, Téli Újság</p> <p>„a vallásos lapokat kiadó vállalatokat is pártolta megrendeléseivel által, egyszersmind ezekből megismerte a külső vallásos mozgalmakat” (68. old)</p> <p>ünnepélye: Bocskai I., Szondy Zsuzsánna emlékére a gyülekezet pályázatát is hirdetett, „mely eredményes volt” (69. old), a pályanyertes költemény elszavalására is került az ünnepélyen</p>

	<p>„A bibliamagyarázatok egyes keresztyén eszmék — szeretet, barátság fejtegetései voltak, alkalmazva az ifjúság életéhez, s a gyülekezet feladatához” (68. old) sikerültebb művek megjelennek Igazmondó c. lapban „szorgalmasan működtek még” (68. old)</p>	<p>„A gyülekezet alapigéje a szeretet. Nemcsak hirdette, hanem gyakorolta is.” (68. old) adomány pl. Nagypénteki Ref. Társaság részére</p> <p>„keresztyén ifjak világszövetségének” tagjai</p>
19 06 /19 07	<p>2 „előljáró” (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), össz. 197 fő, Karácsony Sándor: presbiter</p> <p>„A szokásos éneklésen, imádkozáson, bibliamagyarázaton, vallásos felolvasásokon és szavalatokon kívül egy alkalommal négy felső osztályú tanuló vonós négyesen adott elő egy szép egyházi ének” (104. old)</p> <p>„Sok lábrakapott, rossz szokás és az ifjúság közt is dúló társadalmi kór lelki gyógyítását is sikeresen végezte a gyülekezet.” (104. old)</p> <p>évvázaron a vegyes énekkarral közös szereplés</p>	<p>„Az összejövetelek mindannyiszor nagy lelki épülésére szolgáltak a gyülekezet tagjainak” (104. o) folyóiratok: Ébresztő, Igazmondó, Kis Tükör, Téli Újság ünnepélyek: „Az ünnepély, melyen a kollégiumi tanárkaron kívül a közönség köréből is vettek részt egyesek, egész lefolyásában fölemelő hatást gyakorolt a jelen voltakra. Azzal, hogy a kollégium nagy alapítóinak, az ifjúság kegyes jóltevőinek emlékét sorban évről-évre (már most 3-ad ízben) föleveníti évvázor ünnepélyein a gyülekezet, egyéb sikeres munkássága mellett szintén nemes hivatást teljesít.” (104. old) idén: alapítványtevők emlékére – Szombati István és felesége, Veresmarthy Zsuzsanna emlékére</p>
19 07 /19 08	<p>2 „előljáró” (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) Karácsony Sándor: presbiter</p> <p>„tagjai voltak az V-VIII. osztály prot. vallású növendékei valamennyien.” (89. old), össz. 195 fő</p> <p>„...a tagok szorgalmasan és buzgón látogattak. Sokan voltak, akik a gyülekezetben tevőlegesen munkáltak közre imádkozással, bibliamagyarázattal, szavallattal és vallásos felolvasásokkal. A működő tagok közül ki kell emelnünk. mint akik részben legbuzgóbban működtek, részben a legnagyobb hatást érték el” (90. old) (kiemelve 8 fő, közöttük Karácsony Sándor is)</p>	<p>„a keresztyén ifj. egyesületek országos titkára látogatta meg a gyülekezetet ... Ez összejövetelen a tanári kar tagjai közül is többen megjelentek élükön Karai Sándor igazgatóval. Ez összejövetel lefolyása rendkívül hatásos és fölemelő volt. ... a titkár lelkes beszédet intézett az ifjakhoz az ifj. egyesületek nemes hivatásáról és feladatáról.” (90. old)</p> <p>műsor: ifjúsági vegyeskar énekel, Faust részlet jótékony célra begyűlt pénzéből a keresztyén ifj. egyesületek magyar nemzeti bizottságának céljaira</p> <p>folyóiratok: Szövétnek, Ébresztő, Igazmondó, Téli Újság, Keresztyén Szövetség „Járatta a gyülekezet tagjainak lelki épülésére ... a gyülekezet tagjainak az összejövetelek alkalmával felolvasott, néhány értékes dolgozata is megjelent.” (90. old)</p>
19 08 /19 09	<p>2 „gondnok” (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) Karácsony Sándor: presbiter</p> <p>„tagjai voltak az V-VIII. osztálynak református növendékei valamennyien.” (81. old)</p> <p>„...a tagok szorgalmasan és buzgón látogattak. A gyülekezet tagjai közül sokan működtek közre az összejövetelek alkalmával imádkozással, bibliamagyarázattal, szavallattal és vallásos felolvasásokkal. A működő tagok közül, kik legbuzgóbban működtek és a legnagyobb hatást érték el ... (kiemelve 7 fő, Karácsony Sándor is) Többen kiváltak a gyülekezeti összejövetelt kezdő és bezáró imádkozásaikkal is.” (81. old)</p> <p>az összejövetelek alkalmával felolvasott értékes dolgozatok közül több megjelent: Szövétnek c. lapban</p>	<p>„Az összejövetelei közül legnevezetesebb a március hetedik, amelyen Fermaud Károly a protestáns ifjúsági egyesületek központi bizottságának titkára Genfből, a gyülekezetet meglátogatt ... Fermaud ezredes úr, miután kijelentette, hogy nagy haladást tapasztal a gyülekezetben, kiemelte az ifjúsági egyesületek hivatását és áldásos hatását.” (81. old)</p> <p>folyóiratok: a gyülekezet tagjainak lelki épülésére Míg az Ébresztőben az ifjúsági egyesületek alakítására irányuló eszmék elterjedéséről értesült a gyülekezet, a Szövétnekben megismertek a hazában e gyülekezet életével is, mert az összejövetelek alkalmával felolvasott értékes dolgozatok közül több megjelent benne s az alakuló gyülekezetek ettől a gyülekezettől vették szervezetüket. (81-82. old)</p>

	<p>ünnepély: Kálvin 400 éves évfordulója adomány pl. Nagypénteki Ref. Társaság részére</p>	
19 09 /19 10	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) „tagjai voltak az V-VIII. osztály református növéndékei valamennyien.” (91. old)</p> <p>gondnok: Karácsony Sándor is „Az ifjúsági gyülekezet tagjai buzgón és szorgalmasan vettek részt az összejövetelekben, melyeket vasárnap délelőttönként rendszeren a kollégium énektermében, olykor egyik tanteremben tartottak. A gyülekezeti élet cselekvőlegesen működési körébe minél nagyobb számú tagokat igyekezett bevonni a vezetőség. Kitűntek, mint legbuzgóbb és leghatásosabb munkások mindenekfelett Karácsony Sándor.” (91–92. old)</p> <p>ima 14, szavaltat 11-en, felolvasás 8, bibliaolvasás és magyarázat 6 „Külön ki kell emelnünk Fráter Sándor VIII. o. tanulót, aki ritka ügyességgel és tevékenységgel vezette a gyülekezet anyagi ügyeit, tartotta rendben könyvtárát s terjesztette az ifjúság között az építő, vallás erkölcsi iratokat és lapokat. A Téli Újság kiadója a buzgó terjesztők számára kitűzött első díjjal jutalmazta fáradságát.” (92. old)</p>	<p>„Meglátogatta a gyülekezetet és egy ünnepélyes összejövetel alkalmával (1910 ápr.) a főiskola oratóriumában lelkes buzdító beszédet tartott Viktor János, a magyar diákszövetség titkára. Beszéde a nagy számmal megjelent tagokra valóban fölemelő, mély hatással volt.” (92. old)</p> <p>Bethlen Gábor emlékünnep fontos esemény volt, Karácsony Sándor írt jelenetet is előadták alkotás címe pl. A joltévokról „Tagjainak lelki épülésére, járatta a gyülekezet a „Szövétnek” ifjúsági lapot, az „Ébresztőt” a magyar evangéliumi ifjúság lapját, a „Diák Világot” a prot. ifjúság közlönyét s a „Téli Újság” c. ref. családi hetilapot. Azonkívül a gyülekezet közvetítésével a főgimn. ifjúsága járatta a Szövétneket 135, a Téli Újságot pedig 125 példányban. A gyülekezet könyvtára is szaporodott részint vétel, részint ajándékozás útján néhány értékes művel. Jelenleg a könyvtár 54 kötetből áll.” (93. old)</p> <p>adomány a Bethlen Gábor Kör és a Nagypénteki Református Társaság számára</p>
19 10 /19 11	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) „tagjai voltak az V-VIII. osztály református növéndékei valamennyien.” (66. old)</p> <p>„Az ifjúsági gyülekezet tagjai buzgón és szorgalmasan vettek részt az összejöveteleken, melyeket vasárnap délelőttönként rendszeren a kollégium énektermében tartottak. Többben cselekvőlegesen működtek közre s építő és hiterősítő felolvasásokkal, szavaltokkal, főként imádkozással, biblia-olvasással és magyarazattal működtek közre s törekedtek a gyülekezet szép feladatát megvalósítani. E részben magok a tisztviselek, de különösen a gondnokok jártak elől jó példával.” (67. old)</p>	<p>„keresztyén ifjak egyesületei világszövetségének titkára, Phildius Keresztély és a kíséretében lévő Megyericsy Béla, a magyar keresztyén ifjúsági egyesületek nemzeti bizottságának a titkára tartottak előadást a kollégiumi felsőbb tanuló ifjúság nagy lelki gyönyörűségére és épülésére.”</p> <p>hiterősítő, vallás erkölcsi irányú lapok: Szövétnek, Ébresztő, Diák Világ, a prot. ifjúság Közlöny-e, Téli Újság „Úgy ezeket a lapokat, valamint a gyülekezet könyvtárának könyveit szorgalmasan és haszonnal olvasgatták a gyülekezet tagjai. A könyvtár jelenleg 56 kötetből áll.” (67-68. old)</p> <p>évváró ünnepélyen megemlékezés alapítóról pl. Bornemissza Anna, erdélyi fejedelemné (68. old) „Az ünnepélyen, mely a jelenvoltakra rendkívül fölemelő hatást gyakorolt, résztvettek a kollégiumi tanárok és az egész kollégiumi ifjúság.” (69. old)</p>
19 11 /19 12	<p>„összes felsőbb osztályú, ref vallású tanuló” (75. old) 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő)</p> <p>„Az ifjúsági gyülekezet tagjai szorgalmasan látogatták az összejöveteleket, melyeket vasárnap délelőttönként a kollégium énektermében tartottak, mindenkor a felügyelő tanár jelenlétében és vezetésével. A tagok közül többen működtek közre cselekvőlegesen építő és hiterősítő felolvasásokkal, de különösen bibliamagyarazatokkal, imádkozással s néhányan</p>	<p>„A gyülekezet az idén is járattott több hiterősítő, vallásos erkölcsi irányú lapot, ú. m. a Szövétnek-et, az Ébresztő-t, a magyar evangéliumi ifjúság lapját, a Diák Világ-ot, a prot. ifjúság Közlöny-ét s a Téli Újság-ot, a református nép ismert családi hetilapját több példányban. A Szövétnek a főgimnázium ifjúsága számára 165 példányban járt. Úgy ezeket a lapokat, valamint a gyülekezet könyvtárának könyveit szorgalmasan és haszonnal olvasgatták a gyülekezet tagjai. A könyvtár jelenleg 58 kötetből áll.” (76. old)</p>

	<p>vallásos költemények előadásával. A gyülekezet úgy ezekkel, mint az erkölcsiségre való vigyázásával s a jótékonyosság és áldozatkészség ébresztésével általában sikeres működést fejtett ki.” (75. old)</p> <p>alkotások címei pl.: Debreceni legenda, Krisztus mindenütt</p>	<p>adomány: meghalt társuk koszorújára évzáró ünnepély: „Emlékezés Lónyai Anna erdélyi fejedelemmőről, főiskolánk egyik kegyes patronájáról.” (77. old)</p>
19 12 /19 13	<p>„V-VIII. osztályok ref vallású növendékei” (97. old) 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), össz. 203 fő</p> <p>„A gyülekezet tagjai lelkük építése és hitök erősítése végett szorgalmasan látogatták az összejöveteleket, ..., mindenkor a vallástanár vezetésével és felügyelete alatt. Az összejöveteleken énekléssel, imádsággal, vallásos szavalatokkal, hiterősítő felolvasásokkal, bibliamagyarázatokkal működtek közre a gyülekezet tagjai. A gyülekezet kebelében az egész év folyamán mindenek ékesen és szép rendben folytak s az összejövetelek a gyülekezet tagjainak belső, lelki épülésére szolgáltak.” (97. old)</p>	<p>folyóiratok: „A gyülekezet az idén is járattott több hiterősítő, valláserkölcsei irányú lapot, ú. m. a Szövétneket, az Ébresztőt, a Diákvilágot. ... A Téli Újság is több példányban forgott az ifjúság kezei között. Szorgalmasan olvasták a gyülekezet kis könyvtárának könyveit is. A könyvtár 60 darabból áll. Ez évben 2 darabbal szaporodott.” (98.)</p> <p>adakozás szegény, jó tanulók segélyezésére (98. old) évzáró ünnepségen ismét megemlékezés alapítványtevőkről: „Emlékezés Váradai Sámuel és neje Aszalay Sára főisk. kegyes alapítókról.” (98. o)</p>
19 13 /19 14	<p>„V-VIII. osztályok ref vallású növendékei” (148. old) 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), össz. 204 fő</p> <p>„A gyülekezet tagjai lelkük építése és hitük erősítése végett szorgalmasan látogatták az összejöveteleket, amelyeket mindig a vallástanár felügyelete alatt tartott a gyülekezet ... Az összejöveteleken énekléssel, imádsággal, bibliamagyarázatokkal, hiterősítő felolvasásokkal, vallásos szavalatokkal és zenével működtek közre a tagok s egyesek igazán nagy buzgalmat tanúsítottak.” (149. old)</p>	<p>„A gyülekezet az idén is járattott több hiterősítő, valláserkölcsei irányú lapot, ú. m. a Szövétneket, Ébresztő-t, Diákvilág-ot és a Vasárnap-ot. ... A gyülekezet kis könyvtárának a könyveit is szorgalmasan olvasták a tagok. A könyvtár jelenleg 61 darabból áll. Ez évben 1 darabbal szaporodott.” (149. old)</p> <p>Emlékezés Péczely Józsefről, főiskolánk nagynevű tanáráról s kegyes alapítójáról (150. old) szavalat: tanulótlárs által írt Hit c. vers</p>
19 14 /19 15	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), össz. 181 fő</p> <p>„vasárnap délelőttönként lelkük építésére, hitük erősítésére és Isten dicsőítésére ... gyűltek össze, néha megosztva 2-2 osztályonként.” (73. old)</p> <p>„Az összejöveteleken a tagok énekléssel, imádsággal, bibliamagyarázattal, hiterősítő felolvasásokkal, vallásos szavalatokkal működtek közre. A bibliamagyarázatokat, illetve bibliai textuson épült beszédek, tekintettel a rendkívüli időkre, e tanévben nagyrészt maga a vezető tanár tartotta, de a gyülekezet tagjai közül is buzgólkodtak egyesek e téren is; legszorgalmasabban működő tag.” (73. old)</p> <p>háborús időre tekintettel: „Ifjúsági gyülekezetünk, melynek ez évben 182 tagja volt az V-VIII. osztályból, (ez osztályoknak valamennyi ref növendéke) buzgón törekedett, a már biztos nyomokon haladva, nemes feladatát betölteni s az ifjúság hitét és erkölcsét erősíteni. Összejöveteleit, a vallástanár vezetése mellett, vasárnap délelőttönként</p>	<p>A gyülekezet az idén is több hiterősítő és valláserkölcsei irányú lapot járattott: Téli Újság, Ébresztő, Diák Világ, Vasárnap A Szövétneket-et, miután ez évben nem jelent meg, nélkülöznie kellett. A gyülekezet könyvtára 62 darabból áll.” (73. old)</p> <p>háborús időre tekintettel: „Miután, pártolás hiánya miatt, egyetlen református ifjúsági lapunk, a Szövétnek sem jelent meg ebben a tanévben, növendékeink ifjúsági lap nélkül maradtak. A Téli Újság-ot járatták 60-an; ezenkívül az ifjúsági gyülekezet az olvasó számára s tagjainak belső építésére járatta az Ébresztő-t, a Diák Világ-ot és a Vasárnap-ot. A gyülekezetnek 62 darabból álló könyvtára van. Jótékony célokra tagjai között az idén is gyűjtött. A gyülekezet évzáró ünnepét május 9-én tartotta a kollégium oratóriumában. Ez alkalommal megemlékezett Svájról, mint a magyar ref. egyház és a debreceni kollégium jóltevőjéről.” (126–127. o)</p>

	<p>Az idén a nagy időkre s a növendékek lelkére való mélyebb és maradandóbb hatásra való tekintetből a gyülekezeti összejövetelek alkalmával legtöbbszörre a vezető vallásnár tartott idő- és alkalmoszerű beszédet és bibliamagyarázatot, de a tagok is buzgólkodtak bibliamagyarázat, felolvasás tartásában és imádkozásban.” (126–127. old)</p>	<p>saját alkotás előadásán túl szavalat és vegyeskar éneke is elhangzik az évzáró ünnepélyen</p>
19 16 /19 17	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) „Tagjainak száma a megalakuláskor az V-VIII. o. református növendékei közül 181 volt, mely azonban az intézetből való eltávozások és katonai behívások következtében az év végére 147-re olvadt le.” (60. o)</p> <p>A gyülekezet tagjai vasárnap délelőttönként gyűltek össze a főgimnázium énektermében, olykor megosztva 2-2 osztályonként.</p> <p>Az összejöveteleken a tagok ezúttal is, mint az előző években, énekléssel, imádsággal, bibliamagyarázattal, hiterősítő felolvasásokkal, vallásos szavalatokkal működtek közre. A gyülekezet buzgón imádkozott minden összejövetele alkalmával a hadba vonult és ott küzdő tagjaiért, viszont azok is küldöztek a mélyeséges hit érzésétől alhatott, jóleső sorokat a gyülekezetnek. Párszor a vezető tanár tartott a háborúval kapcsolatos bibliamagyarázatot. (61. old)</p> <p>a tagok közül kitűntek felolvasásaikkal: 2 fő, hatásos szavalataival 1 fő, „szép vallásos zeneműveknek hegedűn való előadásával és zongorakísérettel” 2 fő (61. old)</p> <p>évzáró ünnepély: saját alkotások előadása pl. emlékezés a debreceni Kollégium első rektoráról – gondnoki alkotás és felolvasás, hittanhallgató orgonakísérettel közös hegedűszóló</p>	<p>„Az Ifjúsági Gyülekezet ebben a megrövidített tanévben, külső gátló körülményektől is zavartatva, nem fejthetett ki olyan szélesebb körű és intenzívebb munkásságot, aminőt óhajtott volna, de igyekezett mégis a rendelkezésére álló időt felhasználni, hogy tagjaiban ápolja és szilárdítsa az élő, igaz és munkás hitet, s ez által építse közöttünk Istennek országát, továbbá fejlessze az egyházas öntudatot és eleven erőként vigye be az ifjú szívekbe a jótékony, első renden egyházi célt szolgáló adakozásra való készséget. A szünni nem akaró, hitet és erőt próbára tevő háború még fokozottabban ösztönözte a gyülekezetet, hogy nemes hivatásának minél teljesebben igyekezzék megfelelni. (61. old)</p> <p>adakozás Ifjúsági perselyalapba</p> <p>újságok: A gyülekezet az idén tagjainak lelki építésére a következő lapokat járatta: Ébresztő, Diák Világ, Vasárnap, Téli Újság, Bethesda. A gyülekezet kis könyvtára ez évben nem gyarapodott, ma is 63 darabból áll. (61. old)</p>
19 17 /19 18	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) létszámot meghatározta: katonai behívás és intézetből távozás is: tanév kezdetén 153 fő, később 131 fő (31. old)</p> <p>„Sajnos, a gyülekezet működését karácsony után egyfelől a közbejött hosszabb szünidő, majd a felügyelő tanár huzamosabb ideig tartó betegeskedése, végül az iskolai esztendő korai bezárása miatt a megszokott és megindult buzgósággal és erővel nem folytathatta. De amikor lehetett, összejött a főgimnázium énektermében, hogy tagjaiban növelje és erősítse a hitet, erkölcsi érzést és református egyházunkhoz való szilárd ragaszkodást, valamint a tanulótrási összetartást és szeretetet. Kitűntek odaadó munkásságukkal a tagok közül ... aki több ízben emelte a gyülekezet lelkét szép vallásos zeneműveknek hegedűn való előadásával.” (33. old)</p>	<p>„Az Ifjúsági Gyülekezet nagy buzgósággal kezdette meg működését, amely a 400-ados reformációi emlékünnepelelyben érte el tetőpontját. A főlemelő és nagyszerű ünnepélyt a főgimnáziumi vegyes kar közreműködésével” (31. old)</p> <p>Gyülekezet alapítványa a jövő 1918-19. iskolai évtől „az Ifjúsági Gyülekezet legbuzgóbb és legkiválóbb tagjainak jutalmazására fordítatnak.” (32. old)</p> <p>„A gyülekezet az idén tagjainak lelki építésére a következő lapokat járatta: Az Erő, Az Akarat, Vasárnap, Téli Újság, Bethesda. A gyülekezet kis könyvtára a régi állapotban maradt.” (33. old)</p> <p>„Mély hatással volt a gyülekezetre harctéren lévő egykori tagjainak hálás megemlékezése, de különösen Vass Antal tábori lelkésznek hálás szívve és kegyeletre valló szép cselekedete, aki 20 koronát küldött, hogy azzal a gyülekezet egyik buzgó és szorgalmas tagja jutalmaztassék.” (33. old)</p>
19 18	<p>össz. 153 fő (14. old)</p>	<p>„A gyülekezet, amikor csak lehetett, főként vasárnaponként, összejött az intézet énektermében,</p>

/19 19		hogy tagjaiban növelje és erősítse a hitet, erkölcsi érzést és református egyházunkhoz való törhetetlen ragaszkodást.” (14. old)
19 19 /20	„V-VIII. oszt. confirmált növendékei” (48. old) össz. 182 fő összejövetel vasárnap délelőttönként	„Célja a vallásos érzés mélyítése és a hit erősítése a református növendékseregben.” (49. old)
19 20 /21	„V-VIII. oszt. confirmált növendékei” (84. old), 217fő „vallásos szavaltok, énekek, zeneszámok, bibliamagyarázatok, imádságok, felolvasások.” (82. o)	„Célkitűzése a református tanulók egyházas jellemének és érzületének ápolása az önképzés és öntevékenység által.” (82. old)
19 21 /19 22	össz. 239 fő, 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), „A gyülekezet, amikor lehetett, összejött a főgimnázium énektermében, hogy tagjaiban növelje és erősítse a hitet, erkölcsi érzést és református egyházunkhoz való szilárd ragaszkodást, valamint a tanulóársi összetartást és szeretetet.” (19. old)	„Meglátogatta és buzdító beszédekkel serkentette a gyülekezetet a Ker. Ifj. Egyesület agilis titkára, Megyericsy Béla és a Magyar Ker. Diákszövetség nagyhatású főtítkára, Viktor János. Részt vett a gyülekezet Sartorius Ernőnek, a Ker. Diákok Világszövetsége főtítkárának előadásán is.” (19. old)
19 22 /19 23	össz. 212 fő, 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő),	„Az igazgató vezetésével munkálta az ifjúság lelki építését, szilárdította valláserkölcsei érzését és református öntudatát.” (12. old) gyűjtés: Ker. Ifjúsági Egyesület segélyezésére
19 23 /19 24	össz. 202 fő, 2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő), „Szavalt, felolvasás és bibliamagyarázat mellett ének- és zeneszámokat is adtak elő. A gyülekezeti éneket zongorán kísérte ...” (15. old)	„Az igazgató vezetésével munkálta az ifjúság lelki építését, szilárdította valláserkölcsei érzését és református öntudatát, növelte a tanulóársi összetartást és szeretetet.” (14. old)
19 24 /19 25	„négy felső osztály ref vallású tanulói” (25. old) 15 összejövetel vasárnap délelőttönként az énekteremben, „melyet a gyülekezet gondnokai készítettek elő” (25. old) „Imádságok, bibliamagyarázatok, elmélkedések, prózai és verses felolvasások, szavaltok, ének- és zeneszámok alkották az összejövetel tárgyait.” (25. o) „a gyülekezeti éneket zongorán kísérte” „Többször föllépett összejövetelein sikerült énekével a férfi négyes énekkar.” (25. old)	„munkálta az ifjúság lelki építését, szilárdította valláserkölcsei érzését és református öntudatát, növelte a tanulóársi összetartást és szeretetet.” (25.o „A tanárikar több tagja meleg érdeklődéssel kísérte a gyülekezet működését és gyakran részt vett összejövetelein.” (25. old)
19 25 /19 26	2 gondnok (VIII. oszt), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos V. osztályok, osztályonként 2 fő) „V-VIII. osztály református növendékeiből” (28. old) „A gyülekezet összejövetelei alkalmával az énekeket zongorán kísérte... Az összejövetelek tárgyait imádságok, bibliamagyarázatok, elmélkedések, szavaltok, ének- és zeneszámok alkották.” (28. old)	„Az igazgató vezetése alatt munkálta az ifjúság lelki építését, szilárdította valláserkölcsei érzését és református öntudatát, növelte a tanulóársi összetartást és szeretetet.” (28. old) „A tanári kar néhány tagja is többször részt vett a gyülekezet összejövetelein, közülök dr. Szabó Márton csaknem minden alkalommal.” (28. old) ünnepélyek: évzáró + reformáció emlékünnepe
19 26 /19 27	2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) „V-VIII. osztály református növendékeiből” (40. old), össz. 232 fő összejöveteleken „az éneklést zongorán kísérte” „imádságok, elmélkedések, bibliamagyarázatok, felolvasások, szavaltok, ének- és zeneszámok” (40.) évzáró ünnepély: gondnoki felolvasás + pályanyertes ünnepi vers szavaltása, énekkar bekapcsolódása: „az igazgató imádsága után a gimnáziumi énekkar emelte föl Istenhez a lelkeket” (40. old) „orgonakísérettel hegedű-szólót adott elő” (40. old)	„a gyülekezet fennállásának 25 éves fordulójára” (40.) „Az igazgató vezetése alatt az ifjúság lelki építésén, a valláserkölcsei érzés és református öntudat megszilárdításán, a tanulóársi összetartás és szeretet növelésén és a jótékonyág gyakorlásán munkálkodott.” (40. old) „A tanári kar tagjai közül is néhányan, főleg dr. Szabó Márton, résztvettek a gyülekezet összejövetelein.” (40. old) „magyar keresztyén ifj. egyetek egyik vezető férőfia, gyülekezetünk egykori gondnoka, Az Erő szerkesztője: Karácsony Sándor tanár látogatta meg

		a gyülekezetet tartott hiterősítő, tanulságos beszédet.” (40)
19 27 /19 28	2 gondnok (VIII. oszt), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) „V-VIII. osztályok ref tanulói” (46. old) 245 fő „Az összejövetelek tárgyait imádságok, elmélkedések, bibliamagyarázatok, felolvasások, szavalatok, ének- és zeneszámok alkották.” „a gyülekezeti éneklést vezette zongorával” (46. old) évszázó ünnepély: igazgatói ima, gondnoki felolvasás a kollégiumi régi diákkommunitásról és a mai diákszövetségről énekkarral való együttműködés (47. old) VIII. oszt. végzős diák búcsúja tagdíj gyűjtéséből szavalókönyv: „hogya a szavalóknak alkalmas darabok legyenek rendelkezésükre” (47. old)	„Egy ízben a felügyelő igazgató is tartott előadást a cseh református egyházzal s ezzel kapcsolatban azokról az elévülhetetlen érdemeikről, melyeket a cseh református egyház életre keltése körül a magyar református egyház szerzett, melyekről azonban a csehek most teljesen megfeledkeztek. A tanári kar tagjai közül is néhányan, ezek között dr. Szabó Márton csaknem állandóan, résztvettek a gyülekezet összejövetelein.” (46. old) keresztyén szervezetekkel való együttműködés: „Meglátogatták a középisk. missziói tanácstól küldetve november hó 13-án Karácsony Sándor, Az Erő szerkesztője, a gyülekezet egykori tagja és Papp Géza, a középiskolai missziótanács titkára és értekeztek a gyülekezet tagjaival.” (47. old)
19 28 /19 29	„VI-VIII. osztály összes ref vallású tanulóiból” (58. o) 2 gondnok (VIII. oszt), 3 x 2 presbiter és 3 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) 15 összejövétel „Az összejövetelek tárgyait énekek, imádságok, elmélkedések, bibliamagyarázatok, felolvasások, szavalatok, énekes zeneszámok alkották. A gyülekezet minden összejövetelel elénekelt a Nemzeti Hiszekegyet s utána közösen elmondta az apostoli hitformát.” (58. old) „a gyülekezeti éneklést részint zongorával, részint harmoniummal vezette” (58. old) évszázó ünnepély: énekkar előadása, szavalat, „hegedűn adott elő egy szép áhítatos zeneszerzeményt orgonakísérettel.” (58. old) „diakonusok közül legbuzgóbban működött” (59. old) végzős diák búcsúja – S. Szabó József iránti hála (59.)	„A tanári kar tagjai közül állandóan résztvett a gyülekezet összejövetelein dr. Szabó Márton, olykor dr. Nagy Sándor.” (58. old) keresztyén szervezetekkel való együttműködés: „Meglátogatták az ifj. gyülekezetet a középiskolai missziói bizottság elnöke Lic. Rácz Kálmán, pápai főisk. tanár és titkára Papp Géza lelkész. Ez alkalommal az ifj. istentiszteleten Lic. Rácz Kálmán tartott hatásos egyházi beszédet. Utána ő a felsőbb osztálybeli, Papp Géza titkár pedig az alsó osztálybeli tanulókkal folytatott tanulságos megbeszélést.” (58. old)
19 29 /19 30	„VI-VIII. osztály összes ref tanulói” (47. old) 2 gondnok (VIII. oszt), 3 x 2 presbiter és 3 x 2 diakónus (osztályonként 2 fő) 14 összejövétel „a gyülekezeti éneklést részint zongorával, részint harmoniummal vezette” (48. old) „Az összejövetelek műsorszámait ez évben is énekek, imádságok, bibliai elmélkedések, felolvasások, szavalatok, ének- és zeneszámok alkották. Ezekhez járultak még a két közéneken kívül állandó elemekként az „Apostoli hitforma” és a hazafias érzés táplálására a „Nemzeti Hiszekegy.” (48. old) évszázó: zenei előadás: „ügyesen és nagy felkészültséggel adta elő” (48. old) + végzős diák búcsúja	„A tanári kar tagja közül néha résztvett az összejöveteleken dr. Szabó Márton. Egy alkalommal meglátogatta a gyülekezetet Karácsony Sándor, az „Erő” c. ifjúsági lap felelős szerkesztője, mely alkalommal az ifjúság fokozottabb figyelmét akarta felhívni ez egyetlen protestáns ifjúsági lap iránt.” (48. old) Bibliakörök: „A tanév második felében próbálkoztunk úgynevezett Bibliakörök alakítani osztályonként.” (48. old), vezetői teológushallgatók + 4 gimnazista „A jelentkezés a Bibliakörökbe önkéntes volt ugyan, de a fiúk, sok elfoglaltságuk ellenére is elég szép számban jelentkeztek.” (48. old)
19 30 /19 31	„VI-VIII. osztály összes ref tanulói” (47. old) 2 gondnok (VIII. oszt), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos VI. és VII. osztályok, osztályonként 2 fő)	„A gyülekezet mintegy 60 darab könyvből álló gyűjteménye végre talán állandó helyet nyert az Önképzőkör olvasójának egyik szekrényében. Közöttük szép elbeszélések s életrajzgyűjtemények találhatók.” (48. old)

	<p>10 összejövétel imádkoztak 11 fő, Bibliát magyaráztak 6 fő, szavaltak 2 fő, hegedűn játszott 3 fő, énekelt 1 fő „A gyülekezet ének vezetését ... tanuló vállalta el. Hitüknek, keresztyéni kötelességüknek ápolása végett összegyűltek vasárnap délelőttönként az énekeremben s imádkozással, a biblia egyes helyeinek magyarázgatásaival, vallásos szavalatokkal, hegedűjátékkal s dallal erősítették magyar református hitüket” (48. old)</p>	<p>Bibliakör: „hittanhallgatók vezetésével, dr. Nagy Sándor vallásnár ellenőrzése mellett tíz bibliatanulmányozó csoport alakult és működött. Noha a jelentkezés önkéntes volt, egy-egy körben mégis 8-10 növendék foglalkozott a Biblia tanulmányozásával.” (48. old)</p>
19 31 /19 32	<p>1+1 gondnok (párhuzamos VIII. oszt-ból), 6 x 2 presbiter és 6 x 2 diakónus (párhuzamos VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2 fő) „Az istentiszteleteken énekeltünk, imádkoztunk, elmondtuk az „Apostoli hitformá”-t ; a nemzeti érzés fenntartására és ápolására a „Nemzeti Hiszekegy”-et énekeltük el.” (58. old) „imádkoztak” 15 fő, „elmélkedtek” 6 fő, „felolvasást tartottak” 2 fő, „összejöveteleinken az éneklést zongorán vezették” „Prédikációinkban, valamint felolvasásainkban a ma problémáit igyekeztünk a gyülekezet elé tárni. A felolvasást komoly és élénk vita követte.” (59. old) énekelt 1 fő, hegedűszólót adott elő 2 fő, zongorakíséret 2 fő, vonósnégyes, szavaltak 3 fő</p>	<p>„gyülekezet kebelében 2 filléres adakozás indult meg új könyvek beszerzésére” (59. old) osztályok adakozásai könyvekre „Megvettük ebből: Dr. Makkai Sándor: „Nem békességet. . .”, „Öntudatos kálvinizmus” ; Csűrös István : „Példának okáért...” és Dr. Tavaszy Sándor: „A kálvinizmus világmissziója” c. műveket. A könyvtár ez évi szaporodása négy kötet.” (59. old) Bibliakörök: teológushallgatók és bent lakó gimnazisták „az idén is folytattunk bibliaköri munkát, bár egészen szerény keretek között. November hónapban kezdtük meg a munkát a bentlakó gimnazisták között.” (62. old) össz: 43 fő</p>
19 32 /19 33	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos VI., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő) 13 összejövétel prédikáltak 11 fő (közülük 1-szer: 9 fő, 2-szer: 2 fő), imádkoztak 19 fő (közülük 1-szer: 15 fő, 2-szer: 1 fő, 3-szor: 3 fő), szavaltak 2 fő, „kvartett zeneszámot adtak elő” 4 fő „a kántori szerepet betöltötték” 2 fő (40. old)</p>	<p>Bibliakörök: „Intézetünkben a mult évekhez hasonlóan ez évben is megalakítottuk az önként vállalkozó növendékek számára a bibliaköröket” (40. old) 5 teológus vezetésével öt csoportban, 47 taggal</p>
19 33 /19 34	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő) „a kántori teendőket elvégezte” 1 fő (45. old) 12 összejövétel elmélkedtek 9 fő (1-szer: 7 fő, 2-szer: 1 fő, 3-szor: 1 fő), imádkoztak 14 fő (1-szer: 9 fő, 2-szer: 2 fő, 3-szor: 3 fő), szavaltak 3 fő, hegedű-duón előadott 2 fő, trió-zeneszámot játszottak: 3 fő</p>	<p>Bibliakörök 7 csoportban, Péter Zoltán tanár úr és 6 teológus vezetésével</p>
19 34 /19 35	<p>2 gondnok (VIII. oszt), 7 presbiter és 7 diakónus (párhuzamos V., VI., VII. osztályok, osztályonként 1 fő) kántor is megnevezésre kerül (1 fő) 10 összejövétel elmélkedtek 7 fő (1-szer: 5 fő, 2-szer: 2 fő), imádkoztak 14 fő (1-szer: 11 fő, 2-szer: 2 fő, 4-szer: 1 fő), szavaltak 4 fő – egyikük 2-szer, másikuk diáktársak kórusának kíséretével, felolvasás 5 fő, zeneszámot szolgáltattak 3 fő – egyikük 4-szer, másikuk „több kísérel” 2 énekkari szám, énekszóló 1 fő</p>	<p>„az ifjúsági gyülekezeti élet mozgalmasnak és kielégítőnek mondható. Elősegítette ezt a műsorok változatossága.” (49. old) Bibliakörök: „Ez évben iskolánkban vasárnap délelőttönként 9 Bibliakör működött, foglalkozási körünk Jézus példázatait ölelte fel. A VII. a) osztályban 16 tanulóval heti egy órán Péter Zoltán tanár végzett bibliaköri munkát. Ismertette a Biblia előállítását, és tanulmányozták Márk evangéliumát.” (55. old)</p>

	<p>1 ünnepélyes istentisztelet az Országos Szeretet Szövetség árváinak „felsegélyezésére” (48. old) műsorok: elmélkedés, ima, felolvasás: szavaltat kórus és harangszó kísérettel, dupla kvartett, hegedűszóló harmónium-kísérettel, felolvasás Goethe: Faust részlet, értekezés Sinai Miklósnak az egyház alkotmányáért folytatott küzdelméről (49. old)</p>	
19 35 /19 36	<p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 8 presbiter és 8 diakónus (párhuzamos V., VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 1 fő) „az énekeket zongorával vezették” (52. old) 2 fő</p> <p>„Az összejöveteleken a tagok bibliai tárgyú elmélkedésekkel, értekezésekkel, továbbá szavaltatok tartásával és zeneszámok előadásával foglalkoztak. Ezekon kívül tartott gyülekezetünk két ünnepies összejövetelt is” (53. old)</p> <p>pályázati kiírás: „Hatvani István, a nagy természettudós mint hívő keresztyén” győztes művének felolvasása (+ pénzjutalmat kapott) „A másik dicséretet nyert munkát ... dr. Nagy Sándor felügyelő tanár a művei közül ajándékozott két kötet jutalomkönyvvel ajándékozta meg.” (53. old)</p> <p>tevékenységek: elmélkedtek 9 fő (közülük 1-szer: 7 fő, 2-szer: 2 fő), imádkoztak 16 fő (1-szer: 12 fő, 2-szer: 3 fő, 3-szor: 1 fő), felolvasást tartottak 3 fő (1-szer: 1 fő, 2-szer: 1 fő, 4-szer: 1 fő), közöttük diáktárs novellájának felolvasása is megjelenik, szavaltak 4 fő (1-szer: 3 fő, 3-szor: 1 fő), „zeneszámokat szolgáltattak” 3 fő</p>	<p>„az Ifjúsági Gyülekezet... a gyülekezeti étellel kapcsolatos öntevékenység fejlesztésére, a református öntudat erősítésére működik.” (33. old)</p> <p>„A VII. és VIII. osztályok vasárnaponként 10 órakor a kollégiumi Oratóriumban ifjúsági istentiszteleteken vettek részt, ... Ez istentiszteleteknek közelebbi célja volt, hogy nagyobb ifjaink bibliakörök önálló vezetésére ösztönzést s lehető kiképzést nyerjenek.” (33. old)</p> <p>Bibliakörök: „A tanulók vallásos nevelésére szolgáltak... a VII. és VIII. osztályok számára bibliaköri csoportvezetői képzés céljából esetről esetre bibliamagyarázatokat tartott, továbbá intézetünk tanárkarából ... Bibliakört vezettek ...” (60. old)</p>
19 36 /19 37	<p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 4 presbiter és 4 diakónus (párhuzamos VII., VIII. osztályok, osztályonként 1-1 fő) kántor, segédkántor: 1-1 fő</p> <p>9 gyűlés + 2 ünnepi összejövetel „Az összejöveteleik előző évi műsoraihoz viszonyítva ez évben gyökeres változásokat tettünk. Egyes sablonossá vált számokat eltöröltünk, hogy az ülések középpontjába egy-egy felolvasást tehessünk. E felolvasások a tárgyaikat egyháztörténeti és gyakorlati egyházéleti körből vették” (80. old)</p> <p>pályázati kiírás: „A kor képe Méliusz prédikációiban” a forrásmunkákhoz jutás nehézsége miatt kidolgozás nélkül maradt, az év közben előadott felolvasások közül azonban kettő „Emlékkönyv”-ünkben örökített meg: Nagy Istvánnak „Kálvin Institutio”-járól írott és Csikesz Ferencnek „Sztáray Mihály, Laskó és Baranya reformátora” című dolgozata (81. old)</p>	<p>„Ifjúsági gyülekezet munkaterve arra céloz, hogy tagjaiban az egyházi, tudományos érdeklődést felébressze, a református öntudatot erősítse és a gyakorlati étellel kapcsolatba hozza.” (31. old)</p> <p>sáfársági – ünnepi összejöveteleik: „A gyülekezet munkálkodási tárgykörébe bevontuk az állandó és rendszeres alamizsnálkodást” (80. old) adomány a „Szeretetszövetség”-nek, a mátraházi diáküdülőház javára, gyógykezelésre rászoruló tanulóknak</p> <p>Bibliakörök 16 bibliakör (81. old): I-III. oszt. önként jelentkezett 250 főből 12 bibliaköri csoport VII. és VIII. oszt. tanulóiból külön is szerveződtek + külön a Kollégiumban lakó alsó és külön a felső osztályoknak is a kollégiumi felső osztályosok: 15-20 fős csoport</p>
19 37	<p>„iskolánk VI-VIII. osztályos növendékeiből” (52. old) 2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő),</p>	<p>„A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak: a nyilvános istentiszteletek, az ifjúsági istentiszteletek,</p>

<p>/19 38</p>	<p>4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (párhuzamos VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>összejöveteleken „buzgólkodtak” nyitó és záró ének és ima során: 11 fő szavaltatok 4 fő, zeneszámok 3 fő, kamaraénekkar</p> <p>„Munkatervünkön is teljes mértékben végrehajthattuk azt a módosítást, melynek alapvonalait tavaly már megvontuk, hogy t. i. gyülekezetünk egyházi és vallásos gyakorlati és tudományos önképzőkör legyen, mivel a növendékek lelkipozíciójának bőséges alkalma kínálkozik az ifjúsági istentiszteleteken, a közös bibliaórákon és a bibliakörökben. E munkatervezetnek megfelelőleg ez évben a négyszázéves fordulóhoz elért Kollégiumról és a magyar reformátusság nagyjairól tartattak előadások.” (52. old)</p> <p>pl. Méliusz Juhász Péterről, Szegedi Kiss Istvánról, az Soli Deo Gloria diákszövetségről, a régi egyházi zenéről, a Kollégium régi vallásos neveléséről, majd Dévai Bíró Mátyásról, aztán Kálmáncsehi Sántha Mártonról és Károli Gáspárról értekeztek „A gyülekezeti összejöveteleket éneklés és imádság nyitotta s zárta. E téren a következő tanulók buzgólkodtak” (52. old) „Az összejövetelek tárgysorozatát olykor szavaltatok és zeneszámok élénkítették.” (53. old) szavaltók 4 fő, „zeneszámmal szerepeltek” 3 fő tanévzáró ülésen kamaraénekkar is szerepel</p> <p>pályázati kiírás: „A Kollégium szerepe a magyar művelődés történetében” (53. old) A tétel szép kidolgozásáért 8-8 pengő jutalomdíjban részesült 2 fő + Dr. Nagy Sándor vezető tanár ajándéka 10-10 diák számára dr. Nagy Sándor: „A vallásos nevelés a Debreceni Református Kollégiumban” c. könyve</p>	<p>a közös bibliaórák, az ifjúsági gyülekezet és a bibliakörök.” (31. old)</p> <p>„közös bibliaórák tartásával az volt a célunk, hogy növendékeinket a Szentíráshoz minél közelebb vezessük azáltal is, hogy a rendes istentisztelet kötött formájának feloldásával egész bibliai részek alaki és tartalmi anyaga kerülhessen magyarázásra.” (31. old)</p> <p>sáfársági tevékenység: „A sáfársági munkát ez évben is gyülekezetünk vezette.” (53. old) a tanulók önként adott sáfárfilléreiből: beteg növendékeinknek gyógyszerekre támogatás, mátraházai diáküdülőtér javára pedig adomány</p> <p>Bibliakörök: „intézetünk ref vallású növendékeiből” (53. old) össz 12 bibliakör 280 taggal, ebből a. I-VIII. oszt. önként jelentkezett növendékeiből 10 kör 220 taggal b. külön az I-IV. oszt bentlakásos növendékeiből „kollégiumi kis bibliakör” (53. old) 40 taggal novembertől májusig minden hétfőn este fél 8-tól a Kollégium tanulószobájában, vallásnár vezetésével c. külön az V-VIII. oszt bentlakásos növendékeiből „kollégiumi nagy bibliakör” (54. old) 20 taggal novembertől májusig minden csütörtökön este 8-tól a Kollégium tanulószobájában, vallásnár vezetésével</p> <p>„Az itt felsorolt bibliakörökön kívül az I-V. osztály növendékei teljes számmal ... minden második vasárnap d. e. 10-kor közös bibliaórára gyűltek össze a kollégiumi Oratóriumban. Ez összejöveteleken a lelkesi szolgálatot - csekély kivételtől eltekintve - az intézet vallásnárjai látták el.” (54. old)</p>
<p>19 38 /19 39</p>	<p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 3 x 2 presbiter és 3 x 2 diakónus (párhuzamos VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>„évi munkatervre újabban az egyházas önképzés tudományos és gyakorlati oldalait öleli fel” (66. old) „A gyülekezet tagjai munkálkodásuk anyagát ebben az esztendőben a magyar református egyházi élet, közelebbről a Kollégiumunkból kikerült vagy azzal kapcsolatos szellemi kiválóságok vallásos lelkületének vizsgálásának területéről vették. Így került vizsgálódás alá Méliusz Juhász Péter reformátori jelentősége, a régi kollégiumi diák vallásénekesi élete, Tompa Mihály, Arany János, Ady Endre stb. vallásos lelkülete. Egy alkalommal maga a felügyelő tanár tartott előadást a magyar református énekeskönyv fejlődéséről az újabban megjelent</p>	<p>„A rendszeres lelkipozíciójának alkalmai voltak: a nyilvános templomi istentiszteletek, az ifjúsági istentiszteletek, az ifjúsági gyülekezet és a bibliakörök” (42. old)</p> <p>sáfársági tevékenység: „Gyülekezetünk ez évben is munkatervszerűen vezette a sáfársági munkát. Ennek eredményeként a tanulóktól önként adott adományokban és perselypénzekben a bevételt ... az Ifjúsági Segítő Egyesület pénztára tartja nyilván, és használja fel az egyetemmel ifjúsági segélyezések idején.” (67. old)</p> <p>Bibliakörök: 12 bibliakör 260 növendéssel (önkéntes részvétellel) minden 2. vasárnap A vezetők a bibliaköri vasárnapot megelőző hét egyik napján előkészítő bibliaórán vettek részt, és itt</p>

	<p>Pálóczi Czinke-féle zsolnátdolgozásokkal kapcsolatosan.” (66. old)</p> <p>10 összejövétel + 1 ünnepély „Valamennyinek lefolyása istentiszteleti keretek közt történt: közénklésekkel, az Apostoli Hitforma elmondásával, s valamelyik növendék által tartott elő- és utókönyörgéssel. A záróösszejövétel után, melyet május 7-én tartottunk, előadásra került dr. Nagy Sándor felügyelő tanár „Hol szeretet, ott Isten” című egyfelvonásos vallásos színdarabja.” (66. old) „szereplők voltak ebben” 5 fő + Dóczi-intézetből 2 fő</p> <p>folyóiratok: A lelkigondozás hatékonyabbá tétele végett két hitmélyítő egyházi lap járatását kezdtük el: Hajnal, Pro Christo (44. old)</p>	<p>írásban is megkapták a bibliára anyagának vezérfonalát.” (43. old)</p> <p>további Bibliakörök: kollégiumi bentlakó növendékek számára külön I-IV. osztályosok és V-VIII. osztályosoknak önkéntes jelentkezés alapján össz. 60 tag (43. old)</p>
19 39 /19 40	<p>„VI-VIII. osztályos növendékekből” (43. old)</p> <p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 3 x 2 presbiter és 3 x 2 diakónus (párhuzamos VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>„A gyülekezet az összejövétel óráit minden 2. vasárnapon tartotta a Kollégium dísztermében. A tagok egyházi és vallásos gyakorlati és tudományos önképzőkör munkaterve módján ez évben a Kollégiumunkból kikerült világi és egyháztörténelmi nagyjaink vallásos lelkületének vizsgálatával és méltatásával foglalkoztak.” (44. old)</p> <p>előadással kapcsolódik Dr. Végh József tanár úr: a magyar népi művelődésről (43. old)</p> <p>folyóirat: „lelkigondozás hatékonyabbá tétele végett” „Hajnal”, „Mustármag” (28. old) + ifjúsági iratterjesztő munka</p>	<p>„A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak: a nyilvános istentiszteletek, az ifjúsági istentiszteletek, az ifjúsági gyülekezet és a bibliakörök.” (26. old)</p> <p>„A gyülekezet feladatai közé tartozott az egész iskolára kiterjedő sáfárság irányítása is.” (44. old) sáfárfillérekéből és perselypénzből: Szeretetszövetségnek, a finnek javára, úrvacsorai szükségletre, egyetemes református diakónusok célra, „az Ifjúsági Segítőegylet kezelésében szegénytanulóink segélyezésére fordítjuk.” (44. old)</p> <p>Bibliakörök: 10 bibliakör 274 növendéssel (önkéntes részvétellel) előkészítő bibliárával (28. old) + kollégiumi bentlakó növendékek számára külön I-IV. osztályosok és V-VIII. osztályosoknak heti egy-egy alkalommal, önkéntes jelentkezés alapján „több, mint 60 tagja” volt</p>
194 0 /19 41	<p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 3 x 2 presbiter és 3 x 2 diakónus (párhuzamos VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>12 összejövétel „Valamennyi istentiszteleti keretben folyt le, s abban a gyülekezet általában egyháztudományos és gyakorlati egyházi kérdésekkel foglalkozott, ez évben nagyobbára a Károlyi Gáspár bibliafordítással kapcsolatos kérdésekkel, továbbá négy alkalommal Tisza István vallásos lelkiségével. (48. old)</p> <p>folyóirat: a lelkigondozás hatékonyabbá tétele végett” hitmélyítő folyóiratok: „Hajnal”, „Mustármag” + ifjúsági iratterjesztő munka (37-38. old) Szeretetszövetség” iratterjesztési mozgalmának érdekében tartottunk az Ifjúsági Gyülekezetben felemelően kedves ünnepséget” (36. old)</p>	<p>„A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak: a nyilvános templomi istentiszteletek, az ifjúsági istentiszteletek, az ifjúsági gyülekezetek és a bibliakörök.” (37. old)</p> <p>„tanulók önkéntesen nyújtott sáfárfilléreiből és perselypénzből” (48. old) pl. árvízkarosultaknak</p> <p>Bibliakörök: 10 bibliakör 250 növendéssel (önkéntes részvétellel) előkészítő bibliárával (37. old) + kollégiumi bentlakó növendékek számára külön I-IV. osztályosok és V-VIII. osztályosoknak önkéntes jelentkezés alapján össz. 60 tag (37. old)</p>
19 41 /19 42	<p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (párhuzamos V., VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p>	<p>A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak a vallásórakon kívül: a debreceni gyülekezet templomaiban tartott közös istentiszteletek, az ifjúsági istentiszteletek, az iskola kebelében működő</p>

	<p>14 összejövétel</p> <p>„általános keresztyén apologetikai kérdésekkel foglalkoztak. A tárgysorozatot ezenkívül szavatok, énekszámok stb. töltötték ki. Minden összejövétel istentiszteleti keretben folyt le.” (51. old)</p> <p>ünnepségek:</p> <p>„Szép ünnepséget rendezett a gyülekezet október 31-én és árvák napján. Felejthetetlen élményt jelentett és kedves emléket hagyott hátra püspök úr és egyházkerületi középiskolai felügyelő úr nálunk tett látogatása. Előttük volt alkalma bemutatni gyülekezetünknek általában azt a munkakeretet, melyben dolgozunk.” (51. old)</p> <p>folyóirat: „a lelkigondozás hatékonyabbá tétele végett”</p> <p>„Mustármag” c. hitmélítő folyóirat</p> <p>+ iratterjesztő munka: főleg bibliai tömbnapárokat és filléres traktátusokat árusítottunk a növendékeknek</p> <p>„A mi utunk” c. református ifjúsági lap minden református vallású növendékünknek járt.” (30. old)</p> <p>„A külmiszió gondolatának ápolása végett az V. a) osztály saját költségén egész évben járatta a „Hajnal” c. külmisziói lapot s különösen a magyar külmiszió ügyét állandóan figyelemmel kísérte.” (30. old)</p>	<p>ú. n. Ifjúsági Gyülekezet összejövetelei és a bibliakörök. (26. old)</p> <p>„Az ifjúsági sáfárság munkáját ez évben is gyülekezetünk végezte.” (51. old)</p> <p>Példát mutató lelkesedéssel kapcsolódtak be iskolánk fiai a Budapesten megépítendő „Darányi Kálmán Református Diákház” téglajegy-akciójába” (30. old)</p> <p>Bibliakörök:</p> <p>10 bibliakör 130 növendéssel (önkéntes részvétellel) előkészítő bibliaórával – téma:</p> <p>„Légy hív mindhalálig...” (Jel. 2:10)</p> <p>+ kollégiumi bentlakó növendékek számára önkéntes jelentkezés alapján, össz. 50 tag (27. old)</p> <p>legáció: „iskolai év három nagy ünnepén”</p> <p>26 diák (VII.-VIII. oszt)</p> <p>Soli Deo Gloria Szövetség által alapított két kollégium: külön az alsós és felsős diákok számára munkája: vallástanár vezetésével bibliaórák, megbeszélések, zsoldárdélutánok, játékok segítők: VII. oszt tanulók 2 fő (30. old)</p>
<p>19 42 /19 43</p>	<p>„V-VIII. oszt. növendékek” (35. old)</p> <p>2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 4 x 2 presbiter és 4 x 2 diakónus (párhuzamos V., VI., VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>12 összejövétel</p> <p>„Ez évben kevesebbet, mint máskor, a karácsonyi szünidőnek kényszerű meghosszabbítása miatt. Minden összejövétel istentiszteleti keretben folyt le, de ezen belül a tagok önképző célt szolgáló tételek vizsgálatával foglalkoztak: ez évben az ifjúság lelki problémáival a Szentírás alapján.” (35. old)</p> <p>„Szolgálatot végzett e csoportnál, mint vendég, Kiss Antal Jenő konv. missziói lelkész egy alkalommal. Az oratóriumi istentiszteleteken a kántori szolgálatot a Kollégium tanítóképzőintézete vezetőségének kedves előzékenysége folytán ebben az évben is egy tanítóképzős kántorjelölt látta el.” (18. old)</p> <p>„meglátogatta gyülekezetünket D. dr. Révész Imre püspök úr is, és az általa tartott beszéd, mely az egyház belső szolgálatának szép, de nehéz körülményeit tárta fel, különösen nagy hatással volt az ifjúságra.” (35. old)</p> <p>folyóirat: „a lelkigondozás hatékonyabbá tétele végett”</p> <p>„Mustármag”, „Hajnal”, „A mi utunk”</p> <p>„úgy tapasztaltuk, szerették és kedvvel olvasták” (19. old)</p>	<p>„A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak a vallásórákon kívül: a debreceni gyülekezet templomaiban tartott gyülekezeti istentiszteletek, az iskolában tartott ifjúsági istentiszteletek, az iskola kebelében működő ú. n. Ifjúsági Gyülekezet összejövetelei, és a bibliakörök.” (17-18. old)</p> <p>„Ifjúsági Gyülekezet által rendezett hazafias-vallásos tárgyú, műsoros ünnepélyek a Kollégium „harmónium-termében” (18. old)</p> <p>Bibliakörök:</p> <p>16 bibliakör 217 növendéssel (önkéntes részvétellel) előkészítő bibliaórával – téma: „Kicsoda Krisztus?”</p> <p>+ kollégiumi bentlakó növendékek számára külön a Kollégiumban lakó I-IV. osztályosok és V-VIII. osztályosoknak, valamint egy a Turistaszállóban lakó növendékek számára heti egy-egy alkalommal, önkéntes jelentkezés alapján, össz. 80 tag (18. old)</p> <p>legáció: „eddig soha nem tapasztalt érdeklődés” a felsősök körében</p> <p>a három nagy ünnep alkalmával össz. 47 fő „ünnepi követségben” (20. old)</p> <p>„a legációba menő növendékektől a vallástanárok a prédikációkat előzetesen felkérdezték, s a legátusokat a szükséges útmutatásokkal ellátták” (20. old)</p> <p>Soli Deo Gloria Szövetség:</p> <p>megkezdett munka folytatása, segítői VIII. oszt konferencia „időszerű világnézeti kérdésekről a Biblia világosságánál” (19. old)</p>

		előadók: VIII. oszt tanulók is a Szövetség lapja: Református Diákmozgalom, a diákjaink között is sokan olvassák
19 43 /19 44	<p>„VI—VIII. osztályok növendékei” (25. old) 2 gondnok (párhuzamos VIII. osztályokból 1-1 fő), 5 x 2 presbiter és 5 x 2 diakónus (párhuzamos VII., VIII. osztályok, osztályonként 2-2 fő)</p> <p>„A gyülekezet két-, az utóbbi időben háromhetenként tartott vasárnap délelőttönként összejöveteleket a Kollégium énektermében. A tagok (a VI-VIII. osztályok növendékei) a jelen idők szemüvegén át vizsgálták a régi kollégiumi ifjúság valláserkölcsei és fegyelmi életét.</p> <p>Adott alkalmi voltak ezek az ifjúság önvizsgálódásainak annak megmutatására, hogy „honnan estünk le” és hova kell magunkat ismét felküzdünk sok imádsággal, igaz szívtöredelemmel, hogy az előttünk élők lelkiségének magasságáig felemelkedhessünk.</p> <p>Az összejövetelek házi istentiszteleti keretek közt folytak le, csupán az igehirdetés helyébe lépett a tanulók által felvetett és a vezető vallástanár által kimélyített kérdések megtárgyalása.” (25. old)</p> <p>Ifjúsági vallásos lapok, iratterjesztés. „Az „A mi utunk” c. református ifjúsági lap minden református vallású növendékünknek járt. A külmisszió evangéliumi gondolatának tudatosítása és ápolása céljából az Ifj. Iratterjesztés költségére jártunk a „Hajnal” c. folyóiratot.</p> <p>Az „Ifjúsági Iratterjesztés” buzgón végezte a csonka iskolai évben is a betű által történő lelkigondozás építő munkáját, bibliákat, énekeskönyveket, bibliaolvasó kalauzokat, s egyéb ifjúsági vallásos iratokat terjesztve hat iratterjesztő növendék bevonásával az iskola ifjai között.” (9-10. old)</p>	<p>„A rendszeres lelkigondozás alkalmi voltak a vallásórákon kívül: a debreceni gyülekezet templomaiban tartott gyülekezeti istentiszteletek, az iskolában tartott ifjúsági istentiszteletek, az iskola kebelében működő ú.n. Ifjúsági Gyülekezet összejövetelei és a bibliakörök.” (8. old)</p> <p>„A VI-VIII. oszt. növendékek egyik vasárnap ifjúsági istentiszteleten vettek részt, másikon az Ifjúsági Gyülekezet által rendezett hazafias, vallásos tárgyú összejöveteleket tartottak a kollégiumi énekeremben. ... kántori szolgálatot a Kollégium tanítóképzőintézete igazgatóságának testvéri előzékenysége folytán ebben az évben is egy kiváló tanítóképzős látta el; szolgált néhány alkalommal az iskola énektanára is.” (8. old)</p> <p>Bibliakörök: 13 bibliakör 270 növendékkal (önkéntes részvétellel) előkészítő bibliaórával – téma: „A csodatevő Krisztus” (8. old)</p> <p>+ kollégiumi bentlakó növendékek számára külön a Kollégiumban lakó I-IV. és V-VIII. oszt. és egy a Diakonissza-intézetbe és egy a Turistaszállóban lakó növendékek számára heti egy-egy alkalommal, önkéntes jelentkezés alapján, össz. 50 tag (8. old)</p> <p>adomány: elsős diák számára ruhavásárlás, református árva gyermekek támogatása (25. old)</p> <p>Soli Deo Gloria Szövetség: megkezdett munka folytatása, kb. 40-60 diákkal</p>
19 45 /19 46	<p>Az Ifjúsági Gyülekezet „ez évben nem alakult meg. Munkakörét az általános belmisszióba olvasztottuk bele...</p> <p>A lelkigondozás alkalmi voltak: ifjúsági istentiszteletek, időnkénti úrvacsorázások, bibliaórák, csendesnapok, külön éneklési gyakorlatok és szeretetmunkák” (60. old)</p>	

**10.8. A tanulási környezet sajátosságai
a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1873–1944 között**

10.8.1. Könyvtárak állománya

	Kollégiumi főkönyvtár	Tanári könyvtár	Ifjúsági könyvtár	Tankönyvtár / „Szegénytanulók könyvtára”⁶²³	Gyűjtemények
1873 /1874	„több mint 40.000 db” ⁶²⁴				
1875 ⁶²⁵					
1876 ⁶²⁶					
1883 /1884			1112 mű, 1276 kötet	tankönyvtár: 644 mű, 976 kötet, 76 füzet	
1884 /1885			1112 mű, 1276 kötet	tankönyvtár: 644 mű, 976 kötet, 76 füzet	
1885 /1886			1137 mű, 1324 kötet	tankönyvtár: 700 mű, 1036 kötet, 76 füzet	
1886 /1887			1317 mű, 1360 kötet	tankönyvtár: 700 mű, 1036 kötet, 76 füzet	
1888 /1889			911 mű, 1106 kötet	tankönyvtár: 668 mű, 898 kötet	
1890 /1891	„64.000 db-nál több kötet” (55. old)	393 mű, 716 kötet + 56 szakfolyóirat	„Ifjúsági olvasmányok könyvtára” (55. old) 1061 kötet	tankönyvtár: 860 db „szegény tanulóknak osztatnak ki használatra” (55. old)	Természettudományi kézikönyvtár gyarapodása, de pontos adat hiányzik
1891 /1892	„64.000 db-nál több kötet” (89. old)	393 mű, 716 kötet + 56 szakfolyóirat	1070 mű, 1379 kötet	180 kézikönyv, „szegény tanulóknak osztatnak ki	

⁶²³ Első említés „Szegény tanulók könyvtáraként”: 1895/1896. évi értesítő, 94. old.

⁶²⁴ Jelen disszertáció által kutatott időszak első Értesítője nem tartalmaz adatot az intézmény könyvtáraitól vonatkozóan, ezért az ezt közvetlenül megelőző Értesítőben feltüntetett információt rögzítjük nyitó információként: 1856/1857. évi Gimnáziumi Értesítő, 28. old.

Kiemelendő, hogy az 1856/1857. évi értesítőt követően részletesebb könyvtári állományadatok a gimnáziumra vonatkozóan az 1890/1891. évi értesítőben találhatók.

⁶²⁵ 1875/1876. évi Gimnáziumi Értesítő könyvtári bejegyzése: Tanítóképzési önképzőkör könyvtárának állománya: 250 kötet. Ezen önképzőkör célja: „módszertani kérdésekről, fegyelmi eljárásról, általában a képzési tanfolyamban szerzett, s a tanítói foglalkozás körében nélkülözhetetlen ismeretek alapján irt dolgozatok készítése ezek megbírálatára, s egyes feladott kérdések feletti szabad eszmecsere, s szavaltatok által az önképzésre alkalmat adni”. forrás: Gimnáziumi Értesítő 1875/1876: 69.

⁶²⁶ Tanítóképzési önképzőkör könyvtárának állománya: 270 kötet. Forrás: Gimnáziumi Értesítő 1876/1877: 45. Ezt követő könyvtári adatszolgáltatás legközelebb az 1883/1884. évi Gimnáziumi Értesítőben jelenik meg, addig csak a beiratkozási tandíjfizetéséről szóló szakasz tartalmaz könyvtári használatra vonatkozó utalást, a tandíj részeként, valamint egyházkerületi gyűlések összegzése jelez anyagi forrást könyvbeszerzésre.

				használatra” (89. old) + tankönyvtár: 874 db	
1892 /1893	41.867 mű, 62.832 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 3509 mű, benne 70 folyóirat, 7430 kötetben „3339 olvasó közül 1500-nál több volt a gymnasiumi tanuló” (64. old)	10 szakhoz tartozó 60 folyóirat	1150 mű, 1460 kötet	180–200 tankönyv „szegény tanulók kezén használat végett” (64. old) + tankönyvtár: 890 db	
1893 /1894	41.867 mű, 62.832 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 3509 mű, benne 70 folyóirat, 7430 kötetben		1150 mű, 1400 kötet	180–200 tankönyv „szegény tanulók kezén használat végett” (74. old) + tankönyvtár: 890 db	Képgyűjtemény 71 db, szobor 7 db
1894 /1895	42.238 mű, 63.680 db Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1630 „más tanszaki” tanuló	189 mű, 281 kötet	1120 mű, 1328 kötet	161 db tankönyv	Éremgyűjtemény: több ezer db
1895 /1896	42.323 mű, 64.169 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1809 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	718 mű, 875 kötet	1269 mű, 1432 kötet	megnevezése ekkortól: „Szegény tanulók könyvtára” (94. old) 285 kötet	Képgyűjtemény 74 db
1900 /1901	43.935 mű, 66.800 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1291 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	892 kötet	2325 mű, 2536 kötet	500 mű 351 kötet kiosztva	Képgyűjtemény 90 db
1901 /1902	44.328 mű, 67.049 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1265 „más tanszaki” tanuló	458 kötet folyóiratok: Akadémia Értesítő, Ethnographia, Egyetemes Philologiai közlöny, Magyar Könyvtár, Magyar Paedagogia, Nemzeti Iskola, Magyar Viseletek, Természettudományi Közlöny f. évi füzetek	2325 mű, 2536 kötet	560 mű 457 kötet kiosztva	Természettudományi szakkönyvtár: „30 tétel alatt” (94. old)
1902 /1903	45.637 mű, 69.410 kötet	353 db	1673 mű	650 mű	

	Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1499 „más tanszaki” tanuló	„a tanári kézi könyvtárból több munkát áttett a tanári kar a főiskolai anyakönyvtárba és a természetrajzi múzeum könyvtárába.” (68. old)		könyvsegély: 465 kötet kiosztva	
1904 /1905	47.852 mű, 69.781 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 2134 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	358 mű 617 kötet folyóiratok: Akadémia Értesítő, Ethnographia, Egyetemes Philológiai közlöny, Magyar könyvtár, Magyar Paedagogia, Protestáns Szemle. Gyakorlati Paedagogia. Monatschrift für höhere Schulen	1839 mű	„mintegy 1000 db (56. old)” könyvsegély: 143 tanulónak	
1905 /1906	48.572 mű, 70.732 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1441 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	358 mű 617 kötet + folyóiratok: Akadémia Értesítő, Egyetemes Philológiai közlöny, Magyar Paedagogia, Protestáns Szemle. Gyakorlati Paedagogia. Monatschrift für höhere Schulen, Művészi Könyvtár, Oklevéltár	1990 mű, 2754 kötet	„mintegy 1000 db (44. old)” könyvsegély: 160 tanulónak	Képgyűjtemény 111, szobor 9 Régiség- és néprajzi gyűjtemény: könyvtárba költözött át: 938 db
1906 /1907	49.346 mű, 71.603 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 2695 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	435 mű 709 kötet	1993 mű, 2781 kötet	1000 kötet könyvsegély: 160 tanulónak	Képgyűjtemény 115, szobor 9 Régiség- és néprajzi gyűjtemény: nem gyarapodott
1907 /1908	102.707 mű, 126.224 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1534 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	484 mű 831 kötet	2007 mű, 2807 kötet	1000 kötet könyvsegély: 150 tanulónak	Képgyűjtemény 117, szobor 10 Régiség- és néprajzi gyűjtemény: nem gyarapodott
1908 /1909	103.776 mű, 127.826 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 2646 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	501 mű, 861 kötet	2027 mű, 2848 kötet	1000 kötet könyvsegély: 150 tanulónak	Képgyűjtemény 117, szobor 11 Régiség- és néprajzi gyűjtemény: nem gyarapodott

1909 /1910	108.850 mű, 133.392 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 4773 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	573 mű, 989 kötet	2045 mű, 2882 kötet	1000 kötet könyvsegély: 160 tanulónak	Képgyűjtemény 152, szobor 13 Régiség- és néprajzi gyűjtemény: 1905- ben a könyvtárba költözött át, 2 db-al gyarapodott
1910 /1911	113.729 mű, 138.622 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 5694 gimnáziumi és tanítóképezdei tanuló	619 mű, 105 kötet	1603 mű, 1752 kötet	1000 kötet könyvsegély: 185 tanulónak	Régiség- és néprajzi gyűjtemény: 1905- ben a könyvtárba költözött át, 1 db-al gyarapodott
1911 /1912	118.950 mű, 145.398 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 4347 gimn.tanuló	596 mű, 1024 kötet	1857 mű, 1907 kötet	segély: 173 tanulónak 688 könyv	Régiség- és néprajzi gyűjtemény: 1905- ben a könyvtárba költözött át, 1 db-al gyarapodott
1912 /1913	124.604 mű, 151.128 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 5416 gimn.tanuló	678 mű, 1093 kötet	1889 mű, 1943 kötet	900 kötet segély: 197 tanulónak 827 könyv	nem gyarapodott
1913 /1914	130.773 mű, 157.746 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 5710 gimnáziumi tanuló	748 mű, 1175 kötet	1895 mű, 2067 kötet külön olvasóterem V- VIII. oszt számára: 835 mű, 844 kötet	1250 kötet segély: 189 tanulónak 1030 könyv	éremgyűjtemény: Szarka Tamás református lelkészről 33 darab régi pénzzel és egy Teleky emlékérem néprajzi gyűjtemény: 1 db cserépkorsó
1914 /1915	134.835 mű, 169.956 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 3468 gimnáziumi tanuló	881 mű, 1355 kötet + 30 folyóirat	1932 mű, 2112 kötet külön olvasóterem V- VIII. oszt számára: 835 mű, 844 kötet	1400 kötet segély: 182 tanulónak 1286 tankönyv	nem gyarapodott
1916 /1917	143.313 mű, 168.846 kötet Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1591 gimn.tanuló	1257 mű, 2023 kötet	2159 mű, 2112 kötet külön olvasóterem V- VIII. oszt számára: 835 mű, 844 kötet	2500 kötet segély: 347 tanulónak 2954 tankönyv + katonatanulók ellátása tankönyvvel	nem gyarapodott
1917 /1918	147.958 mű, 173.617 kötet	1969 mű, 2953 kötet	2214 mű	2700 kötet segély:	nem gyarapodott

	Főiskolai nyílv. olvasóterem: 1591 gimn.tanuló		külön olvasóterem V- VIII. oszt számára: 835 mű, 844 kötet	332 tanulóknak 2848 tankönyv + katonatanulók ellátása tankönyvvel	
--	---	--	--	---	--

Változások a könyvtárak rendjében:

- Ifjúsági könyvtár alsó és felső tagozat rendje szerint két egységgé válik;
- Nagykönyvtár állománya nem jelenik meg a Gimnáziumi Értesítőben.

	Tanári könyvtár	Ifjúsági könyvtár	Szegénytanulók könyvtára (használatra kiadott tankönyvek gyűjteménye)	Önképzőköri könyvtár
1918 /1919	1969 mű 2953 kötet	együttes állomány: 2360 mű	4500 kötet 391 tanulóknak 3629 könyv	
1919 /1920		együttes állomány: 2360 mű	gyarapodás: 507 tankönyv 447 tanulóknak 4365 könyv	
1920 /1921	2111 mű 3158 kötet 17-féle folyóirat	együttes állomány: 2241 mű, 3021 kötet	7500 kötet	
1921 /1922	2193 mű 3253 kötet	együttes állomány: 2214 mű	8000 kötet „600-nál több tanulóknak 7200 könyv” (14. old)	
1922 /1923	2263 mű 3328 kötet	alsó tagozat: 931 mű, 952 kötet felső tagozat: 2224 mű	10.303 kötet 509 tanulóknak 7235 könyv	
1923 /1924	2315 mű 3380 kötet	alsó tagozat: 937 mű, 953 kötet felső tagozat: 2212 mű, 2400 kötet	10.303 kötet 553 tanulóknak 6754 könyv	
1924 /1925	2361 mű 3449 kötet	alsó tagozat: 1032 mű, 1059 kötet felső tagozat: 2510 mű, 2387 kötet	11.347 kötet 573 tanulóknak 7347 könyv	
1925 /1926	2399 mű 3502 kötet	alsó tagozat: 1172 mű, 1202 kötet felső tagozat: 2340 mű, 3334 kötet	12.366 kötet 575 tanulóknak 7075 könyv	
1926 /1927	2460 mű 3577 kötet	alsó tagozat: 1272 mű, 1302 kötet felső tagozat: 2522 mű, 3594 kötet	12.450 kötet 563 tanulóknak 6797 könyv	
1927 /1928	2598 mű 3711 kötet	alsó tagozat: 1064 kötet felső tagozat: 2552 mű, 3696 kötet	12.235 kötet 578 tanulóknak 7427 könyv	
1928	2627 mű 3764 kötet	alsó tagozat: leltározás alatt	12.340 kötet	

/1929		felső tagozat: 2552 mű, 3696 kötet	635 tanulóknak 7523 könyv	
1929 /1930	2723 mű 3933 kötet	alsó tagozat: 458 mű felső tagozat: 2337 mű, 2484 kötet	7800 db + gyarapodás 768 db tankönyv, 180 db térkép 662 tanulóknak 7506 könyv	
1930 /1931	gyarapodása 585 mű 897 kötet = 308 mű, 4830 kötet	együttes állomány: 2562 mű, 2731 kötet	gyarapodás 1456 db tankönyv 651 tanulóknak 7195 könyv	
1931 /1932	3457 mű 5002 kötet	alsó tagozat: 739 kötet felső tagozat: 3128 mű 3312 kötet	7523 kötet 652 tanulóknak 6962 könyv	
1932 /1933	3457 mű, 5002 kötet	alsó tagozat: 731 kötet felső tagozat: 3110 mű, 3445 kötet	7523 kötet	
1933 /1934	3546 mű, 5111 kötet	alsó tagozat: 735 kötet felső tagozat: 3228 mű, 3566 kötet	7345 kötet 635 tanulóknak 7015 könyv	
1934 /1935	3691 mű, 5384 kötet	alsó tagozat: 761 kötet felső tagozat: 3276 mű, 3624 kötet	7440 kötet 612 tanulóknak 6606 könyv	Természet- tudományi Szakosztály:90 kötet
1935 /1936	4042 mű, 5805 kötet	alsó tagozat: 781 kötet felső tagozat: 3608 mű, 3966 kötet	7350 kötet használatra kiadott 558 tanulóknak 6645 db tankönyvet	Természet- tudományi Szakosztály:90 kötet
1936 /1937	4142 mű, 5936 kötet	alsó tagozat: 299 mű, 299 kötet felső tagozat: 3695 mű, 4078 kötet	7659 kötet 592 tanulóknak 6353 könyv	Természet- tudományi Szakosztály:90 kötet
1937 /1938	4270 mű, 6097 kötet	alsó tagozat: 655 mű, 679 kötet felső tagozat: 3722 mű, 4107 kötet	8004 kötet 609 tanulóknak 7416 könyv	111 mű, 126 kötet Természet- tudományi Szakosztály:91 kötet
1938 /1939	3500 mű, 6204 kötet	alsó tagozat: 632 mű, 655 kötet felső tagozat: 4245 mű, 4651 kötet	8240 kötet 622 tanulóknak 7128 könyv	177 mű, 196 kötet Természet- tudományi Szakosztály:91 kötet
1939 /1940	4436 mű, 6297 kötet	alsó tagozat: 655 mű, 681 kötet felső tagozat: 4246 mű, 4656 kötet	7780 kötet 619 tanulóknak 7205 könyv	357 mű, 378 kötet Természet- tudományi Szakosztály:95 kötet
1940 /1941	4976 mű, 6982 kötet	alsó tagozat: 655 mű, 681 kötet felső tagozat: 4641 mű, 4902 kötet	7557 kötet 601 tanulóknak 7792 könyv	517 mű, 547 kötet
1941 /1942	5000 mű, 7009 kötet	alsó tagozat: 760 mű, 786 kötet felső tagozat: 4796 mű, 5060 kötet	6888 kötet 601 tanulóknak 7792 könyv	555 mű, 585 kötet
1942 /1943	7074 kötet	alsó tagozat: 855 kötet felső tagozat: 5159 kötet	6885 kötet	557 kötet
1943 /1944	7074 kötet	alsó tagozat: 811 kötet felső tagozat: 5165 kötet	6896 kötet	557 kötet

10.8.2. Szertárak állománya⁶²⁷

	Történelmi, földrajzi eszközök	Classica, philológiai múzeum	Természetrajzi gyűjtemények	Régészeti és népismei múzeum	Természettani szertár	Rajzeszközök	Torna-csarnok
1 8 9 4 /1 8 9 5	136 db	illusztrált mű 4, kép 31, gipszöntvény 25 db	állatmúzeum: 1874 nem, 4625 faj növénygyűjtemény: 3973 növénypéldány, 24 minta cellulosból ásványgyűjtemény: 14.648 db minta	857 tétel	fizikai eszközök: 827 db chemiai eszközök: 522 db könyv: 57 db fali kép, táblázat:15 üveges szekrény:26 asztal: 8	392 db és 3 kötet	téli tornaterem 260 db, nyári tornaterem 310 db
1 8 9 5 /1 8 9 6	136 db	illusztrált mű 6, kép 31, gipszöntvény 28 db	állatmúzeum: 1874 nem, 4726 faj növénygyűjtemény: 589 nem, 3998 faj, 24 minta cellulosból fűvészkert: 3000 növényfaj ásványgyűjtemény: 14.648 db minta:	864 tétel	fizikai eszközök: 833 db chemiai eszközök: 522 db könyv: 63 db fali kép, táblázat:15 üveges szekrény:26 asztal: 8	392 db és 3 kötet	téli tornaterem 272 db, nyári tornaterem 310 db
1 9 0 1 /1 9 0 2	171 db	„szépművészeti és classica-philológiai múzeum”: illusztrált mű, kép, szobor 77 db	állatmúzeum: 1990 nem, 4968 faj növénygyűjtemény: 618 nem, 4320 faj, 24 növényminta fűvészkert: 3000 növényfaj ásványgyűjtemény: 15263 db minta	916 tétel	fizikai eszközök: 954 db szerszámok: 119 fali képek,táblák:15 könyvek: 98 üveges szekrény:21 asztal: 88	392 db + 3 kötet és 111 füzet	téli tornaterem 272 db, nyári tornaterem 310 db
1 9 0 2 /1 9 0 3	176 db	„szépművészeti és classica-philológiai múzeum”: illusztrált mű, kép, szobor 77 db	állatmúzeum: 1856 nem, 5021 faj növénygyűjtemény: 619 nem, 4321 faj, 24 növényminta fűvészkert: 3000 növényfaj ásványgyűjtemény: 15.285 db minta	„Régészeti és népismei gyűjtemény” 920 tétel	fizikai eszközök: 968 db szerszámok: 119 fali képek,táblák:15 könyvek: 140 üveges szekrény:21 asztal 8	aquarel 1 minta 28, „favázlat és gulaalak” 68	609 db
1 9 0 4 /1 9	198 db	„szépművészeti és classica-philológiai múzeum”:	állatmúzeum: 1859 nem, 4801 faj növénygyűjtemény: 619 nem, 4321 faj, 24 növényminta fűvészkert: 3000 növényfaj	„Régiség gyűjtemény” 922 tétel	fizikai eszközök: 1040 db szerszámok: 119 fali képek,táblák:15 könyvek: 158 üveges szekrény:21 asztal 8	rajzmi nták és díszművek 1038 db	560 db

⁶²⁷ Jelen gyűjtemény azon tanévekhez kapcsolódó információtartalmakat összegzi, amelyek az adott időszak Gimnáziumi Értesítőjében egyértelmű darabszámok megjelölésével kerültek feltüntetésre. Egyes évekhez csak a beszerzések anyagi ráfordításait rögzítik az Értesítők, vagy kimondják: gyarapodás nem történt, így azok a disszertáció felsorolásából kimaradtak.

05		illusztrált mű, kép, szobor 191 db	ásványgyűjtemény: 15.285 db minta			természetes minták 187 db	
1905/1906	201 db: 94 térkép, 3 földgömb, 104 szemléltető eszköz és kézikönyv	„szépművészeti és classica-philologiai múzeum”: illusztrált mű, kép, szobor 279 db	állatmúzeum: 1859 nem, 4811 faj növénygyűjtemény: 619 nem, 4321 faj, 24 növényminta fűvészkert: 3000 növényfaj ásványgyűjtemény: 15.285 db minta	„Régiségtár” 938 tétel 1905-ben a gyűjtemény a könyvtárban kerül elhelyezésre	fizikai eszközök: 1252 db szerszámok: 119 fali képek,táblák:15 könyvek: 174 üveges szekrény:21 asztal 8	rajzminták és díszművek 1142 db természetes minták 187 db	565 db

Változások a szertárak rendjében:

- Természetrajzi gyűjtemények külön leltárban kerülnek felvezetésre;
- Régészeti és néprajzi múzeum a könyvtárba költözik.

	Történelmi-földrajzi szertár	Szépművészeti és classica-philologiai múzeum	Természetrajzi múzeum	Természettani szertár	Rajz-szertár Ének és zene szertár	Torna-szertár
1906/07	217 db 95 térkép, 3 földgömb, 94 szemléltető eszk, 17 kézikönyv + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 470 db	külön leltározva	fizikai szertár: 1304 db szerszámok:119 fali képek, táblák: 15 könyvek: 204 üveges szekrény 21, asztal 8	Rajz-szertár: rajzminták és díszművek 1147db természetes minták 187 db	569 db
1907/08	221 db 97 térkép, 3 földgömb, 95 szemléltető eszk, 18 kézikönyv + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 470 db	külön leltározva	fizikai szertár: 2235 db szakkönyv 146 mű 189 db folyóirat 4 mű 64 db fali képek: 15 bútor: 44 db	Rajz-szertár: rajzminták 694 db, szakkönyv 36 mű 39 kötet, folyóirat 2 mű 15 kötet természetes minták 205 db	558 db
1908/09	221 db 97 térkép, 3 földgömb, 95 szemléltető eszk, 18 kézikönyv + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 470 db	külön leltározva	fizikai eszközök 2151 db szakkönyv 182 mű 237 db folyóirat 4 mű 70 db fali képek: 15 bútor: 44 db	Rajz szertár: rajzminták 694 db, szakkönyv 36 mű 39 kötet, folyóirat 2 mű, 15 kötet természetes minták 205 db	594 db

					eszközök mértani rajzhoz 70 db	
1 9 0 9 /1 9 1 0	234 db 102 térkép, 3 földgömb, 95 szemléltető eszk, 26 kézikönyv + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 470 db	külön leltározva	össz 2548 db: fizikai eszközök 2152 db szakkönyv 196 mű 255 db folyóirat 5 mű 76 db fali képek 21 bútor 44 db	Rajz szertár: rajzminták 694 db, szakkönyv 37 mű 43 kötet folyóirat 3 mű 27 kötet természetes minták 205 db eszközök mértani rajzhoz 70 db	602 db
1 9 1 0 /1 9 1 1	234 db 102 térkép, 3 földgömb, 95 szemléltető eszköz és 21 szakmunka 28 kötetben + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 486 db	külön leltározva	össz 2567 db: fizikai eszközök 2158 db szakkönyv 201 mű 260 db folyóirat 6 mű 84 db fali képek 21 bútor 44 db	Rajz szertár: rajzminták 694 db, szakkönyv 38 mű 44 kötet, folyóirat 4 mű 28 kötet természetes minták 205 db eszközök mértani rajzhoz 70 db	619 db
1 9 1 1 /1 9 1 2	234 db 102 térkép, 3 földgömb, 227 szemléltető eszköz és 23 szakmunka 30 kötetben + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 689 db	külön leltározva	össz 2607 db: fizikai eszközök 2182 db szakkönyv 210 mű 268 db folyóirat 6 mű 92 db fali képek 21 bútor 44 db	Rajz szertár: rajzminták 694 db, szakkönyv 39 mű 45 kötet, folyóirat 4 mű 29 kötet természetes minták 205 db eszközök mértani rajzhoz 71 db	654 db
1 9 1 2 /1 9 1 3	236 db 102 térkép, 3 földgömb, 227 szemléltető eszköz és 25 szakmunka 32 kötetben + Földrajzi Közlemények folyóirat	illusztrált mű, kép, szobor 689 db	külön leltározva	össz 2669 db: fizikai eszközök 2225 db szakkönyv 221 mű 279 db folyóirat 6 mű 100db fali képek 21 bútor 44 db	Rajz szertár: szabadkézi rajzhoz modellek és lapminták 708 db, szakkönyv 39 mű 45 kötet, folyóirat 5 mű 31 kötet természetes minták 205 db eszközök mértani rajzhoz 71 db	567 db
1 9	393 db 42 történelmi és 96 földrajzi térkép,	„Filológiai szertár”	új épületben új leltárok készültek állattár:	2754 db	Rajz-szertár:	új beszerz ések

1 3 /1 9 1 4 új ép ül et	82 történelmi és 12 földrajzi fali kép, 5 földgömb, 53 db (+ 680 db diapositiva) szemléltető eszköz 99 kézikönyv 110 kötetben + Földrajzi Közlemények folyóirat, 3 szertári eszköz	895 db (illusztrált mű, kép, szobor stb.) új bútorok az új épületben megfelelő elhelyezéshez	665 kitömött állat növénytár: maggyűjteménnyel gyarapodott vegytani szertár: nincs meghatározva dbszám ásvány-, kőzet- és őslénytani gyűjt. kb. 6000-7000 db feldolgozandó természetrajzi szakkönyvtár bővítés alatt fűvészkert fejlesztés alatt, új magok elvetve		új beszerzések darabszámai nincsenek pontosítva, csak a beszerzés pénzbeli kerete	darabszámai nincsenek pontosítva, csak a beszerzés pénzbeli kerete
1 9 1 4 /1 9 1 5	393 db 42 történelmi és 96 földrajzi térkép, 82 történelmi és 12 földrajzi fali kép, 5 földgömb, 53 db (+ 680 db diapositiva) szemléltető eszköz 99 kézikönyv 110 kötetben + Földrajzi Közlemények, 3 szertári eszköz	„Filológiai szertár” 895 db (illusztrált mű, kép, szobor stb.)	„a rendes szaktanár katonai szolgálata miatt a szertár rendezése szünetelt. Szaporodás nincs.” (50. old)	Fizikai szertár: „A hadi állapot miatt a folyó iskolai évben újabb beszerzés nem volt. Csak a szertár könyvtára szaporodott három könyvvel:” (50. old) össz 2767 db	Rajz-szertár: szabadkézi rajzhoz modellek és lapminták 211 db, szakkönyv 39 mű 45 kötet folyóirat 7 mű 35 kötet mértani rajzhoz 205 db bútor 358 db	nem gyarapodott
1 9 1 6 /1 9 1 7	395 db (gyarapodás: +2 kötet)	„Filológiai szertár” 895 db (illusztrált mű, kép, szobor stb.)	nem gyarapodott	Fizikai szertár: 2739 db	Rajz-szertár: gyarapodás: + 5 kötet szabadkézi rajzhoz modellek és lapminták 242 db, szakkönyv 39 mű 45 kötet folyóirat 7 mű 35 kötet mértani rajzhoz 137 db	nem gyarapodott
1 9 1 7 /1 9 1 8	397 db (gyarapodás: +2 földrajzi térkép)	„Filológiai szertár” 895 db (illusztrált mű, kép, szobor stb.)	nem gyarapodott	Fizikai szertár: 2850 db	Rajz-szertár: szabadkézi rajzhoz modellek és lapminták 242 db, szakkönyv 39 mű 45 kötet folyóirat 7 mű 40 kötet mértani rajzhoz 137 db	nem gyarapodott

1 9 2 2 /1 9 2 3	1571 db	„Filológiai szertár” 895 db	a gyarapodás pénzbeli értékét rögzítik + adományok, pl. Magyar Földtani Intézettől 195 db könyv és térkép, tanulóktól közetek, magánszemélytől szarvasagancs trófea fűvészkert: 8108 db növény egyesek 100 évesnél idősebbek, másoknak kb. 40 faja a kertben	Fizikai szertár: 1901 db	Rajz-szertár: 673 db 51 kötet, 292 füzet, 665 lap Zeneszertár: 20 db	+ 6 db gyarapodás
1 9 2 3 /1 9 2 4	1571 db	„Filológiai szertár” 895 db	gyarapodás 8 db + 2 könyv a kézi könyvtárba fűvészkert: átköltöztetés a Tócsókertbe, „a Dérimúzeum céljaira” (8. old)	Fizikai szertár: 2908 db	Rajz-szertár: 673 db 51 kötet, 292 füzet, 665 lap Zeneszertár: 20 db	648 db
1 9 2 4 /1 9 2 5	1572 db gyarapodás: 1 térképpel	„Filológiai szertár” 895 db	állattani gyűjtemény: pl. kitömött madarak, madártojás, nagyító, konzerváló készülék + kézikönyvtár 9 mű, 1 térkép ásványgyűjteménybe: 63 db magyarországi paleolit eszköz (gipszutánzat), ősember-szobor gipszutánzat fűvészkert: 8250 db növény költöztetés folyamatban – új üvegház épült	Fizikai szertár: 2914 db	Rajz-szertár: 673 db 51 kötet, 292 füzet, 665 lap Ének és zeneszertár: 20 db	648 db
1 9 2 5 /1 9 2 6	1573 db gyarapodás: 1 szakkönyvvel + „úrarendeztetett” (17. old) 679 db diapositiva és 134 db-os sztetoszkop kép	„Filológiai szertár” 899 db – gyarapodás szakkönyvvel is	állat-, növény- és vegytani gyűjteménybe: 13 tárgy + szekrények, mikroszkóp, könyvek ásvány- és kőzetgyűjtemény: kb. 8-10 ezer db, új rendszerezése folyamatban van	Fizikai szertár: 2993 db	Rajz-szertár: 673 db 51 kötet, 292 füzet, 665 lap Ének és zeneszertár: 20 db	1148 db
1 9	1585 db gyarapodás: 12 művel	„Filológiai szertár”	állat-, növény- és vegytani gyűjteménybe: 32	Fizikai szertár: 3025 db	Rajz-szertár: 707 db	1176 db gyarapodás: 4 labda, 10

2 6 /1 9 2 7		907 db gyarapodás 8 szemléltető képpel is	tárgy + 5 könyv + 62 db műszer és eszköz ásvány- és kőzetgyűjteménybe: 6 db könyv állomány rendezése folyamatban, fölös darabok értékesítésre		51 kötet, 319 füzet, 682 lap Ének és zeneszerzőtár: 145 db 20 kotta	tomaaszt al, 4 vívókard, 2 dizkosz, 4 féjvéd
1 9 2 7 /1 9 2 8	396 mű, 1524 db gyarapodás: 9 földrajzi és 10 történelmi térképpel	„Filologiai szerzőtár” 907 db + gyarapodás 2 könyvvel is	állat-, növény- és vegytani gyűjteménybe: gyarapodás 76 db ásvány- és kőzetgyűjtemény állománya megállapítás alatt: állomány rendezése folyamatban, fölös darabok értékesítésre	Fizikai szerzőtár: össz 3078 db – gyarapodás 77 eszközzel	Rajz-szerzőtár: 51 kötet, 319 füzet, 682 lap + gyarapodott 60 lapmintával Ének és zeneszerzőtár: 150 db gyarapodás 6 kotta	569 db selejtez ést követő gyarapo odás: 44 db szerrel
1 9 2 8 /1 9 2 9	1515 db	„Filologiai szerzőtár” 907 db	állat- és növénygyűjtemény: 14.428 db (csak az állattár 14.904 db) ásvány- és kőzetgyűjtemény: ásvány 3336 db kőzet 14.500 db „Legnagyobb értéke mintegy 10,000 P a híres kabai meteorit.” (40. old) beszerzésre kerülnek kőzettartó dobozok is a rendszerezéshez szakkönyvekkel is gyarapszik	Fizikai szerzőtár: össz 3089 db – külön szakkönyvtárral „állandóan gyarapítva, az ország egyik igen gazdag fizikai gyűjteménye lett.” (39. old))	Rajz-szerzőtár: 51 kötet, 346 füzet, 672 lap, 750 db + gyarapodott 60 lapmintával Ének és zeneszerzőtár: zongora, harmónium, vonós-fúvós hangszerek, kottatartók, képek 28 db zenekari partitúra, mű 121 db énekari partitúra, mű 68 db	659 db selejtez ést követő gyarapo odás: 16 db szerrel
1 9 2 9 /1 9 3 0	1623 db idei gyarapodás: egykori természetrész tanár hagyatékából 12 mű 36 db szakkönyv + Vallás- és Közoktatási Minisztérium adományai 75 db térkép	„Filologiai szerzőtár” 907 db	állat- és növény- gyűjtemény, szerzőtári eszközök, könyvtár: 17.500 db idei gyarapodás: egykori természetrész tanár hagyatékából 168 db szakkönyv ásvány- és kőzetgyűjtemény: ásvány 3336 db kőzet 14.500 db	Fizikai szerzőtár: össz 3002 db – külön szakkönyvtárral nagyobb beszerzés idején: „két lámpás epidiaszkop” (24. old)	Rajz-szerzőtár: 51 kötet, 346 füzet, 696 lap, 750 db + gyarapodás: Új magyar díszítések 24 lap Ének és zeneszerzőtár: zongora, harmónium, vonós-fúvós	659 db gyarapo dás: VKM ajándék ai pl. zsámoly , bőrlabda , kosárlab da- állvány

			új gyarapodás: 14 db ásvány és kőzet a Magas-Tátrából + őslénytani képek nagyítása tanulók segítségével (24. old) szakkönyvekkel is gyarapszik		hang-szerek, kottatartók, képek 28 db + új hangszerekkel „idén jelentékeny lépést tettünk a szimfonikus zenekar megvaló-sítása felé” (26. old) ének kották 62 db, zenei kottatár 101	
1 9 3 0 /1 9 3 1	1650 db idei gyarapodás: térképek	„Filologiai szertár” 914 db	állat- és növény- gyűjtemény, szertári eszközök, könyvtár: 17.636 db idei gyarapodás: 108 db állat, 14 db könyv, 12 db eszköz ásvány- és kőzetgyűjtemény: ásvány 3336 db kőzet 14.500 db új gyarapodás: 1 db nagy limonit-példány szakkönyvekkel is gyarapszik	Fizikai szertár: 33172 db külön szakkönyvtárral gyarapodás 28 db Mennyiségtani szertár: rajz szertárból kiválasztva + újabb beszerzések 97 db mértani eszköz és rajzeszköz	Rajz-szertár: 40 kötet, 234 füzet, 809 lap, 128 db Ének és zeneszertár: 66 db újabb hangszerek, pl. nagy- és kisdob, réztányér, triangulum + kották és kottatartók	807 db gyarapo- dás pl. boks- kesztyű, medicin -labda
1 9 3 1 /1 9 3 2	1719 db idei gyarapodás: térképek „felső osztályok párhuzamosításával a szertár fokozott- abb gyarapítása vált szükségessé. Eddig több közép- és újkorai történelmi térkép csak egy példányban volt meg” (37. old)	„Filologiai szertár” 915 db pl. képek, szobrok, vetítő lemezek, minták, könyvek tanárok is hozzák tanulmányútjaikr ól a darabokat	állat- és növénygyűjtemény, szertári eszközök, természetrajzi szakkönyvtár: 17.710 db idei gyarapodás: 74 db, ásvány- és kőzetgyűjtemény: ásvány 3336 db kőzet 14.500 db szakkönyvek	Fizikai szertár: össz 3231 db – külön szakkönyvtárral gyarapodás 58 db Mennyiségtani szertár: rajz szertárból kiválasztva + idei ajándék- eszközök 102 db mértani eszköz és rajzeszköz	Rajz-szertár: 40 kötet, 244 füzet, 809 lap, 128 db Ének és zeneszertár: 112 db kotta, 46 db hangszer és kotta cserkészcsapatn ak is alakult fúvós zenekara	816 db
19 32 / 33	1719	915	állat-növényntani 17.714 ásvány-kőzet- őslénytani 15.000	Természettani szertár: 3230 Mennyiségtani szertár: 102	Ének és zeneszertár: 281	816
19 33 / 34	1736	915	állat-növényntani 17.778	Természettani szertár: 3243	Ének és zeneszertár: 309	830

			ásvány-kőzet- öslénytani 15.000	Mennyiségtani szertár: 102		
19 34 / 35	1778	956	állat-növénytani 17.886 ásvány-kőzet- öslénytani 15.008	Természettani szertár: 3293 Mennyiségtani szertár: 102	Művészeti rajz: 1226 Ének és zeneszerző: 448	855
19 35 / 36	1778	1021	állat-növénytani 17.893 ásvány-kőzet- öslénytani 15.008	Természettani szertár: 3310 Mennyiségtani szertár: 103	Művészeti rajz: 1228 Ének és zeneszerző: 448	871
19 36 / 37	1784	1029	állat-növénytani 17.993 ásvány-kőzet- öslénytani 15.014	Természettani szertár: 3278 Mennyiségtani szertár: 109	Művészeti rajz: 1228 Ének és zeneszerző: 460	930
19 37 / 38	1806	1043	állat-növénytani 18.061 ásvány-kőzet- öslénytani 15.017	Természettani szertár: 3426 Mennyiségtani szertár: 109	Művészeti rajz: 1305 Ének és zeneszerző: 475	930
19 38 / 39	1806	1074	állat-növénytani 18.091 ásvány-kőzet- öslénytani 15.045	Természettani szertár: 3271 Mennyiségtani szertár: 109	Művészeti rajz: 1305 Ének és zeneszerző: 519	930
19 39 / 40	1829	1086	állat-növénytani 18.267 ásvány-kőzet- öslénytani 15.060	Természettani szertár: 3281 Mennyiségtani szertár: 109	Művészeti rajz: 1306 Ének és zeneszerző: 531	931
19 40 / 41	2072	1103	állat-növénytani 18.373 ásvány-kőzet- öslénytani 15.060	Természettani szertár: 3316 Mennyiségtani szertár: 118	Művészeti rajz: 1334 Ének és zeneszerző: 550	931
19 41 / 42	2083	1111	állat-növénytani 18.411 ásvány-kőzet- öslénytani 15.065	Természettani szertár: 3283 Mennyiségtani szertár: 122	Művészeti rajz: 1338 Ének és zeneszerző: 565	972
19 42 / 43	2067	11117	állat-növénytani 18.514 ásvány-kőzet- öslénytani 15.091	Természettani szertár: 3274 Mennyiségtani szertár: 122	Művészeti rajz: 1338 Ének és zeneszerző: 596	Torna- szertár 932 Sportkör i szertár 124
19 43 / 44	2073	1117	állat-növénytani 18.612 ásvány-kőzet- öslénytani 15.091	Természettani szertár: 3394 Mennyiségtani szertár: 122	Művészeti rajz: 1338 Ének és zeneszerző: 597	Torna- szertár 932 Sportkör i szertár 124

Köszönetnyilvánítás

„Amit az ember megalkot, valahogy megalkotja az embert is” – véli Márai Sándor, ám az alkotás megszületésének útja csak a lélekben kísérő társainkkal válhat teljessé.

Köszönöm nagyon témavezetőim, Dr. habil. Bálint Ágnes és Dr. Ács Marianna tanárnők segítségét az útirány körvonalazásában, a Debreceni Református Kollégium intézményéhez kapcsolódó kutatási kérdések kialakításában és a kutatás előrehaladása folyamán. S. Szabó József, az intézmény igazgatója (1922–1929) szavaival magam is „Magyarország egyik legrégebb, leghíresebb, legdicsőbb múltú tanintézetében ápolhattam a hitnek, tudománynak és hazaszeretetnek megszentelt háromságát.”⁶²⁸ Köszönöm a közös tervezések megvalósulását, a dolgozat formálódásának gondos kísérését és a fejlesztési lehetőségek irányait a Tanárnőknek.

A nagymúltú intézmény értékeinek közelebbi megismeréséhez kapcsolódóan köszönöm Dr. Győri L. János igazgató úr iránymutató gondolatait, szakirodalmak megosztását és a lehetőséget kutatási egyeztetésünkre a Kollégiumban. Köszönöm a Debreceni Református Kollégium Múzeuma munkatársainak kedves fogadását, neveléstörténeti szempontból is különleges információik megosztását, egyúttal a Kollégiumi Nagykönyvtár munkatársainak segítségét a kutatás megvalósításában.

Köszönöm Dr. Szabadi István igazgató úr engedélyét és segítségét a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában fellelhető forrásanyag megosztásával, egyúttal munkatársainak fáradozását a források feldolgozásra bocsátásában.

Hálásan köszönöm, hogy a jelen disszertáció útját Prof. Dr. Pap Ferenc dékán úr segítő gondolatai és támogatása kísérhette, s miközben a kutatás részletei bontakoztak, áldásával a tehetéggondozás területén további igazán értékes munkálataink valósulhattak meg a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán, kollégáink közösségével. Köszönöm Mindannyiuknak, hogy velük együtt tehetünk a Kar tehetséggondozáshoz kapcsolódó elkötelezettségének szolgálatáért.

⁶²⁸ Gimnáziumi Értesítő 1928/1929: 18.

Rezümé

Jelen disszertáció célja a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának pedagógiai szellemiségében megragadható tehetségsegítő viszonyulás és eszköztár elemzése, az 1873–1944 közötti intézménytörténeti időszakra (Győri L. János (2013a) alapján a nyolcosztályos gimnáziumi rendszer „kiépülése és megerősödése”, valamint „fénykora”) fókuszálva. Az intézmény tehetséggondozásban betöltött szerepére és református hagyományaira építve kutatásom a tehetségek kibontakozását segítő tevékenységekre, kiemelten az önképzőkörök sajátos működésére és a pedagógus személyére, valamint a tanulási környezethez kapcsolódó eszköztárra irányul. Az intézmény tehetséggazdagító szellemiségét tekintve a tehetség fogalomköréhez és annak jelentéstartalmaihoz való viszonyulás, továbbá e szellemiség keretét meghatározó iskolai törvények és rendtartási szabályzatok irányelvei is elemzésem középpontjában állnak annak alátámasztásául, hogy az intézmény tehetségsegítő szerepének mindezek egyaránt minőségi gyarapítóivá is válhattak.

Gimnáziumi Értesítők és levéltári források alapján feltárom az intézmény tehetségsegítő szellemiségének meghatározóit, amelyek között kiemelkednek a következők: képességek kibontakoztatása, tehetségfejlődés támogatása, minőségi lelki többlet – áldás, küldetés és gyarapítás értékei, személyes és közösségi értékek támasza, komplexitás szerepe, alkotóképesség kifejeződése. Az intézmény törvényei és rendtartási szabályzatai rámutatnak a fegyelem szerepére és a rend értékére az elmélyülés és a kibontakozás megvalósulásához. Az önképzőköri közösségek mind a tanulmányi előmenetelnek, mind a hitbeli támogató erőforrások megtapasztalásának forrásai: e területek egymást is meggazdagítják, s az önképzőköröknek fejlesztő, visszajelző és összetartást kifejező szerepük egyaránt kiemelt a növendékek legjobb képességeinek kibontakoztatásához. Megerősíthető továbbá, hogy az intézmény sokrétű tehetségsegítő tevékenységeit elkötelezett pedagógusok tehetik teljesebbé, valamint a tanulási környezet és annak eszköztára (könyvek és különböző szakterületekhez kapcsolódó szertári állomány) meghatározó szereppel bír a kibontakozás hátterében.

Kulcsszavak: Debreceni Református Kollégium, tehetséggondozás, önképzőkör, Ifjúsági Gyülekezet, tanulási környezet, nyolcosztályos gimnázium

Keywords: Reformed College of Debrecen, talent management, self-education circle, Youth Church, learning environment, eight-grade high school